

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Filozofická fakulta

Katedra politologie a evropských studií

Mgr. et Mgr. Jakub Lysek

Kvalita vládnutí v zemích střední a východní Evropy

Disertační práce

Školitel: doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

OLMOUC 2018

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury. Teoretická kapitola 3. 1. věnující se vlivu politických proměnných na kvalitu vládnutí vychází z již publikovaného samostatného článku Tackling Bureaucracy Growth in Time of Crisis: The Case of Czech Statutory Cities v časopise *Lex Localis – Journal of Local Self-Government* 2016, ročník 14, číslo 4, s. 783–806.

V Olomouci dne 1. prosince 2018

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval svému školiteli doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za věnovaný čas, vstřícnost, cenné rady a podněty při vedení této disertační práce. Velké díky věnuji své rodině, přátelům a všem, kteří mne při psaní práce podporovali, především pak moji přítelkyni, která měla nejenom trpělivost, ale i ochotu práci se mnou konzultovat a poradit. Rád bych poděkoval přátelům a kolegům, se kterými jsem měl možnost téma metodologicky probrat při příležitosti několika politologických konferencí, seminářích ECPR a jiných událostech.

Obsah

ÚVOD	5
1. CO JE TO KVALITA VLÁDNUTÍ? PŘÍSTUPY A KONCEPTUALIZACE	18
1.1. Kvalita demokracie a kvalita vládnutí (good governance)	19
1.2. Objektivní dimenze kvality vládnutí	25
1.3. Co může a nemůže vláda ovlivnit? A proč není socioekonomický rozvoj a spokojenost obyvatel objektivním indikátorem kvality vládnutí?	29
1.4. Zdroje indikátorů kvality vládnutí a kvality demokracie v mezinárodních databázích, kvalita vládnutí dle Světové banky	32
2. KONTEXT POSTKOMUNISTICKÉHO REGIONU A JEHO SPECIFIKA VE VZTAHU KE KVALITĚ VLÁDNUTÍ	39
3. DETERMINANTY ÚSPĚŠNÉHO VLÁDNUTÍ V DEMOKRACIÍCH	45
3.1. Politické faktory: odpovědný politický systém a robustní soutěž	45
3.1.1. Vliv politických proměnných na kvalitu vládnutí	58
3.2. Socioekonomické proměnné	67
3.2.1. Vliv sociálního kapitálu	67
3.2.2. Ekonomický výkon státu a socioekonomické proměnné	74
3.1. Institucionální faktory	76
4. METODOLOGIE VÝZKUMU	79
4.1. Výběr případů a výzkumný design	79
4.2. Charakteristiky datových souborů a modelové specifikace	82
4.3. Operacionalizace proměnných pro analýzy agregovaných dat na úrovni zemí	89
4.3.1. Kvalita vládnutí jako závislé proměnná	89
4.3.2. Proměnné na úrovni vlády	90
4.3.3. Měřítko stranického systému	94
4.3.4. Sociální kapitál a socioekonomické proměnné	99

4.3.1. Institucionální proměnné	126
5. ANALÝZA KVALITY VLÁDNUTÍ.....	128
5.1. Kvalita vládnutí v členských zemích EU střední a východní Evropy	130
5.2. Kvalita vládnutí ve všech zemích SVE	152
5.3. Dílčí analýzy kvality vládnutí: TCI index a QoG index Univerzity v Göteborgu	162
ZÁVĚR A DISKUZE	173
PŘÍLOHY	180
PRAMENY A LITERATURA	190
Prameny	190
Literatura.....	192
ABSTRAKT	224

ÚVOD

Země střední a východní Evropy (dále SVE) dnes mají za sebou dlouhou cestu demokratického vývoje, který započal v době pádu starých režimů po roce 1989. Velkou otázkou tehdy bylo, zdali se tyto země dokáží demokratizovat a začlenit se do společenství vyspělých demokratických států. Pro samotné občany pak ale byla důležitější otázka, kdy kvalita života dosáhne úrovně vyspělých západních zemí, aniž by si ji nutně spojovali s budováním demokratických principů jako takových. Velmi dobře tuto náladu vystihl bulharský politolog a jeden z nejvlivnějších intelektuálů východoevropského prostoru Ivan Krastev (2017):

„Pokud jsme měli nějakou utopii, byla to utopie normálnosti: chtěli jsme žít v normální zemi – a normální byl pochopitelně Západ. Mysleli jsme, že stačí vzít moc komunistům a modernizovat ekonomiku – a všechno ostatní už půjde samo. Naše představa o normálnosti ale zkolabovala.“

Životní úroveň, prosperita, výkon státních institucí a obecně kvalita vládnutí však stále nedosahuje úrovně západních států. Kvalita vládnutí se odráží v několika dimenzích. Můžeme rozlišovat objektivní výkonost státu, tedy efektivitu institucí, jejich nestrannost, nízkou míru korupce a celkově procedurální a měřitelný výkon státních institucí. Na straně druhé tu máme dimenzi subjektivně vnímané kvality vládnutí samotnými občany. Ta se může i nemusí s objektivním výkonem shodovat. V neposlední řadě můžeme kvalitu vládnutí hodnotit dle socioekonomického rozvoje. Tato práce se systematicky zabývá pouze první zmíněnou dimenzí, tedy objektivní kvalitou vládnutí. Naneštěstí vývoj v některých zemích střední Evropy způsobil, že dnes nelze nahlížet na objektivní procedurální efektivitu státu, aniž bychom se alespoň částečně dotkli diskuzí nad kvalitou demokracie v těchto zemích. Finanční krize po roce 2008 znamenala otřes důvěry v ekonomický i demokratický systém. Občané si totiž mnohdy přestali spojovat demokracii s ekonomickým růstem. Často se jejich životní úroveň subjektivně nezlepšila, což možná vysvětluje volební chování ve východním Polsku nebo třeba v Maďarsku, ale jak ukazují volební výsledky, týká se to i tzv. periferních oblastí České

republiky. Navíc události, jako je Brexit, zvolení prezidenta Trumpa a nárůst populismu v západních demokraciích vyvolávají obavu střeoevropských intelektuálů o demokratický vývoj nejen domácích zemí, ale i těch západních (Snyder 2017). Polarizace společnosti a kulturní a národní spory o identitu pak v některých státech snižují zájem jak expertů, tak obyvatel o samotný výkon státních institucí, protože otázky kvality demokracie se zdají být dnes oproti minulé dekádě naléhavější. Avšak kvalita objektivní dimenze vládnutí je nutně spojena s kvalitou demokracie.

Proč se ale soustředit právě na objektivní dimenzi kvality vládnutí? Hlavním důvodem je, že s ostatními dimenzemi neodmyslitelně souvisí. Procedurální výkon by se měl v ideálním případě transformovat do výkonu socioekonomického a následně i do subjektivního vnímání kvality vládnutí samotnými obyvateli. Oběma dimenzím tak částečně předchází.¹ Zvýšení procedurálního objektivního výkonu tak teoreticky spíše zapříčiní kvalitní životní podmínky nebo vyšší důvěru občanů v demokratický systém vládnutí než naopak. Kvalita byrokracie, státního aparátu, ale i samospráv vede k vyššímu ekonomickému růstu. Ekonomiky zemí SVE dnes narazily na možnosti růstu založeného na levné pracovní síle. Transformace je proto nutná, nicméně chybí domácí investiční kapitál. Málokdo si dnes uvědomuje, a to i z řad ekonomů, že kvalitní byrokracie bude nutnou podmínkou dalšího ekonomického rozvoje. Procedurální efektivita totiž umožňuje firmám spolehnout se na kvalitní služby státu, stabilní právní prostředí, vymahatelnost práva a na celkově nízkou míru korupce, která jim nutně snižuje náklady. Je zde spousta důvodů, proč je kvalitní byrokracie prospěšná pro ekonomický rozvoj a proč může chybějící domácí investiční kapitál částečně nahradit. Proto by měl ze strany laické i odborné veřejnosti existovat tlak na zajištění efektivní státní správy.

Objektivní dimenze kvality vládnutí je neodmyslitelně spojena i se subjektivním vnímáním kvality vládnutí ze strany občanů. Pokaždé, když vyjedeme do cizí země, ať už za účelem pracovní cesty, nebo jen dovolené, se intuitivně snažíme porovnávat kvalitu života domovské země s tou, kterou jsme právě navštívili, a snažíme se všimnout si rozdílů, které si často vysvětlujeme špatnou politikou vlády, jinými slovy špatnou kvalitou

¹ Některé výzkumy argumentují, že kvalitní byrokratický státní aparát předchází ekonomickému růstu, tedy je jeho příčinou (např. Evans a Rauch 1999). Zde je nutné upozornit, že vztah mezi třemi dimenzemi je obtížně odlišitelný, protože nemůžeme vyloučit možnost, že socioekonomické podmínky mohly zapříčinit počáteční vyšší procedurální efektivitu. Nevíme a nejsme schopni zjistit směr příčinného vztahu. Problémům odlišení příčinnosti bude v práci dále věnována pozornost.

vládnutí. Jsou to především samotní občané, kteří se mnohdy dle úspěšnosti vlád rozhodují ve volbách (Brug et al. 2007; Franklin 2004). Kvalita vládnutí, kterou obyvatelé subjektivně vnímají dle kvality života, míry korupce či míry rovnosti s jejich zacházením, má v zemích SVE velký dopad na pocíťovanou legitimitu západní liberální demokracie, ale i konkrétních institucí, které liberální hodnoty v očích občanů zosobňují. I to může být jedním z důvodů, že se někteří občané mohou přiklonit k populismu (Inglehart a Norris 2016; Agerberg 2017) a mohou začít odmítat liberální demokratický model (Rose et al. 1998; Manzetti a Wilson 2007; Kubbe 2014). Dnes však pozorujeme i jisté paradoxy, kdy je kvalita vládnutí kritizována mezinárodními institucemi a experty, ale obyvatelé dané země ji považují za dobrou a vykazují vysokou míru důvěry. Naopak jsou země, které si vedou velmi dobře v mezinárodních žebříčcích, avšak veřejnost je ke kvalitě vládnutí velmi kritická. Otázka reflexe objektivního výkonu vlády v očích občanů by vydala na samostatnou práci, a není proto již předmětem analýzy. Nicméně jak bude uvedeno v závěru, jedná se o cestu budoucího výzkumu.

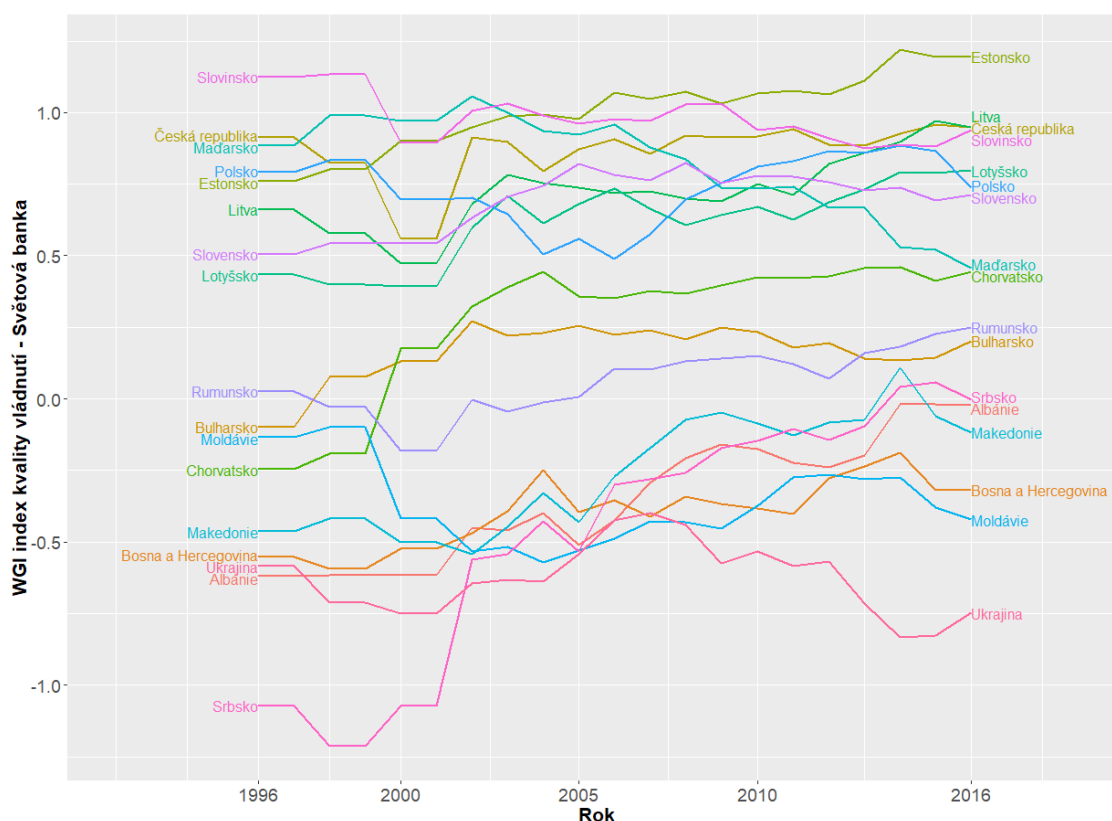
Pro zúžení tématu kvality vládnutí nestačí jen výběr jedné ze tří dimenzí vládnutí, ale je nutné kvalitu vládnutí vymezit i vůči konceptu kvality demokracie. Koncept kvality demokracie totiž bývá s konceptem kvality vládnutí zaměňován, nebo mezi nimi není v literatuře rozlišováno. To je pochopitelné, protože i samotná laická veřejnost si demokracii nespojuje ani tak s abstraktními filozofickými pojmy jako spíše s kvalitou státní správy a blahobytem. V empirickém výzkumu však nelze rezignovat na odlišení konceptu kvality vládnutí od kvality demokracie. Práce tudíž nevysvětluje kvalitu vládnutí na vstupu, která se týká kvality demokratického procesu, míry zapojení obyvatel, a je spojena s pojmy jako inkluзивita, participace a svobodná soutěž. Rovněž není cílem vysvětlit kvalitu na výstupu, tedy rozdílný socioekonomický rozvoj. Právě naopak, na tyto dvě dimenze je teoreticky nahlíženo jako na nezávisle proměnné vysvětlující rozdílnou kvalitu procesního vládnutí, přestože i zde panuje tzv. endogenita.²

Práce se zaměřuje na vysvětlení variace objektivních kritérií kvality vládnutí v zemích SVE. Kvalita vládnutí v této dimenzi pak znamená efektivitu vládnutí, její transparentnost, absenci korupce, kvalitu právního a regulačního systému. Tyto oblasti

² Endogenita je nemožnost odlišení závisle a nezávisle proměnné v kauzálním vztahu. Extrémním případem endogenity je pak tautologie. Endogenita je ve výzkumu kvality vládnutí bohužel hlavním metodologickým i teoretickým problémem.

pravidelně a nejobsáhleji dnes měří Světová banka s poměrně složitou metodologií (viz Kaufmann et al. 2007). Tento index je pak využit pro účely analýzy. Jak ukazuje první graf zobrazující hodnoty hlavní zkoumané (závislé) proměnné u všech zemí SVE zahrnutých do statistické analýzy, kvalita objektivní dimenze kvality vládnutí se v zemích SVE dynamicky mění.

Graf č. 1: Objektivní dimenze kvality vládnutí dle Světové banky v zemích střední a východní Evropy

Poznámka: Jedná se o procedurální a objektivní dimenze, pro operacionalizaci viz metodologická kapitola. Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R. Zdroj: Světová banka.

Jako příklad dobré praxe je často zmiňováno Estonsko, které bylo na základě své kvality vládnutí již v roce 2000 zařazeno na seznam „zelených“ zemí s nejnižší mírou korupce v rámci regionu dle hodnocení Světové Banky (Kubbe 2017: 263). Velmi dobré výsledky vykazuje i Slovinsko, ale ani Česká Republika není v zahraničí považována za zemi, kde se vládne špatně. Právě naopak, kvalita institucí a státní správy patří v rámci regionu k té nejvyšší. Rozdíly nejsou patrné jenom mezi zeměmi, ale i v rámci zemí v čase.

Cílem práce je proto zodpovědět dvě hlavní výzkumné otázky:

1. *Jaké faktory nám dokáží vysvětlit rozdílnou kvalitu objektivní dimenze vládnutí v zemích střední a východní Evropy?*
2. *Co ovlivňuje zvýšení či snížení kvality objektivní dimenze vládnutí u těchto zemí v čase?*

Obecně existuje nespočet faktorů, které mohou mít přímý vliv na kvalitu vládnutí v dané zemi. Faktory můžeme zhruba rozřadit do tří skupin na politické, socioekonomické a institucionální. V rámci těchto kategorií je mnoho myslitelných proměnných. Ale které z nich považovat za relevantní? A které vyloučit? Pro výběr těchto faktorů musíme brát v potaz postkomunistický kontext, ale pomoci si můžeme i logikou srovnávacích metod. Tak například intuitivním faktorem je poloha dané země. Nejen veřejnost, ale i výzkumníci (Acemoglu et al. 2004) si všímají rozdílů severních zemí oproti zemím jihu, které obecně dosahují horší kvality vládnutí. V případě regionu střední a východní Evropy spíše můžeme rozlišovat geografickou dimenzi na ose východ západ, kdy západnější země by měly dosahovat vyšší úrovně kvality demokracie z důvodu geografické blízkosti k vyspělým západoevropským státům (Kopstein a Reilly 2003). Pozitivní vliv v tomto ohledu měla na tento region i Evropská unie (Cameron 2007; Grzymala-Busse a Luong 2002; Vachudova 2005).

Dalším takovým strukturálním faktorem je velikost země. Dahl a Tufte (1973) ve své hojně citované knize argumentují, že menší velikost státu je asociovaná s kvalitnější demokracií ve smyslu vyšší občanské participace, která je u malých států efektivnější, avšak upozorňují, že populačně malé státy se zase nedokáží příliš dobře vypořádat s velkými problémy. Některé obecné předpoklady nám ale rozdílnou kvalitu vládnutí nevysvětlí, protože pozorujeme země, které i přes svou shodnou velikost či geografickou blízkost vykazují rozdílné hodnoty kvality vládnutí. Na kvalitu vládnutí mohou mít vliv i institucionální faktory. Těmto faktorům je však věnována menší pozornost, a to ze dvou důvodů. Mezi zeměmi nejsou až tak velké institucionální rozdíly, navíc se hodnoty těchto proměnných v čase nemění. Metodologicky řečeno, konstantní hodnoty nezávislých proměnných nám nevysvětlují variaci, a už vůbec ne variaci u závislé proměnné v čase. Na tomto místě tak vyvstává otázka, které faktory jsou teoreticky klíčové a relevantní pro analýzu kvality vládnutí? Zásadním argumentem práce

je, že kvalitu objektivní dimenze vládnutí v postkomunistickém kontextu ovlivňuje zejména soutěž politických stran, tedy chování těchto stran ve vládě i v opozici, a dále tzv. sociální kapitál, který můžeme považovat za měřítko jakési „kvality“ společnosti. Zbylé faktory jsou málo relevantní.

Argument je založený na několika základních teoretických předpokladech. Samotné příčinné mechanismy jsou dále vysvětleny v příslušné části práce. Ale můžeme začít tím, že v demokratických systémech vládnutí jsou to politické strany, které obsazují vládní pozice. Proto vliv na fungování vlády bude mít podoba stranického systému a kvalita soutěže politických stran. S tím souvisí i stabilita vlád, která závisí na chování politických stran v parlamentu. Tím jsou myšleny samotné vztahy mezi stranami, jejich ideová a programová blízkost. Stranická politika bude mít vzhledem k postkomunistickému kontextu výraznější vliv, protože těmto státům chybí zakořeněné a legitimní státní instituce, profesionální nezávislý byrokratický aparát a kontrolní mechanismy. Výkon institucí tak bude ovlivňovat zejména soutěž politických stran. Otázkou však je, jaká by měla být podoba stranické soutěže? Kolik stran je pro efektivní správu nejvhodnější? Hraje roli ideová polarizace, či stabilita stran a vlád? Škodí vládnutí velká míra stranické volatility? Jsou výkonnější ideově propojené koalice, nebo heterogenní vlády složené současně z levicových a pravicových stran? A jak silná by měla být opozice?

Politologové se shodnou, že by soutěž politických stran měla být robustní s tzv. prvky horizontální i vertikální odpovědnosti vládnoucích i opozičních stran (O'Dwyer 2006; Anna Grzymała-Busse 2007).³ Přítomnost robustní soutěže je pak přímo v kontextu postkomunistických zemí určena tím, do jaké míry je konsolidovaný stranický systém. Obecně by ve stranickém systému mělo být co nejméně antisystémových či extrémistických stran. Stranický systém, kde spolu soupeří jasné dva bloky strana a kde jsou vzorce chování politických stran ustálené, vede k tomu, že se strany vzájemně kontrolují a hlídají. Především vládní koalice pak cítí tlak na zodpovědnost jak před

³ Poněkud odlišná konceptualizace robustní soutěže obou autorů vedla i k odlišným závěrům. Pro českého čtenáře může být zajímavé to, že zatímco Grzymała-Busse Českou republiku zařadila mezi skupinu zemí s nerobustní stranickou soutěží, nadměrným zneužíváním státních zdrojů a vysokou mírou korupce, O'Dwyer Českou republiku uvádí jako příklad země, kde konsolidovaný stranický systém zabránil růstu byrokracie a neefektivitě vládnutí. Srovnání výsledků obou výzkumů jakožto i reakce autorů obou knih nabízí Sociologický časopis šesté číslo 2008. Recenzi pak přináší v tomto čísle Hanley (2008).

opozicí, tak i v následujících volbách směrem k občanům. Vládnoucí strany čelící koherentní, jasně čitelné a identifikovatelné opozici by proto měly produkovat lepší výsledky. Důležitou podmínkou ale je, že opozice je schopna tyto vlády později nahradit. Strach z nahrazení a princip odpovědnosti politických stran, ať už vertikální před voličem, nebo horizontální mezi stranami navzájem, je kauzálním mechanismem působícím na kvalitu vládnutí. Princip odpovědného chování politických stran, které reagují na požadavky občanů, je koneckonců všeobecným principem fungování stranické politiky ve všech demokraciích (Klingemann et al. 2017). Tolik k obecným teoretickým předpokladům, které implicitně vnímá i široká veřejnost.

Nejen politické faktory, ale i ty společenské by měly mít vliv na kvalitu vládnutí. Často je skloňována občanská společnost, kdy je upozorňováno, že postkomunistické společnosti vykazují znaky slabé občanské společnosti, jež se projevuje pasivitou, nedůvěřivostí popřípadě má sklony k populismu. Namísto je tak otázka, do jaké míry společnost toleruje špatné chování samotných politiků? Jsou vůbec voliči schopni potrestat špatný výkon politiků? Jsou schopni kvalitu vládnutí objektivně zhodnotit? A pokud ano, za jaké situace? Ano, občanská společnost je skutečně slabá a zejména západní vyzkumníci mají tendenci tento faktor zcela zavrhnout při vysvětlování odlišného výkonu státu. Přesto mezi zeměmi SVE pozorujeme rozdíly, které by mohly vysvětlit odlišnou kvalitu vládnutí. Aktivní občanská společnost totiž vytváří tlak na vyšší kvalitu nejen politiků, ale i státní správy. Z analytického hlediska se pak jeví jako nejvhodnější tyto otázky zkoumat pomocí teorie sociálního kapitálu, který zahrnuje nejen občanskou participaci, ale i další související společenské faktory. Ve své slavné studii výkonu italských regionálních vlád Robert Putnam (1993) tvrdí, že jejich odlišný výkon je vysvětlitelný právě tzv. sociálním kapitálem. Tedy tím, do jaké míry jsou občané aktivní, sdružují se v různých spolcích a rovněž tím, do jaké míry se politicky angažují. Jedním z mechanismů vztahu mezi společností a kvalitou vládnutí je důvěra ve státní instituce, ale i generalizovaná důvěra, která panuje ve společnosti jako takové. Putnam zdůrazňuje, že také důvěra mezi občany navzájem přispívá ke kvalitě vládnutí. Sociální kapitál je propojen i se soutěží politických stran, protože právě aktivní společnost dokáže snadněji vyhodnotit politickou nabídku a rozhodnout se ve volbách takovým způsobem, který trestá neodpovědné strany. Sociální kapitál tak působí na vstupu konceptu odpovědného

stranického systému, protože nabídka stran je lépe vyhodnocena na straně voliče, což činí politické strany ještě odpovědnější.

Pokud odhlédneme od problému konceptualizace sociálního kapitálu, který je dle některých výzkumníků definován příliš obecně a nezřetelně (*conceptual overstretch*), velkým problémem je endogenita tohoto vztahu. Důvěra ve společnosti pomáhá překonat tzv. problém kolektivní akce⁴ a činí byrokracii či přímo implementaci politik efektivnější. Na druhou stranu vyšší důvěra institucím je i odrazem jejich dobrého výkonu. Vztah je tedy mnohem složitější, protože důvěru můžeme považovat jak za výsledek kvality vládnutí, tak i za faktor, který ke kvalitě vládnutí přispívá. Podobný problém endogenity je i v případě otázky ekonomického rozvoje a kvality vládnutí. Přestože modernizační teorie byla jednou z prvních, která vysvětlovala příznivé podmínky pro demokracii pomocí ekonomických faktorů (Lipset 1959; Dahl 1989, 1998), o směru příčinného vztahu se stále vedou debaty. Víme, že ekonomický rozvoj s kvalitou vládnutí souvisí, můžeme ale jen spekulovat, jestli objektivní výkon vede k vyššímu ekonomickému rozvoji země. Za jistých okolností ano, ale ekonomický růst může být tažen i specifickými faktory, jako je například nerostné bohatství, aniž by se to projevilo na kvalitě státní správy. To v případě zemí SVE můžeme zcela vyloučit. Ekonomické faktory v této práci spíše slouží jako kontrolní proměnné, které umožňují ve statistickém modelování přesněji určit efekt klíčových politických a sociálněkapitálových proměnných na objektivní výkon státu.

Když se znovu podíváme na Graf 1, může nás laicky napadnout, že není náhoda, že jsou na špici ty země, které byly v rámci tohoto bloku relativně ekonomicky vyspělé za minulého režimu, zejména pak v meziválečném období (data viz Smits et al. 2009). Týká se to zcela jistě Československa, jakožto země s nejdelší demokratickou zkušeností, ale i Estonska (Berg-Schlosser a Mitchell 2003; Møller 2014: 6). Pokud tuto demokratickou zkušenost koreluje s kvalitou vládnutí, slabá korelace skutečně existuje. Jenže tato zkušenost je opět fixním faktorem, který se ne úplně hodí pro modelování panelových dat vysvětlující změny v čase.⁵ Jistá path-dependency, tedy

⁴ Problém kolektivní akce či jednání spočívá v tom, že bez důvěry nemáme ochotu se připojit ke kolektivnímu jednání, které by ale přineslo prospěch všem.

⁵ Proměnná je rovněž korelována s Freedom House indexem měřící současný stav demokracie a v modelu způsobuje multikolinearitu, viz metodologická sekce.

závislost na předchozím historickém vývoji, tu asi existuje, ale pro vysvětlení bychom si museli pomoci spíše kvalitativním výzkumem. Zcela jistě nám ale předchází úroveň HDP či kvality demokracie nevysvětlí například pokles kvality výkonu po roce 2010 u některých zemí. To umožňují až kvantitativní modely v této práci, popřípadě jiná vysvětlení založená na současných kontextuálních kvalitativních faktorech.

Téma kvality vládnutí je velice obsáhlé a není v lidských silách reflektovat veškerou literaturu na toto téma. Existuje nespočet dílčích kvalitativních studií, které se velmi podrobně zabývají kvalitou vládnutí a kvalitou demokracie v dané zemi (Ganev 2005; Ganev 2009; Gwiazda 2016; O'Dwyer 2006; Roberts 2010; Balík et al. 2016). V kvantitativním výzkumu nezbývá příliš prostoru pro podrobné líčení vývoje v některých zemích. Navíc by rozdílné výzkumné tradice a odlišné výzkumné designy v jedné práci působily chaoticky. Komplikovaly by výslednou přehlednost textu a argumentační linii. Podrobná kvalitativní vyčerpávající analýza jednotlivých případů není ani cílem, protože kvantitativní výzkum si klade za úkol dosáhnout všeobecné generalizace poznatků (Mahoney a Goertz 2006). Smyslem je ukázat trendy, které se opakují s určitou pravidelností, a to na co největším množství případů. Literatura použitá v této práci není rozhodně vyčerpávající. Utríděné publikace, ze kterých tento text vychází, jsou však klíčové pro dané téma nebo jsou důležité pro samotný region SVE. Dalším kritériem pak bylo, aby tyto publikace měly jasný teoretický rámec a ověřovaly kauzální vztahy, popřípadě byly zaměřeny na konceptualizaci jednotlivých pojmů jako kvalita demokracie, kvalita vládnutí, sociální kapitál a stranické systémy.

V čem je možné vidět hlavní přínos práce? Studie sice testuje v literatuře již obecně známé teoretické předpoklady vlivu jednotlivých faktorů na kvalitu vládnutí, jedná se však o první systematický empirický test těchto teoretických předpokladů na datech zemí SVE. Datový soubor je skutečně rozsáhlý a obsahuje mnoho proměnných měřících konkrétní politické, institucionální a socioekonomické faktory. Unikátní je panelová datová struktura, v níž jsou data za jednotlivé země organizována v čase od roku 1996 do roku 2016, kdy máme dostupné indikátory kvality vládnutí. Došlo k integraci velkého množství objektivních i subjektivních dat z různých databází, ale i z vlastních předchozích výzkumů (např. volební a stranické indikátory zemí SVE z Lebeda a Lysek 2017). Dosavadní literatura se věnovala vztahům mezi kvalitou vládnutí a dalšími faktory spíše povrchně. Validita indikátorů proto nebyla příliš vysoká. Studie se věnovaly i

konkrétním zemím, nebo lokální (Borge et al. 2008; Šťastná a Gregor 2011; Vilhelmsdóttir 2012, Lysek 2013, Medir et al. 2017) či regionální úrovni (Putnam 1993; Evans 1995; Knack a Keefer 1997; Tavits 2006; Kostecký et al. 2007). Pokud se analýzy věnovaly srovnání států, zpravidla se jednalo pouze o státy západní Evropy (Ferragina 2012), nebo data nebyla analyzována soustavně v čase (Lijphart 2012). Jen málo studií použilo při svém výzkumu longitudinální data (výjimky jsou Coffe a Geys (2005), ale stále jen na nižší úrovni agregace subnárodních jednotek). Právě analýza rozsáhlých panelových dat na úrovni států je hlavní devizou práce, protože umožňuje měřit efekty jednotlivých proměnných („effects-of-causes“, viz Mahoney a Goertz 2006: 230) po kontrole celé řady faktorů. Problematická je ale přílišná závislost na indexu Světové banky jakožto hlavní závislé proměnné. Zatímco na úrovni obcí či krajů, které jsem analyzoval v minulých pracích (Lysek 2013, 2016), jsou dostupná objektivní srovnatelná data v celé šíři objektivního výkonu vládnutí, z nichž je možno tvořit vlastní index procedurálního výkonu nebo analyzovat jednotlivé oblasti zvlášť, v případě analýzy na úrovni zemí již není bohužel v silách jednotlivce konstruovat vlastní index objektivní dimenze kvality vládnutí.⁶ Převzetí dat třetí strany je tak nevyhnutelné. Tato disertační práce tak navazuje na předchozí mé akademické práce věnující se krajům (Lysek 2013) a statutárním městům (Lysek 2016).

Studie je rozčleněna do několika částí, které sledují klasické rozdělení kvantitativní empirické práce na teoretickou, metodologickou a analytickou část (King et al. 1994). První teoretická kapitola se věnuje konceptualizaci kvality vládnutí. Jsou zde shrnuty nejen dosavadní přístupy, ale především výchozí konceptualizace, která je základem pro celou řadu metodologických strategií samotné empirické analýzy. Zvolená a teoreticky obhájitelná konceptualizace kvality vládnutí má totiž vliv na samotnou operacionalizaci závislých i nezávislých proměnných a také na jejich rozlišení. Jak bylo několikrát zdůrazněno, práce se zabývá především objektivní dimenzí kvality vládnutí, která je analogická k „throughput“ dimenzi v širších konceptualizacích kvality demokracie. To znamená, že hlavní vysvětlovaná proměnná vystihuje efektivitu vládnutí

⁶ Například efektivita byrokracie, kterou můžeme měřit jako podíl nákladu na státní správu vůči HDP nebo jako počet zaměstnanců na počet obyvatel, je těžko analyzovatelná na úrovni státu z důvodu velmi nízké porovnatelnosti dostupných dat. Každý stát má jinou strukturu státní správy a národní úřady neposkytují srovnatelné statistiky.

a kvalitu procesů, jako je transparence a míra korupce. Naopak je upozaděna otázka kvality demokratických procesů na vstupu, jako je kvalita participace, volebního procesu a obecně inkluzivity demokratického procesu. Socioekonomický výkon je brán jako vysvětlující proměnná.

Druhá kapitola se věnuje kontextu postkomunistických zemí. Kontext je důležitý pro pochopení fungování efektů zvažovaných faktorů v rámci regionu zemí SVE. Výsledky jsou však zobecnitelné především pro tento region. Je třeba mít na paměti, že to, co může hrát roli v jednom kontextu, už nemusí platit v kontextu jiném. Nejenom, že většina vztahů je multikauzálních a multidimenzionálních, ale některé vztahy mezi proměnnými navíc vykazují znaky asymetrické kauzality ovlivněné právě specifickým kontextem (Clark a Golder 2006; Brambor et al. 2006; Kam a Franzese 2007). Důležitým specifickým faktorem je zde slabá zakořeňenost státních institucí, které jsou tak náchylnější na politické změny. Například v Belgii či Holandsku se vládní nestabilita příliš na procedurální výkonu neprojeví, ale v případě zemí SVE tomu je jinak.

Třetí kapitola se pak věnuje konkrétním teoretickým předpokladům působení jednotlivých faktorů na kvalitu vládnutí. Determinanty kvality vládnutí jsou rozděleny do tří skupin: politické, institucionální a socioekonomické faktory. V každé skupině se pak jednotlivé podkapitoly věnují konkrétním faktorům. Podkapitoly začínají vždy konceptualizací daného faktoru, což je důležité z hlediska následné operacionalizace v metodologické části⁷, a zakončeny jsou vysvětlením kauzálních mechanismů působení těchto nezávisle proměnných na kvalitu vládnutí. V této části jsou formulovány dílčí hypotézy vysvětlující působení faktorů na kvalitu vládnutí.

Výzkumný design je podrobně představen ve čtvrté kapitole, která začíná nejdříve metodologickými postupy při analýze rozdílné kvality vládnutí u sledovaných zemí. Vysvětluje, že ne všechny faktory ovlivňující kvalitu vládnutí v jednotlivých zemích jsou přímo měřitelné či vůbec pozorovatelné (Wilson a Butler 2007; Wooldridge 2013). Přestože má výzkumník celou řadu statistických technik, jak tyto nepozorovatelné či neměřitelné faktory kontrolovat v komparativním výzkumném designu více zemí, jejich

⁷ Operacionalizace se s konceptualizací částečně překrývá, protože pokud koncept spojíme s určitými faktory, který daný koncept vystihují, pak některé z těchto faktorů daných konceptů jsou přímo měřitelné jako již téměř operacionalizované proměnné (např. stranická fragmentace, volební volatilita, HDP na obyvatele, nezaměstnanost atd.).

působení zůstane pro výzkumníka těžko detekovatelné.⁸ Důraz je proto kladen na vysvětlení metodologických problémů analýzy panelových dat, respektive v našem případě tzv. *time series cross sections* (dále TSCS) (Beck a Katz 1995; Beck 2001).

Výsledky kvantitativních analýz jsou prezentovány v páté části. Nejdříve jsou analyzovány země, které jsou dnes zároveň členy EU, v druhé části jsou pak analyzovány všechny země SVE kromě Ruska a Běloruska, které nejsou demokratickými státy. Kvalita demokracie u některých ostatních zemí byla v některých periodách relativně nízká, ale tyto dvě země jsou zcela neporovnatelné se všemi ostatními. Poslední část analytické sekce se věnuje vysvětlení rozdílné míry korupce, protože korupce je jednou z konkrétních dimenzí kvality vládnutí, pro které máme dostupná panelová data. Dále obsahuje dílčí analýzy, jež nejsou postaveny na analýze panelových dat, ale využívají pouze jednodušších kvantitativních technik. Kvalita vládnutí je zde měřena dle indexu Univerzity v Göteborgu od výzkumníků Rotschteina a Teorella (2008). Závěrečná kapitola syntetizuje nalezené poznatky. Přináší teoretické i metodologické implikace pro budoucí empirický výzkum. Tato kapitola dále rozvádí nalezené korelace z ekonometrických modelů a jejich důsledky pro demokratický systém vládnutí. Pokud bychom totiž zůstali jen u souhrnu nalezených poznatků bez jejich další reflexe, snížilo by to celospolečenskou relevanci disertační práce.

Jaké hlavní výsledky analýza přináší? Postkomunistické země SVE udělaly skutečně za třicet let velký pokrok v mnoha dimenzích hodnocení společenského a politického vývoje. V ekonomické oblasti se přibližují západní Evropě, některé již dokonce předešly země tzv. jižního křídla, ale stagnují v oblasti demokratických institucí. Dokonce u některých zemí dochází ke zhoršení kvality demokracie. Jak ukazují některé indexy, přestože ekonomika je na relativně dobré úrovni, tyto země klesají i co se týče samotné kvality objektivní dimenze vládnutí. Zásadní zjištění z analýzy dat zemí SVE ukazuje na škodlivost koncentrace moci do jednoho politického proudu. A naopak, vlády, které jsou charakteristické tím, že jsou složeny z více než jedné strany a zároveň nejsou ideově propojené, vykazují lepší výsledky než jednobarevné kabinety. Zjištění tak odporují zažitým představám politologů i voličů. To je důležité v domácím diskurzu nad

⁸ Takovýmto nástrojem je použití takzvaných fixních efektů v regresním modelování, které jsou schopny kontrolovat heterogenitu jednotek (zemí) danou nepozorovatelnými či přímo neměřitelnými faktory, které mohou být často kulturní či vycházející z historické zkušenosti (Wilson a Butler 2007).

změnou volebního systému a s ohledem na přání velké části voličů, aby vládla pouze jedna strana, která by za své kroky byla zcela zodpovědná. To zní mnohdy lákavě, protože koaliční vládnutí snímá odpovědnost za jednotlivé kroky a umožňuje stranám svalování viny na druhé. Voliči jsou z toho někdy unaveni. Samozřejmě že jednobarevné kabinety nemusí představovat problém samy o sobě, ale kontext postkomunistického regionu se slabě zakořeněnými demokratickými institucemi a občanskou společností patrně tuto negativní asociaci zprostředkovává. Pozitivní vliv mají kabinety, které jsou zároveň minimálně vítěznými koalicemi oproti jiným typům exekutivních koalic. To znamená, že i nadměrný počet vládnoucích stran není vhodný. Ideálem je tak umírněnost.

Další zásadní zjištění ukazuje na postupnou konvergenci míry sociálního kapitálu a kvality vládnutí. Těsnost vztahu kvality vládnutí a sociálního kapitálu se s časem zvyšuje a dosahuje pomyslného ekvilibria. Z toho můžeme vyvodit doporučení, že pokud státy chtějí zlepšit kvalitu vládnutí, měly by se soustředit primárně na zvyšování úrovně sociálního kapitálu. Toho může být dosaženo zejména cílenou a efektivní podporou vzdělávání, sportu, společenských a kulturních aktivit. Další a patrně nejdůležitější ponaučení se týká vztahu kvality demokracie a kvality vládnutí, které se ukazuje být na sobě daleko více závislé. Kvalita demokracie jde totiž ruku v ruce s kvalitou objektivní dimenze vládnutí navzdory debatě o tom, že demokracie není nutnou podmínkou efektivní byrokracie a socioekonomického růstu. Jinými slovy, pokud dojde k ohrožení demokracie, zpravidla se to projeví i na kvalitě procesního vládnutí. Roste neefektivita a míra korupce. A to vše má vliv i na pomalejší ekonomický rozvoj těchto zemí. Ekonomika může fungovat nezávisle na kvalitě státní správy jen z části. Aby se ale hospodářský úspěch států SVE překlopil do zvýšení životní úrovně, je třeba, aby se současně zvýšila i kvalita objektivní dimenze vládnutí.

1. CO JE TO KVALITA VLÁDNUTÍ? PŘÍSTUPY A KONCEPTUALIZACE

Dobrá vláda a kvalita vládnutí jsou jedněmi z důležitých témat politologie. Hned první otázkou každého výzkumníka je otázka, jaká zřízení vykazují vyšší kvalitu vládnutí? Toho si všímal již Aristoteles (1998), který zkoumal ústavy jednotlivých městských států a jako první se snažil empiricky a pomocí komparativní metody⁹ zjistit, jaké ústavy vedly v řeckých polis k dobré a uměřené vládě podporující občany ctnosti. Dnes se politologie asi shodne, že zastupitelské demokracie jsou asociovány s vyšším blahobytem občanů (Lipset 1959, Dahl 1989, 1998; Przeworski a Limogni 1993). Jak ale samotnou kvalitu můžeme definovat? A podle jakých kritérií? Dokážeme se při empirické konceptualizaci kvality vládnutí vyhnout normativním úsudkům a kulturním tradicím (viz Rothstein a Teorell 2008: 169)? Je nějaký rozdíl mezi kvalitou vládnutí a kvalitou demokracie? To je hned celá řada otázek, kterým se věnuje tato konceptualizační kapitola. Definice toho, co vlastně výzkumník bude zkoumat, je velice důležitá pro obhájení výzkumného designu a operacionalizace konceptů.

Celá kapitola se věnuje vymezení pojmu kvality vládnutí. Začíná diskuzí nad tím, co je to kvalita vládnutí a jak ji lze odlišit od konceptu kvality demokracie. Kvalita demokracie je užší koncept a můžeme ji považovat za jednu z dimenzí kvality vládnutí, tzv. dimenzi na vstupu. Pokud kvalitu demokracie definujeme příliš široce, splývá s kvalitou vládnutí a je od tohoto pojmu obtížně odlišitelná. Někdy koncept kvality vládnutí bývá zaměňován s pojmy, jako je korupce, efektivita nebo vláda práva. Tyto tři koncepty samozřejmě nejsou dostatečným znakem kvality vládnutí, ale můžeme je považovat za součást objektivní dimenze kvality vládnutí. Tato dimenze je předmětem zkoumání v této práci. Dále je vysvětleno, proč není spokojenost obyvatel vhodným indikátorem objektivní dimenze kvality vládnutí a co dnes vlastně vláda dokáže a nedokáže přímo ovlivnit. Kapitola je zakončena přehledem empirických indexů kvality vládnutí, kvality demokracie a kvality života.

⁹ V jeho případě se sice nejednalo o klasickou komparativní metodu, jakou známe ze současného politologického výzkumu, nicméně Aristoteles bývá v metodologických učebnicích předkládán jako vzor systematického přístupu ke zkoumání politiky (Gerring 2012).

1.1. Kvalita demokracie a kvalita vládnutí (good governance)

Patrně největším problémem je tenze mezi základními koncepty, tedy konceptem dobrého vládnutí (*good governance*) a kvalitou demokracie. Oba dva koncepty spoléhají na velmi podobnou sadu kritérií a indikátorů, ale také se v některých ohledech významně liší. Kvalita demokracie v pojetí významného teoretika demokracie Roberta Dahla bývá spojena s kvalitou volebních procesů, jako je všeobecné volební právo, spravedlivé a opakující se volby, svoboda projevu a alternativní zdroje informací (Dahl 1998: 85), avšak samotné otázce, jestli jsou tyto procesy nutnými podmínkami pro zajištění dobrého vládnutí, se již věnuje méně. Implicitně je očekáván blahobyt, který v době psaní knihy byl jasně s demokratickým systémem korelován. Kritika může padnout i na literaturu týkající se *good governance*, která již nezmiňuje některé demokratické procedury, jako jsou svobodné volby a možnost občanů participovat v procesu politického rozhodování. Rovněž se implicitně očekává, že kvalita na vstupu je samozřejmou podmínkou dobrého vládnutí. Výzkumníci dobrého vládnutí z disciplín jako *public policy* či *public administration* se v zásadě omezují na efektivitu poskytovaných služeb, vládu práva a na co nejnížší možnou míru korupce. Otázka, zdali je hierarchicky nadřazen koncept kvality vládnutí nebo kvality demokracie je dosud nevyřešena a mezi výzkumníky nepanuje obecná shoda. Například významní teoretikové kvality vládnutí Rothstein a Teorell (2008: 166) považují kvalitu demokracie za pouhou jednu z dimenzí kvality vládnutí.¹⁰ Demokracie je v jejich pojetí konceptu vládnutí nutnou, ale ne dostatečnou podmínkou.

Existují ale i konceptualizace, v nichž demokracie je nadřazena kvalitě vládnutí (např. Morlino 2004). To je možná způsobeno dominancí západních výzkumných tradic, kdy panuje přesvědčení, že pouze demokratický způsob vládnutí přináší blahobyt a prosperitu, a především, že tento systém vládnutí je normativně správný. V tomto širokém pojetí je pak demokratický systém chápán jako ekvivalence dobrého vládnutí. Takové koncepce jsou ale příliš široké a zpochybňují užitečnost takto definovaného systému demokratického vládnutí pro empirický výzkum. Kvalita demokracie a kvalita vládnutí by měly být analyticky odděleny. Snad nejvýznamnější současný teoretik demokracie

¹⁰ Správně kvality vlády (*good government*), protože Rothstein (2013) tvrdí, že pojem *good government* je vhodnější než pojem *good governance* jakožto vládnutí, které klade důraz i na roli neziskového sektoru, nestátních aktérů, a především na roli samospráv.

Larry Diamond (2007: 199) rozlišuje dimenzi demokracie od kvality vládnutí, když poznamenává, že:

„strašákem dnešní demokracie je špatné vládnutí, vládnutí, které je prosáklé korupcí, patronáží, klientelismem a zneužíváním moci. Vládnutí, které nereaguje na požadavky snižování nerovností, nezaměstnanosti a chudoby. Vládnutí, které nepřináší zlepšení životní situace.“

Důvodů, proč rozlišovat mezi kvalitou vládnutí a kvalitou demokracie je vícero. Teoreticky hlas většiny nemusí nutně znamenat garanci dodržování základních práv a principů důležitých pro fungování společnosti – viz slavný Tocquevillův (2000) pojem tyranie většiny. V tomto ohledu je až ikonický soud nad Sókratem, který byl odsouzen „demokratickou většinou“ (blíže Held 2006: 23). Demokratický způsob vládnutí není nutně spojen s kritérii dobrého vládnutí, jako je nestrannost a přiměřenost politického rozhodnutí. Moderním příkladem těchto komplikací jsou pak etnicky rozdělené společnosti (Reilly 2001) a etnofederace (Horowitz 1993, 2003). Etnická většina může například majoritně rozhodnout, že budou propuštěni všichni úředníci, kteří jsou příslušníky jiných etnických menšin. To by bylo porušením principů dobrého vládnutí, přestože by nařízení bylo přijato dle většinového, a podle mnohých i demokratického principu. Většinový princip vlastní demokratické vládě automaticky nepřináší kvalitu vládnutí.

Je-li demokracie součástí kvality vládnutí, jak potom definovat koncept kvality vládnutí? Velmi obecně *good governance* znamená takový systém vládnutí, který je efektivní a vede k trvalému ekonomickému růstu, k prosperitě a k zajištění optimálního a vyváženého sociálního rozvoje společnosti. Dobré vládnutí musí vykazovat několik základních prvků: efektivitu, nestrannost, zákonnost, transparentnost, odpovědnost (akontabilitu¹¹), přiměřenost, subsidiaritu, účast občanů na projednávání veřejných politik, principy participace, ochranu menšin a ochranu lidských práv. Poslední zmiňované bychom však mohli považovat za normativní či rovnou za hodnotové a etické

¹¹ Pojem “accountability” se může přeložit jako akontabilita, druh sociálního vztahu mezi dvěma aktéry, ve kterém se jeden aktér (jednotlivec či instituce) zodpovídá za své jednání jinému aktérovi, který má právo toto jednání posuzovat, žádat jeho napravení a případně sankcionovat (Veselý 2012: 760).

soudy, a to i přesto, že jsou tyto principy implicitně nutnými podmínkami pro fungování kvalitní vlády a bývají rovněž součástí empirických konceptualizací kvality demokracie v politologické literatuře (Dahl 1989, 1998; Diamond a Morlino 2005; Rothstein a Teorell 2008; Dahlström a Lapuente 2017).

Vlastní kritérium kvality vládnutí má pak Světová banka. Její hlavní analytik v sekci *good governance* Daniel Kaufmann (2003: 2) definuje tento koncept pomocí tří kritérií jako (1) proces, ve kterém je vláda vybrána, monitorována a případně nahrazena, (2) kapacitu efektivně formulovat a implementovat řádnou politiku, (3) respekt občanů a státu k institucím, které určují ekonomickou a sociální interakci.¹² Takto široká definice byla ale teoretiky dobrého vládnutí kritizována (např. Keefer 2004; Rothstein a Teorell 2008; 2011; 2013; Holmberg a Rothstein 2017). Důvodem je to, že koncept postihne téměř všechny aspekty politiky a sociální reality jako takové. Ve svém důsledku se tak stává tautologickým, což na příkladu kritizuje Keefer (2004: 5).¹³ Keefer (2004: 3) pak přináší vlastní definici. Podle něj termín „*governance*“ znamená „schopnost reagovat na požadavky občanů a schopnost dostát základním službám, jako je zajištění vlády práva a práva svobodně nakládat se svým majetkem; a do jaké míry instituce a procesy motivují vládní představitele být vnímavý (*responsive*) ke svým občanům.“ Jak je patrné vzhledem k použití slov jako je svoboda, normativnosti se při snaze o hledání vhodné definice nedá vyhnout. Na druhou stranu, i tato definice je velmi široká a lze ji uplatnit i pro konceptualizaci kvality demokracie. Co jiného vlastně znamená podmínka, že vláda musí reflektovat přání občanů? Na tomto příkladu tedy vidíme, jak se oba koncepty překrývají.

Evropská unie v rámci své regionální politiky již pravidelně ve spolupráci s výzkumníky z Univerzity v Göteborgu vydává studie *Regional Governance Matters*¹⁴

¹² „(1) the process by which governments are selected, monitored, and replaced, (2) the capacity of the government to effectively formulate and implement sound policies, and (3) the respect of citizens and the state for the institutions that govern economic and social interactions among them.“ (Kaufmann, Kraay Mastruzzi 2004: 3).

¹³ „If the study of governance extends to all questions related to how groups of people govern themselves, then there are few subjects in all of political science and political economy that do not fall within the governance domain“ (Keefer 2004: 5).

¹⁴ Charron, Nicholas, Victor, Lapuente, Lewis, Dijkstra. 2012. „Regional Governance Matters: A Study on Regional Variation in Quality of Government within the EU.“ European Commission. Dostupné z: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2012_02_governance.pdf>. Nejnovější pro rok 2017 pak: Charron, Nicholas, Victor, Lapuente, 2017. „Quality of Government in EU Regions: Spatial and Temporal Patterns“ Dostupné z: <https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1679/1679869_2018_1_charron_lapuente.pdf>

zabývající se výkonem vlády evropských regionů. Jejich přístup ke kvalitě vlády (*Quality of Government*) je takový, že nesledují, jaké politiky vlády prosazují, nýbrž jak kvalitně tyto politiky svým občanům přináší, tedy efektivně, nestranně a bez korupce (Rothstein a Teorell 2008; Knack and Keefer 1997).¹⁵ Tyto tři principy jsou dostatečně jasné a odlišitelné, navíc vykazují velkou míru zobecnitelnosti. Naplňují tak do češtiny těžko přeložitelná metodologická kritéria *parsimoniousness* a *generality*, tedy úzce vymezený koncept, který však vysvětlí mnoho (Kellstedt a Whitten 2013: 19).

Kvalita vládnutí je v jistém smyslu širší koncept a teoreticky se nevztahuje pouze na demokratické režimy vládnutí. Častým příkladem země, kterou můžeme považovat za exemplární příklad *good governance* je Singapur. Přestože tuto zemi těžko můžeme považovat za demokratickou a v hodnocení Freedom House je kategorizována jako částečně svobodná (*partly free*), v nespočtu různých srovnání, výzkumech či jen anketách dosahuje Singapur někdy i lepšího skóre než skandinávské země jako Norsko a Dánsko. Kvalita života je zde velmi vysoká, stejně tak kvalita poskytovaných veřejných služeb. V mezinárodním testování matematické, čtenářské a přírodovědné gramotnosti žáků (např. PISA 2015) na všech úrovních vzdělávacího systému dosahuje Singapur excelentních výsledků (Financial Times 2016).¹⁶ Navzdory nezpochybnitelným úspěchům singapurské vlády země zůstává přísnými kritérii stále nedemokratickou zemí. Na druhé straně máme příklad Indie, která je demokracií, ale o *good governance* v jejím případě nemůže být řeč (Albritton a Bureekul 2009). Neúspěch této dlouholeté největší demokracie na světě je zřejmý v kontrastu s Čínou, která Indii výrazně překonává v různých žebříčcích kvality života. Toho si všiml mj. i laureát Nobelovy ceny, indický ekonom Amartya Sen (2011), který empiricky porovnával kvalitu života v Indii a v Číně. Pokud bychom měli komparativně hledat analogii k Singapuru, najdeme ji dle Colliera (2006) v ostrovním státě Jamajka. Městský stát Singapur se sice liší od geograficky rozdílného ostrovního státu, oba státy ale byly kdysi britskými koloniemi se stejným systémem koloniálního vládnutí a britského práva. Před padesáti lety, kdy se nově

¹⁵ „It emphasises the importance of how a government delivers its policies, instead of what a government delivers – that is, the size or ‘quantity’ of government. And, in particular, the focus is on the extent to which a government delivers its policies – irrespective of their nature and degree or provision – in an effective and impartial way and without corruption.“ (Regional Governance Matters 2012)

¹⁶ Financial Times, dostupné z: <<https://www.ft.com/content/2e4c61f2-4ec8-11e6-8172-e39ecd3b86fc>>

samostatná Jamajka stala demokracií a nově samostatný Singapur stal orientální despocií, málokdo by predikoval tak zárnou budoucnost právě Singapuru (Zakaria 2007).

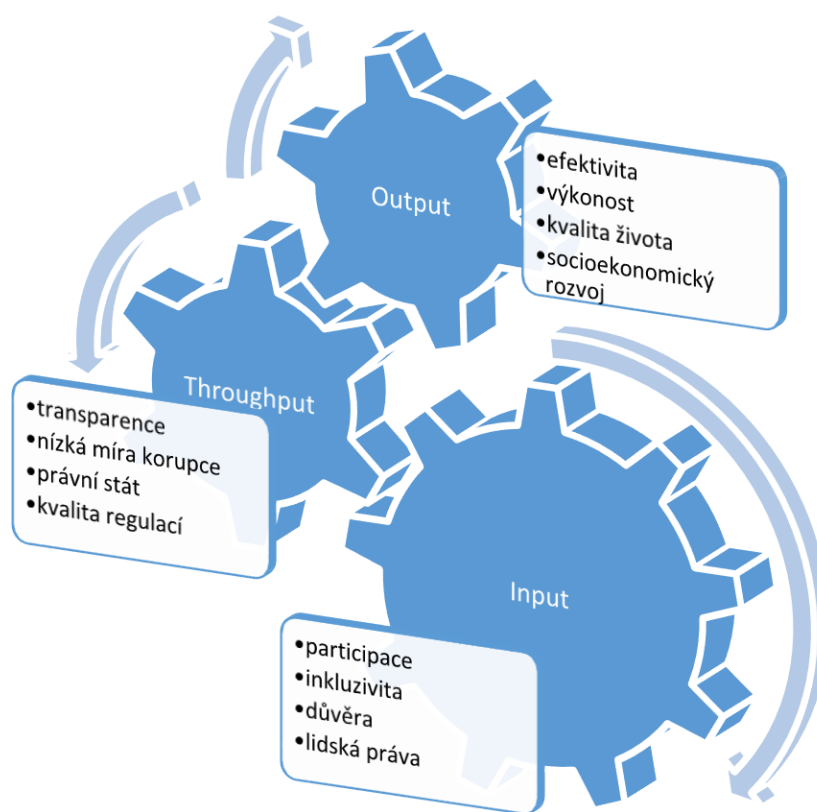
Kromě výše zmíněných příkladů ani „statistická“ asociace mezi kvalitou demokracie a *good governance* není empiricky nijak silná. Jak ukazuje studie Holmberga (2007), daleko větších korelací s jejich Indexem dobré společnosti (The Good Society Index) – který je tvořen třemi indikátory: dětská úmrtnost, délka dožití a spokojenost se životem – dosahují indikátory Světové banky *Efektivita vládnutí*, *Korupce a vláda práva* a indikátory *Nestrannosti veřejné správy* projektu univerzity v Göteborgu. Zdá se, že tyto faktory jsou důležité v případě vysvětlení kvality života, protože meritokratická a vysoce expertní státní správa může sloužit jako mechanismus pro sebeovládání politických elit spíše než zavedení všeobecného volebního práva a politických svobod (Dahlström et al. 2012). Reprezentativní demokracie není stoprocentně úspěšná v řešení chudoby, ekonomické nerovnosti, průměrné délky dožití, kojenecké úmrtnosti a dalších nespočetných kritérií dobré kvality života. Možná právě proto, že indexy demokracie vycházející z příliš úzce vymezeného konceptu většinové demokracie příliš nekorelují s aktuálním výkonem více či méně demokratických států, se dnes výzkumníci zabývají tím, jak definovat kvalitu demokracie tak, aby tyto aspekty postihla. Proto konceptualizace demokracie může být velmi široká ve snaze postihnout všechny možné vlastnosti a charakteristiky současných demokracií.

V současné době „krize demokracie“ častěji slýcháváme, že samotná svobodná volební soutěž není dostatečnou podmínkou kvalitně fungující demokracie. Na tuto zdánlivě permanentní krizi demokracie reagují dnes výzkumníci s širší konceptualizací kvality demokracie (viz Merkel 2014). Komplexní komparativní hodnocení kvality demokracií například přinesl Diamond a Morlino (2005) a další teoretikové kvality demokracie (Munck a Verkuilen 2002). Omezení demokracie jen na volební participaci nestačí. Široká konceptualizace kvality demokracie je ukázána ve Schématu č. 1, které je volně vytvořeno na základě předchozí literatury a diskuzí s odborníky na dané téma.¹⁷

¹⁷ Např. s Wolfgangem Merkelem při příležitosti workshopu pořádaném Sociologickým ústavem v Praze v loňském roce a s Brigitte Geissel při příležitosti ECPR Joint Session v Pise 2015 věnovanému participativní a deliberativní demokracii, které jsem se účastnil. Toto konceptuální schéma zhruba využíváme v rámci pracovní skupiny IV. Democratic Innovation projektu COST LocRef, kterého jsem členem. Jedná se o všeobecně přijatelné rozdělení dimenzí kvality vládnutí, které ale není přehledně publikované v literatuře. Jedná se tak spíše o pracovní koncept.

Rozdělení dimenzí částečně vychází z práce Fritze Scharpfa (1997, 1999), který rozdělil kvalitu demokracie jen na dvě dimenze, a to output (efektivita a výkonnost) a input (mechanismy a procedury). Vivien Schmidt (2013), která se inspirovala konceptem legitimacy Maxe Webera, pak přidává throughput dimenzi. Všechny dimenze pak do jisté míry vystihují dobrou vládu. Je tedy otázkou, zdali mluvit o kvalitě demokracie či kvalitě vládnutí, protože jejich konceptualizace se téměř dokonale překrývá.

Schéma č. 1: Koncept kvality vládnutí

Zdroj: Volně dle Wolfgang Merkel a Brigitte Geissel, Praha 2017.

Kvalita vládnutí na vstupu (input) zhruba odpovídá užší klasické definici demokracie. Dimenze throughput měří kvalitu vládnutí při provádění jednotlivých politik. Proto je zde zařazena transparence těchto procesů, odpovědnost za přijaté politiky, kvalita regulací a obecně dodržování práva. Třetí dimenze na výstupu (output) hodnotí výkonost, efektivitu, kvalitu života a socioekonomický rozvoj. Tato konceptualizace má ale mnoho nevýhod. Za prvé, jednotlivé dimenze, respektive položky těchto dimenzí, nejsou zcela

odlišitelné. Například efektivitu můžeme zařadit také do throughput dimenze. Teoretickým problémem pak je, že jedna dimenze bude těžko fungovat bez druhé nebo se dokonce navzájem mohou vylučovat. Pokud příliš zvýšíme kvalitu na vstupu, může ohrozit kvalitu na výstupu. Všechny dimenze jsou endogenní a navzájem se ovlivňují. Proto jsem cíleně zvolil symboliku schématu pomocí ozubených kol představujících tyto tři dimenze kvality demokracie.

Koncept „vládnutí“, ať už mluvíme o kvalitě demokracie či vlády (Schéma č. 1), představuje relativně elegantní teoretický rámec pro výzkum tří hlavních dimenzí kvality fungování politického režimu. Rozdělíme-li kvalitu vládnutí z analytického hlediska, tedy, co je jak měřitelné, na tři dimenze, na objektivní výkon, socioekonomický výkon a subjektivní hodnocení spokojenosti občanů, představuje objektivní výkon ve schématu kvality demokracie throughput dimenzi, zatímco socioekonomický rozvoj a subjektivní spokojenost lze zařadit mezi output dimenzi. Koncept ozubených kol znázorňuje endogenitu vztahu a proto záleží na výzkumném designu, zdali definujeme jednotlivé dimenze jako závislé či nezávislé proměnné. To znamená, že si můžeme vybrat jednu z dimenzí a tu podrobit bližšímu zkoumání. Konkrétně v této práci je cílem vysvětlit throughput dimenzi. Práce se soustředí zejména na vysvětlení kvality byrokracie, efektivity, vlády práva, kvality regulací a míry korupce. Kvalita input dimenze i output dimenze pak budou ve statistických modelech nezávislé proměnnými. Koncept kvality demokracie rozdělený do tří dimenzí je univerzální. Je použitelný nejen na hodnocení EU (viz Schmidt 2013), ale právě států a nejen to, vhodný je i pro analýzu regionálních a lokálních samospráv (např. Denters 2014).

1.2. Objektivní dimenze kvality vládnutí

Na základě předchozího vymezení kvality demokracie a kvality vládnutí byl představen koncept tří dimenzí kvality vládnutí (input, throughput a output dimenze). Zatímco dimenze na vstupu představuje jádrovou definici demokracie, output dimenze představuje reálné výsledky demokratické vlády. To, jakým způsobem jsou politiky prováděny (Schmidt 2013), pak hodnotí procesní výkonnost (throughput). Sem spadá právě efektivita, míra korupce a kvalita regulací, respektive vláda práva. Tato podkapitola se těmto znakům kvality vládnutí věnuje podrobněji.

Efektivita vládnutí

Koncept *Good Governance* klade především důraz na efektivitu. Pojem efektivita se používá v technickém slova smyslu, tedy že za co nejmenší náklady na vstupu se maximalizuje užitek získaný na výstupu. Jedná se o poměr vstupů a výstupů nějaké činnosti či systému. Z hlediska výkonu vládnutí se zpravidla vyjadřuje (aproximuje) jako poměr nákladu veřejné správy na jednu osobu s cílem tento poměr minimalizovat co nejvíce (Andrews and Entwistle 2013). Toto pojetí efektivit není jediné. Existují další typy efektivit, jako alokativní, která předpokládá soulad nabízených služeb s poptávkou občanů. Dalším typem je dynamická efektivita, kdy sledujeme změny efektivit v čase s důrazem na dostupné zdroje s ohledem na budoucí vývoj. Všechny druhy efektivit jsou důležité pro fungování demokracie, protože neefektivní systém může vést k vysoké nespokojenosti občanů, což ohrožuje legitimitu demokracie.

Nicméně samotná efektivita nám dobré vládnutí nedokáže zcela postihnout. Dobré vládnutí implicitně znamená něco více než jen efektivní vykonávání politik. Dle Rothsteina (2013: 17) by to znamenalo tautologii, že efektivní vládnutí produkuje efektivní výsledky. Tím bychom nic objeveného nezjistili. Efektivita je důležitým atributem kvality vládnutí, ale důležité je to, zdali efektivní veřejné politiky reagují na přání občanů (*responsiveness*). Efektivita vládnutí se překrývá s konceptem korupce, protože tam, kde panuje vysoká míra korupce, jsou nutně rozhodovací procesy neefektivní.

Korupce

Až do poloviny 90. let byla problematika korupce a špatného vládnutí výzkumníky zanedbávána, a to z toho důvodu, že panovalo obecné přesvědčení, že určitá míra korupce má vlastně pozitivní vliv na ekonomický rozvoj, protože promazává kolesa ekonomického růstu. Dnes je ale označována za hlavní příčinu všech neduhů a za hlavní znak špatného vládnutí. Korupce je obecně definována jako zneužití pravomoci činitele ve veřejném úřadě pro své vlastní osobní obohacení (Rose-Ackerman 2008). Korupce je příčinou ztrát ekonomických, finančních, politických a sociálních zdrojů snad v každé zemi na světě. Stala se velkou otázkou zejména v důsledku ekonomické krize, kdy si občané prožívající ekonomické těžkosti uvědomovali její negativní dopady, protože měli pocit, že se jich bytostně dotýká. Ekonomická krize rovněž způsobila zájem o prosazování

transparence a odpovědnosti politických elit a zapříčinila další tlak na fungování Evropské unie a jejích členských států (Kubbe 2017: 250). Můžeme říci, že velká míra korupce podkopává demokracii, ohrožuje její základní principy, a dokonce narušuje stabilitu celého politického systému. Vysoká míra korupce dále přispívá k nízké důvěře občanů v politické instituce a dokáže též erodovat důvěru v celou společnost či komunitu (Kubbe 2014).

Velmi dobře etablované demokracie vykazují nižší míru korupce než autoritářské režimy a nové mladé demokracie (Mohtadi a Roe 2003; Treisman 2000; Kalenborn a Lessmann 2013; Fjelde and Hegre 2014). Avšak většina mezinárodních databází kvality demokracie a kvality vládnutí a stejně tak i empirické práce politologického výzkumu ukazují, že klientelismus a korupce pořád přetrvává i v některých dlouholetých demokraciích, jako je Belgie či Japonsko. V těch nově ustavených pak negativně ovlivňují kvalitu demokracie a snižují celkovou výkonost politického režimu (Fukuyama 2014). Problémy s korupcí v Evropě mají kromě Itálie a Řecka zejména postkomunistické státy, které bojují s nedostatečným vymáháním práva a nedokáží úspěšně vést trestní řízení za korupční činy. To možná souvisí i s tím, že tyto státy nezavedly důkladnou a efektivní kontrolu lobbismu a financování politických stran (Transparency International 2016). Pro státy s vysokou mírou korupce je i vlastní to, že zde panuje vysoká míra akceptace korupčního jednání nejen ze strany elit, nýbrž v rámci celé společnosti. Například v Lotyšsku 67 % obyvatel souhlasí s výrokem, že je akceptovatelné dát někomu dar za účelem sjednání výhody, v Maďarsku je to pak 61 procent, v Litvě 60 a na Slovensku rovných 50 procent. Česká republika si nestojí se svými 47 procenty o mnoho lépe (European Commission 2013: 14). Pokud se elity chovají tak, že neslouží veřejnému zájmu, ale svým sobeckým cílům, není důvod očekávat, že se tak budou chovat i občané. V případě, že elity dodržují stanovená pravidla a instituce, může vzniknout pozitivní spirála dobré kvality vládnutí (Fukuyama 2014; Rothstein 2011).

V nových demokraciích je pak typické, že zprostředkující struktury důležité pro správné fungování demokracie jsou jen slabě etablovány, jako například stranické systémy vykazující vysokou míru volatility a stranické fragmentace (Munck 2007). Občané pak také nejsou schopni potrestat neodpovědné politiky za korupční jednání (Chang et al., 2010), nebo jim toto chování přímo nevadí, jak dokládá studie „*Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support*“ od Manzettiho a Wilsonové (2007).

V málo etablovaných nových demokratických režimech pak mohou růst nálady příznivé pro autoritářství, což je právě příklad prostoru střední a východní Evropy (Rose et al. 1998; Sandholtz and Taagepera 2005).

Korupce není jedinou manifestací nízké kvality vládnutí a podle Rothsteina a Teorella (2008: 166) je lepší používat více inkluzivní koncept, kterým je nestrannost rozhodnutí v implementacích veřejných politik (*impartiality*). Jak již bylo zmíněno výše, jedná se o základní normu, která v jejich pojetí definuje kvalitu vládnutí. A nestrannost je nadřazena konceptu korupce i z dalšího důvodu. Pokud definujeme kvalitu vládnutí jen pomocí korupce, vzniká nám problém, že tento pojem je v každém civilizačním okruhu vnímán odlišně. Vysoká míra korupce je skutečně antiteze dobré vlády, ale ne všechno jednání je všude vnímáno jako znak korupce. Podobně i další praktiky vystihující špatné vládnutí neznamenaají vždy korupční jednání. Příkladem je právě klientelismus, patronáž (O'Dwyer 2006; Kopecký, Mair a Spirova 2012), nepotismus (Mungiu-Pippidi 2006), nebo také nízký respekt k dodržování práva a vlastnických práv, a uchvácení státních orgánů („state capture“) klientelistickými zájmovými skupinami (Rose-Ackerman 2004; Grzymała-Busse 2007). Klientelismus, patronáž a korupce jsou sice rozdílné koncepty, ale do jisté míry se v praxi překrývají, protože například přijetí úředníka na základě vztahu patron-klient je korupčním jednáním. Rekrutace úředníků by měla být nestranná a měla by se uskutečňovat na základě principu meritokracie. Zatímco nestrannost vylučuje korupci, samotný koncept korupce nevylučuje tyto a další výše zmíněné formy jednání (Rothsteina 2013: 14).

Vláda práva

Demokracie inherentně předpokládá, že je uplatňována vláda práva (O'Donnell 1998), která chrání dodržování základních demokratických principů. Vláda práva je soubor takových stabilních politických pravidel, která se bez rozdílu vztahují na všechny občany státu (Weingast 1997: 245). Základním předpokladem je to, že zákony jsou veřejně přístupné a dostupné, jsou aplikovány příslušnými autoritami a nad systémem práva dohlíží nezávislá justice. Vláda práva v sobě obsahuje rovnost před zákonem. Základními atributy soudnictví jsou nezávislost a nestrannost.

V širším pojetí pak vláda práva znamená i efektivní vymáhání práva. Pokud panují důvody, že není zajištěna vymahatelnost rozsudku, nabourává to princip rovnosti

před zákonem. S výkonem soudnictví mají mladé demokracie velký problém, jak dokazuje zkušenost se vstupem zemí střední a východní Evropy do EU. I to je jedním z důvodů, proč se EU v přístupových rozhovorech s balkánskými státy soustředí na to, aby byl v těchto státech zajištěn kvalitní justiční systém. Judikaturní činnost soudů byla mnohokrát důležitá pro zvýšení kvality demokracie nejen v EU, ale zejména v USA.

1.3. Co může a nemůže vláda ovlivnit? A proč není socioekonomický rozvoj a spokojenost obyvatel objektivním indikátorem kvality vládnutí?

Kvalitu vládnutí lze měřit pomocí tří typově odlišných přístupů. Za prvé, můžeme měřit procedurální výkon pomocí objektivních kritérií efektivity, absence korupce a pomocí hodnocení míry dodržování a vlády práva. Čemuž se věnovala předchozí část. Za druhé, můžeme se podívat na „objektivní“ indikátory socioekonomického rozvoje. Například na růst ekonomiky, její výkon a celkovou úroveň pomocí měřítek HDP. Elegantní index socioekonomického rozvoje vytvořil například Holmberg (2007) s názvem Good Society Index. Ten je konstruován za pomoci pouhých tří indikátorů, kterými jsou dětská úmrtnost, délka dožití a subjektivní spokojenost se životem dle šetření World Value Survey. Třetí možnost vychází z přesvědčení, že dobrá vláda je taková, kde jsou lidé spokojeni. Dle Lindeho a Ekmana (2003: 399) je spokojenost s demokracií samotným indikátorem jejího výkonu.

Bylo by lákavé analyzovat kvalitu vládnutí jen pomocí socioekonomických dat nebo dotazníkových šetření spokojenosti obyvatel. Tyto dvě dimenze mají ale celou řadu problémů, a proto adjektivum objektivní u socioekonomického rozvoje bylo výše dáno do uvozovek, přestože mnohé ukazatele jsou vlastně tvrdá objektivní data. Začít totiž můžeme otázkou, co vše vlastně dnes může vláda skutečně ovlivnit a za co vše nese objektivně odpovědnost? Tato otázka vyvstává s tím, jak se prohloubila globalizace a propojily jednotlivé národní trhy. Globální ekonomika a finanční trhy dnes ovlivňují národní ekonomiku více, než jaké mají dopady předkládaná vládní opatření (Mair 2013). V Evropě národní politiku pak přímo ovlivňuje Evropská unie, protože její právo je přímo použitelné a nadřazené právu národnímu. Některá rozhodnutí jsou tak vykonána na nadnárodní úrovni. Z tohoto důvodu se dnes mluví o víceúrovňovém vládnutí (Marks a Hooghe 2003: 233).

Zatímco přístup Světové banky zmiňuje pojem kvalita vládnutí (*quality of governance*), někdy se hovoří i o kvalitě vlády (*government*). Rozdíl mezi kvalitou vládnutí a kvalitou vlády je pouze terminologický. Nicméně koncept *governance* můžeme chápat i širěji, jelikož reaguje na nové výzvy národních států. Termín *governance* je spojen s omezením role státu a státních intervencí ve společnosti a současně je pro tuto konceptualizaci typické zapojení regionálních a lokálních vlád a dále pak nestátních aktérů do rozhodovacího procesu a do procesu utváření či formulování politik. To vedlo k definování pojmu *governance* jako více kooperativního módu vládnutí společnosti (Kooiman 2003: 5) nebo jako ne-hierarchický model vládnutí se zapojením mnoha nestátních organizací. Hojně citovanou výzkumnou publikací v oblasti lokálního vládnutí se stala kniha Denterse a Rose (2005) *Comparing Local Governance*, kde autoři tvrdí, že se nacházíme v době „vládnutí“, pro něž jsou typické nejasné polycentrické vládní struktury (zapojení NNO, New Public Management (NPM) a kontraktování služeb soukromým subjektům, vytváření korporací spolupracujících obcí atd.). To vše pak snižuje odpovědnost a legitimitu před občany, protože lokální samosprávy už nejsou v mnoha oblastech veřejných politik schopny jednostranně rozhodnout (Denters a Rose 2005: 246). Vládnutí je dnes komplikovaný proces a odpovědnost se dnes stírá. Tyto změny pak vedou k otázce z předchozí kapitoly, jsou občané schopni objektivně výsledky vlády hodnotit? Nebude jejich názor záviset na dalších ukazatelích, jako je socioekonomický status? Místo bydliště apod.?

Když se podíváme například na projekt Regional Government Matters a index kvality vládnutí University v Göteborgu, který vychází ze subjektivních názorů obyvatel na fungování vlády, zjistíme, že regionální variace zhruba odráží socioekonomický rozvoj regionů, ale již vůbec nebere v potaz to, zdali regionální vlády skutečně za tento rozvoj odpovídají či mají dostatečné kompetence. Otázky se totiž ptají na kvalitu vládnutí v regionu respondenta. V některých zemích EU je regionální úroveň nevolená, protože se jedná o administrativní regiony. Výše zmíněný výzkum kvality regionálního vládnutí pak nebere v potaz to, že české kraje NUTS 3 jsou mnohdy sloučené do NUTS 2. Nelze tak rozlišit například Karlovarský kraj od Ústeckého. Jiné malé země nejsou na NUTS 2 regiony rozčleněny vůbec.

Výzkum kvality vládnutí pomocí subjektivního hodnocení občanů je samozřejmě legitimní. Avšak za podmínky, že je tento metodologický způsob hodnocení brán v potaz.

Nezávislé vysvětlující proměnné by měly být exogenní subjektivním ohodnocení občanů. V praxi to znamená, že bychom neměli používat subjektivní měřítka (např. sociálního kapitálu) ze stejného datového souboru individuálních respondentů, jako je důvěra v instituce či generalizovaná důvěra, protože ta bude korelovaná se subjektivním hodnocení kvality vládnutí. Intervenující proměnná je zde míra socioekonomického nebo sociokulturního statusu. Takovéto výzkumy pak nelze využít pro zkoumání kvality vládnutí na regionální úrovni, ale přesto se tak děje (srov. Vilhelmsdóttir 2012). Celý vztah je ale ve skutečnosti ovlivněn vyšším kulturním a sociálním kapitálem respondentů. Navíc výsledný výkon vlády je pak dán kompozičním efektem lidí, kteří nemusí být nutně bohatí, ale disponují takovými vlastnostmi, o kterých na základě jiných výzkumů individuálních dat víme, že jsou asociovány s vyšší důvěrou a vyšší mírou spokojenosti s fungováním politického systému (Kostecký a Patočková 2006: 920; Tavits 2008; Christensen 2016).

Objektivně se tedy můžeme soustředit především na procedurální výkon a efektivitu, a to jen na základě vymezených kompetencí, která vláda má. Za výstupy (outputs) je pak považováno všechno to, co je přímo ovlivnitelné politikou, za výsledky (outcomes) je označována samotná situace (případně její změny), která zpravidla je (mimo jiné) ovlivněna politikou vlády (Kostecký, Patočková 2006: 922). To se týká spíše regionální a lokální úrovně. Na úrovni státu je měření procedurálního výkonu obtížnější, protože stát odpovídá zpravidla téměř za všechno. Lze si představit měření výkonnosti ministerstev, státních orgánů a institucí. Zpravidla ale u státní správy nemáme mnoho jednoduchých kritérií, podle nichž by bylo možno výkonost měřit. Oproti soukromému sektoru, kde měření výkonnosti je relativně bezproblémové, státní úřady nemají za úkol generovat zisk. Na řadu přicházejí různé benchmarkingy a srovnávání napříč úřady. Těžší už je ale porovnávat úřady mezi sebou, natož mezi státy.

Mnohdy se úspěch měří dle „zbytnělosti“ státu, kdy základní argument je ten, že pokud stát dokáže poskytovat dané služby s nižším počtem státních zaměstnanců, je nutně efektivnější. Jinak řečeno se jedná o úsporu z rozsahu (*economies of scale*). Ale jak definujeme optimální velikost státu? Vztah mezi kvalitou vládnutí a velikostí státního sektoru není zcela jasný a závisí na spoustě okolností. Privatizace státních služeb v rámci New Public Management reformy ukázaly, že ne vždy vedou k vyšší efektivitě poskytovaných služeb (Kuhlman a Bouckaert 2016). Obecně pak výzkumy ukazují, že

velikost byrokratického aparátu není lineárně závislá na velikosti populace, ale že větší státy mají lepší poměr počtu zaměstnanců byrokratického aparátu na počet obyvatel (Gehlbach 2008). Podle Gehlbacha došlo v případě postkomunistických zemí k jakési konvergenci byrokratického aparátu k velikosti populace (Gehlbach 2008: 1194).

Shrneme-li předchozí argumenty, je obtížné určit, co objektivně daná vláda může ovlivnit a jak její výkon dále objektivně měřit i pokud si definujeme výkonost pomocí efektivity a jiných ekonomických kritérií. Nepřekonatelným problémem je ale dostupnost srovnatelných dat v čase. Srovnatelnosti brání především odlišné byrokratické tradice. Měření efektivity a výkonu byrokracie je možné, ale objektivně srovnatelné je jen v rámci dané země, a spíše pouze v rámci daného úřadu v čase. Měřit výkon státu v komparativní perspektivě lze patrně jen na základě hodnocení expertních výzkumů a dílčích ukazatelů tak, jak to například provádí Světová banka pomocí svých indikátorů efektivity vládnutí.

1.4. Zdroje indikátorů kvality vládnutí a kvality demokracie

v mezinárodních databázích, kvalita vládnutí dle Světové banky

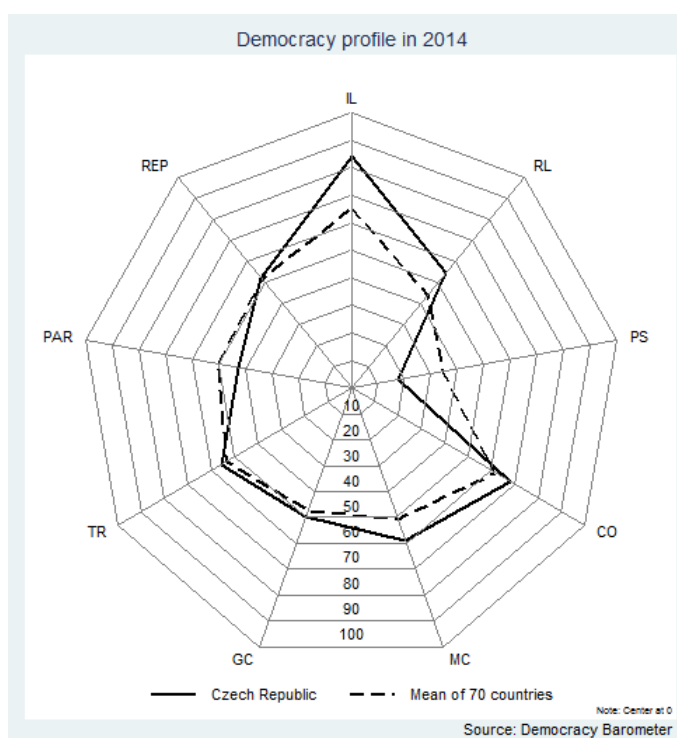
Jak jsme si ukázali, koncept kvality demokracie se do určité míry překrývá s konceptem kvality vládnutí. Nepřekvapí proto, že pokud se podíváme na současné empirické indexy kvality demokracie, najdeme rozdílné metody jejich konstrukce z hlediska šířky samotného měřeného konceptu. Tato sekce slouží spíše jako přehled dostupných indikátorů kvality vládnutí a nemá za cíl se všem podrobně věnovat. Nicméně, důraz je kladen na kvalitu vládnutí, jak jej měří Světová banka. Důvodem je, že se prakticky jedná o jediné vhodné komplexní indikátory objektivní dimenze vládnutí, které slouží jako závislé proměnné v této práci.

Dnes máme celou řadu indexů kvality demokracie a vládnutí, které můžeme rozdělit na „core concepts“, tedy jakési jádrové koncepty demokracie, které se soustředí na kvalitu demokracie na vstupu (*input side*), a na ty empirické koncepty, které berou v potaz i to, jak kvalitně vlastně demokracie fungují (*output and performance side*) (přehled viz Berg-Schlosser 2017: 307). Patrně nejznámějším indexem je Freedom House index, který rozlišuje dvě dimenze, a to (1) politická práva a (2) občanské svobody. V empirickém výzkumu jsou pak tyto dvě dimenze zprůměrovány do jedné proměnné. Ordinální škála je sedmibodová, kdy vyšší hodnota znamená horší demokracii. Nad hodnotou 3 již dané země zpravidla nejsou demokratické a porovnatelné s těmi, které

vykazují jisté defekty demokracie (Schedler 2013: 190). Index vlastně měří jen dimenzi svobody (Berg-Schlosser 2017: 314). Dnes je metodologie samozřejmě propracovanější, ale i přesto je index kritizován za to, že jeho konstrukce není zcela transparentní. Index koreluje velmi dobře se socioekonomickými proměnnými a velmi silně koreluje i s dalšími indexy kvality vládnutí.

Podobným úzkým indexem je Polity, který se zaměřuje na rekrutaci exekutivy, omezení exekutivy a na politickou soutěž. Index demokracie Tatu Vanhanena (2014) je rovněž velmi podobný, protože se zaměřuje na politickou soutěž a politikou participaci v tom užším smyslu. Oba rovněž patří k těm indexům, které jsou úžeji zaměřeny. O něco širší je pak index Economist Intelligent Units (EIU) časopisu The Economist, který zahrnuje mimo jiné i fungování vlády, politickou participaci a politickou kulturu. Index je založen na expertním posouzení a na datech World Value Survey (WVS).

Obrázek č. 2: Dimenze kvality demokracie Democracy Barometer

Principle: Freedom: RL (Rule of Law), IL (Individual Liberties), PS (Public Sphere).
Control: GC (Governmental Capability), MC (Mutual Constraints), CO (Competition).
Equality: TR (Transparency), PAR (Participation), REP (Representation).

Zdroj: Democracy Barometer, dostupné z

<http://www.democracybarometer.org/profileEN_Czech%20Republic.html>.

Výše zmíněné byly relativně úzce vymezeny, ale daleko obsáhlejší jsou následující indexy, které kvalitu demokracie uchopují velmi široce, protože se soustředí i na kvalitu vlády práva, občanskou participaci, transparentnost a kapacitu vládnutí. Takovým indexem je Democracy Barometer jako společný projekt Univerzity v Curychu a Berlínského centra pro sociální vědy (WZB). Dimenze, které měří, jsou ukázány ve výše uvedeném obrázku, který ilustruje aktuální data pro Českou republiku. Ta, obrazně řečeno, pokulhává v dimenzi veřejné sféry (PS), která měří nejen svobodu sdružování, ale i míru občanské participace, zapojení se do občanských spolků a kvalitu a svobodu médií.

Velmi rozsáhlý je projekt V-Dem (Univerzita Notre Dame a Univerzita v Göteborgu), který umožňuje stáhnutí velkého množství dat a konstrukci vlastní dimenze kvality demokracie. Jedná se vlastně o největší možný datový archiv více než 400 proměnných, který je dostupný v různých datových formátech včetně souborů Excel. V-Dem má nejpropracovanější metody konstrukce indikátorů, které splňují kritéria spolehlivosti a validity (Berg-Schlosser 2017). Přestože je dataset bohatý na veliký počet proměnných, celková konceptualizace kvality demokracie je relativně úzká. Různé vážení proměnných pro celkový daný index není nejvhodnější, například v dimenzi liberální demokracie dosahuje Chile lepšího skóre než Německo, a to proto, že je přiřazena větší váha přímo volenému prezidentovi. V-Dem je vhodnou databází proměnných pro tvorbu vlastního indexu demokracie či dokonce kvality vládnutí, nebo jako zdroj různých nezávisle proměnných pro vlastní výzkum, což je jeho největší devizou.

Specifickým indexem je Bertelsmannův transformační index (BTI), který se ale zaměřuje jen na „méně rozvinuté státy“. Česká republika v něm dosahuje první příčky. Konceptualizace není jen kvalita demokracie, ale i kapacita vlády a státu a je zde zahrnuta i dimenze tržní ekonomiky. BTI bere v potaz i socioekonomický rozvoj. Metodologie je ale dominantně zaměřena na hodnocení experty. Pokud se podíváme na pořadí zemí v tomto indexu, je v podstatě stejné jako poslední a pro práci nejdůležitější index kvality demokracie, a to World Governance Indicators (WGI) Světové banky. Oba indexy jsou si relativně podobné a oba hodnotí kvalitu vládnutí velmi široce. Nejedná se tak o indexy měřící pouze demokracii, ale zahrnují zde více dimenzí, které vystihují vládnutí.

Jak už název „World Governance Indicators“ napovídá, index Světové banky se zabývá širokým konceptem kvality vládnutí (governance). WGI indexy Světové banky jsou pro několik dimenzí: *Voice and Accountability*, *Corruption*, *Government Effectiveness*, *Political Stability and Absence of Violence*, *Regulatory Quality* a *Rule of Law*. Dimenze *Voice and Accountability* spolu s *Rule of Law* jsou dvě dimenze, které charakterizují demokracii, respektive položky těchto indexů se překrývají s jinými indexy kvality demokracie, nebo z nich přímo vycházejí (Freedom House, Polity, EIU či Transparency International). Zbylé dimenze již měří tzv. procedurální výkon a efektivitu vládnutí a korupci. Tyto slouží pro konstrukci výsledného indexu závisle proměnné (blíže metodologická kapitola). Konstrukce indikátorů je problematická v tom ohledu, že výzkumníci agregují všechna možná dostupná data, což znamená mix tvrdých a měkkých dat a indexů jiných organizací. Jednotlivé indikátory jsou podrobeny faktorové analýze a jsou uvedeny i standardní chyby indikátorů (Kaufmann et al. 2007). Ne vždy jsou ale všechny položky dostupné pro všechny státy v čase a pro některé regiony index není zrovna přesný. Další kritika spočívá v tom, že nejsou zveřejněny jednotlivé průzkumy. Světová banka se dotazuje expertů, neziskových organizací, firem a různých společností. Je zde rovněž problém s vážením, kdy větší váha je arbitrárně dána expertním průzkumům než sociologickým šetřením obyvatelstva, kdy využívá data Gallupova institutu. Patrně největší kritika jde na vrub konceptualizaci, která je velmi široká a podle mnohých i ateoretická (Langbein a Knack 2010). Hlavním konceptem je efektivní vládnutí (*effective governance*), kdy jednotlivé dimenze říkají to stejné, ale jiným způsobem. Jednotlivé dimenze jsou od sebe těžko odlišitelné, neboť každá z nich obecně vystihuje vnímání kvality vládnutí (Langbein a Knack 2010). Korelace mezi nimi je extrémně vysoká a u některých výběrů zemí nedává smysl v kvantitativním výzkumu jednotlivé dimenze analyzovat zvlášť, protože kvantitativní modely produkují fakticky identické výsledky. Je otázkou, zda se jedná o problém, protože v odpovědi na kritiku Kaufman et al. (2010) správně argumentují, že korelace mezi WGI indikátory nezpochybňuje validitu indikátorů samotnou a že je obecným faktem, že všechny měří jeden (*underlying*) koncept, kterým je kvalita vládnutí.

Literatura týkající se měření demokracie a vládnutí je plná rozporů a kritiky metodologie jejich měření a není prostor se jim podrobněji věnovat. Empiricky ale všechny zde uvedené indexy korelují od hodnoty 0,8 a více Pearsonova korelačního

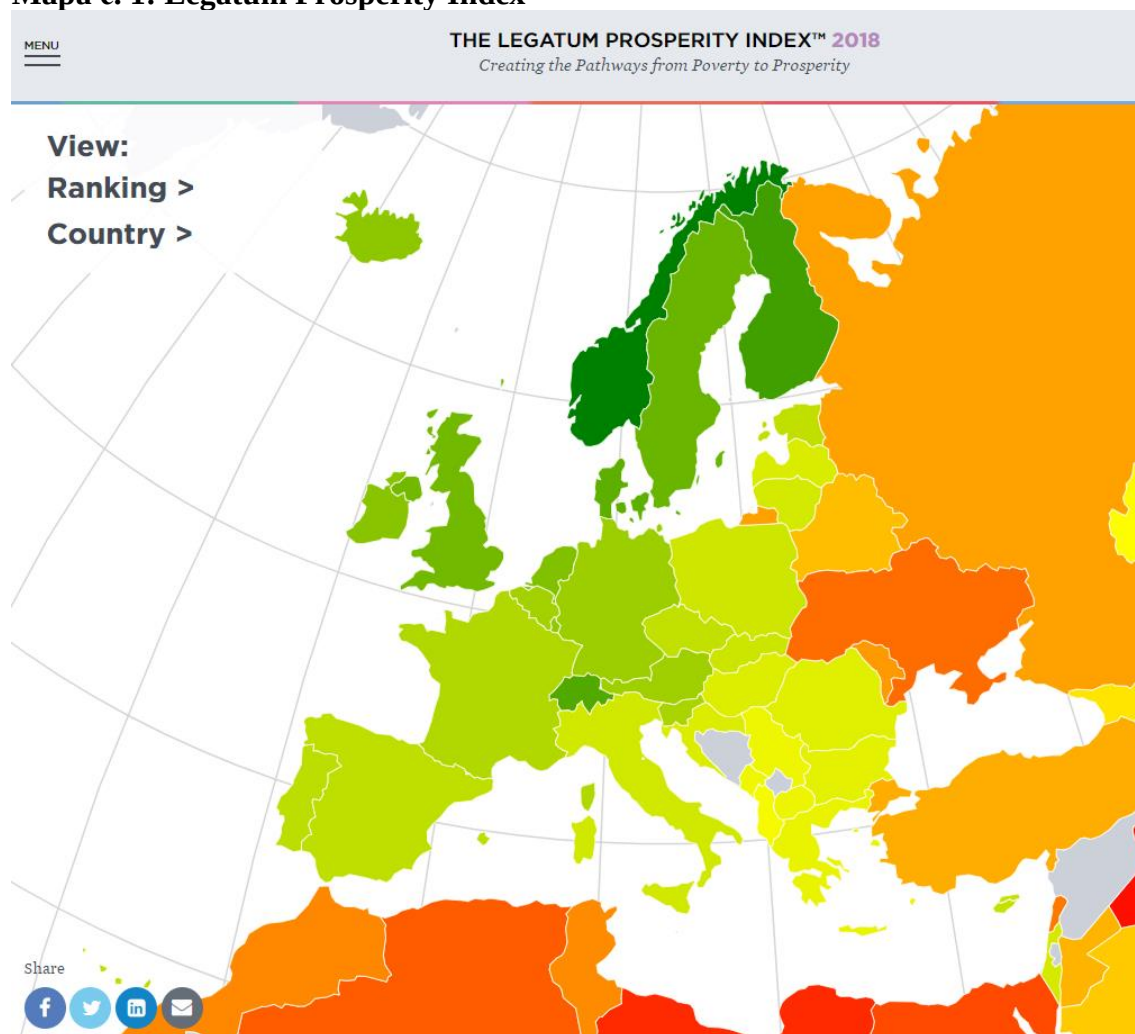
koeficientu (Berg-Schlosser 2017: 314). Teoretická debata nad rozdílnými konceptualizacemi může být jistě zajímavá a intelektuálně stimulující, avšak v praktickém empirickém výzkumu využívajícím kvantitativní metody jsou jednotlivé indexy s korelací nad hodnotou 0,9 od sebe těžko odlišitelné a dají nám velmi podobné výsledky.

Kromě indexů běžně používaných v politologii může být pro laickou veřejnost zajímavé v kontextu Evropy představit některé indexy, které s kvalitou vládnutí souvisí, ale zaměřují se i na ty oblasti, kterým se „odborné“ indexy raději nevěnují možná z obavy, aby udržely „akademickou čistotu“ a nebyly tak kritizovány ostatními vědci za ateoretičnost. Takovým je třeba The Legatum Prosperity Index¹⁸, který, jak už název napovídá, měří prosperitu zemí. Porovnává ekonomiku, prostředí pro podnikání, vládnutí, kvalitu vzdělávacího systému, zdravotnictví, bezpečnost, svobodu, sociální kapitál a kvalitu životního prostředí. Druhým, a pro české čtenáře možná zajímavějším indexem, je The Catch Up Index¹⁹, který zkoumá staré členské státy EU, nové členské země a kandidátské či potencionálně kandidátské země. Index si klade otázku, zdali se nové členské země EU blíží svým výkonem v různých oblastech kvality života a kvality vládnutí „starým západním“ členským státům EU. Oba indexy se spoléhají na již zpracovaná data jiných organizací (právě WGI indikátory Světové banky), ale výhoda je ta, že jejich webová prezentace umožňuje vizualizaci dat online pomocí grafů a map. Uživatel se může podívat na ty dimenze a oblasti, které ho zajímají.

¹⁸ The Legatum Prosperity Index, dostupné na <<https://www.prosperity.com>>.

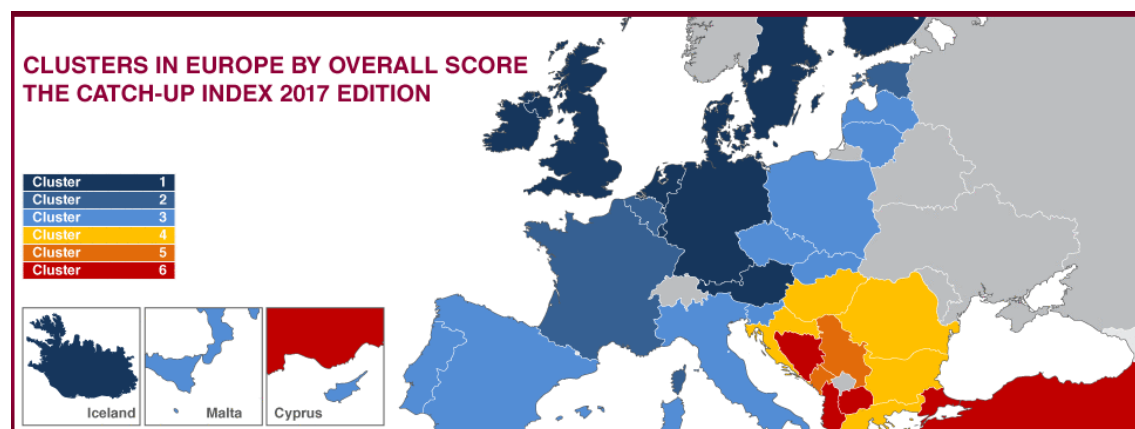
¹⁹ The Catch Up Index, dostupné na <<http://www.thecatchupindex.eu/TheCatchUpIndex/>>.

Mapa č. 1: Legatum Prosperity Index

Poznámka: prinstscreen úvodní stránky <https://www.prosperity.com> (8/11/2018)

Mapa č. 2: The Catch Up Index

Poznámka: prinstscreen úvodní stránky <http://www.thecatchupindex.eu/TheCatchUpIndex> (8/11/2018)

Tato podkapitola měla za cíl představit databáze a zdroje indexů, které se nějakým způsobem dotýkají měření kvality vládnutí a kvality života občanů. Jejich počet není vyčerpávající a ani to nebylo předmětem. Existuje mnoho organizací měřící kvalitu vládnutí, která se projevuje v tom, jak se nám dobře žije. Důležité je zopakovat, že předmětem výzkumu jsou indexy Světové banky, které jsou hojně využívány i dalšími organizacemi. Představují totiž komplexní, a i přes velkou kritiku, patrně jediné kontinuální indikátory kvality vládnutí, které jsou vhodné pro kvantitativní analýzu v čase.

2. KONTEXT POSTKOMUNISTICKÉHO REGIONU A JEHO SPECIFIKA VE VZTAHU KE KVALITĚ VLÁDNUTÍ

Ve srovnání se západní Evropou postkomunistický region střední a východní Evropy vykazuje mnoho odlišností, které byly způsobeny historickým vývojem po druhé světové válce. I přes čtyřicetiletou totalitní minulost se opět některé postkomunistické státy blíží svojí sociokulturní tradici do stavu, kde byl přerušen jejich přirozený vývoj. Mnohé podobnosti s Německem a Rakouskem vykazuje Česká republika, která se v několika oblastech politologie například od lokální samosprávy až po analýzu sociálního modelu blíží německému kontinentálnímu modelu. Některé státy jako Rumunsko se blíží v některých charakteristikách zase jižnímu křídlu a latinské středomořské tradici. Estonsko bývá připodobňováno Finsku. Skutečností ale je, že postkomunistické země spojuje zkušenost budování demokratických institucí znovu od začátku. To je pro jejich dnešní vývoj klíčovým faktorem.

Vztah mezi demokratizací a budováním státu v 19. a na počátku 20. století byl ovlivněn načasováním demokratizace a rozšířením volebního práva. Dle Sheftera (1994) je toto načasování klíčové, protože pokud demokratizace zavedením politické soutěže předchází konsolidaci státní správy, dojde k zacyklení neefektivního státu, který se potýká s byrokracií, korupcí a klientelismem. Naopak v těch státech, kde došlo k vytvoření nezávislé státní správy stojící na meritokratických principech, byly instituce odolné politické korupci a kvalita vládnutí byla na vyšší úrovni. Příkladem je Velká Británie a Německo. Neefektivní státy jsme pak mohli nalézt v regionu Latinské Ameriky a jižní Evropy. Tato teorie, přestože vysvětluje budování států na kraji minulého století, je zajímavá z toho důvodu, že postkomunistické státy zdědily zpolitizovanou a neprofesionální státní správu, která byla spíše byrokratickým aparátem samotných komunistických stran. Nebyl zde rozdíl mezi stranou a byrokracií (Kitschelt et al. 1999; Kopecký 2012). Dle Fortin-Rittberger (2017) čím byly instituce a státní kapacity slabší, tím větší byl pro politické elity po pádu komunismu prostor k tomu, aby vytvořily vertikální strukturu moci a posílily roli exekutivy bez kontrolních mechanismů. Z tohoto

důvodu můžeme předpokládat silnější vliv stranické soutěže na fungování státu než v zemích západní Evropy.

I v rámci komunistických států existovaly rozdíly v síle a tradici institucí (Kitschelt et al. 1999; Kitschelt a Wilkinson 2007; Fortin-Rittberger 2017). Z hlediska fungování institucí v tom nejširším možném smyslu můžeme postkomunistické státy rozlišit dle rozdílného typu vládnutí do tří základních skupin (Kitschelt et al. 1999: 74). Patrimoniální komunismus (1), který byl charakteristický pro nejchudší země východní Evropy bez středních vrstev obyvatelstva. Národně zaměřený komunistický režim (2), který měl částečně nezávislou státní správu na komunistické straně. Byl charakteristický tím, že aktivní role společnosti a krystalizace politických stran proběhla již před samotným přechodem k demokracii. Maďarsko a Polsko jsou typy této kategorie. Česká republika a Německá demokratická republika pak spadaly do kategorie byrokratického komunismu (3), kde státní správa byla méně náchylná ke klientelismu a k nedodržování práva, samozřejmě v kontextu totalitních komunistických režimů. Vznik těchto režimů ale byl z části endogenní předválečnému vývoji, protože výsledný typ komunistického režimu částečně reflektoval vývoj těchto států v 30. letech, kdy na tehdejší poměry plně demokratické bylo po celou dobu jen Československo (Berg-Schlosser a Mitchell 2002). Ve zpětném pohledu třicetiletého vývoje je zde náznak částečně přetrvávajících „path-dependency“ faktorů. Toto rozdělení nám zhruba vysvětlí kvalitu vládnutí v počátečních letech demokratické tranzice, ale s časem již postupně mizí. Jedinou výjimkou jsou snad Rumunsko a Bulharsko, které oproti počátečnímu výchozímu stavu udělaly velký pokrok dopředu z hlediska socioekonomického rozvoje, a přesto patří stále k těm nejchudším státům EU.

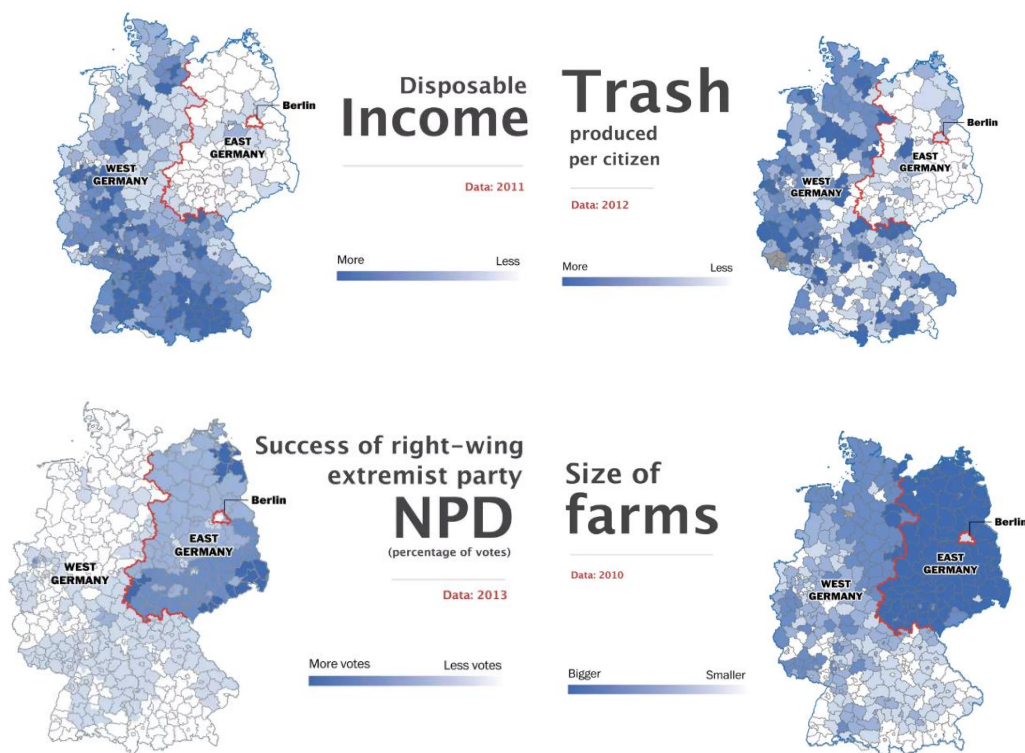
Postkomunistické země jsou vhodným vzorkem zemí, které musely demokratické instituce vybudovat znovu od začátku. V tom je jejich atraktivita i pro akademickou obec. Prvotním zájmem politologie bylo sledovat to, do jaké míry se těmito zemím dařilo naplnit podmínky demokratického způsobu vládnutí a konsolidovat demokratický systém (Linz a Stepan 1996). Porovnávání postkomunistických zemí s těmi západními je stále předmětem studií v mnoha oblastech politologického výzkumu, nejnověji třeba výzkum volatility Emanuele et al. (2018) a jejich článek s názvem „Does the Iron Curtain Still Exist? The Convergence in Electoral Volatility between Eastern and Western Europe.“

V počátcích demokratické tranzice nebylo jasné, jak jsou instituce, vláda práva, efektivita vládnutí a omezení korupce důležité pro ekonomický vývoj. Věřilo se, že stačí liberalizovat trh, a demokracie s ekonomickým rozvojem přijde sama. Tento postoj razili zpočátku i odborníci Světové banky (Serra a Stiglitz 2008; Rothstein 2013). Právě Světová banka snad i po zkušenostech s demokratizací v tomto postkomunistickém regionu a regionu Latinské Ameriky začala klást důraz na vládu práva, instituce, podporu sociálního kapitálu a občanskou participaci. Ukázalo se, že právě budování institucí je pro rozvoj ekonomiky klíčový (Rodrik 2000). Instituce totiž omezují nesoutěživé chování a morální hazard politických a ekonomických elit (Rose-Ackerman 2006). Kvalitní byrokracie založená na meritokratickém principu je s ekonomickým růstem empiricky asociována a kauzalita jde podle Evanse a Raucha (1999: 756) tímto směrem, což dokládají na panelových datech a počáteční kontrole ekonomického a lidského kapitálu. Jejich ideálním modelem je „Weberiánská byrokracie“ konceptualizovaná tímto slavným německým sociologem. Replikace studie, kdy byly kontrolovány faktory jako zákon o státní službě, výše platu úředníků nebo speciální zkoušky úředníků, ukázaly, že jedině meritokratický způsob rekrutace je primárním faktorem, který způsobuje omezení korupce a ekonomický růst (Dahlström et al. 2012). Zkušenosti z 90. let byly nedávno kvantitativně pomocí ekonometrických modelů ověřeny Hamm et al. (2012) v *American Sociological Review*, kteří potvrdili negativní efekt masivní privatizace na následný ekonomický růst, kapacitu států a na kvalitu vlastnických práv a vlády práva. Nepřekvapí, že ilustračním příkladem byla Česká republika.

Zdalipak mohou formální instituce skutečně pomoci, je velkou otázkou. Grzymała-Busse (2007) uzavírá, že služební zákon lze obejít, kontrolní auditorské úřady (u nás NKÚ) mohou být bezzubé, ale samotné zřízení těchto institucí je správným krokem a nastavuje určité institucionalizované a formalizované normy jednání, kterými se politici musí řídit. Není to však dostatečná podmínka, jak upozorňuje rumunská politoložka Alina Mungiu-Pippidi (2006) zabývající se korupcí a vládnutím, protože právě v Rumunsku byly nově zavedené protikorupční instituce a opatření rychle uchváceny existující korupční klientelistickou politickou sítí. Co Rumunsku chybí, je univerzalistická politická kultura ve smyslu dodržování norem, které platí pro všechny a které jsou všeobecně jak elitami, tak celou společností vyžadovány.

Otázka společnosti je posledním bodem diskuze nad specifickým postkomunistickým kontextem. Pro ilustraci dopadů postkomunismu je nejvhodnější použít mapy Německa, které jasně ukazují přetrvávající důsledky rozdělení na západní Spolkovou republiku a východní NDR, přestože Německo samozřejmě nepatří mezi analyzované země SVE v této práci. Ve spolkových zemích bývalé NDR je vyšší nezaměstnanost, nižší příjem, nízká volební účast, nižší produkce komunálního odpadu, větší průměrná rozloha farem, malý počet cizinců a nadprůměrný zisk Die Linke, NPD a dnes AfD a hnutí Pegida. Správně by spolkové země bývalého NDR měly být také zařazeny do analýzy, minimálně do analýzy fungování regionálních vlád či municipalit, ale sjednocení logicky brání srovnání v rámci výzkumu kvality vládnutí na centrální úrovni. Avšak výzkum občanské společnosti Howarda (2003: 57) byl založený právě na výzkumu obyvatel bývalé NDR krátce po pádu komunismu spolu s dalšími postkomunistickými státy jako Polsko a Maďarsko. Jeho kniha přesně popisuje důvody, proč v 90. letech participace klesla na minimální hodnoty. Jednalo se o přirozenou reakci na konec státem řízené participace.

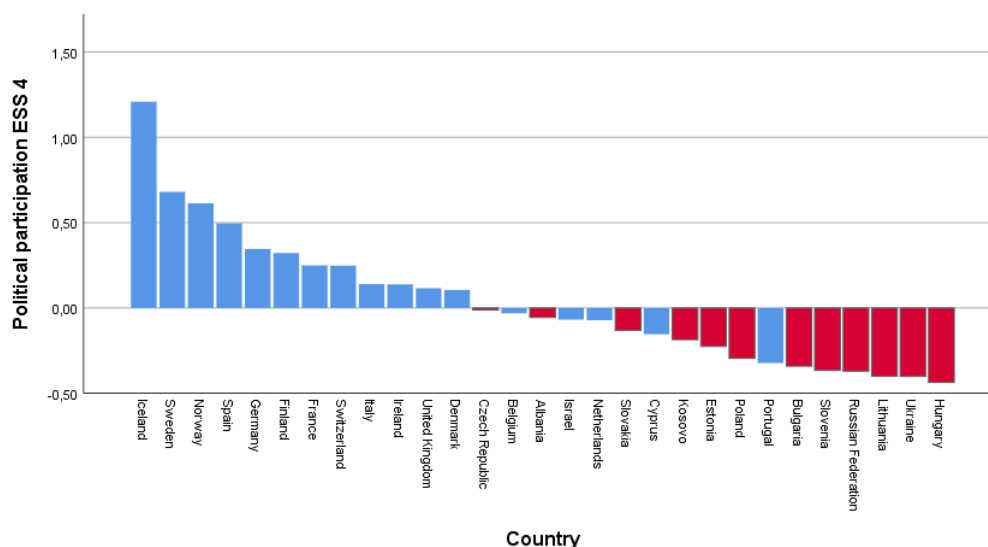
Mapa č. 3: „Východ“ versus „Západ“ na mapách znovu sjednoceného Německa

Zdroj: *Washington Post*, 31. Října 2014, dostupné z:
<https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/10/31/the-berlin-wall-fell-25-years-ago-but-germany-is-still-divided/?utm_term=.c346ced16fbf>.

Postkomunistická společnost je proto jiná. Dědictví stále přetrvává. Úroveň participace je nižší než v západních státech, nicméně se některé postkomunistické státy blíží nebo již překračují jižní křídlo Evropy (Vlachová a Lebeda 2006). Jako ilustrační graf slouží míra politické participace z šetření European Social Survey čtvrté vlny. Postkomunistické státy na chvostu, skandinávské země na předních příčkách. Šetření z dalších vln, kde se účastní i jiné státy, vypadají stejně s tím, že se maximálně změní pořadí některých zemí. Zajímavá bude otázka do budoucnosti, jestli dojde k nárůstu politické participace, či se některé státy západní Evropy přiblíží těm východním s tím, že už některé průzkumy ukazují měnící se formy politické participace a vliv sociálních sítí (Della Porta 2013).

Graf č. 2: Politická participace dle European Social Survey vlna 4 (2008)

Zdroj: Data ESS čtvrtá vlna. Faktorové skóre baterie otázek na politickou participaci, vytvořeno autorem. Červenou barvou jsou zvýrazněny postkomunistické země.

Slabá občanská společnost je podle mnohých dalším faktorem, který je predispozicí pro neefektivní a nefungující stát (Ganev 2005; Grzymała-Busse 2007; O'Dwyer 2006, Ganev 2009). Jedná se o důležitý kontextuální faktor, který ovlivňuje či modifikuje vliv politických proměnných, jako je stranický systém a typ koaliční vlády, na kvalitu vládnutí, míru korupce a celkový rozvoj státu. Zatímco ve Švédsku dominance jedné strany neměla dle Grzymały-Busse (2007: 227) negativní vliv na fungování státu, protože

Švédsko má silná nezávislá media a silnou občanskou společnost, v postkomunistických státech dominance strany, která není ničím omezena a není nikým kontrolována, bude mít patrně negativní efekt na kvalitu vládnutí. Obdobně vládní nestabilita v Belgii není fatální překážkou fungování státu v Belgii, byť patří v rámci západních zemí k těm, kde je vyšší míra korupce a byrokracie a které se potýkají s problémy se zadlužením a ekonomickou stagnací.

Slabá občanská společnost má i ten důsledek, že politické strany se nemohou opřít o početnou členskou základnu. Místo toho jsou závislé na státním financování a nejen to. Politické strany podle některých politologů kolonizovaly stát. Podle Císaře (2013: 1) se jedná o jeden z hlavních problémů české demokracie. Strany vznikají obecně „shora“ nebo institucionálně, kdy stranu založí členové parlamentu (Biezen 2003: 33). Tímto se strany stávají závislé na patronáži (Haughton 2012: 14; Kopecký 2012) a státních zdrojů (Grzymała-Busse 2007: 182). To se netýká jen České republiky, ale i dalších zemích jako Polsko (O'Dwyer 2006) a Slovensko (Rybář 2006b), kde se politické strany snaží obsadit pozice v regionální a lokální státní správě, aby budovaly svoji organizační strukturu a hledaly nové zdroje pro své (skryté) financování.

Postkomunistický kontext je dle Sarah Birch (2003: 7) zajímavou laboratoří efektů politických a společenských faktorů a jejich vzájemných interakcí. Dá se říci, že nejenom dosavadní konceptualizace západních politických systémů nejsou příliš aplikovatelné na postkomunistické realie, ale jak naznačují dosavadní výzkumy kvality vládnutí a budování institucí v postkomunistických státech, specifický kontext ovlivňuje působení politických i jiných proměnných na fungování státu. A právě tento kontext vedl k teoretické úvaze nad tím, které klíčové proměnné by měly mít vliv na rozdílnou kvalitu vládnutí v tomto postkomunistickém prostoru, které jsou představeny v následující kapitole.

3. DETERMINANTY ÚSPĚŠNÉHO VLÁDNUTÍ V DEMOKRACIÍCH

Existuje nespočet faktorů, které mohou mít teoreticky přímý kauzální efekt na kvalitu vládnutí. Těmi nejznámějšími jsou ekonomický rozvoj (Lipset 1959; Dahl 1998; Charron and Lapuente 2012; Welzel and Inglehart 2008), otevřenost ekonomiky a velmi diskutovaným je rovněž sociální kapitál (Putnam 1993). V případě role politických elit jsou to především ty faktory, které zvyšují odpovědnost jednání elit a omezují je v tom, aby se chovaly sobecky ve svém zájmu, místo aby prosazovaly obecné blaho a veřejný zájem (Gerring a Thacker 2004). Nejen výzkumy kvality vládnutí, ale i další studie například o volební účasti, politické participaci atd. testují celou řadu proměnných, které jsou napříč politologickými výzkumy společné. Tyto proměnné můžeme rozřadit dle několika kritérií. V první řadě by jednotlivé kategorie měly být výlučné a odlišitelné. Faktory ovlivňující kvalitu vládnutí jsou rozděleny na kategorie politických, socioekonomických a institucionálních faktorů. Vždy je vysvětleno, proč by měly být v kontextu zemí SVE relevantními faktory ovlivňující kvalitu vládnutí s důrazem na její dynamiku v čase.

3.1. Politické faktory: odpovědný politický systém a robustní soutěž

Kdo vládne a jak? To je jednou ze zásadních otázek politologie. V demokratických systémech vládou do určité míry institucionalizované a organizované strany. Politické strany slouží především k artikulaci zájmů jednotlivců i různých skupin ve společnosti (Tavits 2008: 537). Pomocí jejich mobilizace se snaží získat podporu pro své zájmy. Politické strany jsou základním aktérem, který ovlivňuje mocenskou sféru a řízení státu. Z jejich řad se generují političtí lídři, kteří zastávají různé vládní funkce. A snad i právě proto se v minulosti politologický výzkum primárně soustředil na konceptualizaci stran (Katz a Mair 1995, Mair 2009), stranických systémů a jejich typologií (Sartori 1976, Duverger 1954). Strany mají za sebou rozdílný původ vzniku (parlamentní shora vs. lidová hnutí zdola), mohou mít rozdílnou vnitřní strukturu (strana elit, masová strana) a především ideologii. Strany se vyvíjely a vyvíjejí v čase. Proto postupně docházelo k přeměnám masových stran na *catch-all* strany s cílem zaujmout co nejvíce nových fluktuujících voličů. Peter Mair a Richard S. Katz (1995: 18) následně přišli s pojmem

kartelová strana. Cílem kartelových stran bylo omezit stranickou soutěž a rozdělením státních zdrojů si zajistit dlouhodobé přežití v politickém systému (Tamtéž: 20).

Fungování stran je do jisté míry spojeno se stranickými systémy, ale větší efekt na stranický systém jako takový mají spíše institucionální nastavení, ať už volebního systému, nebo formy vládnutí. Politologický výzkum se zabýval i efektem institucionálních nastavení na politickou stabilitu, kdy někteří výzkumníci upozornili, že poměrné volební systémy jsou asociovány s vyšší politickou nestabilitou z důvodu přílišné fragmentace stranického spektra spíše než většinové volební systémy, které pravděpodobněji produkují vládní většiny (Duverger 1954). Poukázali rovněž na to, že prezidentské či poloprezidentské systémy dosahují horších výsledků než parlamentní demokracie (Fish 2006; Frye 2010; Mainwaring 1993; Mainwaring and Shugart 1997; Gerring et al 2008), ať už westminsterského typu (Sartori 2005; Novák 2001), nebo s konsociačními prvky (Lijphart 2012).

Je vhodné institucionální faktory oddělit od politických. Přestože spolu souvisí, institucionální nastavení není dostatečnou podmínkou pro politickou praxi. Efekt institucí může být podmíněn dalšími kontextuálními faktory, jako je volební soutěž, politická praxe, tradice, path-dependency či sociokulturními a socioekonomickými proměnnými (Kouba a Lysek 2016: 92). Tato část se zaměřuje na politické faktory. Výstižnější by bylo spíše pojmenování proměnné soutěže politických stran a stranických systémů, od kterých se vlastně reálná politika odvíjí. Ale takto úžeji specifikovaná kategorie by vyloučila některé politické faktory, které se soutěží politických stran a s charakteristikami stranických systému přímo nesouvisí, přesto mohou teoreticky ovlivňovat kvalitu vládnutí. Odlišujeme dvě úrovně politických faktorů, úroveň vlády (exekutivy) a úroveň parlamentu (legislativy). Protože je v parlamentních režimech vláda závislá na situaci v parlamentu, některé faktory se prolínají a souvisejí jak s exekutivou, tak s legislativou. Příkladem je fragmentace stranického systému, jež může zvýšit i fragmentaci vládní koalice, nicméně se nejedná o zcela dostačující podmínku.

Abychom ale mohli utřídit politické faktory a vybrat ty, které by měly nějakým způsobem mít vliv na kvalitu vládnutí, je nutné nejdříve začít teoretickými koncepty vztahu mezi občany a volenými zástupci, vztahy s vládou a koncepty politické soutěže, se kterými se jednotlivé faktory pojí. V demokratickém systému vládnutí občané delegují svoji moc ve volbách na své zvolené zástupce. To činí vládu na jedné straně odpovědnou

(*responsible*), aby vládla ve jménu vyššího společného dobra, a na druhou stranu musí reagovat (*responsive*) či jinými slovy být vnímavá k přáním a požadavkům obyvatel (Rothstein a Teorell, 2008; Lijphart, 2012; Keman 2017). Do jaké míry se tomu tak děje a do jaké míry jsou tato přání vyslyšena vládnoucí politickou elitou, závisí právě na chování politických stran v parlamentu a ve vládě (Powell 2013; Keman 2014). Keman (2017: 26) tvrdí, že tyto vztahy v reprezentativní demokracii nejsou zranitelné pouze kvůli tomu, že společnost je reprezentovaná pouze nepřímo, ale jsou rovněž křehké kvůli tzv. trvalému paradoxu reprezentace (*perennial paradox in representation*). Politické strany působí ve vztahu k občanům současně jako delegáti (*delegates*) i jako zmocněnci (*mandatories*), což vytváří vztah principála a agenta (P-A). Teorie stranického mandátu (Klingemann et al. 1994; česky blíže Svačinová 2016) předpokládá přímý vztah mezi občany a vládou (*delegates*), zatímco teorie delegace předpokládá pouze nepřímý vztah, kdy politici mohou jednat nezávisle na přáních svých voličů v rámci zajištění vyššího dobra (*mandatories*), za což jsou primárně odpovědné (Strøm 1999). Tato tenze mezi dvěma politickými praxemi, která je způsobena nutností rozdílného jednání politických stran, je dle Kemanova velmi důležitá pro fungování reprezentativní vlády a ovlivňuje to, do jaké míry je zajištěna kvalita reprezentace občanů a snaha usilovat o obecné dobro (Keman 1996).

V reálné praxi však určité politické opatření těžko naplňuje oba dva principy současně. Rozhodnutí častokrát nemohou odrážet přání lidu (*responsivnes delegates*) a současně vést k vyššímu dobru (*responsible mandatories*), tedy k přijetí rozhodnutí, které není populární, ale je například nutné. Tento paradox je těžké vyřešit. Čím je rozdíl mezi dvěma principy vládnutí politických stran menší, tím lépe. Nesoulad mezi těmito principy v současné době stojí za klesající důvěrou v politické strany a demokratické vlády v celé řadě vyspělých zemí (Keman 2017: 27). Slovy Petera Maira, „strany zredukovaly svoji přítomnost v rámci široké společnosti a staly se součástí státu. Staly se orgány, které vládou, v tom nejširším slova smyslu, spíše než organizacemi, které reprezentují“ (Mair 2007: 20). Zlatá éra volební reprezentace skrze masové strany skončila (Katz and Mair 1995). Příznačný je pro tento jev klesající počet členů stran v západní Evropě (Katz et al. 1992; Biezen et al. 2011). Nový typ kartelových stran je tak spíše agentem státu než agentem společnosti (Mair 2009; Deschouwer 2017). Vznik a fungování politických stran ve střední a východní Evropě byl ale odlišný, strany se totiž

nikdy neopíraly o masovou členskou základnu. Strany tu vznikly spíše „shora“, nebo institucionálně, kdy stranu založili členové parlamentu (Biezen 2003: 33), například štěpením či sloučením politických uskupení (Birch 2003; Tavits 2008; Powell a Tucker 2014). Tímto se strany stávají závislé na státu, respektive na prorůstání se státní správou. Pomocí patronáže (Haughton 2012: 14) a přímého zneužívání státních zdrojů (Grzymała-Busse 2007: 182) si zajišťují organizační, institucionální a volební kapacitu.

Na politické soutěži stran pak záleží, zda politické strany mají dobré výsledky a zdali se v nich odráží zvýšená důvěra občanů. Jak odpovědnost za reálné politiky, tak i odpovědnost ve smyslu reagování na požadavky občanů závisí na třech faktorech. Prvně, zdali je zřetelná politická soutěž na dimenzi pravice vs. levice. V menší míře pak zda je přítomna dimenze liberalismus versus konzervatismus, a v neposlední řadě je-li přítomna soutěž a odlišitelnost stran ve vládě a stran v opozici (Keman 2017, Fuchs and Klingemann 1989).

Podmínky mechanismu zajišťující vztah mezi občany a jejich zástupci v parlamentu, a stejně tak s jejich zástupci ve vládě mohou být shrnuty pomocí tzv. modelu odpovědného stranického systému (*responsible party model*) (Klingemann et al. 2017: 54). Tento model definuje několik podmínek. Na straně nabídky zde musí být dostatečné množství voličských alternativ z hlediska odlišitelných politik. Strany by měly být vnitřně koherentní, respektive disciplína stran musí stranám umožnit prosazovat jejich politický program. Pokud je tato podmínka naplněna, pak musí být splněno několik podmínek i na straně voličů. Voliči musí mít své politické preference a svoji politickou pozici a zároveň musí znát politické umístění politických stran. Voliči musí být schopni srovnat si svoji pozici s pozicemi politických stran, respektive vyhodnotit soulad či nesoulad. A především, následně se dle vyhodnocení pozic rozhodnout ve volbách tak, že budou volit stranu, která je jim nejbližší.

V tomto ohledu je pak pravo-levé schéma hlavním rámcem, jenž umožňuje politickým stranám komunikovat své pozice s voliči a zároveň umožňuje voličům se orientovat ve složitém a často se měnícím politickém světě (Klingemann et al. 2017). Jde tak o hlavní mechanismus redukcující složitost politické soutěže. Strany mohou zvolit několik strategií, umístit se na kraj politického spektra, nebo se blížit středu s cílem získat co nejvíce voličů, což těmto stranám spíše umožní účastnit se vládnutí v úřadu (*office seeking strategy*). Pakliže hlavní strany cílí na středovou pozici, rozdíl mezi stranami se

v některých stranických systémech stírají. V tomto případě ideová jasnost politického programu je pro politické strany spíše překážkou k volebnímu zisku. Na druhou stranu to pak pro voliče znamená, že stranický systém nenabízí odlišitelné strany. Možnost výběru je hlavním aspektem demokracie. Pokud je možnost výběru nedostatečná, volby neplní svoji demokratickou funkci, politická reprezentace je pak velmi slabá a nedokonalá.

Tolik k obecným teoriím vztahů mezi politickými stranami a občany a roli politických stran a politické soutěže v demokratických systémech vládnutí. Tyto by měly platit obecně, nicméně v případě postkomunistických zemí musíme uvést některá teoretická specifika. Již bylo řečeno, že vznik stran byl odlišný, proto i vzorce politické soutěže budou jiné (Birch 2003; O'Dwyer 2006; Grzymała-Busse 2007). Postkomunistické státy se přirozeně liší a lišit se budou i mechanismy politické soutěže, které ovlivňují kvalitu vládnutí v těchto státech.

Vztahy mezi politickými stranami, státem a vlivem těchto vztahů na kvalitu vládnutí v zemích střední a východní Evropy se zabývala zejména politoložka Anna Grzymała-Busse (Grzymała-Busse and Luong 2002; Grzymała-Busse 2007, 2008). Její koncept robustní soutěže se do jisté míry prolíná s obecnými dimenzemi odpovědnosti politických stran či s obecným modelem odpovědného stranického systému, ale nese i specifika pro rodící se stranické systémy postkomunistických států. Kdy můžeme mluvit o tom, že stranický systém vykazuje robustní politickou soutěž? Robustní soutěž je definována tím, že je zde přítomna jasně identifikovatelná a čitelná opozice monitorující vládu. Tato opozice musí být kritická ke špatným vládním krokům a musí pro voliče představovat reálnou alternativu ke stávajícím vládním stranám (Grzymała-Busse 2007: 11).

Jasnost a srozumitelnost politické soutěže je přítomna v situaci, kdy existují jasně vyprofilované politické tábory. Těmito tábory jsou v tradičních demokraciích strany, které jsou umístěny na některé ze štěpných linií (tj. socioekonomické, náboženské, geografické) definovaných Lipsetem a Rokkanem. V případě postkomunistických zemí však tato štěpení v počátcích nebyla zcela jasná, či dokonce v některých systémech zcela chyběla. Proto Grzymała-Busse argumentuje, že robustní stranická soutěž vznikla především tam, kde se komunistické strany transformovaly na sociální demokracii západního typu a vytvořily tak hlavní opoziční blok proti liberálním vládám. Její argument navazuje na její předchozí práci, která se zabývala příčinami transformací

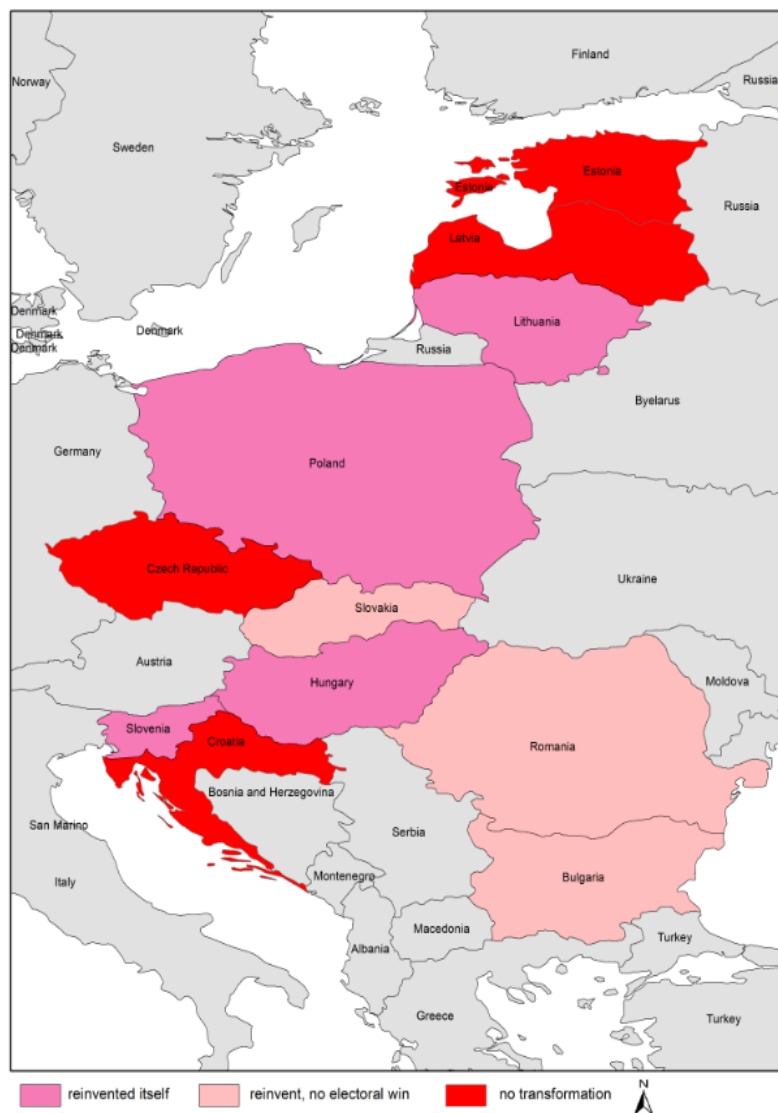
komunistických stran (Grzymała-Busse 2002). Silná sociální demokracie na levé části politického spektra pak činí politickou soutěž jasnější a srozumitelnější na rozdíl od stranických systémů, kde vedle sebe koexistuje sociální demokracie s komunistickou stranou, popřípadě s dalšími levicovými stranami, a kde je celkově tento blok více fragmentovaný a méně jasný.

Druhým znakem robustní soutěže je malý počet křesel pro typ stran, které nejsou považované za schopné vládnout a jsou z tohoto či jiného důvodu v koaličním vyjednávání ostrakizovány. Takovými stranami jsou jak extrémně pravicové strany, tak zejména netransformované komunistické strany. Tyto strany se často chovají nezodpovědně, protože si jsou vědomy faktu, že nebudou nikdy vládnout. Nezodpovědnost se projevuje tím, že se více kloní k populistickým tématům, které věcně nesouvisí s kvalitou fungování demokracie místo toho, aby předkládaly lepší alternativy vládních politik. Za této situace dochází k ještě větší polarizaci politického systému. Pro robustní soutěž pak platí, že by ve stranickém systému mělo být co nejvíce věrohodných stran – *plausible parties* (Grzymała-Busse 2007), ale co nejméně antisystémových stran dle definice Sartoriho (1976).

Třetím znakem je pak samotné chování opozičních stran. Bez aktivně vystupujících a kritických opozičních stran by robustní soutěž nemohla probíhat. Strany musí monitorovat vládní politiky, kritizovat vládní politiku v médiích a představovat alternativní řešení. Tím, že se jejich kritika medializuje, představují strany v očích voliče reálnou vládní alternativu. Grzymała-Busse (2007) pak tuto dimenzi měří pouze počtem interpelací ve sněmovně. Validita indikátoru je samozřejmě nízká, ale znázorňuje nějaké přibližné a dostupné měřítko „kritičnosti“. Překvapivě jsou i u takto zvoleného indikátoru mezi zeměmi celkem výrazné rozdíly.²⁰

²⁰ Nabízí se sledovat a kontrolovat parlamentní tradici. Je možné, že v některých parlamentech není kultura interpelací rozvinuta. Zvýšením validity měření kritičnosti může být automatické zpracování textu, tedy záznamů ze schůze sněmoven, kde by na základě počtu a sentimentu slov šlo měřit kritičnost opozice.

Mapa č. 4: Robustní soutěž dle Grzymaly-Busse a transformace komunistických stran

Poznámka: Vytvořeno v programu Esri ArcGis Desktop 10.5.1. Červená barva značí žádnou transformaci, růžová transformaci na sociální demokracii a vítězství ve volbách, meruňková barva značí přerod bez volebního úspěchu.

Všechny aspekty robustní soutěže politických stran jsou nutnými podmínkami dobrého vládnutí politických stran a žádný aspekt pak není dostatečným. Pokud není jasná opozice, není zde reálná alternativa k vládě, která tak může jednat neomezeně a bez žádné odpovědnosti. Pokud je velké množství opozičních stran ostrakizováno, šance na reálnou opoziční alternativu uchopující se moci je minimální. Opoziční strany tak musí být nejen

jasně identifikovatelné, kritické a věrohodné ujmout se vlády, ale musí v parlamentu představovat i reálnou sílu. Proto robustní stranická soutěž je aspektem stranického systému jako celku, ne jen jednotlivých stran (Grzymała-Busse 2007: 15).

Conor O'Dwyer (2006) ve své práci postupoval tradičněji. Zaměřil se na vztah mezi institucionalizovaným stranickým systémem a patronáží politických stran. Patronáž měřil pomocí procentuálního růstu počtu úředníků a státních zaměstnanců, což terminologicky nazval jako *runaway state building*, tedy nekontrolované a překotné budování států. Základním argumentem je, že institucionalizovaný stranický systém vede k omezení růstu byrokracie a její neefektivity, protože růst počtu zaměstnanců je negativně korelovaný s indikátory kvality a efektivity vládnutí Světové banky. Institucionalizovaný stranický systém je takový, v němž je nízká fragmentace, volatilita a nízká míra nahrazení politických stran, což znamená, že stranický systém je stabilní a nevstupují do něj noví hráči a stejně tak nedochází k tomu, že by politické strany systém opouštěly. Konceptualizace je tak téměř stejná s prací Petera Maira (1997: 199), který tyto charakteristiky stranického systému označil za uzavřený stranický systém, doplněna je však o ideové hledisko politických stran a polarizaci G. Sartoriho (1976). Jeho základní argument tak vychází z tradičnějšího pojetí výkonu politiky v Duvergerovském a Sartoriovském duchu. Toto pojetí v české politologii zastává Novák, podle něhož je ideální systém takový, kdy „voliči musí mít možnost prostřednictvím voleb potvrdit stávající vládu u moci, nebo ji sesadit a nahradit ji vládou jinou. To předpokládá, že rozdíl mezi vládou a opozicí je dostatečně jasný a zřejmý (ale nesmí mezi nimi být přílišná ideologická propast). Opozice je pak koncentrovaná nebo přinejmenším jasně odlišitelná“ (Novák 2001: 21).

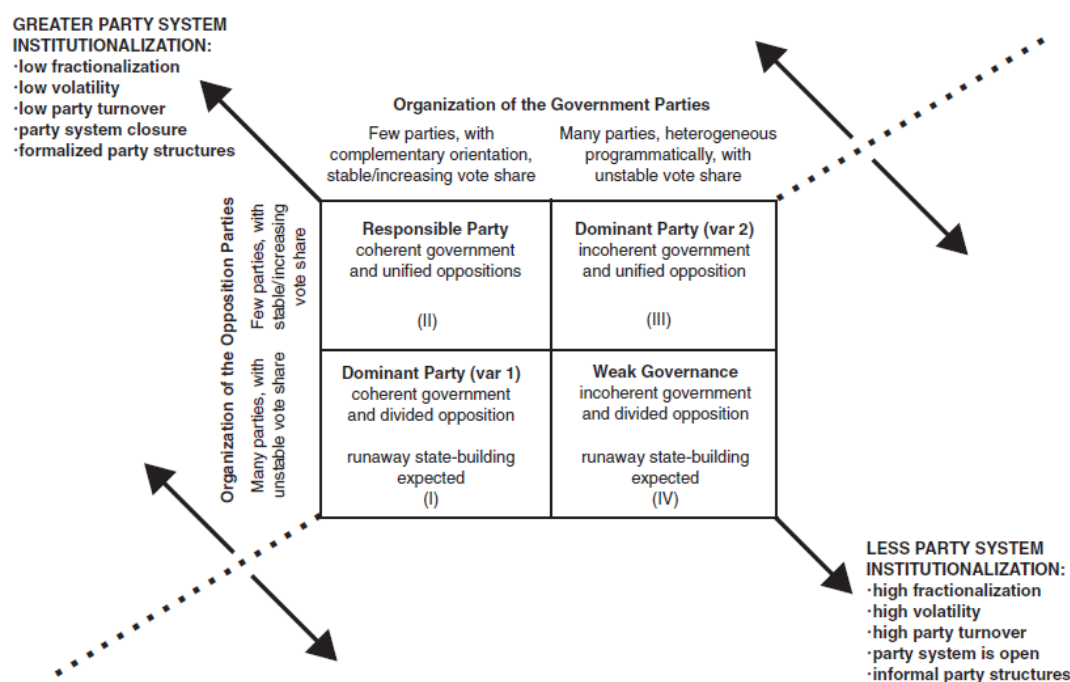
Vládnutí ve stranických systémech O'Dwyer rozdělil dle dvou dimenzí (viz Schéma č. 2) na základě charakteru vlády a opozice. Na jedné straně je plně institucionalizovaný stranický systém (Česká republika) a jeho protikladem je vysoce fragmentovaný nestabilní stranický systém produkující nestabilní vlády i fragmentované a slabé opozice (Polsko). Nestabilita pak souvisí s tím, že zde panuje velká fluktuace neetablovaných stran, které nemají stabilní elektorát. Protože očekávají volební porážku a zánik, nebo se již během svého vládního angažmá na legislativní úrovni rozpadly, jsou jejich stranické elity více náchylné ke zneužívání státních zdrojů – *“to take the patronage and run”* (O'Dwyer 2006: 63). Nestabilní a volatilní strany mají ještě jednu vlastnost.

Nemají jasné preference při koaličním vyjednávání a snadno predikovatelné vzorce koaličního chování, čímž se stávají pro voliče méně čitelné.

Dva zbývající kvadranty na diagonále pak odpovídají situaci, kdy je buď fragmentovaná a nestabilní opozice, nebo pouze vláda. Příkladem bylo Slovensko, kde vládla dominantní strana Mečiarova HZDS, která pak byla nahrazena fragmentovanou pravicí (Rybář 2006a: 88). Takovýto charakter si de facto Slovensko udržuje dodnes, kdy dominantní stranou systému je strana SMĚR a opozice zůstává fragmentovaná (Rybář a Spáč 2017). Přestože oba dva případy by měly teoreticky vést k nezodpovědnému vládnutí, O'Dwyer byl veden empirickým příkladem Slovenska a svůj původně předpokládaný vztah obrátil. Nově argumentoval, že fragmentované strany neměly sílu navzdory jednotné opozici ve formě HZDS obsadit pozice ve státní správě. Dominantní strana v opozici podle něj tyto snahy efektivně blokovala. Avšak pokud mají vládní strany většinu, mohou i fragmentované vlády prosazovat svůj program. To se na Slovensku dělo a v pozdějším článku zabývající se slovenskými reformami si O'Dwyer do jisté míry protiřečí a neodpovědnost fragmentované vlády naopak vyzdvihuje, protože umožnila prosadit nepopulární, avšak pro ekonomiku potřebné reformy (O'Dwyer a Kovalčík 2007). Patronáž a obsazování státních pozic se může dít skrytě a není k tomu potřeba většina v legislativním tělese, protože personální politiku ministerstva v 90. letech, v době nepřijatého zákona o státní službě, výrazně ovlivňoval ministr.

I O'Dwyer mluví o robustní soutěži stran, ale její přítomnost je podmíněna institucionalizací stranického systému, kdežto dle Grzymały-Busse je hlavním indikátorem transformace komunistických stran na sociální demokracie a malý podíl křesel pro antisystémové strany.

Schéma č. 2: Vládnutí ve stranických systémech dle O'Dwyera

Zdroj: (O'Dwyer 2006: 24).

O'Dwyer i Grzymała-Busse představili podobné koncepty soutěživosti stranických systémů a stejně tak se shodují i kauzální mechanismy, které vysvětlují pozitivní vliv robustní soutěže politických stran na kvalitu vládnutí. Přestože jejich předmětem výzkumu byl jen jeden z aspektů kvality vládnutí – míra patronáže a politizace státní správy (O'Dwyer 2006), nebo zavedení institucionálních reforem, které omezily zneužívání státních zdrojů politickými stranami a jejich klienty (Grzymała-Busse 2007) –, můžeme kauzální argumenty vztáhnout i na kvalitu vládnutí, protože jsou univerzálně platné. Tato univerzálnost totiž pramení z předpokladu, že pokud kauzální mechanismus působí pozitivně na jeden aspekt dobrého vládnutí, není zde teoretický důvod zvažovat opak v případě jiné dimenze kvality vládnutí. Například pokud zodpovědné vlády omezí míru korupce, omezí patrně i míru klientelismu, zvýší i efektivitu byrokracie, efektivitu čerpání evropských dotací, efektivitu zadávání státních zakázek a výstavby, zvýší potřebné investice do vzdělávání i do inovací v ekonomice. Konceptně pak má lépe definované kauzální mechanismy Grzymała-Busse, protože O'Dwyer argumentuje spíše obecně, a navíc se jeho představené kauzální mechanismy překrývají s vhodnějším

uspořádáním Grzymały-Busse (2007: 16). Podle ní na kvalitu vládnutí působí tři kauzální mechanismy – *moderate*, *anticipate*, *coopt*.

První mechanismus *moderate* předpokládá, že vládní strany mají strach z nahrazení a upraví proto své jednání. Mechanismus je založen na velmi obecném a jednoduchém argumentu, že vláda čelící silné opozici cítí tlak a musí se vyvarovat všech potenciálních chyb. Toto se týká i zneužívání moci, korupce a případně z nich pramenících skandálů. Vládnoucí strany nesmí zneužívat svoji moc, protože by v následných volbách utrpěly porážku a hrozilo by, že vláda bude vystřídána opozicí. Toto napětí mezi vládou a opozicí ve svém důsledku zvyšuje i odpovědnost politických stran před voliči (O'Dwyer 2006; O'Donnell 1998; Tavits 2008; Keman 2017; Klingemann et al. 2017: 54). Odpovědnost je zde klíčovým faktorem, byť jej Grzymała-Busse explicitně nezmiňuje. Odpovědnost před voliči je obsažena právě v možnosti nahrazení kredibilní, alternativní a kritickou opozicí. Tento první mechanismus je v podstatě stejný s argumenty o kauzálním vlivu robustní soutěže politických stran Conora O'Dwyera (2006). Ten předpokládá, že v institucionalizovaném stranickém systému panují podmínky pro vertikální odpovědnost politických stran směrem k voličům. Těm pak jasná stranická struktura umožní potrestat špatně fungující politické strany.

I druhý mechanismus *anticipate* omezující neefektivitu, korupci a patronáž ve státních úřadech pramení z obavy vládních stran z volební porážky, což je motivuje provést reformy (*the possible electoral defeat as an incentive for reform*), které omezují negativní chování stran do budoucna. K tomu slouží přijetí řady opatření od prosazení služebního zákona, zavedení limitů na financování volebních kampaní a posílení auditorských orgánů státní správy, které by zamezily zneužívání veřejných zakázek k financování stran (Grzymała-Busse 2007: 17). Důležité je, že všechna tato institucionální pravidla do jisté míry zabraňují nové vládě zneužívání svých pravomocí v neprospěch předchozích vládních stran. Hlavním důvodem je zabránit konkurenčním stranám, aby, když se v budoucnu chopí moci, jednoduše nedělaly totéž, protože by to poškozovalo právě strany, které o vládní posty zrovna přišly. Jedná se především o zamezení čístek na ministerstvech a rozdělování státních zakázek klientelistické síti, která zpětně může financovat stále nákladnější volební kampaně. Vládní strany mají navíc výhodu vyšší intenzity pokrytí v médiích. Podle Grzymały-Busse platí jednoduché

pravidlo, kdy se strany budou snažit zamezit svým protivníkům zneužít státních zdrojů právě proto, aby nové vládní strany nemohly ztížit stranám, které ztratily vládní pozice, opětovný návrat k moci. Tento druhý kauzální mechanismus byl platný jen pro dobu krátce po tranzici a byl aplikován Grzymalou-Busse na specifický případ zemí střední a východní Evropy.²¹

Třetí kauzální mechanismus působící na kvalitu veřejné správy souvisí s chováním politických stran. Vládní strany jsou nuceny v případě robustní soutěže *kooptovat* strany opoziční. Jedná se o neformální pravidla fungování politických stran v parlamentu. Výsledkem je posílení opozičních stran, které tak mají přístup k informacím, jsou součástí parlamentních výborů, což zvyšuje pravděpodobnost toho, že bude tlak na přijetí takových zákonů, jež by nestranně regulovaly vztahy mezi politickými stranami. Například aby zákony neznevýhodňovaly opoziční strany ve volební kampani. Tyto vztahy pak pomáhají tvořit konsenzuálnější opatření, která vydrží déle než jen jedno volební období (Grzymala-Busse 2007: 67). Existuje mnoho důležitých zákonů, jež se bez konsenzu stran neobejdou. Klíčové konsenzuální reformy jsou pak důležité z hlediska kvality vládnutí, protože představují stabilitu a integritu veřejných politik, což je příznivé i pro ekonomický rozvoj.

Všechny kauzální mechanismy pak spojuje základní princip, jímž je vzájemná kontrola stran (*mutual control and exposure*), jež sama o sobě má v demokratickém systému funkci brzd a protivah (Grzymala-Busse 2007: 15). Soutěž politických stran je v demokraciích založena na vzájemné nedůvěře politických stran, které se vzájemně kontrolují a upozorňují na chyby a provinění svých politických konkurentů. Nutnou podmínkou soutěživosti je to, že politické strany musí být ochotny a schopny dohlížet na jednání ostatních stran. Všechna selhání musí opoziční strana zveřejňovat a snažit se

²¹ V současné době je zajímavé sledovat kroky vládního ANO. Andrej Babiš si několikrát stěžoval, že zákon o státní službě státní správu zabetonoval a že sloužil proto, aby si tam strany odložily své politické nominanty, kteří nepracují efektivně a jsou neschopní, avšak kvůli zákonu je nemůže propustit. Jedná se samozřejmě o politické argumenty, protože nemáme data ani informace o tom, kolika pozic ve státní správě se to týká a zdali jsou tito pracovníci skutečně neefektivní, nebo „jen nepohodlní“. Podobná situace panuje v Polsku, kde vládnoucí Právo a spravedlnost provádí reverzní kroky a snaží se ovládnout státní správu, veřejné instituce, veřejná média, a dokonce i soudnictví. Přestože Grzymala-Busse ve své práci měla Polsko jako příklad dobré praxe rychle zavedených institucí omezujících negativní chování stran a zneužívání států, dnes je situace jiná a ani přítomnost silné opoziční strany Občanské platformy nedokáže těmto změnám zabránit v případě, kdy je politická soutěž vedena nacionalistickými apely a kulturním bojem. Podobně je tomu v Maďarsku, které rovněž bylo vzorem úspěšné země.

je komunikovat voličům. Shrneme-li argumentaci Grzymały-Busse, tak platí, že ve stranických systémech vykazujících znaky robustní soutěže, kde existuje silná, jasná a koherentní opozice monitorující a kritizující špatné kroky vládních stran, jsou tyto vládní strany nuceny chovat se odpovědně. Tento mechanismus pak zajistí, že politické strany samy omezí zneužívání státních pozic ve svůj prospěch.

Všechny zvažované mechanismy stranické soutěže můžeme finálně klasifikovat na vertikální – odpovědnost před voliči, a horizontální – vzájemná kontrola stran. Zatímco O'Dwyer klade důraz na klasický vertikální mechanismus stranické soutěže a princip odpovědnosti, tedy to, že volič má možnost odstranit špatně fungující vládu v následujících volbách (*“throw the rascal out”*), Grzymała-Busse upřednostňuje mechanismy horizontální, kdy se soustředí na vztahy mezi stranami a na jejich chování v konkurenčním prostředí robustní stranické soutěže. Nejedná se však o striktní dichotomii, kde by se kauzální mechanismy měly teoreticky navzájem vylučovat. Spíše naopak, v praxi operují současně a vzájemně se ovlivňují (viz Hanley 2008: 1168). Koneckonců mechanismus vzájemné kontroly stran předpokládá, že voliči jsou schopni nesprávnosti vládnoucích stran ve volbách potrestat. Zde je slabina modelu Grzymały-Busse, která tuto dimenzi zanedbává. Avšak jak dokládá výzkum Manzettiho a Wilsonové (2007), voliči často volí zkorumpované politiky. Je tedy otázkou, do jaké míry jsou voliči skutečně schopni vyhodnotit jednání politiků. O'Dwyer naopak upozaduje vzájemné vztahy stran a pro českého čtenáře může být zajímavé, že období opoziční smlouvy vůbec nepovažuje za škodlivé pro míru korupce v České republice.

Aby politické strany přinášely dobré výsledky vládnutí, musí existovat takové prostředí, které činí politické strany do nejvyšší možné míry odpovědné. Pro kvalitu vládnutí je pozitivní jak odpovědnost směrem k voličům, tak odpovědnost mezi stranami navzájem. Odpovědnost stran však snižuje nestabilita a komplexnost politického prostředí. Důležitým je zde stabilní a strukturovaný stranický systém, který je slovy Petera Maira uzavřený, přičemž se vyznačuje jasnými vzorci stranické soutěže a nízkou fluktuací stran (Mair 1997: 211). Vertikální odpovědnost politických elit je tak jedním z mechanismů omezujících korupci a neefektivitu vlád. O horizontální odpovědnosti uvažujeme nejen jako o odpovědnosti politických stran mezi sebou, nýbrž i vůči dalším aktérům nebo institucím. Tuto odpovědnost zvyšují neformální pravidla a systém brzd a protivah. Čím je vyšší vertikální i horizontální odpovědnost, tím je pravděpodobnější,

že elity omezí své neodpovědné chování (Kubbe 2017: 258). Holmberg a Rothstein (2015: 14) tvrdí, že čím více formálních i neformálních omezení platí pro stranické lídry a čím je více aktérů, kteří monitorují jejich chování, a tudíž je udržují odpovědnými, tím větší je pravděpodobnost toho, že budou pracovat lépe než ti lídři, kteří čelí menším tlakům na jejich odpovědnost.

3.1.1. Vliv politických proměnných na kvalitu vládnutí

Tato část se zabývá konkrétními aspekty politické soutěže a role politických stran. Obecně můžeme mluvit o chování stranických elit a jejich vztahu se státem a s vládnutím. Soutěž politických stran je multidimenzionální fenomén, těžko definovatelný a o to hůře měřitelný. V teoretické části byl definován princip odpovědnosti jednání politických stran. Tento princip je společný velké části proměnných charakterizující politický systém. Přestože se v předchozí teorii kladl důraz na chování stran v parlamentu, následující faktory se týkají i samotného vládnutí stranických elit. Zvažovány jsou tak všechny možné charakteristiky politických faktorů na kvalitu vládnutí.

Vládní nestabilita a časté střídání premiérů

Hlavním úkolem politických stran je dobýt vládní pozice, ať už v rámci jednobarevné konstelace, nebo v rámci koaličního vládnutí spolu s dalšími stranami. Cílem stran by mělo být prosazení svých programových priorit. To lze jen za podmínky, že vláda bude stabilní a vydrží ideálně celé funkční období. Stabilita vlády je proto jednou z hlavních podmínek pro fungování demokratického systému. Stabilita vládních pozic premiéra a ministrů je důležitá nejen v parlamentních režimech, nýbrž i v prezidentských či poloprezidentských systémech, kde vládu sestavuje většinou prezident. Stabilitu vlád určuje nejen podoba stranického systému, kolik je přítomných stran v parlamentu, jaká je jejich vnitřní struktura, typ strany, jde-li o stranu masovou, kartelovou nebo stranu nových adjektiv, jako jsou marketingové strany, strany charismatického lídra apod., ale i nastavení ústavních institucí, jako je například konstruktivní vyjádření nedůvěry, či politická praxe, jakou je negativní parlamentarismus známý ze skandinávských zemí, kde není podmínkou ustavení vlády vyslovení její důvěry. To vše jsou nutné, ale nikoliv dostačující podmínky pro stabilitu vlád.

V parlamentních režimech je důležitá role premiéra. Výkon ministerského předsedy a jeho politická praxe jsou nedílnou součástí kritéria hodnocení fungování stranických vlád v parlamentních demokraciích. Výměna premiéra, ať už z jakéhokoli důvodu, je dokonce dle klasické teorie koalic považována za znak vládní nestability stejně jako změna stranického složení vládní koalice či změna způsobená volbami (King et al. 1990). Role a důležitost premiéra se navíc s časem zvyšuje. Jak ukazují výzkumy západních zemí, dochází k jakési formě posílení role lídrů, kterou můžeme označit za personalizaci politiky (Karvonen 2010; McAllister 2007), či dle Poguntkeho and Webba (2005) dokonce za prezidencializaci výkonu premiérského úřadu. Výzkum fungování vlád a premiérů v postkomunistických zemích ukazuje, že ačkoliv délka trvání funkce premiéra je v průměru kratší než u západních demokracií, není tento rozdíl příliš velký. Podíl premiérů, kteří jsou zároveň předsedou hlavní koaliční strany, je dokonce podobný (Grotz and Müller-Rommel 2015). Autoři Grotz a Weber (2017: 231) pak na rozšířených datech trvání premiérských úřadů do roku 2017 ukazují, že stabilita výkonu funkce premiéra v zemích střední a východní Evropy se výrazně liší. Premiéři, kteří jsou zároveň předsedy stran, setrvávají ve svém úřadu. Pakliže však čelí vládní krizi, jsou v úřadu nahrazeni ministerským kolegou, který zároveň není ani předsedou strany, volebním lídrem pro následující volby, ani nestraníkem nominovaným stranou odstupujícího premiéra. Jde o logickou volbu vedoucí politické strany, která nechce, aby její lídr a lídr do příštích voleb byl spojován s neúspěchem vlády či přímo se skandály, které k odstoupení předchozího premiéra vedly. Takový premiér však má malou autoritu nejen uvnitř strany, která ho nominovala, ale především v rámci vládní koalice. Odpovědnost jeho jednání se tím výrazně snižuje. Lze proto předpokládat, že vláda, již vede premiér se slabou pozicí, neprosadí do konce funkčního období své programové priority.

Stabilita vlády je důležitá pro kvalitu vládnutí. Dalo by se však říci, že stabilita vlády je do jisté míry i manifestací kvalitní vlády. Stabilní vláda je spíše schopna prosadit své programové priority a má větší šanci ovlivnit směr vývoje dané země než vláda nestabilní. Nicméně stabilita vlády nemusí nutně znamenat i její kvalitu, a proto by měl být vztah mezi stabilitou vlády a kvalitou vládnutí podroben empirickému testu. Nestabilní vlády mohou mít hned několik negativních dopadů na kvalitu vládnutí. Vztahem mezi nestabilitou vlád a ekonomickým výkonem měřeným jako procentuální růst HDP na obyvatele se zabývali Alesina et al. (1996). Na panelových datech 113 zemí

ukazují, že vládní nestabilita má skutečně negativní vliv na růst HDP. Ke stejnému výsledku na panelu postkomunistických zemí po dvou dekádách od demokratické tranzice dospěli i Gurgul a Lach (2013). Pomocí statistického modelování také zjistili, že ekonomický pokles neměl vliv na nestabilitu vlád a vyloučili tak reverzní kauzalitu v případě sledovaných zemí (Tamtéž: 199).

Přestože stabilní a koherentní vláda souvisí s koncepty odpovědného stranického systému a robustní soutěže, autoři Meyer-Sahling a Veen (2012) vliv na kvalitu státní správy ve smyslu její nestrannosti a dodržování principů meritokracie zpochybňují a tvrdí, že daleko důležitější je samotná stabilita vládnutí, respektive alternace vlád. Vycházejíce z teorie vztahu principál agent, Meyer-Sahling a Veen argumentují, že politizace státní správy je především důsledkem snahy nové vlády zajistit si politickou kontrolu nad byrokratickým aparátem. K politizaci státní správy dochází zejména tam, kde je časté střídání vlád, ale zejména tam, kde dochází k celkové ideové obměně vlád (*wholesale alternation*). Naopak ty politické systémy, v nichž dochází pouze k částečné alternaci, vlády jsou víceméně stabilní a ideový blok stran dominuje při sestavování vlád po delší dobu, dochází k menší politizaci státní správy (Meyer-Sahling 2008; Meyer-Sahling a Veen 2012: 5). Jejich argumentace je založena na tom, že nově příchozí ministr či premiér si není jistý věrností byrokratického aparátu. Panuje zde nízká důvěra vládních představitelů k byrokratům. Toho jsou si úředníci vědomi, zejména ti na vyšších pozicích státní správy, ředitelé odborů či přímo náměstci, kteří pak raději předem odcházejí (Tamtéž: 10). Fluktuace pozic ve státní správě vlivem vysoké úrovně politizace je kauzálním mechanismem negativně ovlivňujícím kvalitu vládnutí.

Hypotéza 1: *Čím je vláda méně stabilní a čím více dochází ke střídání premiérů, tím klesá i kvalita vládnutí.*

Vládní fragmentace

Přestože nestabilita vládnutí může pramenit z její fragmentace, nutně tomu tak být nemusí, a i velmi fragmentované vlády mohou být stabilní a vydržet celé volební období. Opět se jedná o probabilistický, nikoliv o deterministický vztah. I samotná fragmentace stabilní vlády může zhoršit její akceschopnost a funkčnost. Základní teze zní, čím více stran se účastní koaličního vládnutí, tím je těžší dosažení kompromisu a přijetí určité

politiky. Jde o základní argument tzv. teorie *weak government thesis* (Roubini a Sachs 1989; De Haan et al. 1999: 163; Volkerink and de Haan 2001). Více politických aktérů znamená i více hráčů veta (*veto players*). Dohodnout společný postup, společné řešení a vlastně i společnou politiku je pak velmi obtížné. Vláda tak může být neschopna aktivně reagovat na socioekonomickou situaci země či jiné krizové momenty. Dalším problémem je, že odpovědnost koaličních stran je výrazně snížena v očích obyvatel. Voliči jen obtížně dokáží určit, které konkrétní kroky jaké politické strany vedly ke zhoršení socioekonomické situace (Roubini a Sachs 1989).

Empirický výzkum fragmentace vlád dochází k celkem konkluzivním závěrům. Přílišná fragmentace vlády nepřispívá ke kvalitě a efektivitě vládnutí jak na celostátní úrovni (Roubini a Sachs 1989; De Haan et al. 1999: 163; Volkerink a de Haan 2001), tak na úrovni regionální (Lysek 2013) a lokální (Borge et al. 2008; Šťastná a Gregor 2011; Lysek 2016).

Hypotéza 2: Efekt stability vlády na kvalitu vládnutí je podmíněn fragmentací samotné vlády. S vyšší fragmentací klesá pozitivní vliv stability vlád na kvalitu vládnutí.

Stranická fragmentace

Primární oblastí politologického výzkumu fungování politických stran jsou stranické systémy, které ovlivňují podobu a charakter vládnutí v dané zemi (Duverger, Sartori, Lijphart, Blondel). Typologii stranických systémů můžeme stanovit na základě dvou hlavních proměnných, a to kritériu počtu a ideologické vzdálenosti (Sartori 2005: 131). Tyto dimenze stranických systémů pak charakterizují jeho výslednou podobu a mohou mít přímý vliv na efektivitu vládnutí. Politologové se však neshodnou, jaké podoby stranického systému mají pozitivní, či negativní vliv na kvalitu vládnutí. Zatímco Sartori zastává tezi, že nejvýkonnější jsou ty demokracie, jejichž stranický systém je bipartijní, či je multipartismus omezen, Lijphart (2012) na empirických datech dokazuje, že i velice fragmentované systémy jsou asociovány s efektivním fungováním státu. Konsociální demokracie bezesporu patří k nejvyspělejším zemím OECD a vůbec na světě, ale z této pouhé asociace nelze vyvodit kauzalitu. Lijphartův (2012) statistický model a faktorová analýza počítá pouze s tzv. průřezovými daty (*cross-sections*), přičemž neuvažuje dynamiku v čase.

Debata o tom, zdali fragmentované stranické systémy přinášejí dobré výsledky, není vůbec nová. Již Lawrence Lowell ve své knize z roku 1896 píše: „dolní sněmovna musí obsahovat dvě strany a pouze tyto dvě, aby vláda permanentně produkovala dobré výsledky“ (Taylor, Herman 1971: 28). Nejen vláda musí být složena z malého počtu stran, ale také opozice. Podle Duvergera (1954) se v multipartismech chovají opoziční strany neodpovědně a nepředvídatelně, protože neočekávají vládní angažmá. Na druhou stranu opozice složené z malého počtu stran se chovají odpovědně, jelikož se připravují na budoucí převzetí vládní moci.

Fragmentace, jakožto kvantitativní indikátor stranického systému, nemusí nutně objasnit celou povahu stranické soutěže. Důležitější je, jak se samotné strany chovají v parlamentu a při sestavování vlád, jak jsou koherentní a jestli představují kredibilní vládní alternativu (Grzymała-Busse 2007). Přílišná fragmentace stranického systému může vskutku představovat problém. Vztah ale nemusí být nutně lineární, protože fragmentace skutečně nemusí znamenat omezení politické soutěže. Některé výzkumy ukazují, že vyšší počet veto hráčů – tedy politických stran ve stranickém systému – hraje důležitou roli při omezování korupce, přičemž bipartismy v méně demokratických systémech nemusí korupci omezit vůbec (Kubbe 2017: 257).

Z jednoho úhlu pohledu můžeme velký počet stran považovat za pozitivní, protože voliči mají zdánlivě širší výběr. Mohou si vybrat stranu, jež je v souladu s jejich preferencemi a která je jim ideově blízká. Možnost potrestání vládnoucích stran je pak snazší, protože existuje velký počet stran, které volič může při svém rozhodování zvažovat. Empirické výzkumy ale spíše ukazují, že příliš fragmentované stranické systémy vedou k nižší volební účasti (Stockemer 2016) a k politickému protestu (Uggla 2008: 1160). Příliš vysoká fragmentace se ukazuje jako znak nekvalitní politické soutěže politických stran. Jak roste počet stran, rostou i náklady na voličovo rozhodnutí, jakou stranu bude volit (Downs 1957; Simonovits 2012). Týká se to zejména méně sofistikovaných voličů, kteří se v politické nabídce neorientují (Moral 2016; Kouba a Lysek 2016; Cohen 2018). S vyšší fragmentací tak klesá schopnost voličů posoudit odpovědnost politických stran a jejich činů. Dalším důvodem je tzv. paradox výběru. Dle Cohenové (2018: 118) přílišná nabídka politických stran vede voliče k tomu, že se vyhne svému rozhodnutí, koho ve volbách podpoří. Ačkoliv občané v sociologických šetřeních tvrdí, že preferují rozsáhlou možnost výběru, v praxi však velká nabídka působí na

občana spíše opačně. Ve výsledku se rozhodne hodit neplatný hlas, nebo nejít k volbám vůbec. Velká fragmentace je tak překážkou robustní soutěži politických stran, ale i konceptu odpovědného stranického systému, protože v tomto kontextu nejsou voliči schopni vyhodnotit své pozice, a tudíž potrestat či odměnit vládnoucí či opoziční strany (O'Dwyer 2006). Tlak na kvalitu vládnutí je v takto komplikovaném stranickém systému daleko nižší. To dokládá i studie srbských sněmovních voleb v roce 2012 (Obradović-Wochnik a Wochnik, 2014). Přestože ve volbách kandidovalo velké množství stran, voliči si v sociologických průzkumech stěžovali, že postrádají reálnou možnost volby. Strany byly od sebe těžko odlišitelné. To vše se událo v době politické a ekonomické krize, deziluze z politiky a vysoké míry korupce (Obradović-Wochnik a Wochnik 2014: 8).

Následující hypotéza reflektuje velké množství předchozích empirických studií, které dokládají negativní vliv stranické fragmentace na volební chování, volební účast, nestabilitu politického systému, a především na nízkou efektivitu a kvalitu vládnutí.

Hypotéza 3: Čím je stranický systém více fragmentovaný, tím nižší je i kvalita vládnutí.

Volatilita

Státy střední a východní Evropy vykazují vysokou míru volební volatility, která se odráží i v nadměrné fluktuaci stran ve stranických systémech. Volební volatilita znamená, že dochází k výrazným přesunům voličských hlasů pro jednotlivé politické strany mezi následujícími volbami (Pedersen 1979). I volební volatilita se váže ke konceptům soutěže politických stran. Dle Tavits (2008) jsou politické strany primárními mechanismy pro integraci rozdílných zájmů ve společnosti regulující sociální konflikty, formulující programové (*policy*) alternativy, a především udržující vládní představitele odpovědné veřejnosti (Tavits 2008: 537). Z tohoto pohledu je vysoká míra volatility považována za negativní jev, protože omezuje funkčnost těchto mechanismů politických stran. Pokud se voliči rozhodují nevyzpytatelně, nemohou politické strany dle Innes (2002) vybudovat stabilní voličskou základnu a silnou organizaci za účelem naplnění tradičních funkcí stran. To pak činí demokratický politický systém nestabilní a náchylný ke krizím a převratům.

Volatilita může pramenit jak z nespokojenosti voličů, kteří se rozhodnou změnit svoji politickou preferenci v dalších volbách, tak může odrážet politickou nabídku. Volatilita může být způsobena jednoduše i tím, že politická strana zanikne, sloučí se, nebo se rozpadne na více stran. Tyto situace pak komplikují výpočet volební volatility, protože není zcela jasné, jakým způsobem strany do výpočtu volatility zahrnout (Birch 2003, Šedo 2007). Volební volatilita je do jisté míry analogická ke stabilitě vlád, s tím rozdílem, že se pojí se stabilitou stranického systému (Pedersen 1979; Mainwaring 1999; Mair 1997; O'Dwyer 2004; Toole 2000). Vysoká volatilita pak implikuje složitost vládnutí, ale i kontroly ze strany opozice. Vysoká volatilita snižuje odpovědnost politických stran.

Velkou debatou je to, čím je vysoká volatilita způsobena. Jsou to stranické elity nebo voliči? Mair (1997) navrhuje, aby se proměny stranického systému konceptualizovaly jako fenomén na úrovni stranických elit, jakožto změny ve vztazích mezi politickými stranami. Zatímco v západní Evropě dominuje volatilita způsobená fluktuací voličů, výzkumy zemí střední a východní Evropy ukazují, že zdejší volatilita není primárně způsobena změnou voličských preferencí, nýbrž změnou v nabídce politických stran (Birch 2003, Tavits, 2008, Powell a Tucker 2014). Jde o zásadní rozdíl, na který je nutno brát ohled. Proto musíme tyto druhy volatility z teoretického hlediska odlišovat. Powell a Tucker (2014) mluví o volatilitě typu A a typu B. Volatilita typu A je zapříčiněna vstupem nových stran a zánikem již existujících stran, zatímco volatilita typu B je způsobena voličskými přesuny mezi stávajícími stranami. Toto rozdělení není zajímavé pouze z metodologického hlediska, kdy celkový Pedersenův index (Pedersen 1979) nerozlišuje mezi těmito subtypy volatility, čímž klesá jeho validita jakožto indikátoru tohoto jevu, nýbrž i z teoretického hlediska, protože můžeme zvažovat rozdílné efekty volatility typu A a typu B na fungování vlády v daném politickém systému. Protože je volatilita typu A způsobena vstupem nových stran a zánikem těch stávajících, index měří nestabilitu stranického systému, která má pak dalekosáhlé důsledky pro kvalitu vládnutí.

Jak již bylo zmíněno, výzkumy ukazují, že volební volatilita je způsobena na straně nabídky spíše než na straně poptávky, tedy voliče. Stranická politika v zemích střední a východní Evropy je určena dominancí politických elit (Mair 1997; Biezen 2003). Vzniká zde velké množství stran rozpadem těch stávajících, nebo dochází k založení stran považovaných za „nové“ s charismatickými lídry, kteří opustili svoji domovskou stranu

například z důvodu, že v ní ztratili mocenskou pozici, ale v očích veřejnosti jsou stále populární. Dalším důvodem nestability je vznik zcela nových a často i populistických stran. Nové strany v kontextu střední a východní Evropy apelují na boj proti korupci, vymezují se jako čisté a nezkorumpované. Tyto strany však mají většinou krátké trvání, obzvláště pokud se během volebního období účastní vládnutí (Deschouwer 2017: 73). Voliči nemají silné vazby k politickým stranám a politické strany naopak trpí slabou organizační strukturou (Elster et al. 1998; Biezen 2003).

Ať už je vysoká volatilita vyvolána chováním voličů, nebo fungováním stran a stranických lídrů, vysoká volatilita vede k méně předvídatelným volbám (Mainwaring 1998). Vede k nestabilitě stranického systému i proto, že političtí lídři se snaží předvídat voličské chování a přizpůsobit se tak vysoké volatilitě (Mair 1997; Birch 2003). Volatilita a malá predikovatelnost výsledků pak ovlivňuje i míru predikovatelnosti vzorců chování politických lídrů při koaličním vyjednávání, což podmiňuje délku trvání kabinetů (Mainwaring 1998; Powell 1982). Co je však podstatné z hlediska konceptů stranické soutěže, vysoká volatilita způsobuje i snížení koherence programatických profilů politických stran, což pak znesnadňuje orientaci voličů nízkou rozpoznatelností politických pozic stran (Klingemann et al. 2017: 69). Nejistota generovaná volatilními stranickými systémy umožňuje politickým stranám chovat se nezodpovědně, zneužívat stát a státní instituce k vlastnímu obohacení (*rent seeking strategy*). Jak dokumentuje O'Dwyer (2006: 63) právě neetablované strany nemající stabilní elektorát v očekávání následné volební porážky a zániku hnutí jsou daleko více náchylné ke zneužívání státních zdrojů, aniž by za to čelily odpovědnosti (*to take the patronage and run*). Neodpovědné chování politických stran je pak kauzálním mechanismem spojujícím volatilitu s nízkou kvalitou vládnutí. Na základě předchozí literatury zdůrazňující negativní efekt vysoké volatility na docela širokou oblast fungování politických systémů je stanovena následující hypotéza.

Hypotéza 4: *Vysoká volební volatilita zhoršuje kvalitu vládnutí.*

Ideové složení vlád

Posledním kritériem je ideové hledisko, protože nejenom počet stran a jejich stabilita charakterizují politickou soutěž. Že přílišná ideová polarizace je pro fungování demokracie škodlivá zdůrazňoval politolog Sartori (1976; 2005). Jeho negativní osobní

zkušenost s fungováním italské politiky jej vedla k přesvědčení o prospěšnosti většinových prvků v demokracii, které by umožnily sestavení stabilních vlád jednoho nebo druhého ideového pólu. V systému jsou tak jen dvě relevantní strany, které musí soutěžit o parlamentní většinu. Tím, že soutěží o voliče ve středu, dochází spíše k dostředivým tendencím stranické soutěže, která by pak měla být i méně polarizovaná. Ideová polarizace souvisí částečně s počtem stran. Kitschelt a Wilkinson (2007) tvrdí, že pro dosažení ideálního cíle, tedy bipolární soutěže politických stran, není samotná fragmentace stranického systému příliš důležitá. Nicméně dodává, že soutěž stran je slabá právě ve vysoce fragmentovaných systémech, které umožňují vznik „všemožných“ koalic.

Panuje všeobecné přesvědčení, že by ideově propojené a málo fragmentované vlády měly přinášet lepší výsledky, protože je jejich program čitelný a mají vyšší odpovědnost před voličem, který může snáze jejich praktickou politiku ohodnotit. Jedná se skutečně jen o tentativní předpoklad, který ale nemá příliš opory v empirických datech. Jen málo studií kontroluje ideové složení vlády, takže nemáme příliš studií na úrovni států. Pokud ano (Keman a Pennings 1995; Pennings 2005), věnují se spíše politickým implikacím jako je podíl výdajů na sociální systém a to, zda souvisí s úspěchem sociálně demokratických stran. Co se týče lokální úrovně a měření dílčích indikátorů kvality vládnutí jako je třeba zadluženost obcí či růst byrokracie, ideové složení vedení města se vůbec neprojevovalo (Lysek 2016; Medir et al. 2017). Přesto bude zajímavé na takto rozsáhlém množství dat testovat hypotézu o efektu ideového složení vlád.

Hypotéza 5: Ideově koherentní levicová, nebo pravicová vláda bude mít pozitivní vliv na kvalitu vládnutí.

3.2. Socioekonomické proměnné

3.2.1. Vliv sociálního kapitálu

Účinků neformálních sítí, spolkového života a sdružování se v občanských spolcích si všiml již Alexis de Tocqueville při své návštěvě Ameriky, kterou slavně popsal ve svém díle. S myšlenkou, že sociální kapitál je prospěšný pro kvalitu demokracie, respektive má pozitivní vliv na kvalitu vládnutí, přišel americký sociolog Robert Putnam (1993) ve své studii italských regionů. Robert Putnam tyto sociální jevy uceleně konceptualizoval a navázal tak na celou řadu svých předchůdců včetně Tocquevilla. Přestože nebyl autorem pojmu sociální kapitál, který je spojován snad s nejvýznamnějším francouzským sociologem Pierrem Bourdieuem a Jamesem Colemanem, jako první důkladně propracoval teorii kauzálního vztahu mezi kvalitou vládnutí a sociálním kapitálem. Výzkum obohatil tím, že svou tezi testoval pomocí kvantitativních metod na rozsáhlých empirických datech.

Sociální kapitál se stal v poslední době běžně používaným pojmem i v médiích, kdy je jeho nedostatek brán jako brzda dalšího ekonomického rozvoje regionů střední a východní Evropy, ale i regionálního rozvoje krajů a měst. Sociální kapitál je i jedním z indikátorů kvality života The Legatum Prosperity Index, v němž se Česká republika celkově umístila na 26. místě ze 149 sledovaných zemí světa, nicméně v dimenzi sociálního kapitálu se zařadila až na 73. místo.²² Tato dimenze je ze sledovaných ukazatelů řádově nejhorší. Sociální kapitál měřený jako „existence místních spolků“ byl předmětem i současné studie kvality českých měst, jež zaznamenala v médiích poměrně velký ohlas,²³ zejména v těch městech, které dopadly nejhůře.²⁴ Sociálním kapitálem se tak operuje v běžném diskurzu, ale většina občanů patrně ani netuší, co si pod tímto sociologickým termínem představit.

Podle Putnama základní formou sociálního kapitálu jsou sítě občanské angažovanosti. Sociální kapitál odkazuje k takovým vlastnostem společenské organizace, jako je důvěra či společenské normy a sítě, které umožňují a usnadňují koordinované jednání tak, že zvyšují efektivitu společnosti (Putnam 2003: 167). Putnam koncept

²² Prosperity index, dostupné z <<http://www.prosperity.com/globe#CZE>>.

²³ Aktuálně, dostupné z <<https://zpravy.aktualne.cz/ekonomika/kvalita-zivota-porovnani-mest-v-cesku/r~6b56f4ec6b2511e892700cc47ab5f122/?redirected=1531257584>>.

²⁴ INDS, dostupné z <https://ostrava.idnes.cz/nejhure-se-zije-v-orlove-a-karvine-tvrdi-pruzkum-f60-/ostrava-zpravy.aspx?c=A180709_413412_ostrava-zpravy_jog>.

sociálního kapitálu dále rozpracovává v knize *Bowling Alone* (2000). Ta mimo jiné reaguje na kritiku pojetí sociálního kapitálu. Putnam (2000) zde rozlišuje celkem pět dimenzí sociálního kapitálu: (1) komunitní život, (2) občanská participace, (3) komunitní dobrovolnictví, (4) neformální družnost a (5) společenská důvěra.

Komunitní život vystihují například sportovní kluby, bowlingové ligy, které knize daly název, ale i kulturní a zájmové spolky atd. Všechny tyto organizace působí jako přirozená školicí centra, která stimulují kooperaci a sdílení společných hodnot, učí občany k respektu k jiným názorům a pomáhají překonat problém kolektivní akce. I široce definovaný koncept občanské participace je jednou z dimenzí sociálního kapitálu, který je tak zastřešujícím konceptem i pro činnosti jako je účast ve volbách, podepsání petice, návštěva veřejných shromáždění, bojkot výrobků nebo pokojný protest. Ne všechny činnosti občanské participace můžeme považovat za prospěšné, zejména v případech, že akce pořádají občané, kteří nesdílejí demokratické hodnoty a preferují nedemokratické způsoby vládnutí. Ale i další druhy občanské participace mohou zvyšovat polarizaci ve společnosti a celkovou politickou nestabilitu v zemi. Jak uvádí Lebeda a Vlachová (2006), země mají i rozdílné tradice občanské participace. Zatímco v některých zemích převládají konvenční způsoby participace, například podepisování petic, v jiných jsou typické nekonvenční způsoby participace. To se týká hlavně jižních států a států Balkánu, kde je i obecně vyšší politická nestabilita než ve skandinávských zemích, Rakousku a Německu s převládající konvenční občanskou participací. Komunitní činnost ve smyslu dobrovolnictví a charity je bezesporu záslužná činnost, která obecně přispívá ke kvalitě života v dané zemi. Je otázkou, zda je nutné ji uvádět jako samostatnou kategorii. Podobně i dimenze neformální družnosti. Lidé nemusí být organizováni ve formálních spolcích, i neformální návštěva sousedů, posezení v restauraci a sledování sportovního utkání samo o sobě pomáhá k větší socializaci jedinců. U této dimenze jsou benefity pro společnost méně jasné. Poslední z dimenzí, důvěra ve společnost, je důležitou podmínkou umožňující překonat problém kolektivní akce. Dimenze sociálního kapitálu definované Robertem Putnamem tvoří široký koncept.

V každé z těchto dimenzí pak operují dva druhy sociálního kapitálu: *svazující* a *přemostňující*. Svazující sociální kapitál je typ vztahu, který má jedinec v rámci své komunity, například rodiny či etnika. Název tak implikuje velmi těsné vztahy v rámci komunity či rodiny. Naopak přemostňující sociální kapitál je ten, který umožňuje

překonávat rozdíly ve společnosti, je proto volnější a takto vzniklé vztahy nemají přílišnou intenzitu. To ovšem nebrání jedincům tohoto sociálního kapitálu využít. Právě přemostující sociální kapitál je druhem sociálního kapitálu, který by měl mít pozitivní vliv na kvalitu demokracie, potažmo vládnutí. Rozdělením na přemostující a svazující sociální kapitál se tak Putnam elegantně vyhnul kritice, že sociální kapitál může mít i negativní efekt. Avšak jak ukazují práce například Sheri Berman (1997) a nejnověji Satyanath et al. (2017), i přemostující sociální kapitál, který je typický pro nepolitické spolky, vedl k nástupu nacistické strany v Německu v 30. letech 20. století. V místech, kde kvetl spolkový život, dařilo se i NSDAP.

Největší kritiku zaznamenal koncept sociálního kapitálu Roberta Putnama z hlediska samotné jeho definice. Sociální kapitál je příliš široký koncept (*conceptual overstretched*), pod nějž se skryje celá řada dimenzí lidské společnosti. Tato teoretická nejednoznačnost vede k rozdílným interpretacím toho, co vlastně sociální kapitál je, a co naopak není. Důsledky jsou zřejmé pro samotnou operacionalizaci konceptu, kdy není zcela jasné, jaké indikátory pro měření sociálního kapitálu zvolit. Co jsou jen empirické konsekvence sociálního kapitálu (např. rozvodovost, exekuce, nízká religiozita, míra sebevražd, dopravní nehodovost atd.)? A co proměnné, které sociální kapitál skutečně měří? Rozdělení sociálního kapitálu na pět dimenzí je skutečně velmi široké a zdá se, že vše souvisí se vším. Jednotlivé dimenze nejsou zcela odlišitelné a částečně se překrývají. Ve výsledku tak postihují velké množství společenských aktivit. Nejsou ani výlučné, protože vyšší angažovanost ve spolcích může vést k vyšší důvěře ve srovnání s těmi občany, kteří se angažují jen výjimečně. Dimenze důvěry je patrně nejproblematictější a nelze ji brát jako základní měřítko sociálního kapitálu.

Sociální kapitál můžeme dále rozlišovat na mikro a makro-úroveň. Mikro úroveň se týká jedince, zatímco makro úroveň celé společnosti. První zmiňovaná úroveň je důležitá zejména pro oblast sociologie jedince, kdy můžeme zkoumat vztah mezi sociálním kapitálem, kterým jedinec disponuje a například jeho pracovní pozici. S kvalitou vládnutí by tak měla být asociována druhá úroveň sociálního kapitálu, úroveň celé společnosti.

I přes rozdělení na mikro a makro úroveň není zcela zřejmé, které z pěti dimenzí sociálního kapitálu by měly mít vliv na kvalitu vládnutí. Pozitivní vliv na kvalitu vládnutí by měla mít především dimenze společenské angažovanosti, zejména konvenční

participace. Jiné formy sociálního kapitálu by teoreticky přímý kauzální efekt na kvalitu vládnutí mít neměly. Zde je nutné striktně odlišovat předpokládaný kauzální vliv od pouhé asociace mezi kvalitou vládnutí a dimenzemi sociálního kapitálu. Některé jsou skutečně pozitivně asociovány, nicméně nejsme schopni odlišit příčinu a následek. Především však nejsme schopni teoreticky vysvětlit, proč by daná dimenze měla působit na vyšší kvalitu vládnutí.

První studií zabývající se samotnými kauzálními mechanismy toho, proč by sociální kapitál měl pozitivně působit na kvalitu vládnutí, je práce Boixe a Posnera (1998). Ti identifikovali celkem pět mechanismů působení sociálního kapitálu na kvalitu vládnutí. Za prvé, v prostředí s vysokým sociálním kapitálem jsou voliči dobře informováni, ochotni se zúčastnit voleb a potrestat nevýkonné politiky (*Rational Voters and Competitive Elites*). Za druhé, sociální kapitál pomáhá rozvíjet občanské ctnosti (*Civic Virtue*), které jsou podle republikánské tradice již od Machiavelliho nezbytnou součástí demokratického vládnutí. Občané s tímto smýšlením budou spíše prosazovat obecné blaho nad partikulárními osobními zájmy. Zespolu tak vzniká tlak na to, aby vláda prosazovala dlouhodobá strategická řešení, jež budou benefitem pro co nejširší počet lidí. Třetím mechanismem je dodržování pravidel (*Rule Compliance*). Vyšší míra sociálního kapitálu, zejména ve formě očekávaného dodržování norem, zapříčiní to, že občané dané komunity budou dodržovat stanovená pravidla a budou očekávat, že se ostatní zachovají stejně. To vše pak snižuje náklady na prosazování celé řady politik v praxi a ve výsledku zvyšuje efektivitu zaváděných politik. Toto chování občanů můžeme chápat jako katalyzátor pro kvalitnější vládnutí. Čtvrtým mechanismem je efektivita byrokracie (*Bureaucratic Efficiency*). Úředníci, kteří si navzájem důvěřují, budou pracovat efektivněji a tím i přispívat k celkové kvalitě vládnutí. Tento mechanismus vychází z manažerských teorií a teorií řízení lidských zdrojů. Posledním mechanismem, který Boix a Posner ve své práci teoretizují, je vzájemná dohoda elit (*Elite Accommodation*). V prostředí s vysokou mírou sociálního kapitálu jsou politické elity více ochotné ke kompromisu a spolupráci. To následně usnadňuje tvorbu politik, kdy se upřednostňují dlouhodobé cíle a patřičné reformy. Tato dimenze například pomáhá udržet konsociální demokracie (Lijphart 2012) funkční.

Všechny kauzální mechanismy můžeme propojit s dimenzemi sociálního kapitálu. Dle Andrewse (2012: 62) každá z těchto Putnamových dimenzí má vliv na fungování

státních institucí. Sociální kapitál tak má několik pozitivních kauzálních efektů na kvalitu vládnutí. Participace v dobrovolných spolcích učí občany kooperaci, solidaritě a sounáležitosti. Získávají tak občanské kompetence, které jsou důležité pro fungování demokracie (Putnam 1993: 89). Sociální kapitál je rovněž podmínkou participačních (Pateman 1976) či deliberativních forem vládnutí. Participace občanů vytváří tlak vůči veřejné správě a jejím úřadům, což činí veřejnou správu (*public administration*) odpovědnější a vstřícnější (*more accountable and responsive*) k požadavkům občanů (Vilhelmsdóttir 2012: 4). Rovněž občanská participace, tedy rozhodnutí jít k volbám, podepsat petici nebo se účastnit veřejného shromáždění, zvyšuje tlak na chování politických elit (Almond, Verba 1965: 3; Knack 2002: 773).

Panuje-li ve společnosti vysoká důvěra a reciproční vztahy, je tato společnost ochotnější dodržovat nejen formální pravidla (zákony, nařízení atd.), ale i pravidla neformální, jež si společnost sama stanovila, a která nejsou vynucována státní správou. Dochází ke snížení transakčních nákladů u vztahu vláda a občan. To znamená, že se efektivně sníží náklady implementace určitého vládního opatření či implementace dané politiky v praxi. Příkladem může být dodržování environmentálních pravidel, placení daní či poplatků za komunální odpad a podobně. Pokud lidé věří, že většina pravidla dodržuje, pravděpodobněji se sami pravidlům dobrovolně podřídí. Tím pádem vynucování těchto opatření ze strany státních úřadů není nutné v tak velkém měřítku, což snižuje náklady na vynucení (Boix a Posner 1998: 691). Dalším kauzálním efektem vyšší míry důvěry na kvalitu vládnutí je samotné působení důvěry v rámci byrokratického aparátu. Pokud panuje vysoká míra důvěry, úředníci budou schopni lépe spolupracovat, efektivně pracovat a nezanedbávat své povinnosti. Sociální kapitál by tak měl vést k vyšší efektivitě a k menšímu počtu potřebných zaměstnanců úřadu. Naopak nízký sociální kapitál nejenže se podílí na vytváření rigidity byrokratického procesu, ale také způsobuje růst byrokratických funkcí (Tavits 2006: 213).

Vyšší míra důvěry pomáhá řešit klasický problém vztahu „principál-agent“. Vedoucí pracovník (principál) svým podřízeným (agent) deleguje úkoly. Principál však nikdy nedokáže úplně zjistit, jestli agent vykonává práci tak, jak byla zadána. Agent v krajním případě může hájit své zájmy a nemusí dodržet zadání principála. Řešením je zavedení formálních institucí (plat navázaný na výkon, přísnější pracovní řád atd.), avšak vysoká úroveň sociálního kapitálu pomáhá vytvořit dodatečné neformální instituce, jež

dále pomáhají snížit náklady neproduktivní kontrolní činnosti, které lze poté investovat do důležitějších úkolů (Boix a Posner 1998: 692). Podobně jako v celé společnosti, vyšší míra důvěry a reciprocity vytváří v dané byrokratické organizaci větší pocit sounáležitosti. Pracovníci spíše budou předpokládat, že jak jejich nadřízení, tak jejich kolegové usilovně pracují na společném úkolu (Tavits 2006: 213).

Všechny tyto kauzální mechanismy pozitivně působí na kvalitu vládnutí, potažmo na kvalitu demokracie. Dle konceptualizace Bjørnsova (2010: 325) můžeme efekty třídit do dvou kategorií. První je byrokratický efekt, který předpokládá pozitivní vliv na kvalitu vládnutí bez ohledu na další faktory, jako je politická soutěž či systém. Byrokratický aparát, jenž je vnitřně propojen sítí vztahů, ale i s vnějším okolím, je efektivnější než ten, který disponuje nižší mírou sociálního kapitálu. Druhou kategorií je volební efekt, který sdružuje ty kauzální mechanismy, kde je v hlavní roli samotný občan a jeho politická a občanská sofistikovanost. Kladen je zde důraz na občanskou participaci. Aktivní občanská společnost jednak působí přímo na politické představitele jako kontrola výkonu jejich moci a jednak nepřímo tím, že občané s vyšším sociálním kapitálem dokáží lépe vyhodnotit kvalitu vládnutí a více trestají neúspěšné strany ve volbách. Tito „kritičtí demokraté“, slovy Daltona (2004), jsou prospěšní pro kvalitu demokracie. Čím je tato kontrola ze strany občanů intenzivnější, tím je vyšší tlak na politiky a úředníky státního aparátu, čímž by měla vzrůst i kvalita vládnutí (Knack a Keefer 1997: 1254).

Dosavadní literatura se vesměs shodne na tom, že existuje asociace mezi sociálním kapitálem a kvalitou vládnutí (Andrews 2012). Zásadním metodologickým i teoretickým problémem je však endogenita vztahu. Kvalitní demokracie a kvalitní vláda může ovlivnit svým působením míru sociálního kapitálu. Ze studií používajících agregovaná data pak přímý kauzální mechanismus nezjistíme, a ani pokud výzkumníci disponují panelovými daty, nelze zcela určit směr kauzality. Nezbývá tak než se opřít o koherentní teorii a předchozí teoretický, a především empirický výzkum. V tomto ohledu jsou studie využívající kvazi-experimentální výzkumný design účinné. Na tomto výzkumném designu byla částečně založena Putnamova pilotní studie italských regionů, které vznikly v jeden časový okamžik, kdežto rozdílná míra sociálního kapitálu byla formována daleko před tímto datem. Putnam dokonce zachází daleko do historie a poukazuje na kulturně bohaté severoitalské městské republiky v kontrastu s hierarchicky uspořádanou společností Neapolského království.

Velmi populární dimenze sociálního kapitálu – generalizovaná důvěra – byla podrobena celé řadě výzkumů její asociace s kvalitou vládnutí. Zde exogenitu vztahu můžeme zcela zamítnout, protože vyšší kvalita vládnutí zvyšuje důvěru občanů. Dimenze společenské a konvenční participace je do jisté míry exogenní kvalitě vládnutí, byť lze zvažovat například to, že vládní politika bude podporovat vyšší angažovanost svých občanů, a tudíž kvalitnější vlády mohou zvyšovat hustotu zasíťování občanů a jejich participaci.

A právě občanská a politická participace je klíčová v práci Almonda a Verby (1963), kteří identifikovali občanskou kulturu jako základní kámen reprezentativní demokracie. Názory na občanskou společnost jsou různé. Pokud občané protestují, může se jednat o znak politického odcizení, což by pro demokracii znamenalo problém (Stoker, 2006). Vysoká míra protestu ale nemusí nutně znamenat nízkou legitimitu demokratického systému. Jak dokládá Christensen (2016: 15), ve státech s relativně vysokou mírou protestního chování, jako je Dánsko a Norsko, kde protestujícími jsou víceméně spokojení občané, kteří ale nepodporují konkrétní vládní nařízení nebo rovnou vládní politiku, je tento protest spíše vyjádřením aktivní občanské společnosti, kde občané pouze chtějí udržet politické elity odpovědnými. Za těchto okolností je protestní chování pro demokracii prospěšné (Inglehart 1997; Norris 1999; Levi a Stoker 2000).

Občanská společnost je ale obecně brána pozitivně a v případě postkomunistického prostoru je její slabost dávana za vinu špatně fungujícím politickým institucím, které jsou náchylné ke korupci (Grzymała-Busse 2007). Silná občanská společnost pěstuje a rozvíjí protikorupční normy, a je tak hlavním zdrojem odpovědnosti vládnutí (*governmental accountability and responsiveness*). To, jak dobře vlády vládnou, záleží na tom, jak dobře občané udržují politiky odpovědnými za svůj výkon a rozhodnutí. Pokud se političtí lídři zodpovídají občanské společnosti, očekává se od nich, že se budou chovat lépe a zodpovědněji. Pokud je jejich výkon v úřadě považovaný za neakceptovatelný, je větší pravděpodobnost, že budou donuceni k odstoupení z funkce (Kubbe 2017: 259).

Literatura zabývající se pozitivními efekty sociálního kapitálu na kvalitu vládnutí je skutečně bohatá. Předpokládá se zde mnoho ekvifinálních pozitivních efektů na kvalitu vládnutí (Andrews 2012; Knack a Keefer 1995; Knack 2002; Bjørnskov 2010). Otázka ale zůstává, jestli sociální kapitál přispívá k vyšší kvalitě vládnutí, nebo zdali je sociální

kapitál projevem špatného vládnutí. Je zde třetí faktor, který ovlivňuje jak míru sociálního kapitálu, tak i kvalitu vládnutí? Tato otázka není dostatečně zodpovězena ani ve slavné Putnamově studii (1993) sociálního kapitálu v Itálii. Dle švédského politologa Bo Rothsteina je spíše směr kauzality od kvality vládnutí směrem k vyšší míře sociálního kapitálu spíše než naopak (Rothstein 2011: 7). Může tomu tak skutečně být v dlouhodobém horizontu, ale výhoda výzkumu postkomunistických zemí je ta, že své demokratické instituce musely začít budovat od začátku. Pokud nějaká země měla vyšší míru sociálního kapitálu, bylo to spíše navzdory minulému režimu. Jak ukazují empirické výzkumy (Ferragina 2012), sociální kapitál se v čase mění jen málo a v Evropě stále přetrvávají rozdíly mezi regiony. Podobně je tomu i v zemích SVE. Aniž bychom určili směr kauzality, následující hypotéza stanovuje existenci pozitivní korelace s kvalitou vládnutí.

Hypotéza 6: Vyšší míra sociálního kapitálu je asociovaná s vyšší mírou kvality vládnutí.

3.2.2. Ekonomický výkon státu a socioekonomické proměnné

Bohatší státy by měly mít vyšší kvalitu demokracie a vládnutí (Acemoglu et al. 2004; Knack a Keefer 1995; Knack 2002; Bjørnskov 2010). Již práce sociologa Seymoura Lipseta (1959) si všímá souvislosti, že většina vyspělých demokracií se nachází v oblastech s vysokým socioekonomickým rozvojem. Avšak ekonomická vyspělost je spíše nutnou,²⁵ ale nikoliv dostačující podmínkou kvality demokracie a vládnutí. To se potvrzuje i v současnosti, kdy bohaté státy dosahují vysoké efektivity vládnutí, zajištění služeb občanů, vykazují i velmi nízkou míru korupce a jsou považovány za země, kde vlády naplňují přání občanů. Typickým příkladem je dnes Singapur, který dosahuje v mnoha mezinárodních srovnáních hodnot skandinávských zemí, a mnohdy je i předčí.

Literatura však podává celkem konkluzivní empirické důkazy o vztahu mezi demokracií a bohatstvím státu, protože demokratické státy jsou daleko bohatší než státy autoritářské. Pokud se lidem žije dobře a jsou dostatečně materiálně zajištěni díky odpovídajícím platům, jejich motivace pro korupční jednání je daleko nižší, což vede k vyššímu tlaku na kvalitu vládnutí a zajištění principu nestrannosti. I další ekonomické faktory jako nezaměstnanost a nízká inflace jsou asociovány s nižší korupcí (Kubbe

²⁵ Najdeme země, které mají nízké HDP a skórují velmi dobře v indexech demokracie jako Freedom House.

2015). Bohatství státu a dobré ekonomické podmínky jsou spíše nutnou podmínkou pro kvalitní vládu, ostatní kroky už musí zajistit politická elita, která by se měla snažit o vhodné institucionální a právní nastavení toho, že se omezí prostor pro korupci jak občanů, tak vládních představitelů či úředníků státního byrokratického aparátu (Kubbe 2017: 256).

Hypotéza 7. Bohatství státu je pozitivně asociováno s výkonem a kvalitou vládnutí.

Na druhou stranu samotný socioekonomický rozvoj však může být rovněž indikátorem výkonnosti vlád, kdy zpětně dovozujeme kvalitu institucí na základě hospodářských výsledků daného správního celku. V této práci je kvalita vládnutí operacionalizována jako procedurální spíše než ekonomický výkon a závisle proměnná je konstruována spíše jako exogenní proměnné HDP na obyvatele či procentuální změny růstu či poklesu ekonomiky.

Kvalitě vládnutí by se mělo dále dařit ve společnostech, ve kterých jsou nižší příjmové nerovnosti (Putnam 2000; Brown a Uslaner 2002: 14). Nižší příjmová nerovnost ovlivňuje míru participace obyvatel a zvyšuje všeobecnou důvěru, která pomáhá občanským ctnostem důležitým pro fungování vlády (Putnam 2000). Postkomunistické státy vykazují obecně nižší míru příjmové nerovnosti a nejsou mezi nimi příliš velké rozdíly. Vyšší nerovnosti dosahují balkánské státy a Ukrajina. Paradoxně nejvyšší míra nerovnosti je přímo v postsovětských státech, včetně Ruska. Hlavním indikátorem je všeobecně používaný Gini koeficient.

Častými kontrolními proměnnými mnoha sociologických studií agregovaných dat na úrovni zemí je urbanizace a vzdělanost. Obě proměnné jsou spolu částečně korelované a obě jsou pozitivně asociovány s volební účastí a politickou participací (Wolfinger a Rosenstone 1980; Pacek 1994; Kostadinova 2003; Kostadinova a Power 2007). Podobné mechanismy by mohly působit i na kvalitu vládnutí. Velká města akumulují kapitál a patří vždy k nejbohatším regionům daného státu. Urbanizace je znakem modernizace a globalizace (Uggla 2008). Voliči jsou ve městech vystaveni vyšší míře politické kampaně, jsou informovanější (Power a Roberts 1995). Existuje zde celá řada možných kauzálních mechanismů, které by měly pozitivně působit na kvalitu vládnutí, pokud je země více urbanizovaná. Míra vzdělanosti obyvatel bezpochyby přispívá k vyšší kvalitě vládnutí, jak skrze volební efekt, kdy vzdělanější volič by měl volit racionálněji

a politicky sofistikovaně (Moral 2016), tak i skrze další mechanismy jako to, že vyšší vzdělanost byrokratického aparátu je spojena s vyšším výkonem a meritokratickými principy (Boix a Posner 1998).

Hypotéza 9. *Celková modernizace (urbanizace a vzdělání) je spojena s vyšším výkonem vládnutí.*

3.1. Institucionální faktory

Institucionální faktory a jejich vliv na fungování politiky jsou velkým tématem politologie. Koneckonců Sartoriho kniha *Srovnávací ústavní inženýrství* institucionální vlivy na každodenní politiku důkladně analyzuje. Velká debata se vedla nad prezidentskými a parlamentními režimy vládnutí, kdy prezidentské systémy jsou považovány spíše za méně prospěšné pro demokratické vládnutí. V případě postsovětských zemí tomu odpovídají i empirické výzkumy, kdy například Fish (2006) tvrdí, že kauzalita šla směrem od zavedení prezidentského systému ke zhoršení kvality demokracie než naopak, že by si méně demokratické země zpočátku zvolily prezidentské režimy. Pokud však do jeho modelu vložíme socioekonomické faktory a proměnnou blízkost k EU, tento efekt je prakticky vymazán. Přesto existuje několik zemí zkoumaného prostoru, které si zvolily silnější postavení prezidenta jako Litva, Rumunsko a zpočátku i Polsko. Při pohledu na výslednou kvalitu vládnutí dle indikátoru WGI Světové banky, tato proměnná nemůže vysvětlit variaci v kvalitě vládnutí, protože Litva se například v letošním roce dostala před Českou republiku. Bulharsko a Rumunsko jsou stále na stejné úrovni, přestože Bulharsko nemá tak silného prezidenta. Celkově empirické studie spíše potvrzují příznivější institucionální nastavení v podobě parlamentních režimů na kvalitu vládnutí (Gerring et al. 2009).

Důležitým institucionálním faktorem je volební systém, který může ovlivnit počet stran v legislativním tělese. Přestože většina zemí přijala proporční systém, účinky se mění na základě toho, jak velké jsou nastaveny volební obvody (Lebeda 2006). Proporčnost je tak jedním z hlavních institucionálních faktorů ovlivňujících stranický systém a potažmo ve výsledku i politiku v zemi. Jak ukazují nejnovější studie, míra proporčnosti a institucionální proměnné s ní spojené jsou těsně korelované s efektivním počtem stran (Li a Shugart 2016). Efektivní počet stran je jednou z hlavních politických proměnných a *de facto* se jedná o intervenující proměnnou ve vztahu volebního systému

a kvality vládnutí, nicméně testovat současně volební systém a počet stran není vhodné. I přesto má smysl typ volebního systému a disproportionality kontrolovat alespoň pomocí jednoduchých korelací (bude součástí dílčích analýz).

Kvantitativní studie vlivu institucionálních faktorů na kvalitu vládnutí na panelových datech nejsou natolik běžné, protože tento typ proměnných je patrně vhodnější zkoumat kvalitativní optikou. Problémem je zejména operacionalizace pro kvantitativní typ výzkumu, problém indikátorových proměnných v regresních modelech i chybějící datasety s validními indikátory, které by institucionální proměnné neměřily povrchně (V-Dem). Najdeme proto spíše kvalitativní studie zabývající se vlivem institucí na kvalitu vládnutí a kvalitu demokracie. Ve středoevropském prostoru je to například analýza České republiky, Slovenska, Maďarska a Bulharska (Elster et al. 1998). Již popsaná práce Grzymały-Busse (2007) je kvalitativním ohodnocením fungování institucí. Jejím hlavním argumentem je, že robustní soutěž přispěla k zavedení kontrolních institucí a mechanismů jako služební zákon, úřad ombudsmana, burza cenných papírů, posílení centrální banky apod. Implicitně tak předpokládala zvýšení kvality vládnutí a omezení korupce v zemích, které tyto instituce zavedly. Samotné působení těchto institucí by si v postkomunistickém prostoru zasloužilo další kvalitativní výzkum, a to i jejich efekt na omezení politizace státní správy a naplnění meritokratických principů (Kopecký 2012). Další efekt mohou mít různé participační instituce, které dle Rodrika (2000) mohou přispět k lepšímu fungování vlády a jsou asociovány s vyšším ekonomickým růstem.

Velmi zajímavou institucionální proměnnou je míra decentralizace a přenesení fiskálních i funkčních pravomocí na lokální a regionální úroveň vládnutí. V literatuře se vedou spory o tom, zdali existuje kauzální efekt zvýšení kvality vládnutí, nicméně decentralizované země jsou asociovány s vyšším ekonomickým výkonem (Ladner a Keuffer 2018). Týká se to zejména skandinávských států, Švýcarska a Beneluxu. V rámci postkomunistických zemí vidíme rovněž variaci, kdy některé země včetně České republiky daly lokální a regionální samosprávě více pravomocí (Pitschel a Bauer 2009; Baun a Marek 2017; Lysek a Ryšavý 2018) oproti zemím jako Maďarsko, Bulharsko a Rumunsko (Dobre 2010; Brusis 2014). Seznam těchto zemí indikuje endogenitu vztahu, kdy se méně výkonné vlády patrně rozhodly pro nepřenesení pravomocí na lokální úroveň. Nebýt kohezní politiky a kondicionality Evropské unie, patrně by k přenesení

pravomocí ani nedošlo. Evropská unie alespoň donutila některé státy vytvořit regionální úroveň, byť si státy tuto kondicionalitu přizpůsobily a například nevytvořily přímo volené instituce (Dobre 2010).

Existuje jistě mnoho institucionálních nastavení, pokud instituce chápeme v širší konceptualizaci pojmu, ale výše uvedené jsou patrně v postkomunistickém prostoru nejvíce relevantní, a především jsou měřitelné. Přesto v této práci není institucionálním faktorům vzhledem k výzkumnému designu věnovaná taková pozornost, jakou by právem zasloužily. Kompletní vypuštění institucionálních proměnných by ale nebylo správné i za předpokladu, že nelze jejich efekt v panelových datech statisticky kontrolovat. Studie založená na kvantitativních technikách, ale i empirická realita toho, že postkomunistické státy jsou institucionálně relativně homogenní, neumožňuje dobře zkoumat efekty některých institucionálních proměnných jako kvalitativní výzkumné designy. Proto zde nejsou stanoveny silné hypotézy o vlivu institucionálních proměnných. Některé výše zmíněné institucionální proměnné budou součástí jednoduché korelační analýzy v poslední části analytické kapitoly.

4. METODOLOGIE VÝZKUMU

4.1. Výběr případů a výzkumný design

Práce se opírá především o kvantitativní ekonometrické metody v sociálně vědním výzkumu s tím, že některé zajímavé případy identifikované regresními modely jsou podrobněji představeny. Výběr pouze demokratických zemí střední a východní Evropy je u studie dán spíše normativními důvody nežli metodologickými. Výzkumná otázka je stanovena pro postkomunistický region, protože dosud nebyl systematicky kvantitativně zkoumán. Normativním důvodem je všeobecný zájem výzkumníků tohoto regionu o to, kdy se region kvalitou veřejné správy, ekonomickým rozvojem a kvalitou života přiblíží západoevropským státům, které si neprošly komunistickým totalitním režimem, a jaké faktory k tomu přispívají.

Obecně platí, že při zkoumání kauzálních hypotéz bychom měli analyzovat co největší množství případů. Pro obecnou platnost hypotézy bychom tak měli zkoumat všechny státy světa, popřípadě výběr zúžit jen na země s demokratickým systémem vládnutí. U autoritářských zemí by totiž zkoumání vlivu některých proměnných jako například volební účast, stranická fragmentace a fragmentace koaliční vlády nedávalo zjevně smysl. V autoritářských státech jsou volby manipulovány (Birch a van Ham 2017), často je dominantní pouze jedna strana, pokud je vůbec opozice připuštěna k moci. Na základě předvýzkumu bylo dokonce zjištěno, že vztahy mezi proměnnými by byly daleko silnější, pakliže bychom do analýzy zahrnuli západoevropské státy. Zúžením na relativně homogenní region střední a východní Evropy se připravujeme o velkou část variace nejen u závisle proměnných, ale i u některých nezávisle proměnných. Vztahy nalezené na zúženém vzorku zemí jsou ve výsledku robustnější a pro potvrzení či vyvrácení některých hypotéz o to cennější, avšak zobecnitelné pouze na tento region (nižší externí validita výsledků).

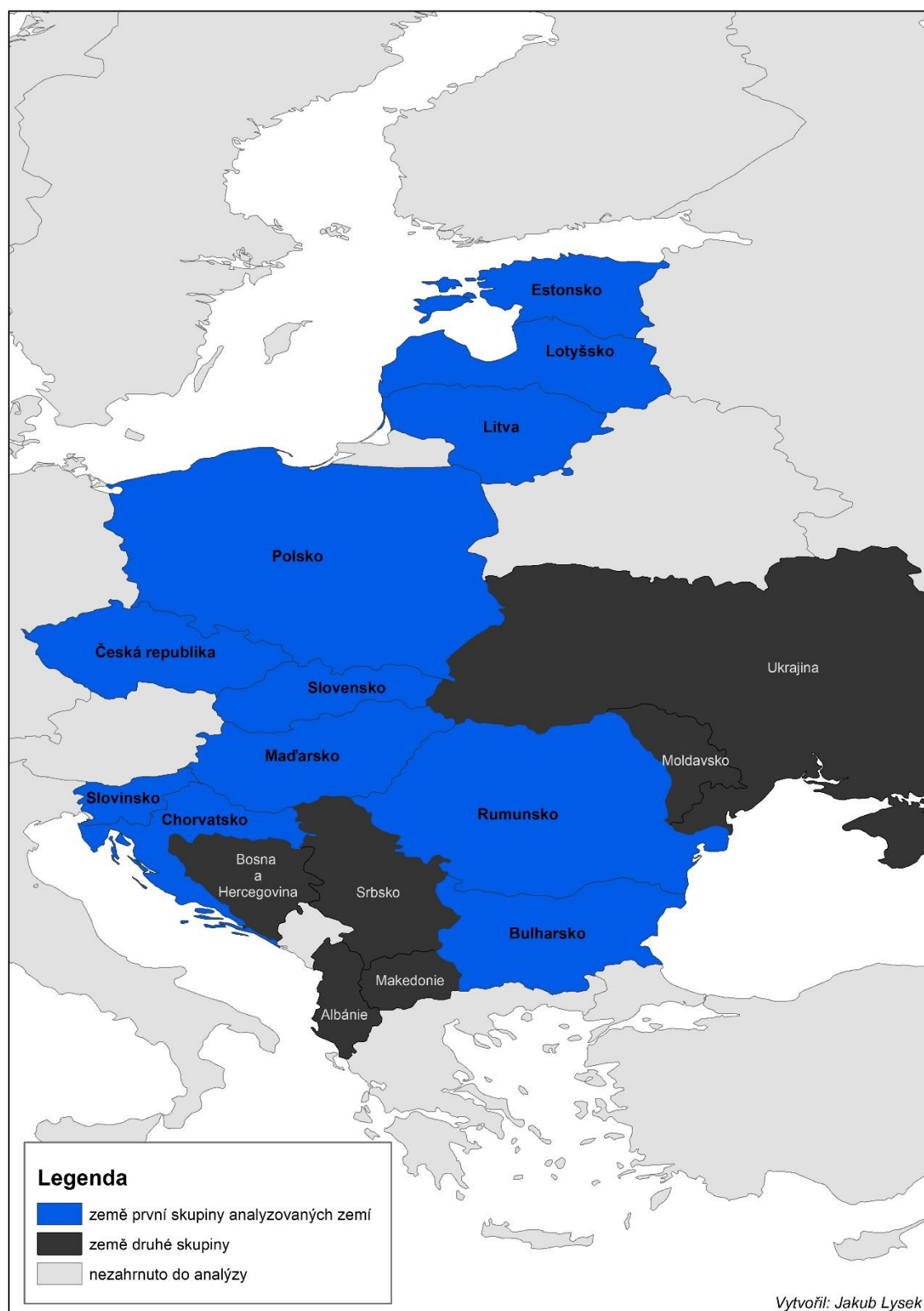
I přes toto zúžení na region SVE, výběr zemí není zcela bezproblémový. Kvantitativní metody naštěstí nejsou tak náchylné na výběr případů jako *small-n* kvalitativní komparativní analýza, a mimoto umožňují kontrolu těžko měřitelných faktorů lišících se mezi zeměmi buď pomocí tzv. fixních efektů²⁶, nebo vytvořením dalších kontrolních modelů bez odlehlých případů, které mají výrazný vliv na výsledné hodnoty

²⁶ Jedná se o indikátorovou proměnnou dané země. V angličtině „country fixed effects“.

koeficientů. Po teoretické stránce je problematické do analýzy zařadit ty země, které od roku 1989 nebyly vždy plně demokratické. To se týká zejména balkánských států jako Srbsko, Makedonie, Albánie, Bosna a Hercegovina, Chorvatsko, dále pak států jako Moldávie a Ukrajina. Problémy s kvalitou demokracie mělo i Slovensko za dob Mečiarovy vlády. Naopak u dvou zemí se jejich vyloučení jeví jako méně problematické, jedná se o Rusko a Bělorusko, kdy druhá z nich nebyla v celé historii ani náznakem demokratická. Samozřejmě celá řada zvažovaných proměnných ovlivňuje kvalitu vládnutí jak v demokratických, tak i v nedemokratických režimech vlády, nicméně ty nejsou předmětem tohoto výzkumu. Takovým hrubým všeobecně přijímaným měřítkem výběru případů pro analýzu voleb je hodnota Freedom House indexu menší než “3” (Schedler 2013: 190). Tuto podmínku splňují ve sledovaném časovém období téměř všechny země kromě Ruska a Běloruska.

Další faktor, který musíme při výběru případů zvažovat, je členství země v EU. Kritérium členství v EU je bohužel dnes jedním z hlavních přetrvávajících kritérií různých databází politických, ekonomických a sociálních indikátorů. Dalším důvodem je i to, že členské země EU jsou obecně vyspělejší než nečlenské země EU střední a východní Evropy, a tudíž jsou součástí celé řady mezinárodních šetření (např. European Social Survey). Jednoduše jsou jakožto členové EU důležitější. V neposlední řadě zde hraje roli Eurostat, který předává svá data i dalším organizacím jako OECD či Světové bance. Dostupnost dat je pro členské země EU větší. Toto praktické hledisko nelze nezhlednit při datových analýzách. Vhodné je proto země SVE rozdělit do dvou skupin. První jsou ty země, které jsou členy EU, a máme pro ně dostupná kompletní data. První skupina zemí obsahuje celkem 11 států: Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Druhou skupinu analýz budou tvořit výše zmíněné země SVE spolu s Albánií, Bosnou a Hercegovinou, Makedonií, Moldavskem, Srbskem a Ukrajinou. Výsledné statistické modely budou primárně analyzovat první skupinu zemí, ale vytvořeny budou modely i pro první i druhou skupinu zemí dohromady, tedy pro všechny země SVE vyjma Černé Hory, Kosova, Běloruska a Ruska.

Mapa č. 5: Země zahrnuté do kvantitativní analýzy

Poznámka: Vytvořeno v programu Esri ArcGis Desktop 10.5.1.

Výzkumný design je primárně založen na kvantitativní analýze na úrovni zemí postkomunistického prostoru, rozsah tématu již nedává příliš prostoru pro kvalitativní hloubkové studie jednotlivých zemí. Avšak zajímavé případy, které vyšly jako odlehle či ilustrující vztahy nalezené v rámci kvantitativní analýzy, jsou představeny v textu podrobněji. Zatímco zemím, které nejsou z analytického hlediska příliš zajímavé, není věnována přílišná pozornost. Kvantitativní metody mají mnoho nevýhod, výsledné vztahy musí být interpretovány velmi opatrně a neumožňují objasnit „mikrozáklady“ kauzálních vztahů (King et al. 1994). I přes nalezenou korelaci, objasnění těchto mikrozákladů kauzálního vztahu je spíše v teoretické než metodologické rovině. K tomu by bylo potřeba jiného výzkumného designu, například tzv. *proces tracing*, kdy tato metodologická inovace v podobě vyšší systematizace kvalitativního výzkumu dle Colliera (2011: 823) přináší zajímavé možnosti pro kauzální inferenci než tradiční kvantitativní techniky. Oproti jednoduché korelaci však kvantitativní techniky jako analýza TSCS dat přináší určité možnosti kauzální inference oproti jednoduché korelaci průřezových dat (Blackwell a Glynn 2018). Inovací je i využití interakčních efektů předpokládajících asymetrickou kauzalitu, jež umožňují přesněji zvažovat kauzální vztahy (Clark a Golder 2006; Brambor et al. 2006; Kam a Franzese 2007).

4.2. Charakteristiky datových souborů a modelové specifikace

Hlavní datový soubor na agregované úrovni má panelovou strukturu dat, konkrétně pak tzv. *time-series cross-sections* (TSCS) data.²⁷ Jedná se o tzv. vyvážený panel (*balanced panel*), kdy počet pozorování za klastr zemí je maximálně 27. V závislosti na dostupnosti dat se počet pozorování za danou zemi může lišit. Jednotkou analýzy jsou jednotlivé státy za daný rok. Počet případů je proto v jednotlivých modelech rozdílný. Maximálně datový soubor obsahuje 459 případů voleb mezi roky 1990 až 2016 dohromady u 18 zemí. Datová matice vypadá standardně, kdy každý řádek znamená jeden případ. Pro každou zemi je tedy 27 řádků, kdy příslušný rok určuje samostatná proměnná rok. Země identifikuje tzv. panelovou proměnnou (*panel variable*) a rok časovou proměnnou (*time variable*).²⁸ Vzhledem k chybějícím datům a také faktu, hlavní analýzy jsou provedeny

²⁷ Pořadí je zaměnitelné *time-series cross-section* nebo *cross-section time-series*.

²⁸ Příkaz ve STATA15: `xtset „název proměnné identifikující zemi“ „název proměnné identifikující čas“`.

na první skupině jedenácti zemí od roku 1996 do roku 2016. Počet případů je vždy uveden u příslušných modelů.

Panelová struktura dat má kromě výhod ovšem i celou řadu metodologických problémů. Například je přítomna panelová heteroskedasticita (Beck, Katz 1995), autokorelace, porušeny jsou základní předpoklady lineární regrese, kdy chyby e nejsou na sobě nezávislé, normálně rozděleny a nekorelovány (Wooldridge 2013; Greene 2014). Chyby e klasického jednoduchého regresního modelu by v ideálním případě měly být sférické (Beck, Katz 1995). Tedy že chyba pro danou jednotku v daném čase nijak nesouvisí s chybou pro všechny ostatní časové periody dané jednotky (*no serial correlation*). Dále by chyby pro danou jednotku (panel) měly být nezávislé na chybách všech dalších jednotek (*no spatial correlation*). Ve svém hojně citovaném článku Beck a Katz (1995) upozorňují na další problém a tím je tzv. souběžná korelace chyb (*contemporaneous correlations*), kdy chyby dané jednotky i v čase t jsou asociovány s velkými chybami jednotky j v čase t . Příkladem může být to, že hodnoty některých proměnných u daných států jsou v geografickém prostoru ovlivňovány stejnými trendy a faktory. Posledním problémem je panelová heteroskedasticita chyb. Z principu panelových dat nebo u tzv. *pooled data*²⁹ jednotlivé panely nebo jednotky (země, regiony, města atd.) mají odlišný vzorec či proces rozptylu chyb. Některé panely u chyb vykazují homoskedasticitu, tedy že rozptyl chyb je nezávislý na hodnotách nezávisle proměnných, jiné pak rozdílné vzorce heteroskedasticity.

Ze všech výše uvedených důvodů není vhodné používat obyčejnou jednoduchou regresi (OLS), která se v případě, kdy shlukujeme případy za jednotlivé roky pro dané země, označuje jako „*pooled regression model*“. Navrhovaným řešením je tzv. panelová regrese směrodatných korigovaných chyb, jak navrhuje Beck a Katz (1995).³⁰ Výše zmíněné problémy se týkají především zkreslení (*bias*) směrodatných chyb pro určení statistické významnosti regresních koeficientů a na hodnotu regresních koeficientů nemají vliv. Regrese tak koriguje směrodatné chyby, kdy bere v potaz celou řadu

²⁹ Typ dat pro tento typ analýz se v anglické literatuře označuje jako *pooled data*, protože jednotlivé případy zemí spojíme do jednotného datového souboru, například všechny případy voleb za státy EU. Pokud těchto případů v čase máme více a zhruba podobný počet pozorování v čase pro jednotlivé země, můžeme mluvit o tzv. *time series cross section* (TSCS) datech.

³⁰ Příkaz ve STATA15: `xtpcse y x`, v případě *unbalanced panel* nutné použít příkaz `xtpcse y x, pairwise force`.

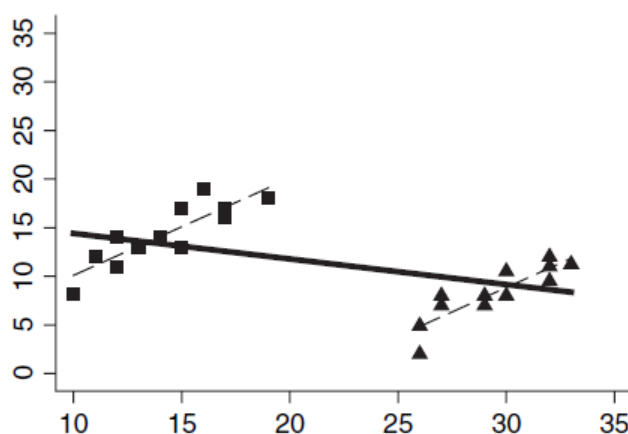
problémů u tohoto typu dat. Při srovnání s obyčejnou OLS se tak liší jen směrodatné chyby, koeficienty zůstávají stejné. To ovšem neplatí, pokud se v případě této modelové specifikace zahrnuje autokorelace chyb v čase. Chyby daného panelu jsou závislé v čase t na hodnotě chyby v čase $t-1$, proto můžeme nastavit u této regrese autokorelační parametr AR1 (pro všechny panely předpokládáme stejný proces autokorelace prvního řádu), nebo autokorelační parametr pro každý panel zvlášť (*panel specific autocorrelation*). Při dané specifikaci modelu mluvíme o Prais-Winstenově regresi korigovaných panelových chyb.³¹ Pokud bychom netestovali model s předpokládanou autokorelací, koeficienty by byly chybné (*miss-specified*) a zkreslené (*biased*).

Celá řada výzkumníků pak aplikovala metodu výpočtu korigovaných chyb Becka a Katze (1995), a to, jak upozorňují ve svém článku Wilson a Butler (2007), aniž by testovala modely s fixními efekty, nebo se zpožděnou závisle proměnnou. Změna výpočtu směrodatných chyb totiž neřeší možnost, že samotné koeficienty budou zkreslené špatnou specifikací modelu. Výše zmíněné metodologické problémy při výpočtu směrodatných chyb a určení statistické významnosti koeficientů totiž nejsou ty nejzávažnější, které u tohoto typu dat mohou nastat. Daleko problematičtější se u panelových dat typu TSCS jeví následující dva problémy při specifikaci statistického modelu: (1) heterogenita jednotek (*unit heterogeneity*) a (2) stacionarita. Heterogenita jednotek (zemí) znamená, že se země v průměru u závisle proměnné liší způsobem, který nelze přímo vysvětlit všemi pozorovatelnými proměnnými (Wilson a Butler 2007).³² Heterogenitu jednotek u panelových dat nelze přehlížet, protože může přímo ovlivnit hodnoty výsledných koeficientů, které tak budou zkreslené a chybné. Předpokládejme efekt proměnné X na Y u skupiny dvou zemí (Obrázek č. 4). Provedeme-li regresní modely zvlášť, proměnná X je asociována s Y pozitivně, kdy čím vyšší X , tím vyšší hodnota proměnné Y (čárkovaně). Pakliže vytvoříme jeden OLS model (*pooled regression model*), bude koeficient u X celkově záporný (tlustá přímka). Dojde tak ke špatné specifikaci a z ní vyplývajícímu špatnému závěru a usuzování o efektu nezávisle proměnné X na závislou proměnnou Y .

³¹ Příkaz ve STATA15: `xtpcse y x, corr(ar1)`

³² „Unit heterogeneity means that units (countries, states, etc.) differ in ways not explained by observed independent variables“ (Wilson a Butler 2007).

Obrázek č. 4. Příklad unit heterogeneity

Zdroj: R, modelový příklad, smyšlené hodnoty X a Y .

Jaká se nabízí řešení? Robustním testem u *cross-section time-series* dat jsou modely s tzv. fixními efekty (série indikátorových proměnných pro každou jednotku, v našem případě zemí, vyjma referenční kategorie). Regresní modely s fixními efekty (FE) se zdají být skutečně vhodným řešením, a to zejména z důvodu snadné interpretovatelnosti oproti složitějším modelům, respektive díky jednoduchosti modelů, které se příliš neliší od OLS. Fixní efekty za dané země sice dokáží postihnout všechny nezměřené a technicky těžko měřitelné rozdílné institucionální a kulturní prediktory (Wooldridge 2013: 473), avšak nejsou vhodné pro modely, které obsahují proměnné, jejichž hodnota se v čase mění jen málo³³ (institucionální i některé socioekonomické proměnné jako např. gramotnost, Gini index atd.). Zcela nevhodné jsou pak pro výzkumy, v nichž se proměnné nemění v čase vůbec. Indikátorové proměnné za všechny země totiž zcela pohltí efekt těchto invariantních proměnných (Plümper et al. 2005). Doplnění indikátorových proměnných má další negativní důsledky. Dojde k nadhodnocení vysvětlené celkové variance.³⁴ Přítomna je multikolinearita a zvýší se směrodatné chyby. Model s fixními efekty však slouží jako kontrola robustnosti výsledků u proměnných, které se v čase mění. Řeší také problémy vyplývající z modelové situace zobrazené v obrázku č. 4. Modely s fixními efekty jsou v případě dvou časových period ($T=2$) identické s tzv. modely „first difference regression“, dále FD (Wooldridge 2013: 468), kde všechny proměnné jsou

³³ Nazývají se také jako „sluggish variables“ (Beck 2001).

³⁴ Většina programů ale umí reportovat *within variation* (1. úroveň), *between variation* (2. úroveň).

transformovány do podoby: $\Delta Y = a + \Delta X + e$. To znamená, že do modelu oproti netransformovaným hodnotám proměnných v původní podobě vstupují rozdíly mezi hodnotou v čase t a hodnotou proměnné v čase $t-1$. Budeme-li chtít zkoumat vliv změny hodnoty HDP na kvalitu vládnutí měřené dle WGI indexem Světové banky, můžeme použít model s fixními efekty, kdy Polsku a České republice přiřadíme indikátorovou proměnnou, nebo můžeme použít klasickou OLS regresi transformovaných proměnných na rozdíly v čase. V případě této transformace ztrácíme případy za první periodu. Modely nám ale poskytnou identické výsledky.³⁵ Pokud ale máme více časových period, modely se již liší a obecně se preferuje použití modelů s fixními efekty (Wooldridge 2013: 490).

Tabulka č. 1: Modelový příklad datové matice pro FD regresi

Rok	Země	HDP na obyvatel	WGI index	Δ HDP na obyvatel	Δ WGI index
2015	Česká republika	18 000	2	3 000	0,50
2014	Česká republika	15000	1,5		
2015	Polsko	16 000	1,3	-1 000	-0,20
2014	Polsko	17000	1,5		

Poznámka: smyšlené hodnoty, modelový příklad.

V obou případech FE a FD modelů nemůžeme analyzovat proměnné, které jsou v čase konstantní, jako jsou například institucionální proměnné nebo proměnné, které se příliš neměnily v čase. V případě FE dojde k úplnému pohlcení kvůli perfektní korelaci. V případě FD je situace jasnější, protože rozdíl konstantní proměnné v čase je matematicky zcela jasně nulová hodnota.

Tuto nevýhodu modelů s fixními efekty řeší naopak modely s náhodnými efekty (RE). Modely mohou mít jak náhodnou konstantu (*random intercept models*), tak i náhodný koeficient/směrnici (*random slope models*). Modely s náhodnými efekty jsou hierarchickými regresními modely, protože modelujeme několik úrovní. I panelová data mají ve své podstatě hierarchickou strukturu dat, kdy případy jsou klastrovány za země a v čase. Nejjednodušší model je model s náhodnou konstantou. To znamená, že průměrná hodnota závisle proměnné variuje napříč zeměmi náhodně a tyto rozdíly mezi zeměmi jsou nekorelované s prediktory. Rozdíly oproti průměru populace zemí jsou pak součástí chyby neboli reziduí v rovnici regresní přímky. Oproti modelům s fixními

³⁵ Příkaz ve STATA15 je „*reg d.Y d.X, nocons*“ a dá stejný výsledek jako „*xtreg Y X, fe*“ v případě, že máme dvě časové periody. V případě více časových period se výsledky mohou lišit. Nutné je mít seřazený dataset dle identifikátorů panelu a periody pomocí příkazu „*xtset*“.

efekty, modely předpokládají, že tyto rozdíly jsou nekorelované s nezávisle proměnnými. Z tohoto důvodu je možné modely s náhodnými efekty použít i pro ty proměnné, které jsou v čase konstantní nebo se jejich hodnoty mění relativně málo (*sluggish variables*). Další výhodou hierarchických modelů je, že můžeme modelovat náhodnou směrnicí (*random slope models*). Můžeme předpokládat, že efekt nezávisle proměnné se u každé skupiny zemí může lišit, respektive koeficient bude mít jinou hodnotu, jež bude náhodně rozptýlena. Další výhodou hierarchických regresních modelů je to, že můžeme analyzovat efekty proměnných první úrovně, tedy těch, které se liší nejen mezi zeměmi, ale v rámci zemí v čase, a efekty proměnných druhé úrovně, které se liší pouze mezi zeměmi, ale zůstávají pro všechny případy v rámci jednotky konstantní.

Panelová data pak mohou vykazovat stacionaritu, nebo nestacionaritu. Stacionarita znamená, že závisle proměnná nemá časový trend a průměrná hodnota je zhruba pro všechny periody stejná. Pokud data vykazují časový trend, průměrná hodnota může s časem růst, nebo klesat. U panelových dat je obvyklé, že hodnota v čase $t-1$ ovlivňuje hodnotu v čase t . Program STATA nabízí celou řadu testů stacionarity (*tests for unit roots or stationarity in panel datasets*)³⁶ jak pro vyvážená panelová data (*balanced*), tak pro nevyvážená (*unbalanced*). Jaká jsou řešení v případě nestacionarity dat? Modelování autoregresního procesu AR1, PSAR1, což lze jak u panelové regrese korigovaných směrodatných chyb, tak i u hierarchických regresních modelů (FE i RE). Druhým řešením je vložení závisle proměnné zpožděné o jednu časovou periodu do modelu jako nezávisle proměnnou (Achen 2000; Keel a Kelly 2005; Wilson a Butler 2007). Této specifikaci se říká *lagged dependent variable regression models* (LDV). Nevýhoda je ta (podobně jako FD modelů), že přijdeme o celou první periodu, což v některých případech může znamenat citelnou ztrátu počtu případů.

Modelování panelových dat je nesmírně složitý a komplexní proces, při kterém musíme zvažovat a testovat celou řadu problémů daných strukturou a charakterem dat. Celkem tedy máme na výběr od klasické regrese (pooled OLS), po panelovou regresi korigovaných směrodatných chyb, přes regrese s fixními efekty, náhodnými efekty a modelování sériové korelace (LDV či AR1). Modely lze dále specifikovat tak, že do modelů vložíme nezávisle proměnné zpožděné o jednu periodu. K testování toho, zdali

³⁶ Příkaz `xtunitroot`, více zde: <https://www.stata.com/features/overview/panel-data-unit-root-tests/>

zvolit model s fixními, nebo náhodnými efekty pak slouží tzv. Hausmannův test a další specifické testy pro modelování panelových dat.³⁷ Máme tak velké množství alternativních modelových specifikací, které musí výzkumník vždy zvážit. Jako obecně i u jiných statistických technik, nelze říci, že by určitý model byl nekompromisně ten nejlepší, proto je nutné provést více specifikací a testovat robustnost efektu proměnných vůči alternativám. Výsledné tabulky v této práci představují kompromis možného. V textu je odkázáno na velké množství dílčích analýz, které se již do tabulek nevešly, protože by příliš komplikovaly strukturu práce a výsledný text. Proto jsou všechny analýzy i datové soubory přístupné v podobě skriptů pro program STATA15 a v programovacím jazyku R i s příslušnými balíčky, protože standardní softwary takto komplikované analýzy neumožňují.

Všechny výsledné vztahy je nutné chápat pouze ve smyslu asociací čili korelací mezi nezávisle proměnnými a kvalitou vládnutí. Přestože se jedná o panelová data typu *cross-section time series* podobně jako u průřezových dat, nelze z nich vyvozovat příčinné souvislosti. Ačkoliv se při interpretaci koeficientů zejména v anglicky psané literatuře používá spojení „proměnná X má efekt na Y“, nelze tento popis rovněž brát za ilustraci kauzálního vztahu. Kauzální vztah je v této práci pouze teoreticky zvažován na základě předchozí odborné literatury a výzkumů.

Dále je potřeba zmínit značení statistických analýz, které nejsou uvedeny jako standardní tabulky v textu. Důvodem je, že by zbytečně komplikovaly text a nejsou pro samotné analýzy příliš důležité. Týká se to především kapitol, v nichž je popsán způsob měření proměnných a tvorba indexů. Jednoduché korelační koeficienty jsou v textu uvedeny v závorce např. ($r > 0,95^{***}$), což znamená, že byl použit klasický Pearsonův korelační koeficient. Hvězdičky vždy znamenají statistickou významnost na hladině spolehlivosti $*p > 0,1$; $**p > 0,05$; $***p > 0,01$.

³⁷ Odkazují zde na online návod k programu STATA dostupný na <https://www.stata.com/support/faqs/statistics/panel-level-heteroskedasticity-and-autocorrelation/>. Kompletní návod pro analýzu panelových dat v programovacím jazyce R zpracoval Torres-Reyna (2005), dostupné na <https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101R.pdf>.

4.3. Operacionalizace proměnných pro analýzy agregovaných dat na úrovni zemí

Tato část vysvětluje operacionalizaci proměnných, u kterých se předpokládá teoretický vliv na kvalitu vládnutí. Proměnné tohoto datasetu byly již využity v jiných publikovaných textech (Kouba a Lysek 2016). Jde zejména o socioekonomické proměnné a výsledky voleb, z nichž byly vypočítány indexy a měřítka povolební statistiky a stranických systémů. Velká část dat je převzata z jiných zdrojů nebo databází, popřípadě byla data se souhlasem pro účely této práce poskytnuta výzkumníky na dané téma. Následující podkapitoly se nejdříve věnují právě kvalitě vládnutí, následují vysvětlující proměnné, které můžeme rozřadit do tří bloků: politické proměnné, socioekonomické proměnné, z nichž je vyčleněn sociální kapitál jako klíčová proměnná tohoto výzkumu, a institucionální proměnné. V kvantitativním výzkumu se obecně výzkumníci spoléhají na mezinárodní databáze a na již vytvořené a operacionalizované koncepty. Tak je tomu především u kvality vládnutí, byť se nabízí vytvoření vlastního indexu pomocí faktorové analýzy, či pomocí prosté agregace zkombinovat více dimenzí kvality vládnutí z různých zdrojů do jednoho indexu. Zbylé proměnné byly buď staženy z dostupných veřejných databází, nebo byly spočítány vlastnoručně na základě volebních dat.

4.3.1. Kvalita vládnutí jako závisle proměnná

Vhodným a vlastně pořád jediným nástrojem pro měření objektivní dimenze kvality vlády je každoroční výzkum Světové banky *Governance Matters*. Banka hodnotí kvalitu vládnutí pomocí šesti indikátorů WGI. Každý z nich je agregovaným indexem, který v dané kategorii počítá s příslušnými proměnnými, jak na základě vlastního výzkumu, tak i s použitím výzkumů jiných organizací (například Freedom House či Transparency International). Všechny datové zdroje jsou pak agregovány pomocí různých statistických technik, ať již faktorovou analýzou, transformací indikátorů do standardizovaných skóre a podobně. Metodologie Světové banky je někdy kritizována, nicméně se stále jedná o nejdostupnější a nejvalidnější index kvality vládnutí, který máme k dispozici, a to i přes nedávný projekt Univerzity v Göteborgu, která provedla sociologická šetření, pomocí nichž je měřena kvalita vládnutí dle odpovědí respondentů.

Indikátory nabývají hodnot od -2,5 do 2,5, což je nejvyšší skóre, kterého může daná země dosáhnout. Z šesti indikátorů budou použity hodnoty *Government Effectiveness*, *Corruption*, *Regulatory Quality* a *Rule of Law*. Jedná se o „throughput“ dimenzi kvality vládnutí ze schématu č. 1 z teoretické kapitoly 1, která odpovídá definici objektivní dimenzi vládnutí, které se věnovala podkapitola 1.2. Ze všech dimenzí je vytvořena hlavní závisle proměnná s pracovním názvem „WGI index“ jako průměr hodnot těchto proměnných. Důvodem je to, že jsou jednotlivé indikátory silně korelované nad hodnotou korelačního koeficientu 0,9. Týká se to i zbylých dimenzí kvality vládnutí *Voice and Accountability* a *Political Stability and Absence of Violence*. Přestože jsou indexy určeny pro zachycení zcela odlišitelných dimenzí vládnutí (Kaufmann et al. 2003), znemožňují takto vysoké korelace smysluplné použití ve statistických analýzách (Bjørnskov 2006; Shah 2008).

Analýzu hlavní závisle proměnné je vhodné dále doplnit o dílčí indexy. Nabízí se analýza index korupce organizace Transparency International a indexu kvality vládnutí s názvem „QoG index“ z datasetu Univerzity v Göteborgu. Data za delší časové období nabízí pouze TCI index korupce. TCI index ale koreluje velmi silně s WGI indexem, proto i výsledky budou podobné. Koneckonců TCI index je při konstrukci indexu kvality vládnutí využit Kaufmanem et al. (2003). Co se týče indexu QoG Univerzity v Göteborgu, měří kvalitu vládnutí pomocí dotazníkového šetření, kdy se výzkumníci ptají přímo obyvatel, jakým způsobem hodnotí kvalitu vládnutí v oblasti školství, zdravotnictví a policie. Otázky se ptají i na míru korupce na míru nestrannosti zacházení s obyvateli. Ačkoliv měří objektivní dimenzi kvality vládnutí, jedná se konstrukčně o subjektivní indikátor stejně tak jako v případě TCI.

4.3.2. Proměnné na úrovni vlády

Vládní nestabilita

Vládní nestabilita je poměrně složitým konceptem k převedení do měřitelné podoby. Hlavním indikátorem bývá trvání vlád, kdy samotné volby nejsou indikátorem politické nestability jako takové, pouze ty předčasné (Gurgul a Lach 2013: 194). Co se týče předčasných voleb jakožto indikátorové proměnné, takto zvolený způsob vyjádření vládní nestability nemá většího sporu. Přestože mohou být předčasné volby účelově vyvolány samotným premiérem, jak je známo z Velké Británie, takovéto případy jsou ojedinělé a v kontextu postkomunistické Evropy téměř neexistující. Téměř ve všech případech se

předčasné volby konaly z důvodu vládních či jiných politických krizí. Z tohoto důvodu modely na agregovaných datech na úrovni zemí kontrolují efekt vládní nestability pomocí *dummy proměnné indikující konání předčasných voleb v daném roce*. Zdrojem je Nohlen a Stöver (2010) a státní volební komise jednotlivých států.

Vládní nestabilitě a trvání vlád se věnuje mnoho textů, které upozorňují na rozdílné výsledky rozdílných způsobů operacionalizace. První dataset pro země SVE přinesl Müller-Rommel et al. (2004) ve formátu srovnatelném pro výzkum západních zemí. Nové argumenty k operacionalizaci stability vlád pak představili Conrad a Golder (2010), kteří se zabývali problematikou vlád v demisi a obdobím před nastoupením nové vlády. Kódování není jednoduché, jak upozorňují na příkladu, kdy není jasné, zdali lze za den nové vlády považovat pověření premiéra, faktické sestavení vlády premiérem, obsazením jednotlivých pozic, či hlasování o důvěře vlády (Tamtéž: 122). Tyto problémy ale nejsou těmi nejsložitějšími, jde především o jednotnou aplikaci kódovacího schématu. Komplikovanější je v případě agregovaných ročních dat rozhodnutí, jakou vládu považovat za tu hlavní, pokud v témže roce vládlo více kabinetů. Zde se při agregaci dat nevyhneme celé řadě arbitrárních rozhodnutí. Základním pravidlem je kódovat za daný rok tu vládu, která v daném roce vládla déle než půl roku. Často ale v daném roce dojde k vystřídání více než jen jedné vlády. Takováto situace kódování nesmírně komplikuje.

Základním zdrojem pro kódování stability vlád je nejaktuálnější *Comparative Political Data Set 1960-2016* od Armington et al. (2018), kde je uveden počet dní v daném roce, kdy po toto období působila daná vláda. Počet dní byl agregovaný za každou vládu, jak je uvedeno v datasetu. Výsledek je pak přiřazen k danému období vládnutí, kdy platilo, že převážila hodnota délky vládnutí té vlády, která v daném roce vládla nejdéle. Výsledná hodnota pak vstupuje do modelů jako *přirozený logaritmus počtu dnů délky trvání vlády*, jenž částečně řeší problém nenormálnosti rozdělení dat plynoucí z toho, že se jedná o tzv. *count variable* („početní proměnná“). V praxi je pak validita indikátoru postihnout vládní nestabilitu poměrně velká. Ty vlády, které vydržely celé volební období, nebo jej dokonce překonaly v nezměněné podobě, se zcela odlišují svojí jednoduchostí kódování od případů, kdy v jednom roce došlo k častému střídání vlád a nebylo proto jasné, jakou hodnotu v počtu dní, které vládě v daném roce přisoudit. Tato situace v každém případě ukazuje vládní nestabilitu a je zcela odlišná od vlád, jež působily skoro celé volební období. Z tohoto důvodu není třeba dále kódovat vládní

nestabilitu pomocí „kvalitativnějších“ měřítek jakožto indikátorovou proměnnou. Existují ale případy, kdy v daném období vládl jeden premiér, ale nepřehledná situace a časté změny v koaličním uspořádání značí vládní nestabilitu, proto není úplně vhodné se soustředit pouze na jméno premiéra. Jako ilustrační slouží příklad Lotyšska, které ve své historii mělo velmi nestabilní politickou situaci. Vládní nestabilita však může být tímto způsobem měření trochu nadhodnocena, a to v případech, kdy se změni jméno premiéra, nicméně koalice zůstává stejná. Přesto můžeme argumentovat, že jakákoliv změna osoby premiéra má zásadní vliv na prosazování programového prohlášení vlády a vytyčené strategie, která se může změnou premiéra, byť ze stejné strany, změnit (Gurgul a Lach 2013). V každém případě je totiž kontinuita přerušena. V neposlední řadě je třeba zmínit, že data jsou dostupná pouze za země SVE, které jsou dnes členy EU. Chybí pak Albánie, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Moldavsko, Srbsko, Černá Hora, Ukrajina.

Na pomezí kontrolní proměnné je indikátor značící novou ideovou kompozici kabinetu *gov_new*. Jedná se o proměnnou z výše uvedeného datasetu, která hodnotou 1 značí změnu ideové kompozice kabinetu v daném roce. To znamená, že hodnota 1 je pouze v roce, kdy vláda nastoupila, ale v dalších letech daného volebního období je již automaticky hodnota 0. Tato proměnná sice ukazuje jistou diskontinuitu a její časté opakování značí jistou nestabilitu, na druhou stranu změna po dlouholetém vládnutí stejného bloku stran může být žádoucí. Proměnná tak charakterizuje i alternaci moci, byť ne dokonale, jakožto postačující indikátor pro účely kvantitativní analýzy rozsáhlého množství dat. U této proměnné nejsou další silné teoretické předpoklady pro její působení, a proto je na pomezí kontrolní proměnné.

Kompozice vlády

Pro měření charakteristik koaličních vlád je opět využít *Comparative Political Data Set 1960-2016* od Armington et al. (2018). Dataset obsahuje několik vlastních indikátorů, které lze pro potřeby analýzy vhodně využít.³⁸ V první řadě je zde uveden počet stran, které se podílely na koaliční vládě. Počet stran pak vstupuje do modelů namísto

³⁸ Kompletní kódovací schéma *Comparative Political Dataset*, dostupné na <http://cpsds-data.org/images/Update2018/Codebook-CPDS-1960-2016-Update-2018.pdf>.

efektivního počtu vládních stran z důvodu, že velikost koaličního partnera nehraje tak velkou roli jako samotný počet těchto koaličních partnerů. I strana s malým podílem křesel má vyděračský potenciál a je důležitá pro udržení vlády. Navíc jak počet vládních stran, tak efektivní počet vládních stran bývá spolu velmi korelovaný. Dalším důvodem je, že do modelu bude vstupovat efektivní počet stran celého stranického systému. Výhodou absolutního počtu vládních stran je snadná interpretovatelnost regresních koeficientů. Hlavní předpoklad zní, že velký počet stran bude mít negativní vliv na kvalitu vládnutí (Roubini and Sachs 1989; De Haan et al. 1999: 163; Volkerink and de Haan 2001).

Dataset obsahuje proměnnou typ vlády „gov_type“ dle konceptualizace Woldendorp, Keman a Budge (2000). Kategorie 1 pojmenovává jednostranickou majoritní vládu, kategorie 2 značí minimálně vítěznou koalici, kategorie 3 pak nadměrnou koalici, kategorie 4 jednostranickou minoritní vládu, kategorie 5 vyznačuje vícestranickou minoritní vládu, kategorie 6 pak přechodnou vládu („caretaker government“) a kategorie 7 čistě úřednickou vládu. Tato kategorická proměnná je dichotomizována. Do modelu tak vstupuje minimálně vítězná koalice a jednostranická majoritní vláda. Nejpočetnější kategorií je minimálně vítězná koalice, která tvoří 41,52 % všech vlád. Jednostranické majoritní vlády jsou zastoupeny jen 9,75 % případů. Zbylé případy tvoří nadměrné či minoritní kabinet, pouze v několika málo případech se jednalo o úřednické či přechodné vlády.

Další indikátor charakterizující vládu je ideologická kompozice. Dataset nabízí dvě proměnné. První je podíl křesel pro pravicové strany na celkovém počtu křesel pro vládní strany koalice (gov_right2). Indikátor je následně vážen počtem dní dané vlády. Nabývá hodnot od 0, kdy vládu tvoří pouze levicové strany, až po hodnotu 100, kdy vládu tvoří pouze pravicové strany. Proměnná byla dichotomizována do dvou kategorií na homogenní levicové vlády (0-33,33) a homogenní pravicové vlády (66,67-100). Po inspekci rozložení dat toto rozdělení intervalu poukazuje na vhodnost jeho použití i v zemích SVE. Tento přístup totiž vychází z tzv. Schmitdova Indexu (Schmitd 1992), kdy krajní hodnoty pětibodové škály značí hegemonii pravice (1), či levice (5) a hodnota 3 pak vyrovnanou kompozici pravicových a levicových stran (gov_party).

4.3.3. Měřítko stranického systému

V teoretické části byl rozpracován koncept odpovědnosti politických stran jak před voliči, tak mezi sebou navzájem. Odpovědnost ve smyslu anglického termínu *accountability* zvyšuje predikovatelný stranický systém s ustáleným počtem stran, nízkou volatilitou a očekávatelnými vzorci koaličního chování politických stran. Politologové O'Dwyer (2006) a Grzymala-Busse (2007), kteří se věnovali kvalitě vládnutí v zemích SVE, pak přímo hovoří o robustní stranické soutěži. Robustnost stranické soutěže je multidimenzionální fenomén, který je těžko operacionalizovatelný. Jakožto latentní koncept není totiž přímo měřitelný. Z tohoto důvodu potřebujeme celou řadu indikátorů, která by charakterizovala robustnost soutěže a situaci, jež je příznivá k vyšší odpovědnosti stran.

Zásadní spor se vede o to, zdali lze používat klasické indikátory stranických systémů a zda skutečně vystihují míru soutěživosti a vyjadřují takovou politickou situaci, která vede k vyšší, ať už vertikální či horizontální, odpovědnosti politických stran. Vystihují tyto kvantitativní ukazatele vhodně politickou soutěž, nebo je vhodnější stanovit kvalitativní kritéria a přístup? Zatímco O'Dwyer (2006) používá klasické indikátory stranického systému dle Maira (1999), jako je fragmentace, volatilita, přítomnost dominantní strany, uzavřenost/otevřenost stranického systému, Grzymala-Busse (2007) jeho operacionalizaci robustní soutěže kritizuje a zdůrazňuje fakt, že mechanické měření stranického systému nebude mít výrazný vliv na stranickou soutěž.³⁹ Naopak, její analýza je podložena ukazateli, jež podle ní lépe charakterizují skutečnou soutěž politických stran. V první řadě je hlavním faktorem skutečnost, zdali se komunistická strana transformovala v klasickou sociální demokracii, či nikoliv. Dalším faktorem je podíl křesel odpovědných opozičních stran a počet kritických interpelací v legislativním tělese (Grzymala-Busse 2007: 14). Nevýhodou tohoto způsobu měření stranické soutěže je jeho omezenost na postkomunistický prostor, a to navíc pouze v době její studie. Longitudinální sběr dat o počtu interpelací je téměř nemožný, přestože například česká Sněmovna zpřístupnila veškeré stenozáznamy v elektronické podobě. Transformace na klasickou sociální demokracii je pouze časově omezená, konstantní pro dané státy. Z tohoto důvodu zůstávají pro kvantitativní výzkum tradiční měřítka

³⁹ Rozhovor s Annou Grzymalou-Busse, Ann Arbor Michigan, dne 27. června 2012.

stranického systému jedinou možností, jak měřit nejen soutěživost, ale i další charakteristiky stranického systému, které se k soutěži politických stran váží.

Tradičním měřítkem stranického systému je počet stran a výpočty fragmentačních indexů (Sartori 1976; Lijphart 2012; Laakso, Taagepera 1979). Vyšší fragmentace přímo souvisí s vládnutím. Čím vyšší je počet stran, tím je i těžší sestavit akceschopnou a koherentní vládu (Taylor, Herman 1971). Více stran v koalici znamená větší počet hráčů s právem veta u rozhodovacího procesu. Příliš vysoká fragmentace stranického systému není sice dostatečnou podmínkou nestability vládnutí, avšak je s ní silně korelovaná. Tento fakt způsobuje v regresních modelech multikolinearitu, přesto je vhodné testovat jak fragmentaci vlády, tak celkovou fragmentaci stranického systému. Dalším důvodem je i teoretický předpoklad, že vysoká fragmentace celého systému vede k nekvalitnímu vládnutí i v situaci, kdy je vláda koherentní, a to dokonce i v případě, že vládne jedna majoritní strana s parlamentní většinou. Velký počet stran pak paradoxně komplikuje voličské rozhodování (Moral 2016; Kouba and Lysek 2016; Cohen 2018), protože je pro voliče obtížné určit, jaká strana nese odpovědnost za konkrétní chybné kroky, které vedou k neefektivitě či stagnaci výkonu státu. Jak ukazuje empirický výzkum, fragmentace je negativně korelovaná s kvalitou a efektivitou vládnutí (Borge et al. 2008: 487; Šťastná a Gregor 2011: 28; Lysek 2016). Do modelů pak fragmentace stranického systému vstupuje jako index efektivního počtu stran N , kde p je podíl křesel pro stranu i .

$$N = \frac{1}{\sum_{i=1}^n p_i^2}$$

Jako kontrolní indikátory slouží podíl hlasů pro první vítěznou stranu a interakce s celkovou fragmentací stranického systému.

Polarizace stranického systému

Přestože vyšší fragmentace bývá spojována i s vyšší polarizací stranického systému, tedy tím, jak jsou strany řazeny na pravo-levé škále, nedávný empirický výzkum Russella Daltona (2008: 908) ukázal, že polarizace a fragmentace spolu nekorelují. Existuje několik přístupů k měření stranické polarizace, která je velmi složitým konceptem charakterizující stranický systém (Dalton 2008: 899). Každý ze způsobů operacionalizace (pro srovnání Schmidt 2016) má své výhody i nevýhody a nelze tak

jednoznačně upřednostnit jeden z nich. Obecně můžeme přístupy rozdělit na měření pocítované polarizace a deklarované polarizace. Měřítka deklarované polarizace vycházejí ze sociologických šetření voličů, kteří umisťují pozici stran na standardní (často jedenáctibodové) pravo-levé škále. Z této proměnné pak můžeme spočítat směrodatnou odchylku umístění stran dle vnímání voličů, kdy vyšší hodnota disperse bude znamenat vyšší polarizaci. Druhý přístup se zaměřuje na deklarované pozice politických stran.

Primární nevýhodou indexů využívajících ve svých výpočtech proměnné ze šetření voličů je nízká dostupnost těchto dat, zejména povolebních studií v regionu střední a východní Evropy. Bohužel šetření ESS se účastní jen některé evropské země, přestože právě toto mezinárodní šetření by zajistilo vyšší míru srovnatelnosti než ad hoc národní povolební studie. Daltonův index polarizace (2008: 906), který uvažuje pocítovanou polarizaci ze strany voličů, se opírá o mezinárodní šetření Comparative Study of Electoral Systems (CSES), které zahrnuje pouze 36 zemí. Tento index je součástí databáze ParlGov a je podobně jako ostatní indexy databáze automaticky počítán pro každé volby pomocí R skriptu. Bohužel v datasetu z členských zemí EU chybí Bulharsko a z celého postkomunistického prostoru pak balkánské země, Ukrajina a Rusko.

Větší dostupnost dat nabízí Manifesto Project Database (MARPOR), která měří pozice stran na základě textové analýzy jejich programů. Tradičním měřítkem je zde tzv. RILE-Index (Budge 2013), který vychází z měření programové vzdálenosti politických stran na základě jejich předvolebních programů na ose pravice levice. Přestože je metodologie kritizována (Powell and Ascencio 2016), dataset umožňuje vlastní zpracování pomocí příslušných kvantitativních metod (vážená PCA⁴⁰) dle požadavku a potřeb uživatele. Cross validace obou přístupů ukazuje, že nevážená směrodatná odchylka RILE-Indexu politických stran za dané volby koreluje s Daltonovým (2008) indexem velmi vysoko ($r=0,80$) (Dassonneville a Dajeghere 2015). Ve výsledných regresních modelech je proto primárně použit index polarizace na základě dat MARPOR, a to konkrétně směrodatná odchylka RILE-Indexu politických stran (Volkens et al. 2018) za dané volby vážená dle podílu hlasů politických stran (srov. Wilford 2017: 1396).

⁴⁰ PCA = Analýza hlavních komponent.

Hlavním důvodem je dostupnost dat za všechny postkomunistické země a všechny volby agregovaného datasetu.

Volatilita

Existuje několik možností měření stability systémů. Klasickým způsobem je Pedersenův index (Pedersen 1979), který počítá s volebními zisky stran a jejich rozdíly mezi dvěma po sobě jdoucími volbami. Problémem je vznik a zánik stran, nezařazení poslanci či slučování stran do jednoho celku. Rozhodnutí, jaké strany a jakým způsobem zařadit do výpočtu je vždy arbitrární, blíže k tématu viz Birch (2003: 123), v českém prostředí pak Šedo (2007). Klasický Pedersenův index byl mnohokrát kritizovaný. Vznikly proto různé variace indexů, které celkovou volatilitu de-agregují do různých komponentů (Birch 2003; Rose a Munro 2009; Powell a Tucker 2014; Chiaramonte a Emanuele 2015, Emanuele et al. 2018). Přehled všech metod výpočtu a jejich srovnání i hodnocení pak představují Casal Bértoa, Deegan-Krause a Haugton (2016). V textu již byla zmíněna volatilita typu A a B autorů Powell a Tuckera (2014), jejichž dataset je volně k dispozici pro replikaci výzkumu. Dataset ale obsahuje data jen do roku 2009. Chiaramonte a Emanuele (2015) pak vytvořili dataset pro země západní Evropy. Místo volatility typu A a B používají termín „volatility by regeneration“ (typ A) a „volatility by alternation“ (typ B) s mírně pozměněnou operacionalizací (Chiaramonte a Emanuele 2015: 3), kdy oproti operacionalizaci Powell a Tuckera (2014) zvolili pro strany přítomné v čase $t-1$ i t hranici 1 % hlasů namísto 2 %. Třetím komponentem pro celkový index volatility je volatilita zbylých stran, které obdržely méně než 1 % hlasů. Emanuele et al. (2018) pak vytvořili dataset pro země střední a východní Evropy. Tato data byla poskytnuta před samotným vydáním jejich článku a se souhlasem využita pro potřeby analýz v této práci. Testována je zejména celková volatilita a volatilita způsobena alternací stran (typ B), která je sycena novými stranami a zániky stran předchozích. Právě tento typ volatility představuje největší problém pro stabilitu stranických systémů v zemích SVE a teoreticky by měla mít negativní dopady na kvalitu vládnutí.

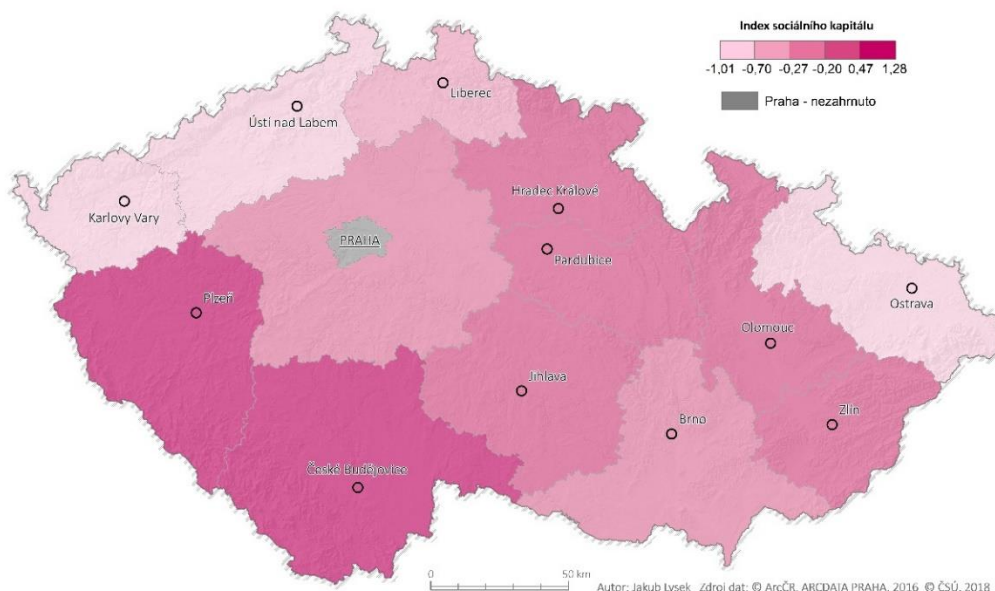
4.3.4. Sociální kapitál a socioekonomické proměnné

Sociální kapitál

Z analytického i teoretického hlediska je sociální kapitál tím nejzajímavějším konceptem, který patří do široké skupiny socioekonomických nezávisle proměnných. Přestože ukazuje jistou míru socioekonomického rozvoje, je odlišitelný od proměnných, jako je HDP na obyvatele daného regionu, průměrné mzdy a dalších ukazatelů, protože ukazuje míru aktivity obyvatel, jejich sdílené normy a důvěru. Obecně vystihuje „interní sociální a kulturní koherenci společnosti“ (Parts 2013: 3). Tyto proměnné sice se socioekonomickými proměnnými na individuální, ale i na agregované makro úrovni souvisejí, nejsou s nimi nicméně tak silně korelované, jak by se dalo předpokládat. Sociální kapitál do jisté míry vyjadřuje kulturní charakteristiky a charakteristiky lokální identity, jež jiné socioekonomické proměnné nedokáží postihnout.

Při první inspekci dat se ukazuje, že se míra sociálního kapitálu v čase příliš nemění. To dokládají i empirické studie. Sarracino a Mikucka (2015) například poukazují na *path-dependency* a přetrvávající regionální rozdíly. Ke konvergenci podle nich dochází jen pomalu. Přetrvávajících regionálních rozdílů si všímá i Ferragina (2012). Pokud se zaměříme na data o České republice, stejné ukazatele pro měření sociálního kapitálu (Kostecký, Patočková a Vobecká 2007; Pileček a Jančák 2010; Lysek 2013) ukazují na přetrvávající rozdíly mezi českými kraji. Nižší sociální kapitál bude vždy v Ústeckém, Karlovarském a Moravskoslezském kraji, naopak vyšší bude v pásu krajů od Plzeňského, Jihočeského, Vysočiny až po Královéhradecký kraj. Pro demonstraci byla vytvořena nová Mapa 6 dle ukazatelů Lysek (2014) pro data za rok 2017.

Mapa č. 6: Sociální kapitál v českých krajích

Poznámka: Vytvořeno v programu Esri ArcGis Desktop 10.5.1.

Oproti analýze České republiky, kdy můžeme použít jak měkká data CVVM, tak tvrdá data z ČSÚ nebo příslušných dobrovolných spolků, které si vedou statistiku o aktivním členství, jakou je Česká unie sportu, dobrovolní hasiči či Sokol (Kostecký, Patočková a Vobecká 2007; Pileček a Jančák 2010; Lysek 2013), při měření sociálního kapitálu napříč zeměmi se můžeme spolehnout pouze na měkká data mezinárodních šetření.

Pro vytvoření indexu sociálního kapitálu na úrovni jednotlivých zemí byly použity datové soubory European Social Survey (ESS) a integrovaný datový soubor World Value Survey a European Values Study (Integrated WVS-EVS). Přestože se u dvou posledně zmiňovaných výzkumů jedná o dvě separátní šetření, data jsou přímo srovnatelná, a proto jsou dostupná ke stažení v jednom datovém souboru. Poslední, sedmá vlna, která začala loni v září, je administrována společně.⁴¹ Metodologickým úskalím je prvně periodicita výzkumu a za druhé, že ne všechny země se vždy daného šetření v daném roce účastní.

⁴¹ Dostupné na <<http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/current-survey.html>>.

Sociální kapitál má mnoho podob (Parts 2013: 9), a proto je otázkou, zdali vytvářet jen jeden jeho index, nebo analyzovat jeho dimenze zvlášť. Výzkumy používající velká mezinárodní šetření (Knack a Keefer 1997; Paxton 1999; Ferragina 2012; Parts 2013; Sarracino a Mikucka 2015) identifikují několik dimenzí, které se však trochu odlišují v závislosti na dostupnosti otázek v šetřeních. Někdy autoři stejnou dimenzi pojmenují odlišně (např. Sarracino a Mikucka (2015) pojmenovávají sociální normy jako „index of civiness“), ale použité otázky zůstávají stejné. Dimenze, která není často zvažována, je občanská participace či politická participace. Obecně tedy můžeme analyticky rozlišit pět dimenzí: (1) obecná důvěra, (2) institucionální důvěra, (3) sdílené sociální normy, (4) členství ve spolcích a formálních sítích, (5) občanská a politická participace. Toto rozdělení je univerzální a i přesto, že ne v každých vlnách je dostatečné množství otázek, jsou tyto latentní dimenze sociálního kapitálu v EVS empiricky konstruovatelné.

Schéma č. 5: Empiricky testované dimenze sociálního kapitálu - příklady

Paxton (2002): trust and associations

Van Oorschot et al. (2006): networks, sociability, generalized trust, trust in institution, trustworthiness, political engagement

Tavits (2006): trust, volunteering, informal socializing

Parts (2013): general trust, institutional trust, social norms and formal networks.

Sarracino a Mikucka (2015): trust, participation, index of civiness

Latentní dimenze sociálního kapitálu z dat EVS byly nejdříve prozkoumány pomocí exploratorní faktorové analýzy (EFA)⁴² a jednotlivá skóre byla uložena jako nové samostatné latentní proměnné pro dílčí mezi-analýzy. Následné konstrukce indexů ale byly provedeny pomocí konfirmační faktorové analýzy (CFA) v programu AMOS, který se používá pro SEM (*structural equation modelling*). Konfirmační faktorová analýza má oproti exploratorní faktorové analýze výhodu, že bere v úvahu chybovou varianci a odlišuje ji od variance, jež je sdílená s daným faktorem. Pomocí CFA můžeme

⁴² Skript pro replikaci analýzy na vyžádání. Výstup obsahuje celou řadu dalších statistik. Vše je přehledně popsáno (v anglickém jazyce). Bylo použito vážení dle návodu EVS.

modelovat složitější latentní konstrukty na vyšší úrovni (DiStefano et al. 2009: 7). Takovýmto konceptem je sociální kapitál, který se skládá z více měřitelných dimenzí.

*Obecná důvěra*⁴³ byla uložena jako skóre z otázek „People can be trusted“, „Most of the time people try to be helpful or mostly looking out for themselves“, „Most people try to take advantage of you or try to be fair“. Poslední dvě otázky nejsou přítomny ve všech šetřeních, proto data za šetření z prvních vln obsahují jen otázku na důvěru v ostatní. Otázky spolu silně korelují a podíl vysvětlené variance je 59,8 %. Jedná se o tradiční indikátor důvěry konceptualizovaný Inglehartem et al. (2004).

Pro dimenze *institucionální důvěry* byly vytvořeny dva indexy z důvodu chybějící baterie otázek v dřívějším šetření zaměřeném na parlament, politické strany, vládu a státní správu. Baterie otázek na tyto instituce tvoří index institucionální důvěry v politické instituce (67 % variance). Druhý index musel být vytvořen z otázek, které byly dostupné ve všech vlnách EVS. Jedná se o důvěru ve školství, systém sociálního zabezpečení, justici, odbory a policii (51 % variance). Oba dva indexy silně korelují ($r=0.7^{**}$). V analýzách pro delší časové období je proto z důvodu dostupnosti použit druhý index.

Sdílené společenské normy jsou operacionalizovány pomocí otázek zaměřených na to, zdali lidé akceptují, že je oprávněné dávat úplatky, vyhnout se placení daní a brát neoprávněně sociální dávky. Baterie otázek obsahuje celou řadu dalších otázek na sociální normy, které jsou spolu vysoce korelované. Avšak tyto vybrané otázky jsou dostupné pro všechny vlny šetření, navíc se jedná o ustálenou operacionalizaci vycházející z literatury (Parts 2013; Sarracino a Mikucka 2015). Analýza vysvětlí 56 % variance.

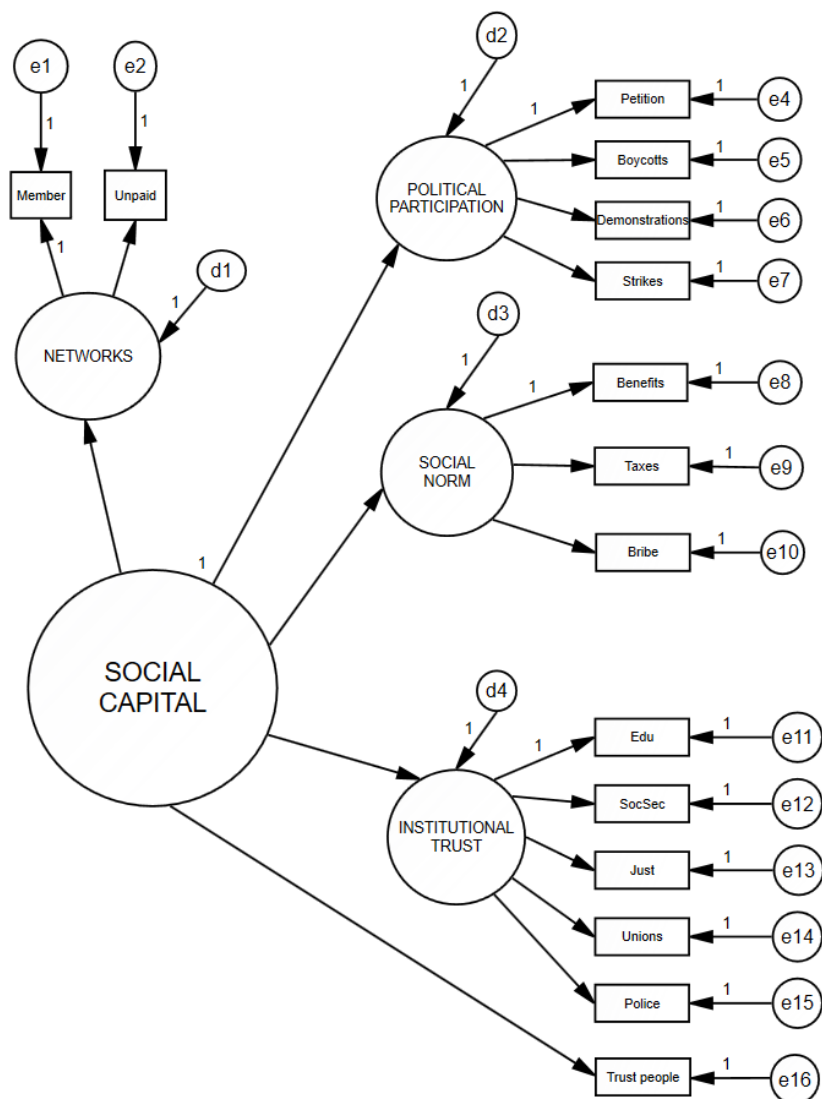
Aktivita a členství ve spolcích a formálních sítích byla vytvořena tak, že byla nejdříve celá baterie EVS na členství ve spolcích, formálních institucích a jiných organizacích (viz EVS 2010) agregovaná za respondenta do jednoho indikátoru. Stejný postup byl aplikován v případě baterie na dobrovolnou činnost v dobrovolnických organizacích (*unpaid work for voluntary organisation*). Oba indikátory byly následně použity pro vytvoření finálního indexu za pomoci faktorové analýzy (82 % vysvětlené variance). Výhodou této dimenze je, že obsahuje baterii otázek přítomnou ve všech vlnách šetření.

⁴³ V anglo-jazyčné literatuře jako „generalized trust“.

Šetření EVS oproti ESS nabízí poměrně skoupou nabídku otázek v rámci baterie zaměřené na *politickou a občanskou participaci*. Index pro tuto dimenzi byl vytvořen z otázek podepsání petice, účast na bojkotu, účast na zákonné demonstraci, připojení se k neoficiální stávce. Všechny proměnné spolu silně korelují a jeden extrahovaný faktor vysvětlí 61,86 % variance. Baterie byla přítomna ve všech šetřeních pro účastníci se země vyjma Rumunska, které v roce 1993 chybí.

Předchozí analýza ukázala, že všechny jednotlivé dimenze jako latentní koncepty mohou být zkonstruované pomocí dané baterie otázek. Dle teoretiků sociálního kapitálu by jednotlivé dimenze měly rovněž vystihovat jeden latentní koncept, a to právě sociální kapitál. Pro testování tohoto předpokladu je vhodné využít konfirmační faktorovou analýzu druhého řádu (neúplný SEM model), kdy na první úrovni jsou výše zmíněné latentní koncepty a na druhé úrovni jeden nadřazený latentní koncept, sociální kapitál. Tento faktor na druhé úrovni nemá vlastní indikátory a model musí být identifikován i na této úrovni, kdy rozptyl faktoru je zafixován na hodnotu 1 (blíže Byrne 2016). Následující schéma č. 6 ukazuje modelování sociálního kapitálu pomocí daných proměnných z dotazníkových šetření EVS.

Schéma č. 6: Konfirmační faktorová analýza druhého řádu (Second-order CFA model)

Poznámka: Schéma je uvedeno v angličtině. Vypracováno v programu AMOS. Předvýzkum byl prezentován na letní škole metod ECPR na CEU v Budapešti v kurzu Structural Equation Modelling, který vedl prof. Jochen Mayerl⁴⁴ a se kterým byly modely konzultovány. Hranaté značení ukazuje jednotlivé indikátory, proměnné. Kulaté schéma je použito pro latentní konstrukty. Písmeno „e“ značí chybový rozptyl, písmeno „d“ pak reziduální rozptyl u latentního faktoru (bližší Byrne 2016).

⁴⁴ Syllabus kurzu lze najít na této adrese:
<<https://ecpr.eu/Events/PanelDetails.aspx?PanelID=6768&EventID=116>>

Schéma je variabilně použitelné pro data za dvě vlny šetření, a to 2008 a 1999, a pro jednotlivé země. Výsledná analýza je v tabulce č. 2. Tabulka ukazuje, se kterými latentními proměnnými konstrukt sociální kapitál koreluje. V řádcích jsou uvedena standardizovaná faktorová skóre. Konfirmační faktorová analýza na individuálních datech ukázala, že jednotlivé dimenze spolu nejsou silně korelované a nevystihují tak jeden latentní koncept, sociální kapitál. Analýza poukazuje, že sociální kapitál pozitivně koreluje s dimenzí členství ve spolcích a formálních sítích a s dimenzí politické participace. Naopak velmi slabě je korelovaný s obecnou důvěrou, která ale nebyla z důvodu chybějících otázek modelována jako latentní koncept a do analýzy vstoupila jako samostatná proměnná. Důvěra v instituce je korelovaná nejméně a dimenzi sdílených sociálních norem je přiřazen dokonce záporný koeficient. Aby proměnné vyjadřovaly jeden latentní koncept, musely by standardizovaná skóre mít jeden směr a hodnotu minimálně nad 0,5 směrodatné odchylky.

Tabulka č. 2: Odhady parametrů standardizovaných faktorových skóre pro latentní proměnné EVS 1999 a 2008

Parametr	Estimate	S.E.	C.R.	P
<i>SOCIAL CAPITAL (Sociální kapitál)</i>				
NETWORKS (sítě)	0,549	0,036	-15,355	***
POLITICAL PARTICIPATION	0,198	0,013	15,054	***
SOCIAL NORMS	-0,066	0,017	-3,956	***
INSTITUTIONAL TRUST	0,021	0,005	3,912	***
Trust people (obecná důvěra)	0,059	0,005	12,629	***
Goodness-of-Fit-Indices of Measurement				
Model: $\chi^2=2359.582$, $df=86$, $p<.001$,				
CFI=.978 RMSEA=.031.				

*Maximum likelihood estimation

Podobná analýza byla provedena Van Oorschot et al. (2006: 157), v jejichž modelovém schématu jsou jednotlivé dimenze trochu pozměněny. Jejich analýza na datech EVS a vlně šetření z roku 1999 ukazuje vnitřní konzistenci latentního konceptu sociálního kapitálu, který sytí dimenzi sítí, důvěry a občanského aktivismu (*Civicism*). I v této analýze nekoreluje důvěra v ostatní lidi s institucionální důvěrou (kromě otázky na důvěru ve státní systém sociálního zabezpečení), a občanské postoje (otázky na normy ve společnosti) nekorelují s politickou angažovaností (kterou měřili pomocí otázky na sledování politiky a debatování o ní). Jejich tři latentní konstrukty jsou vystaveny

chybně (nízká konstrukční validita), protože ne všechny otázky mají faktorové skóre na přijatelné hranici 0,5 směrodatné odchylky (Byrne 2016; Kline 2016). Navíc teoreticky nerozlišují občanské normy od občanské participace a obecnou generalizovanou důvěru od důvěry institucionální (Putnam 2000).

Modelování latentních proměnných pomocí analýzy SEM (přesněji konfirmační faktorová analýza druhého řádu) tak upozorňuje na problémy měření sociálního kapitálu. SEM analýza umožňuje testování tzv. *measurement invariance*, tedy zdali mají latentní konstrukt a otázky, z nichž byl zformulovaný, stejný význam pro respondenty napříč zeměmi a napříč časem. Jinak řečeno, měříme ve všech skupinách latentní konstrukt stejně? Jak uvádí Anýžová (2013: 32), tato otázka je platná pro kontext velkých mezinárodních šetření jako EVS a ESS i konceptu sociálního kapitálu.

V praxi to znamená, že testujeme, zdali jsou faktorové skóre indikátorů latentních konstruktů stejná či alespoň s podobnou hodnotou napříč zeměmi. Pokud se výrazně liší, latentní faktorové skóre nám může dát zkreslené výsledky, například při uložení latentních průměrů měřených konceptů, jakým je právě sociální kapitál. Literatura na SEM pak předpokládá, že takto zkonstruované latentní průměry nejsou mezi skupinami příliš porovnatelné. Z tohoto důvodu byla testována nejen invariance celého modelu, nýbrž i invariance jednotlivých latentních konstruktů z první úrovně zvlášť. Analýza pak potvrdila⁴⁵, že zde není ekvivalence při měření latentních konstruktů u modelu ze schématu výše (změna v testovací statistice modelů s fixními faktorovými skóry byla statisticky významná oproti modelu bez zafixování, viz Byrne 2016: 227). U jednotlivých dimenzí můžeme mluvit o ekvivalenci položek (blíže Anýžová 2015) u institucionální důvěry a u politické participace, které jsou napříč státy měřeny víceméně ekvivalentně. Ostatní dimenze již kritéria nesplňují.⁴⁶

Výsledný index sociálního kapitálu nemůžeme konstruovat pomocí uložení latentních průměrů z modelu, kdy na základě CFA víme, že jednotlivé dimenze tvoří

⁴⁵ Můžeme testovat nejdříve faktorové skóre, chybový rozptyl, intercepty pro druhou úroveň, průměr latentního konstruktů druhého řádu (např. sociální kapitál), nebo striktní invariance, pro zjištění, zdali jsou modely pro všechny země naprosto stejné. Modely se vždy porovnají mezi sebou. Pakliže je změřen statisticky významný rozdíl ve změně hodnot chíkvadrátové statistiky, jednotlivé skupiny nejsou stejné a latentní konstrukty jsou v každé skupině měřeny jinak. Dalším způsobem určení invariance napříč skupinami je porovnání modelových statistik jako je CFI a RMSEA. Je-li změna CFI vyšší než 0,01, modely nejsou invariantní. Pokud je hodnota RMSEA vyšší než 0,015, není zde invariance. Zdroj: prezentace kurzu SEM, k dispozici autor na vyžádání. Blíže Byrne (2016: 227).

⁴⁶ Problémem je i to, že další dimenze jsou tvořeny menším počtem položek.

tento jeden latentní koncept. Řešení je zde vyloženo teoretické. Protože jednotlivé dimenze charakterizují sociální kapitál, index je vytvořen zprůměrováním jednotlivých dimenzí sociálního kapitálu do jednoho indexu, a co je nutné zdůraznit, že až na agregované úrovni zemí. Protože zde byla jen jediná otázka na obecnou důvěru, byl index vytvořen tak, že jednotlivá faktorová skóre z CFA byla převedena na z-skóre, stejně tak otázka na obecnou důvěru, a poté došlo k jejich zprůměrování za jednotlivé respondenty na úrovni zemí.

Pakliže agregujeme výsledné hodnoty z individuální úrovně na úroveň daného státu, korelační analýza pěti dimenzí sociálního kapitálu opět naznačuje, že obě dimenze důvěry korelují s ostatními dimenzemi buď velmi málo, nebo jen středně. Výsledný celkový index sociálního kapitálu byl vytvořen pouhým zprůměrováním výsledných hodnot pěti dimenzí za jednotlivé státy. Korelační tabulka pak ukazuje vztah tohoto nově agregovaného indexu s jednotlivými jeho dimenzemi. Analýza je na agregované úrovni států za rok 2008, přičemž kde jsou data dostupná i za rok 1999, jsou analyzována dohromady s rokem 2008.

Tabulka č. 3: Korelační tabulka indexu sociálního kapitálu a jednotlivých dimenzí na úrovni států (1999–2008).

Proměnná	Sociální kapitál	Obecná důvěra	Institucionální důvěra	Sdílené normy	Formální síť	Politická participace
Sociální kapitál	1,000					
Obecná důvěra	0,345	1,000				
Institucionální důvěra	0,516	0,193	1,000			
Sdílené normy	0,089	-0,228	-0,397	1,000		
Formální síť	0,783	0,130	0,396	-0,109	1,000	
Politická participace	0,734	0,137	0,018	-0,003	0,520	1,000

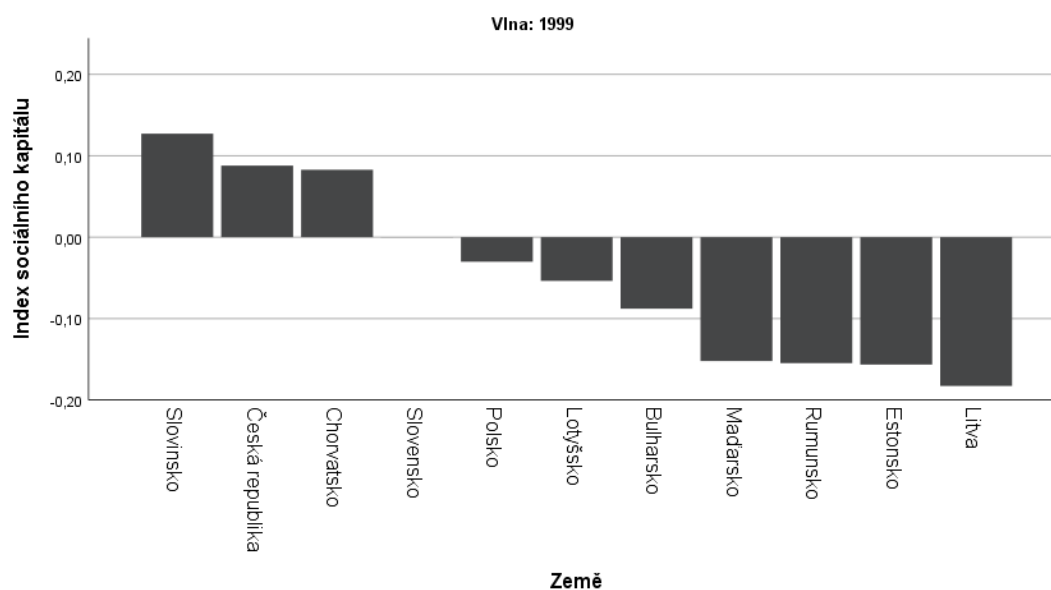
**Poznámka: nejsou uvedené statistické významnosti, tabulka slouží jen pro základní přehled.*

Další metodologickou komplikací je rozdílný počet zemí účastnících se dvou posledních vln EVS. První vlna EVS je z roku 1991, a protože hlavní závisle proměnné jakožto indikátory kvality vládnutí od Světové banky jsou dostupné až od roku 1996, postrádá první vlna šetření smysl pro hlavní statistické modelování. Druhé vlny z roku 1999 se účastnily všechny země SVE, které jsou dnes součástí Evropské unie. Kromě nich se této vlny šetření účastnila i Ukrajina. Poslední vlny šetření z roku 2008 se účastnily již

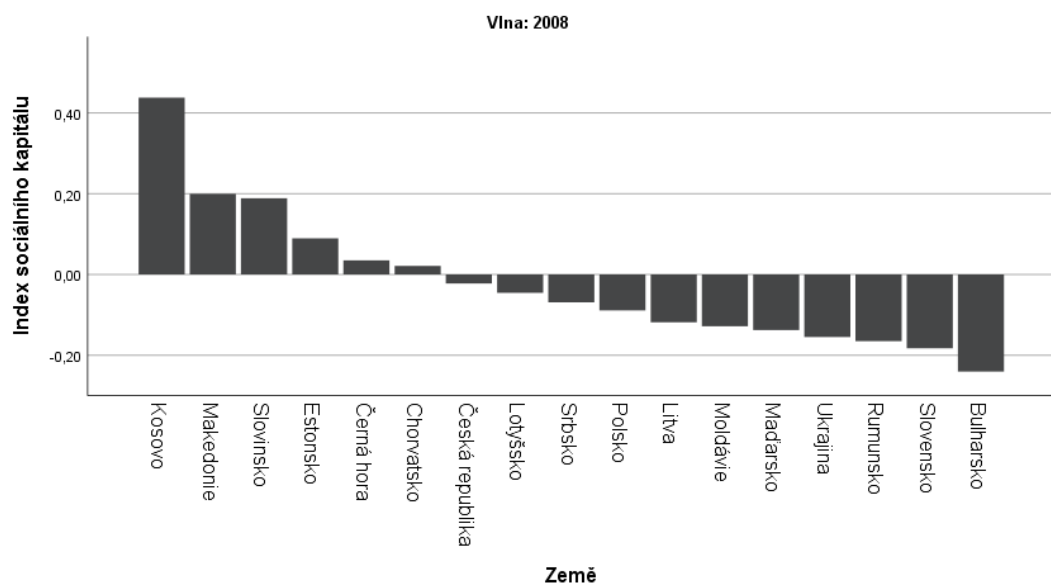
všechny země SVE. Tato situace komplikuje tvorbu indexu a jeho porovnatelnost v čase. Jedná se o závažný problém, protože výsledná faktorová skóre budou v roce 2008 ovlivněna přítomností dalších zemí (zejména pokud víme, že není splněna podmínka ekvivalence). Z tohoto důvodu pro první skupinu zemí jsou indexy vytvořeny zvlášť, a to z datového souboru, který obsahuje data jen pro tuto první skupinu zemí. Důvodem je, že se vlny konané v roce 1999 neúčastnily nečlenské země EU, jež ale byly přítomné ve vlně 2008. Vytvořen byl i index pro každou vlnu šetření zvlášť, nicméně korelace mezi jednotlivými indexy je extrémně silná ($r > 0,95^{***}$). Mění se však rozsah škály, protože do výpočtu vstupuje méně zemí. Tento fakt tak může způsobit problém v případě analýzy panelových dat, která začínají rokem 1996. Pro zajištění co největší porovnatelnosti je u první skupiny zemí použit příslušný index vytvořený na základě analýzy dat pouze těch zemí, jež se účastnily obou vln šetření. Informace o tom, který konkrétní index je v dané analýze použit, je vždy uvedena ve specifikaci modelu.

Následující grafy ukazují nejdříve výsledný index sociálního kapitálu za všechny země a pro skupinu členských zemí EU zvlášť z vlny šetření 2008 a následně z vlny šetření 1999. Následují grafy jednotlivých dimenzí řazené stejným způsobem. Při porovnání žebříčku zemí na první pohled překvapí, že první příčky jsou obsazeny některými balkánskými zeměmi. V šetření 2008 je na prvním místě Kosovo (které ale není součástí finální analýzy) a za ním Albánie. Kosovo se vyznačuje nejvyšší participací, důvěrou v instituce a členstvím v sítích. Například v otázce důvěry v ostatní lidi (obecná generalizovaná důvěra) si naopak vede velmi špatně a jeho pozice je v žebříčku tam, kde bychom jej bez znalosti dat mohli předem předpokládat. Je tedy možné, že odpovědi respondentů v Kosovu, Albánii a Srbsku mohly být zkreslené. V situaci, kdy mohli respondenti reagovat na případnou krizi státu v daném roce, odpovídali dle společenského očekávání (*social desirability bias*), nebo byly jejich odpovědi ovlivněny kulturními vlivy a faktory.

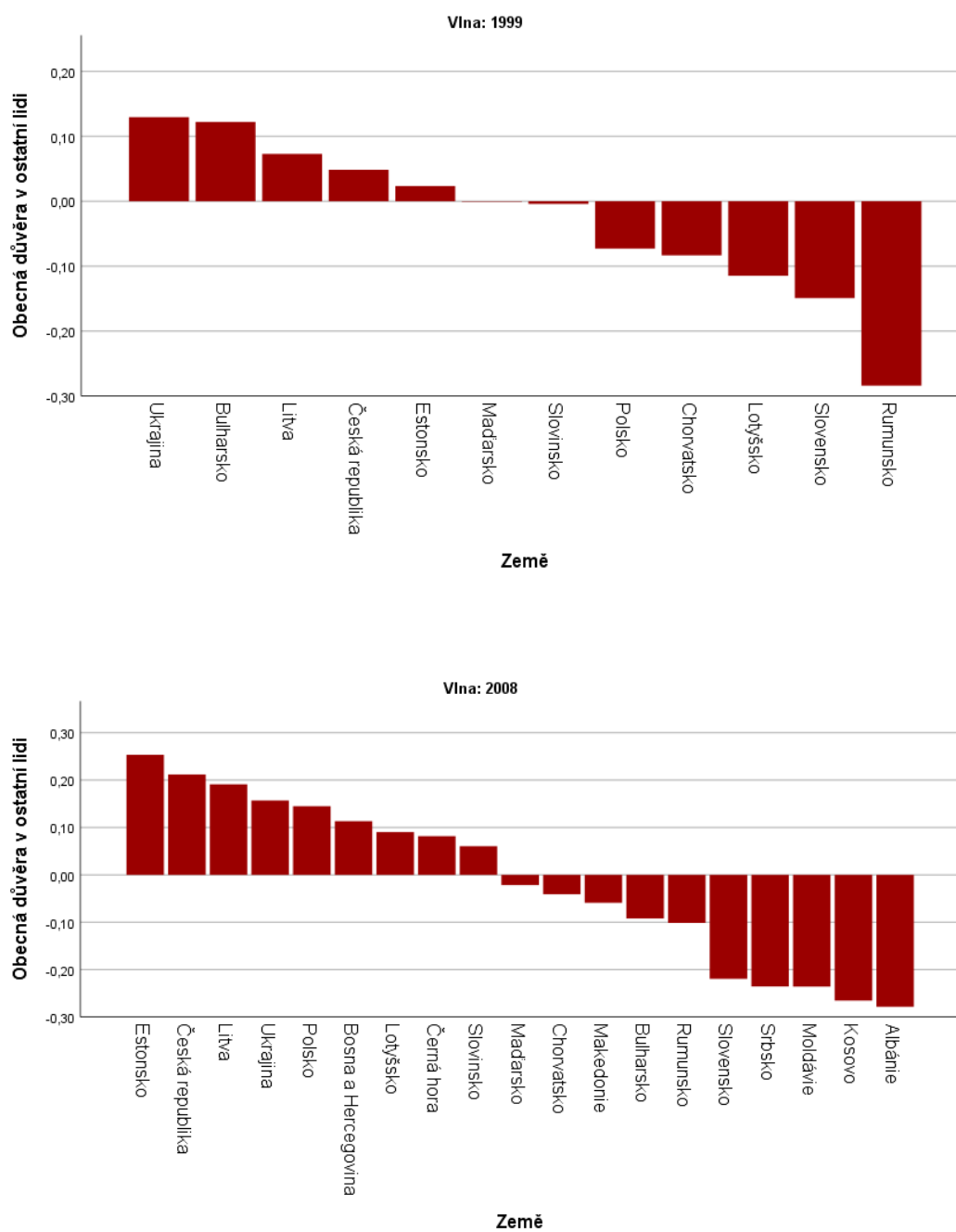
Graf č. 3: Index sociálního kapitálu dle šetření EVS – všechny země SVE

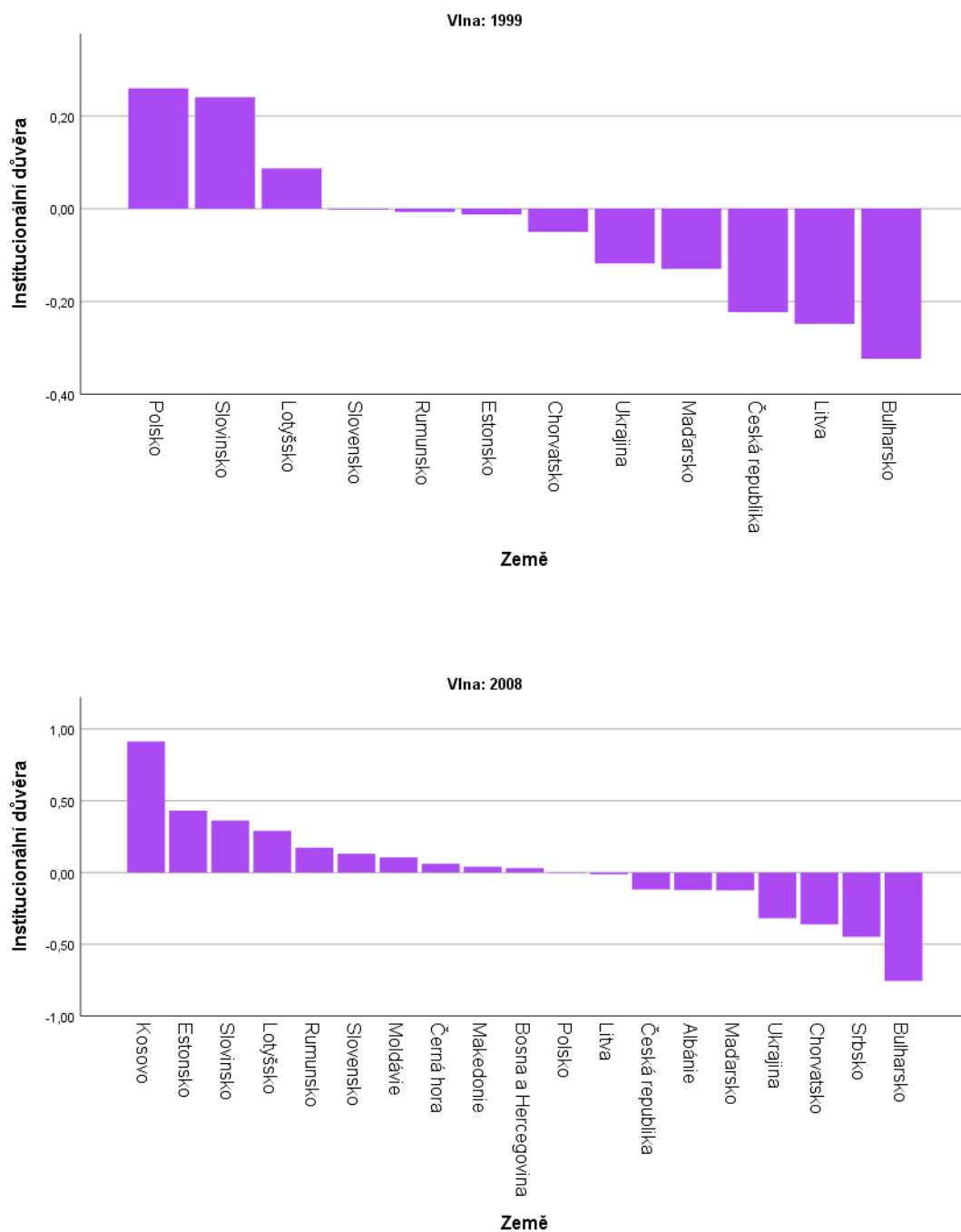
Poznámka: Slovensko má hodnotu blízkou nule. To znamená, že jeho hodnota indexu je zhruba v průměru těchto zemí. Vše je v normalizováno v jednotkách směrodatných odchylek (z-skóre).

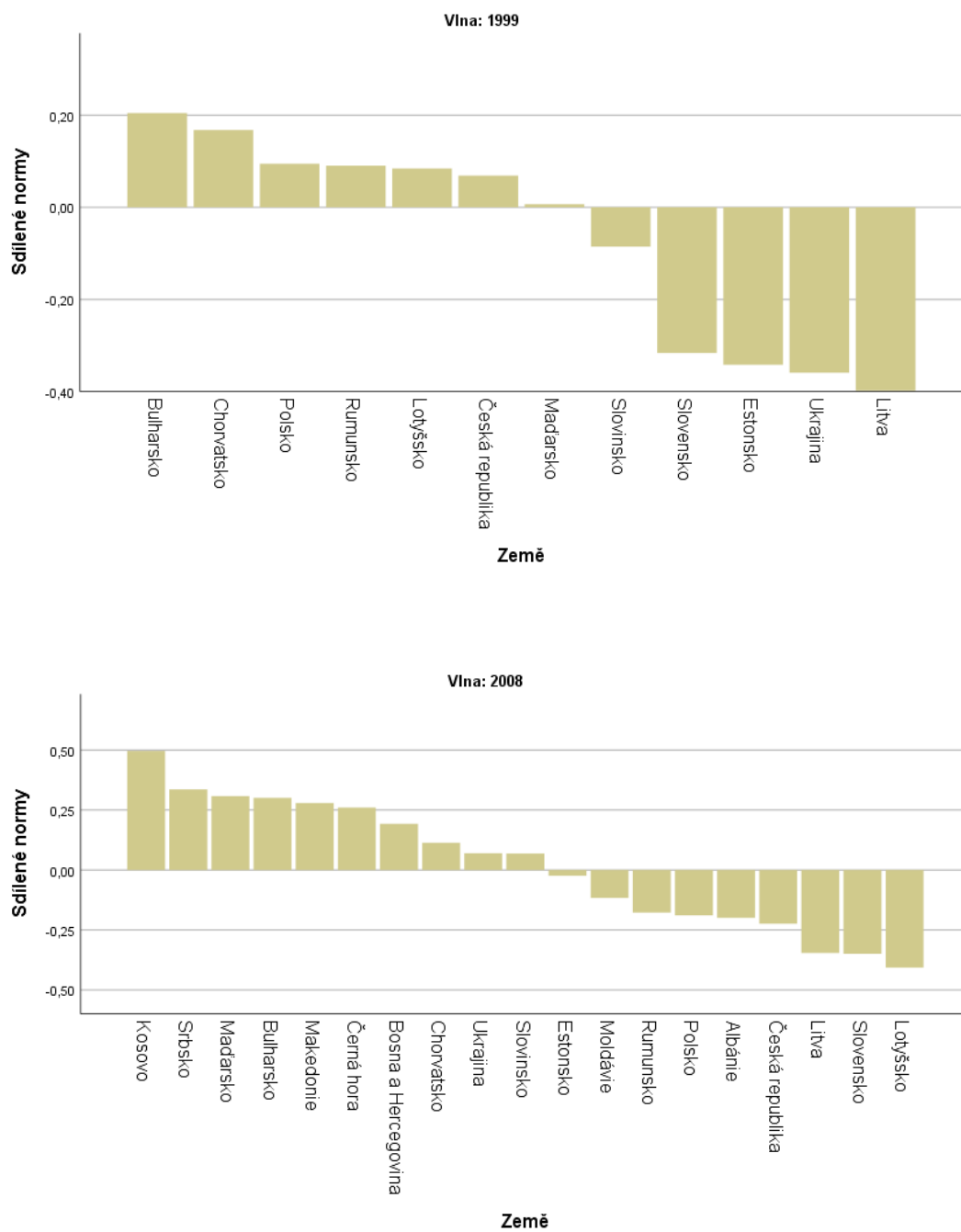
Graf č. 4: Obecná (generalizovaná) důvěra dle šetření EVS – všechny země SVE

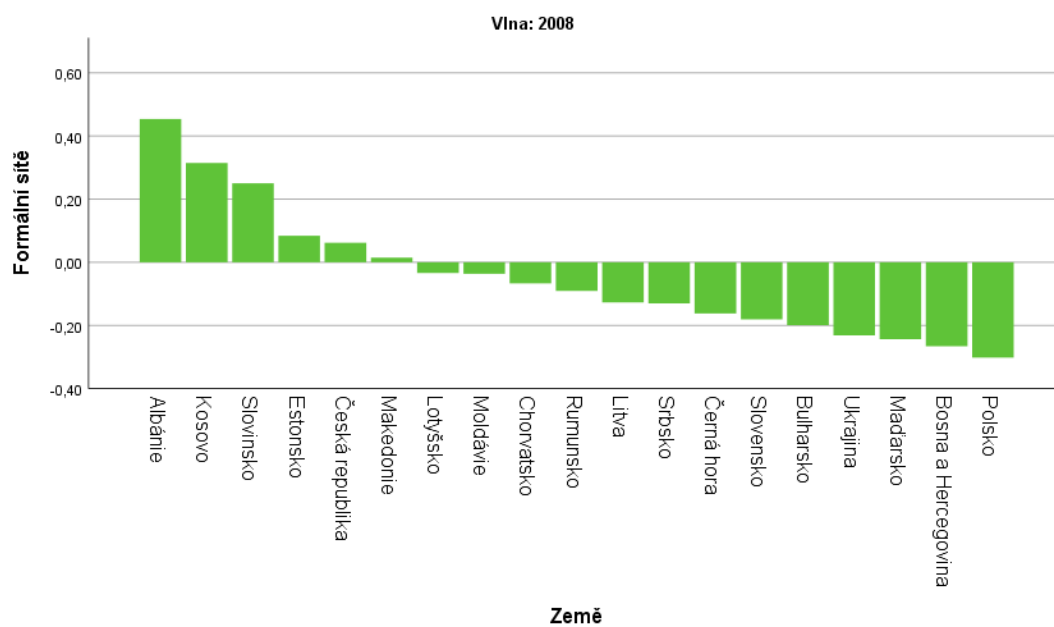
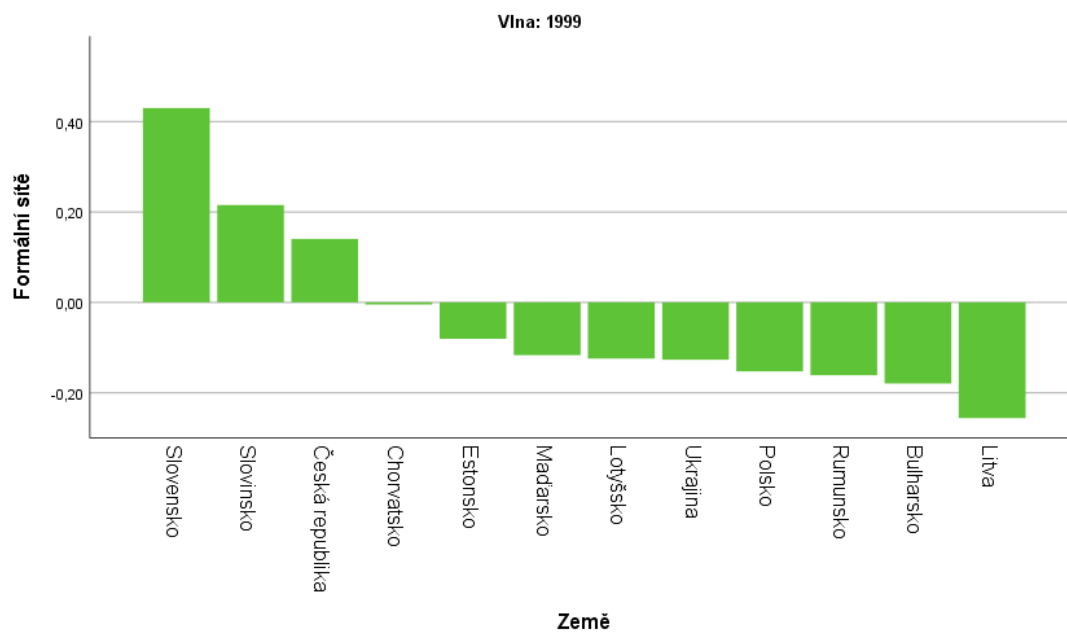
Graf č. 5: Institucionální důvěra dle šetření EVS – všechny země SVE

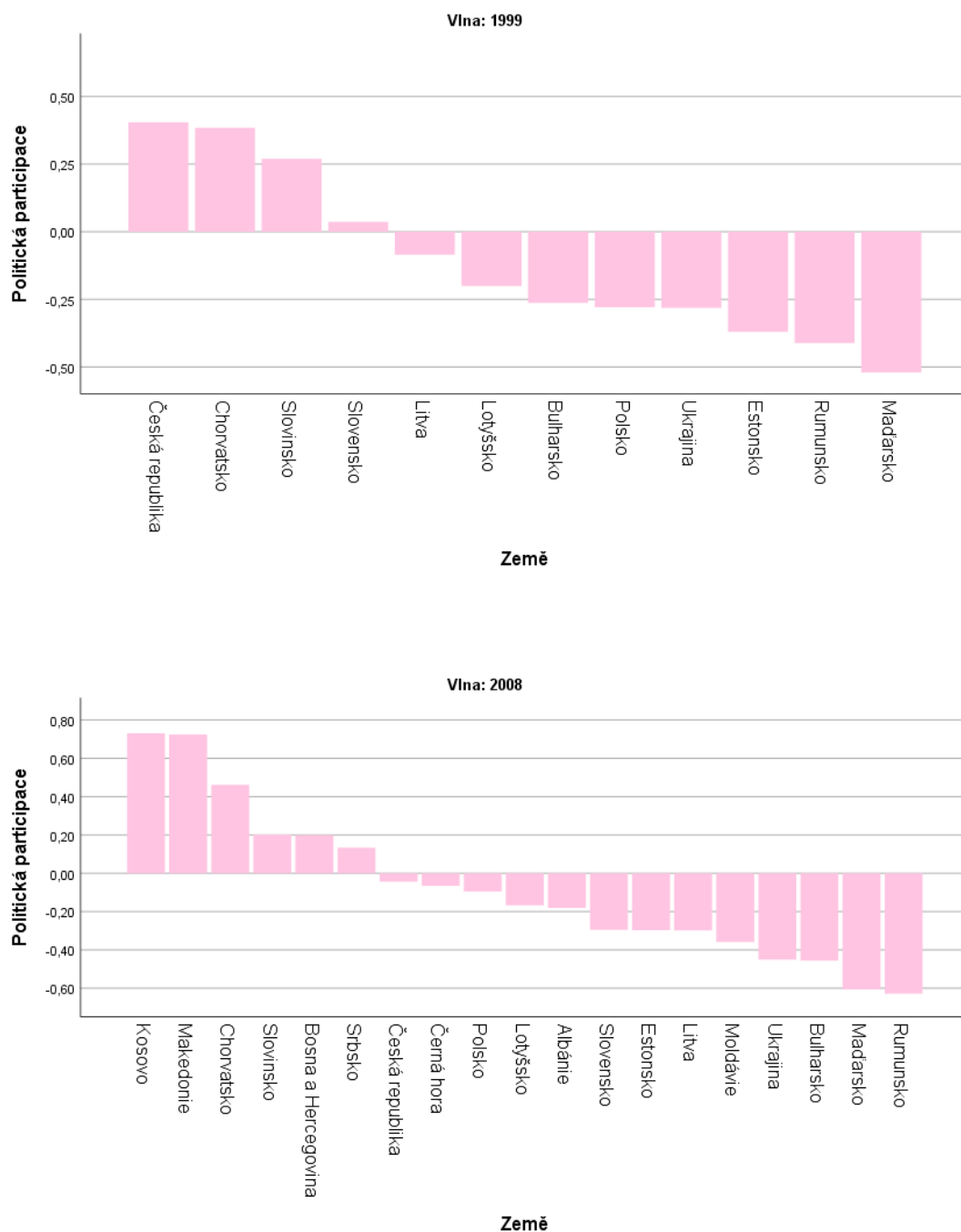
Graf č. 6: Sdílené normy dle šetření EVS – všechny země SVE

Graf č. 7: Členství ve formálních sítích EVS – všechny země SVE

Graf č. 8: Politická participace EVS – všechny země SVE

Česká republika si nevede v pořadí zemí špatně, ale oproti předchozí vlně si v indexu pohoršila. Největší pokles nastal v angažovanosti obyvatelstva v neformálních sítích a spolcích, stejně tak jako v politické participaci. Pokles to je výrazný. Ke shodnému výsledku na stejných datech, ovšem s poněkud jinou operacionalizací tří

dimenzí, dospěl výzkum Sarracina a Mikucké (2015: 8). Analýza sledovala změny v čase u všech zúčastněných zemí od roku 1991 do roku 2008 na datech EVS (a World Value Survey). Česká republika spolu se Slovenskem a Maďarskem se v dimenzi participace ve spolcích a asociacích velmi zhoršila (Tamtéž 2015: 25). Ve srovnání výsledků se západní Evropou jsou na tom postkomunistické země obecně hůře.

Měření sociálního kapitálu na základě měkkých dat z dotazníkových šetření přináší celou řadu komplikací. Přestože je EVS patrně nejkomplexnější a datový soubor obsahuje nejvíce zúčastněných zemí, které jsou předmětem analýzy kvality vládnutí, je vhodné vytvořit další index sociálního kapitálu z dat ESS. Tabulka č. 4 ukazuje zúčastněné země jednotlivých vln šetření. Uveden je i podíl zúčastněných zemí, jež tvoří první skupinu zemí SVE, které jsou členy EU. Tato skupina je pro analýzu nejdůležitější. Bohužel kompletní je jen čtvrtá vlna ESS z roku 2008, tedy z roku, pro který máme data i z šetření EVS. Další v pořadí je dostupná pátá vlna. Vlna devátá právě probíhá a data z ní nejsou v době psaní práce zveřejněna. V celém šetření ESS chybí Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie a Srbsko.

Tabulka č. 4: Země účastnící se šetření ESS

Země	Round 1 [2002]	Round 2 [2004]	Round 3 [2006]	Round 4 [2008]	Round 5 [2010]	Round 6 [2012]	Round 7 [2014]	Round 8 [2016]	Round 9 [2018]
Albánie						•			
Bulharsko			•	•	•	•			•
Bosna a Hercegovina									
Chorvatsko				•	•				
Česká republika	•	•		•	•	•	•	•	•
Černá Hora									
Estonsko		•	•	•	•	•	•	•	•
Maďarsko	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Makedonie									
Moldávie									
Kosovo						•			
Lotyšsko			•	•			•		•
Litva				•	•	•	•	•	•
Polsko	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Rumunsko			•	•					
Srbsko									•
Slovensko		•	•	•	•	•			•
Slovinsko	•	•	•	•	•	•	•	•	•
Ukrajina		•	•	•	•	•			
Celkem	4	7	9	12	10	11	7	6	10
Podíl 1. skupina	36,36	54,55	72,73	100,00	81,82	72,73	63,64	54,55	81,82

**Deváté kolo právě probíhá. Data pro Lotyšsko 2014 nebyla dosud uvolněna.*

Šetření ESS se od EVS liší v bateriích otázek. Zcela vypuštěna musela být dimenze sociálních norem, protože se v šetřeních buď nevyskytuje, nebo je znění otázek zcela jiné. Celkem byly operacionalizovány čtyři dimenze sociálního kapitálu. Jednotlivé dimenze byly testovány pomocí konfirmační faktorové analýzy. Všechny položky sytí výsledný latentní konstrukt nad 0,5 hodnoty směrodatné odchylky na standardizované škále (kromě členství v odborech, jež se u některých vln pohybuje nad 0,4 směrodatné odchylky). Veškeré statistické operace v datovém souboru byly váženy dle doporučení ESS.⁴⁷ Vzhledem k chybějícím zemím v jednotlivých vlnách byl index konstruován odlišně od EVS. Latentní průměry byly uloženy z analýzy všech účastníků se zemí, tedy i zemí západní Evropy, které se účastnily většiny vln. Poté jsou standardizovány hodnoty pouze zemí SVE do směrodatných odchylek, a to pracovním způsobem jak za danou vlnu, tak za všechny vlny dohromady. Tento postup byl zvolen tak, abychom mohli sledovat změny v čase a zajistili tak větší porovnatelnost, která je z důvodu absence zemí obecně nízká oproti situaci, kdyby se všech vln účastnily všechny země.

⁴⁷ Návod dostupný zde:

<http://www.europeansocialsurvey.org/methodology/ess_methodology/data_processing_archiving/weighting.html>.

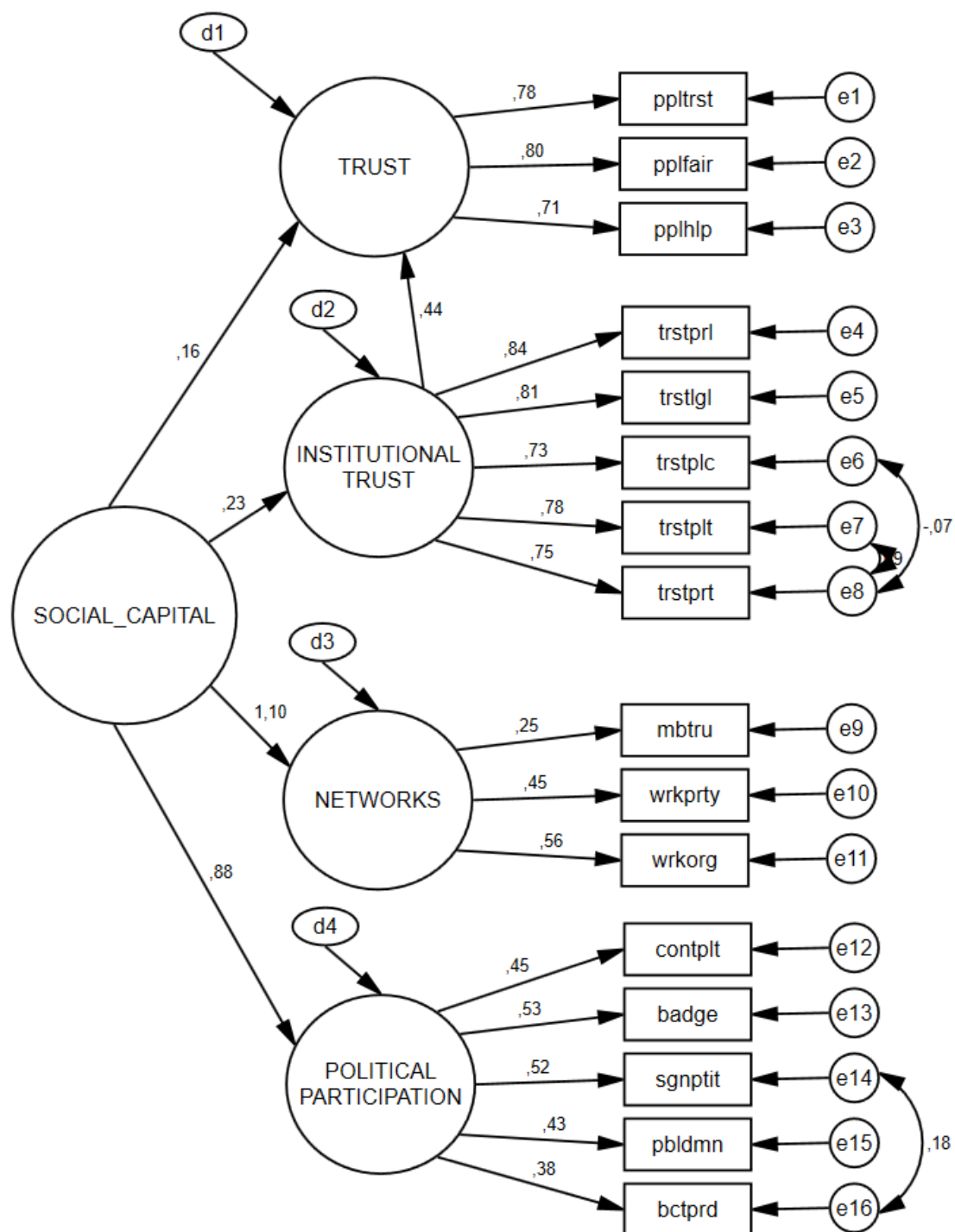
Tabulka č. 5: Operacionalizace sociálního kapitálu z dat ESS.

Obecná důvěra
Most people can be trusted or you can't be too careful
Most people try to take advantage of you, or try to be fair
Most of the time people helpful or mostly looking out for themselves
Institucionální důvěra:
Trust in country's parliament
Trust in the legal system
Trust in the police
Trust in politicians
Trust in political parties
Networks, sítě, spolky
Member of trade union or similar organisation
Worked in another organisation or association last 12 months
Worked in political party or action group last 12 months
Politická participace
Contacted politician or government official last 12 months
Worn or displayed campaign badge/sticker last 12 months
Signed petition last 12 months
Taken part in lawful public demonstration last 12 months
Boycotted certain products last 12 months

Zdroj: autor.

I na datech ESS se ukazuje, že obě dimenze důvěry nejsou výrazněji korelované s dimenzemi politické participace, se členstvím v sítích, spolcích a dobrovolnickou prací pro různé organizace, a to z důvodu, že faktorová skóre u sociálního kapitálu jsou pro tyto dvě dimenze řádově menší než pro zbylé dvě. Vztahy mezi proměnnými ukazuje následující diagram ve schématu č. 7. Byl opět vytvořen v programu AMOS, tentokrát jsou však zobrazeny standardizované koeficienty (místo jejich prezentace v tabulce). Ty nám ukazují, jak mezi sebou souvisejí jednotlivé proměnné, nebo latentní koncepty. Kódování otázek na členství a politickou participaci bylo otočeno tak, aby vyšší hodnota znamenala vyšší participaci. Všechny proměnné vstupující do analýzy tak mají stejný směr, kdy vyšší hodnota znamená vyšší míru participace, důvěry, aktivity atd. Schéma ukazuje standardizované koeficienty. Původní schéma bylo bez kovariance chyb u otázek na důvěru v policii, politické strany a politiky a bez kovariance mezi podepsáním petice a účastněním se bojkotu. Kovariance znamená, že lidé na tyto otázky odpovídali stejně, ale tuto korelaci již dle SEM modelu nevysvětlí latentní koncept, sociální kapitál. Pomocí modifikačních indicií (Byrne 2016: 103) byla přidána cesta od institucionální důvěry k obecné důvěře k ostatním lidem. Tyto dvě dimenze jsou spolu velmi korelované. Až po této modifikaci vykazuje model přijatelné hodnoty modelových statistik, jako je RMSEA a CFI, které model již splňuje. Jako problémová se ukázala nízká korelace otázky na členství v odborech s aktivitami v jiných organizacích či s otázkou na práci v politické straně. Šetření ESS by mohlo obsahovat vhodnější položky pro měření aktivity ve spolcích a sítích.

Schéma č. 7: Konfirmační faktorová analýza druhého řádu (Second-order CFA model). Data ESS čtvrtá vlna 2008

Poznámka: Indikátory z datasetu jsou v obdélnících s původními názvy z datasetu ESS, ty jsou seřazeny dle tabulky č. 5. Vytvořeno v programu AMOS. CFI=0,952, RMSEA=0,053.

Na základě této konfirmační analýzy můžeme uložit jednotlivé latentní průměry, a to buď přímo ze schématu, kde nám vznikne takto konstruovaný index sociálního kapitálu, nebo jednotlivé dimenze zvlášť. Zvolen byl opět druhý postup, kdy k agregaci dimenzí do výsledného indexu dojde až na úrovni zemí při regresní analýze v analytické části. Jak je z analýzy patrné, operacionalizace sociálního kapitálu na základě dat šetření ESS není jednoduchá. Upozorňuje na existenci zajímavých vztahů mezi jednotlivými dimenzemi, které ale nejsou předmětem této práce. Pomocí mediační analýzy SEM⁴⁸ se například ukázalo, že vyšší participace vede k nižší institucionální důvěře, ale již nesouvisí s obecnou důvěrou. Na druhou stranu angažovanost vede k vyšší důvěře. Data ESS jsou totiž daleko vhodnější pro tento typ analýz, protože všechny čtyři latentní konstrukty máme na základě vícero otázek a odpadá tak problém se zafixováním variance.

Po uložení latentních průměrů se ukázalo, že státy jako Kosovo a Albánie jsou svými hodnotami blíže očekávatelnému pořadí, byť právě Albánie se i v šetření ESS v politické participaci pohybuje v žebříčku velmi vysoko. Proto byla testována korelace šetření EVS v roce 2008 s ESS v roce 2012, tedy v situaci, kdy obě šetření mají největší překryv zemí a *de facto* chybí jen země, které se ESS vůbec neúčastní.⁴⁹ Ačkoliv je u ESS časový odstup čtyř let, výsledné indexy za dvouleté periody se u zemí v čase příliš neliší. Tedy rozptyl mezi zeměmi, který je klíčový pro porovnání obou šetření, zůstává téměř stejný.

Korelujeme-li spolu jen výsledky za země, které jsou v rámci první analyzované skupiny zemí členy EU, korelace je daleko těsnější. To, že balkánské státy a další nečlenské státy EU nekorelují napříč šetřeními EVS a ESS ukazuje, že je potřeba být při analýze velkých mezinárodních dotazníkových šetření obezřetný a snažit se výsledné indexy validovat pomocí jiných dostupných datových zdrojů.

⁴⁸ Jedná se o testování moderačních efektů, tedy moderujících proměnných. V současnosti se na téma modifikujících a moderujících proměnných vede velká debata (Hayes 2018).

⁴⁹ Pakliže se doplní země z předchozích vln ESS, které se šesté vlny neúčastnily (Chorvatsko, Lotyšsko Rumunsko), korelace zůstane nezměněna.

Tabulka č. 6: Korelace mezi šetřeními EVS 2008 a ESS 2012 (všechny dostupné země)

Proměnná	Obecná důvěra EVS	Obecná důvěra ESS	Institucionální důvěra EVS	Institucionální důvěra ESS	Sítě EVS	Sítě ESS	Politická participace EVS	Politická participace ESS
Obecná důvěra EVS	1	,726*	0,002	0,240	-0,323	0,403	-0,158	-0,316
Obecná důvěra ESS	,726*	1	0,344	,636*	-0,093	0,279	-0,130	-0,295
Institucionální důvěra EVS	0,002	0,344	1	0,297	,475*	-0,072	0,307	0,215
Institucionální důvěra ESS	0,240	,636*	0,297	1	0,154	-0,186	-0,147	0,137
Sítě EVS	-0,323	-0,093	,475*	0,154	1	0,098	0,377	0,539
Sítě ESS	0,403	0,279	-0,072	-0,186	0,098	1	-0,107	-0,193
Politická participace EVS	-0,158	-0,130	0,307	-0,147	0,377	-0,107	1	0,352
Politická participace ESS	-0,316	-0,295	0,215	0,137	0,539	-0,193	0,352	1

* Korelace je významná při $p > 0,05$

** Korelace je významná při $p > 0,01$

Tabulka č. 7: Korelace mezi šetřeními EVS 2008 a ESS 2012 (jen země EU)

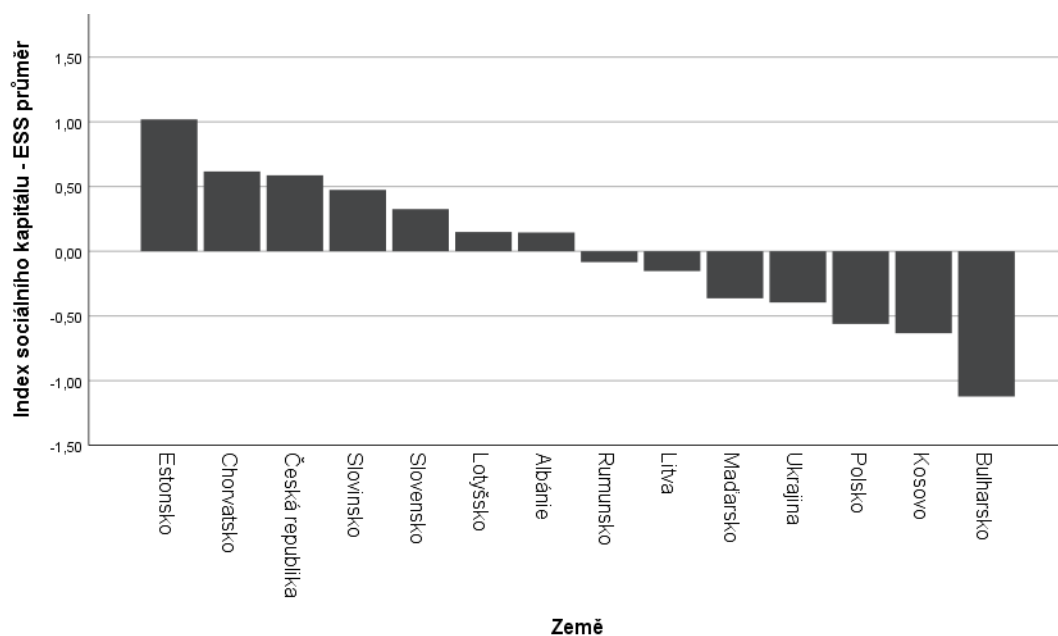
Proměnná	Obecná důvěra EVS	Obecná důvěra ESS	Institucionální důvěra EVS	Institucionální důvěra ESS	Sítě EVS	Sítě ESS	Politická participace EVS	Politická participace ESS
Obecná důvěra EVS	1	0,663	0,328	0,537	0,372	0,173	0,208	0,086
Obecná důvěra ESS	0,663	1	,748*	,902**	0,490	0,254	0,138	-0,099
Institucionální důvěra EVS	0,328	,748*	1	0,623	0,503	0,603	0,012	0,130
Institucionální důvěra ESS	0,537	,902**	0,623	1	0,158	-0,078	-0,184	-0,055
Sítě EVS	0,372	0,490	0,503	0,158	1	,837**	0,456	0,235
Sítě ESS	0,173	0,254	0,603	-0,078	,837**	1	,790*	0,025
Politická participace EVS	0,208	0,138	0,012	-0,184	0,456	,790*	1	0,308
Politická participace ESS	0,086	-0,099	0,130	-0,055	0,235	0,025	0,308	1

* Korelace je významná při $p > 0,05$

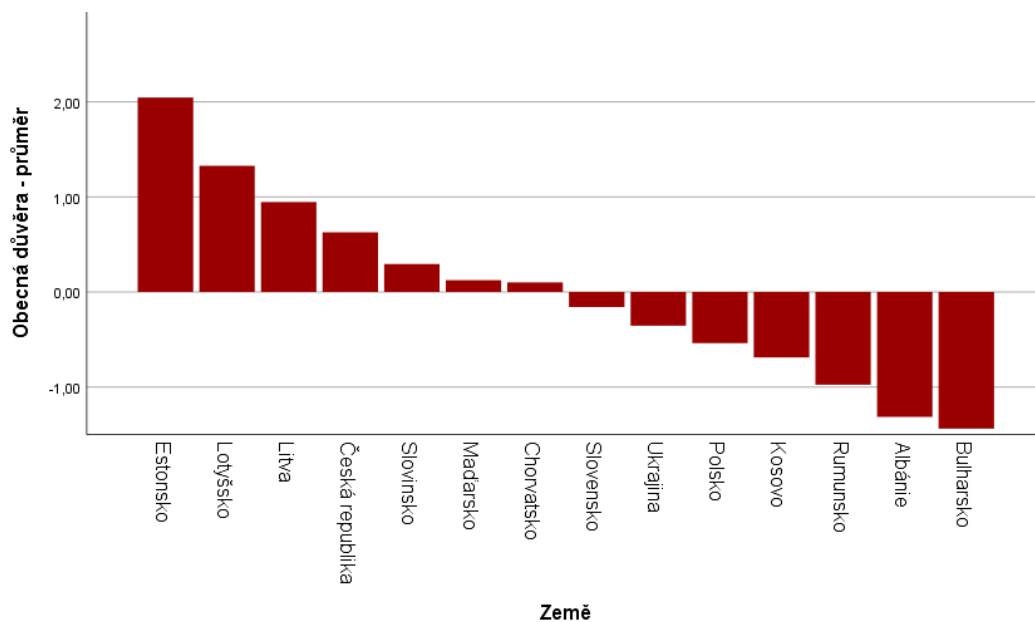
** Korelace je významná při $p > 0,01$

Následující grafy pro ilustraci ukazují výsledky šetření ESS pro všechny země. Protože se výsledky v čase příliš nemění a korelace napříč časem je vždy nad hodnotou 0,8 Pearsonova r (u posledních vln ESS6 až ESS8 je korelace velmi silná nad hodnotou 0,9), jsou výsledné indexy za všechna dostupná šetření ESS pro danou zemi zprůměrována. Jinými slovy, výsledné grafy tak ukazují průměrné skóre v dané dimenzi pro danou zemi ze všech šetření, jichž se účastnila. První graf ukazuje index sociálního kapitálu, který vznikl rovněž zprůměrováním hodnot již zprůměrovaných jednotlivých dimenzí. Výsledky jsou opět v měřítku směrodatných odchylek.

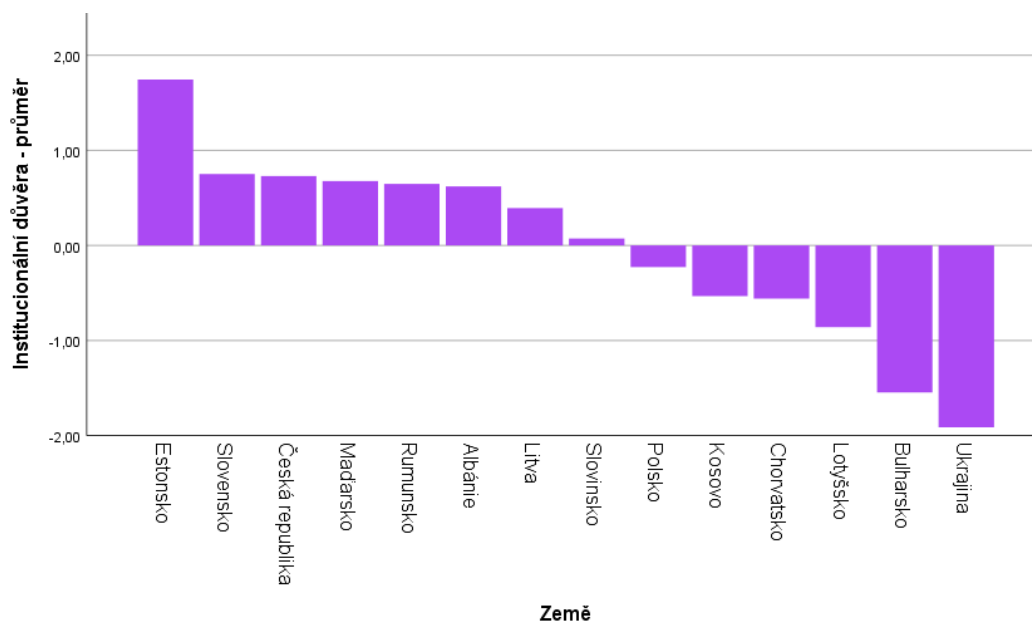
Graf č. 9: Index sociálního kapitálu dle šetření ESS – průměr

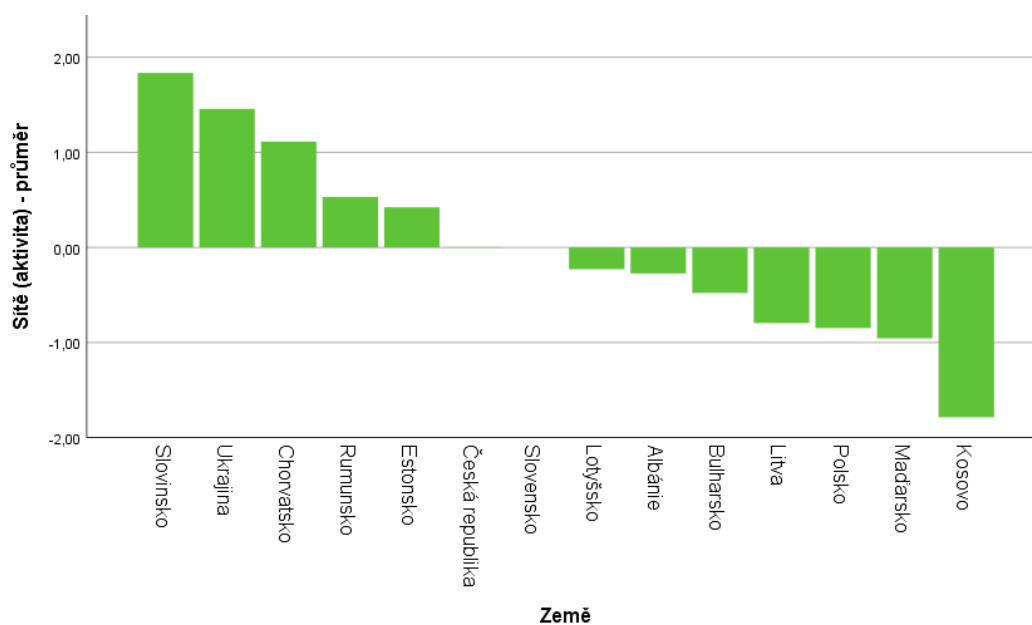
Graf č. 10: Obecná důvěra dle šetření ESS – průměr

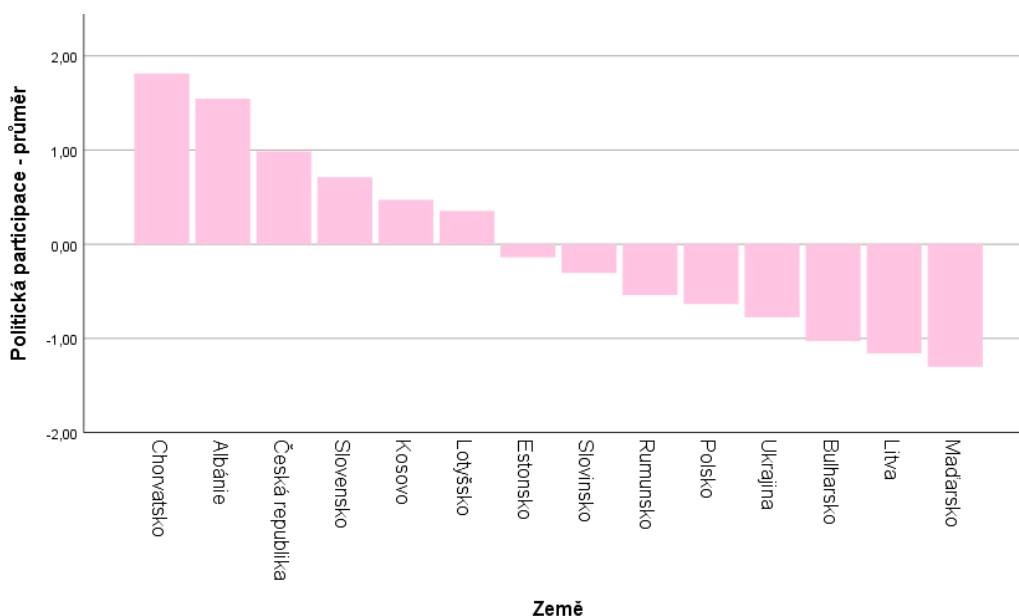
Graf č. 11: Institucionální důvěra dle šetření ESS – průměr

Graf č. 12: Dimenze členství a aktivity v sítích dle šetření ESS – průměr

Graf č. 13: Politická participace dle šetření ESS – průměr

Při srovnání obou šetření EVS i ESS můžeme země rozřadit zhruba do tří skupin. Země s nadprůměrným sociálním kapitálem, jako je Slovinsko, Estonsko, Chorvatsko a Česká republika, země s průměrným sociálním kapitálem, jako je Lotyšsko, Litva, Rumunsko a na země s nízkým sociálním kapitálem, jako je Bulharsko. U méně úspěšných zemí je jejich rozřazení složitější, protože oba výzkumy EVS i ESS u rozdílných dimenzí poskytují rozdílné výsledky.

Měření sociálního kapitálu pomocí velkých mezinárodních šetření má mnoho teoretických a metodologických úskalí, kterými by se mohla zabývat samostatná práce. Bohužel se ale jedná o jediná dostupná data, která ve srovnatelné podobě máme k dispozici. Během analýz bylo provedeno mnoho rozhodnutí, zkušebních testů, analýz, transformací, extrapolací, které se již do textu nevešly. Proto odkazuji na možnost stažení datových souborů a použitých skriptů, z nichž jsou jednotlivé postupy jasnější než z komplikovaného popisu dílčích analytických kroků.

Vzdělanost obyvatelstva

Další proměnnou je vzdělanost obyvatelstva, která by měla být pozitivně korelovaná s kvalitou vládnutí. Měření vzdělanosti obyvatelstva není jednoduché, protože chybí relevantní data. Světová banka nebo web The Global Economy nabízí proměnné jako podíl výdajů na vzdělávání vůči HDP, což nám dává poměrně

neporovnatelné výsledky u států s rozdílnou nominální výší HDP. Další proměnné jako podíl žáků, kteří dokončí povinnou školní docházku, není v případě relativně vyspělých zemí SVE, natož pak těch, které jsou členy EU, použitelným validním indikátorem vzdělanosti. Podobně podíl nastupujících vysokoškoláků do prvních ročníků, což může být ovlivněno populační křivkou. Validním indikátorem úrovně vzdělanosti na úrovni zemí je tak podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním (*tertiary education*) na celkovém podílu obyvatel v daném věku. Eurostat⁵⁰ nabízí statistiku pro členské země EU ve věkové kategorii 15-65 let, ale i v dalších věkových kategoriích. OECD⁵¹ používá věkovou kategorii 25-34 let, přičemž data v této věkové skupině jsou s drobnými odchylkami srovnatelná i s daty Eurostatu. V datasetu OECD však chybí celá řada nečlenských zemí, a proto jsou využita data Eurostatu.

V celé řadě mezinárodních studií (např. o volebním chování Kostadinova 2003; Power a Garand 2007; Kostadinova a Power 2007; Ugglu 2008; Kouba a Lysek 2016) je jakožto „proxy“ proměnná pro měření vzdělanosti obyvatel použit indikátor Světové banky, podíl gramotných obyvatel na celkovém počtu obyvatel. Výhodou je dostupnost srovnatelných dat pro většinu zemí světa. Nevýhodou pak je, že vyspělá část světa má velmi nízkou úroveň negramotnosti a ta je v čase téměř konstantní. V případě postkomunistických zemí dokáže tato proměnná rozlišit vyspělejší státy jako Česká republika, Polsko, Slovensko, Maďarsko a Pobaltí od méně vyspělých států, jako je Rumunsko, Bulharsko a země Balkánu. Avšak právě v posledně zmiňovaných zemích došlo v čase k rapidnímu poklesu negramotnosti, zatímco v předchozí skupině zemí se drží od roku 1989 na téměř konstantní úrovni.

Urbanizace

Urbanizace je proxy proměnnou pro všeobecnou úroveň modernizace v daném státě. V teoretické části byl zvažován pozitivní efekt urbanizace na kvalitu vládnutí. Samotná proměnná není věcně příliš zajímavá a do modelů spíše vstupuje jako další kontrolní socioekonomická proměnná. Proměnná je získána z databáze Světové banky World Development Indicators.

⁵⁰ Dostupné na <<http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>>.

⁵¹ Dostupné na <<https://data.oecd.org/eduatt/population-with-tertiary-education.htm>>.

Atraktivita demokratického způsobu vládnutí po pádu komunismu spočívala v tom, že byla schopna zajistit ekonomický rozvoj, který bývalé staré režimy nedokázaly zajistit. Nebudeme-li brát v potaz krátkou debatu začátkem devadesátých let o konci dějin, v současnosti není tento vztah tak jasný, protože i autoritářské státy jako Čína, Singapur či Saudská Arábie dokázaly zajistit slušný ekonomický růst, čímž se staly vzorem pro autoritářské režimy jinde na světě. Tento růst je ale v mnoha případech způsoben jinými kontextuálními faktory a často není zobecnitelný na celou skupinu autoritářských zemí. I přes některé výjimky jako Singapur a další městské státy či státy Perského zálivu, je celkový trend víceméně jasný. Vyšší ekonomická úroveň, měřeno jako HDP na obyvatele, je silně korelovaná s indexy kvality demokracie jako Freedom House, ale je zejména korelovaná s kvalitou vládnutí, což dokazuje výzkum Rothsteina (2011: 45–46).

HDP na obyvatele je tradičním indikátorem ekonomického bohatství a vyspělosti země a je běžně používáno jako kontrolní proměnná. Protože není HDP na obyvatele v dolarech normálně rozložené, provádí se běžně transformace indikátoru do jednotek přirozeného logaritmu. To má i další výhodu, nedochází ke zkreslení analýzy tím, že některé státy mají příliš vysoké HDP. Vysvětleno na příkladu, pokud zvažujeme efekt bohatství na kvalitu vládnutí, nebude příliš velký rozdíl mezi například Lucemburskem a Belgií, přestože Lucembursko má hodnotu HDP na obyvatele dvojnásobnou. Logika platí i obráceně, u chudých států. Jedná se o druhý důvod, proč obecně vstupuje do všech statistických modelů tato proměnná až po logaritmické transformaci. Zdroj je Světová banka.

4.3.1. Institucionální proměnné

Ve statistických modelech panelových dat je kontrola institucionálních proměnných velmi obtížná. Institucionální proměnné se totiž obvykle v čase nemění. Některé modelové specifikace, jak již bylo řečeno výše, neumožňují vložení institucionálních proměnných. Jedná se o modely s fixními efekty pro dané země. Fixní efekt je totiž perfektně korelovaný s institucionální proměnnou, pokud se její hodnota v čase nezměnila. Institucionální proměnné tak spíše slouží jako kontrolní proměnné. Základní rozdělení je na prezidentské a parlamentní režimy. Tato dichotomická proměnná by dále

komplikovala regresní modely, v nichž je použito mnoho dichotomických proměnných. Hypoteticky můžeme kontrolovat efekt síly legislativy dle indexu Stevena Fishe (2006), který poukázal na vztah mezi tímto indexem a mírou demokracie měřenou pomocí Freedom House indexu. Index legislativní síly je konstruován na základě 32 otázek indikujících přítomnost daného ustanovení posilující či oslabující roli parlamentu. Oproti středoasijským postsovětským státům je jen několik zemí SVE, kde je prezident silnější, nicméně i tak je tato skupina zemí poměrně homogenní. Za poloprezidentské režimy můžeme označit Rumunsko a Litvu, popřípadě Polsko do roku 1997 (data hlavní závisle proměnné ale začínají rokem 1995). Z tohoto důvodu institucionální proměnná síla legislativy na kvantitativní úrovni nemá příliš smysl, protože dokáže odlišit jen několik zemí, z toho jedna má nižší kvalitu vládnutí a dvě zbylé patří k průměru. Z toho lze usoudit, že tato proměnná nebude mít příliš velký vliv.

Dalšími institucionálními faktory jsou volební systémy. Pro účely kvantitativní analýzy jsou kódovány jen tři kategorie, a to poměrné, většinové a smíšené volební systémy s tím, že poměrné systémy, kterých je většina, mohou vstoupit do modelu jako referenční kategorie. Výhodnější je spočítat přímo index disproporcionality, který odhalí rozdílné typy volebních systémů, a navíc spočítá míru disproporcionality pro jednotlivé volby zvlášť na základě volebních výsledků. Běžně používaným indexem je Gallagherův Least Square Index (Gallagher 1991).

Typ volebního systému a index disproporcionality jsou jediné použitelné institucionální proměnné v kvantitativní analýze tohoto typu. Zbylé institucionální proměnné mohou být z teoretického hlediska zajímavé, avšak jejich praktická aplikace v ekonometrických modelech je problematická. Většinu institucionálních proměnných lze totiž operacionalizovat jen za pomoci indikátorových proměnných a validita takového měření není velká. V modelech pak indikátorová proměnná nemusí měřit to, co si myslíme, že měří. I když lze některou institucionální proměnnou měřit na ordinální, či kardinální škále jako index, zpravidla se tato proměnná v čase nemění. Pokud ano, tak jen několikrát, což znamená, že pro velké množství period je její hodnota stále stejná. Efekty institucionálních proměnných je vhodnější zkoumat do hloubky pomocí kvalitativních srovnávacích metod. Z tohoto důvodu ve statistických modelech panelových dat nejsou žádné institucionální proměnné a až na závěr u jednoduché korelační analýzy je testována disproporcionalita.

5. ANALÝZA KVALITY VLÁDNUTÍ

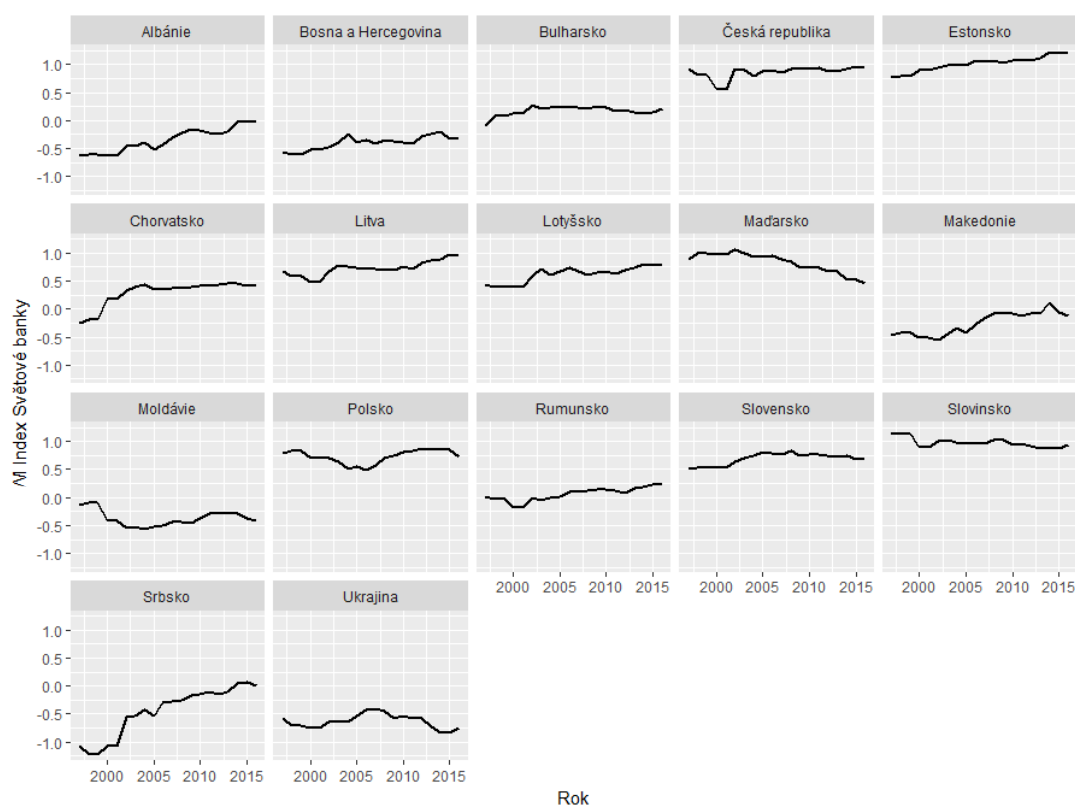
Tato kapitola se pomocí kvantitativních analýz snaží zjistit, které faktory dokáží vysvětlit rozdílnou úroveň objektivní dimenze kvality vládnutí. Samotná analýza se věnuje nejdříve první skupině zemí, které jsou zároveň členy EU. Pro zopakování, jedná se o Bulharsko, Česká republika, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Důvodem je dostupnost dat pro tyto země v čase. Následuje analýza všech zemí SVE dohromady a to pouze pro ty faktory, pro které jsou dostupná data. Předchozí skupina zemí se tak rozšíří o Albánii, Bosnu a Hercegovinu, Makedonii, Moldavsko, Srbsko a Ukrajinu. Hlavní závisle proměnnou je zde index kvality vládnutí Světové banky. Celá kapitola je pak zakončena sekcí s dílčími „kontrolními“ analýzami, které vysvětlují rozdílnou míru korupce a které využívají odlišné indikátory kvality vládnutí, které ale nejsou dostupné za celé časové období. Vysvětlovanou proměnnou je zde index korupce organizace Transparency International a indikátor kvality vládnutí University v Göteborgu, který je dostupný jen pro roky 2010, 2013 a 2017. Je nutné ale upozornit, že zbylé dva indexy využívají subjektivních dat expertů či jenom dotazovaných obyvatel státu a tudíž se nejedná o zcela objektivní indikátory, přestože teoreticky měří objektivní dimenzi kvality vládnutí.

Analýzy se opírají o pokročilé statistické (regresní) modely, které umožňují práci s panelovými daty, konkrétně pak typ tzv. cross sections time series dat. Výzkumný design je založen na kvantitativních metodách a neumožňuje vyčerpávající analýzu jednotlivých zemí. Důraz je kladem pouze na obecné (statistické) tendence v tomto regionu. Podrobné vysvětlení příčinných vztahů, tedy proč a jakým způsobem daný faktor snižuje, či zvyšuje kvalitu vládnutí, není pomocí kvantitativních metod uskutečnitelné. Výsledky analýz je nutné interpretovat především jako asociace, nikoliv jako kauzální vztahy. To znamená, že pokud nalezneme například pozitivní korelaci mezi poměrným volebním systémem a kvalitou vládnutí, nemůžeme říci, že zavedení konkrétního typu volebního systému povede k vyšší kvalitě vládnutí.⁵² Bez další (kvalitativní) analýzy

⁵² Asi největší kontroverze přepracované verze knihy Arenda Lijpharta *Patterns of Democracy* z roku 2012 budí interpretace výsledků kauzálním jazykem. Tedy, že pokud zavedeme předepsané institucionální reformy, dojde ke zvýšení kvality demokracie. Tuto preskripci vyvodil z pouhých korelací. Platí, že bohatší země mají konsenzuální formy vlády, ale to neznamená, že pokud je zavedeme, automaticky dojde ke zbohatnutí těchto států.

nejsme schopni říci, jakým způsobem by poměrný volební systém měl zvyšovat kvalitu vládnutí. Vyvstává zde tedy otázka nad užitečností kvantitativních metod, když nemůžeme jasně potvrdit směr příčinného vztahu nebo alespoň jeho existenci. To sice není možné, ale pomocníkem je zde právě teorie, která se nalezené korelace snaží vysvětlit pomocí příčinných souvislostí. Rezignovat z metodologických důvodů na teoretické vysvětlení vztahů bychom neměli, v opačném případě by se výzkum omezil na pouhý ateoretický popis korelací. I přesto tou největší silnou stránkou kvantitativních metod je empirické testování teoretických predikcí na velkém počtu případů, což zvyšuje zobecnitelnost výsledků analýzy. Kvalitativní práce zase vykazují nízkou možnost zobecnitelnosti (externí validita) nalezených poznatků na širší počet případů, protože jejich snahou je do hloubky vysvětlit daný jev. V neposlední řadě je nutné říci, že isamotné korelace jsou cenné, protože bez nich není kauzálního vztahu a teoretický předpoklad nemá oporu v empirických datech.

Graf č. 14: WGI index v zemích SVE 1996-2016

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R.

Než přejdeme k jednotlivým analýzám, pojďme se podívat na hlavní závisle proměnou, kterou je index kvality vládnutí od Světové banky v grafu č. 14. Protože jednotlivé dílčí indexy Světové banky spolu silně korelují, byl vytvořen jeden index s názvem WGI Index jako průměr dimenzí indikátorů WGI měřící „throughput“ dimenzi kvality vládnutí. Tento index je pak hlavní vysvětlovanou proměnnou následujících analýz. Graf ukazuje kvalitu vládnutí u jednotlivých zemí SVE v čase. Cílem statistického modelování je obecně vysvětlení rozptylu závisle proměnné, jinými slovy vysvětlit rozdílnou kvalitu vládnutí u sledovaných zemí z grafu č. 14. Rozptyl v případě panelových dat můžeme rozdělit na rozptyl tvořený rozdíly mezi zeměmi a na rozptyl tvořený rozdíly u jednotlivých zemí v čase. Tyto dvě složky celkového rozptylu můžeme porovnat a podívat se, jakou část tvoří. K tomu slouží tzv. rozklad rozptylu. Provedeme-li rozklad rozptylu této proměnné na složku meziskupinovou (rozptyl mezi zeměmi) a vnitroskupinovou (rozptyl uvnitř zemí) pomocí tzv. nulového modelu (země jako náhodná konstanta), tzv. vnitrotřídní korelační koeficient (ICC)⁵³ má hodnotu 0,90 za všechny země SVE. To znamená, že 90 % variace v závisle proměnné je způsobeno rozdíly mezi skupinami na druhé úrovni (Gelman a Hill 2007: 258), tedy zeměmi.⁵⁴ Pakliže provedeme rozklad rozptylu pouze u zemí, které jsou zároveň členy EU, je hodnota ICC 0,82. Skupina je více homogenní, proto pokles koeficientu není překvapivý. Z 18 % je variace tvořena rozdíly v čase v rámci zemí. Samotná statistická procedura rozkladu rozptylu má věcnou interpretaci. Kvalita vládnutí v zemích SVE se v čase změnila relativně málo, rozdíly mezi zeměmi pořád přetrvávají a jsou hlavním zdrojem rozptylu proměnné.

5.1. Kvalita vládnutí v členských zemích EU střední a východní Evropy

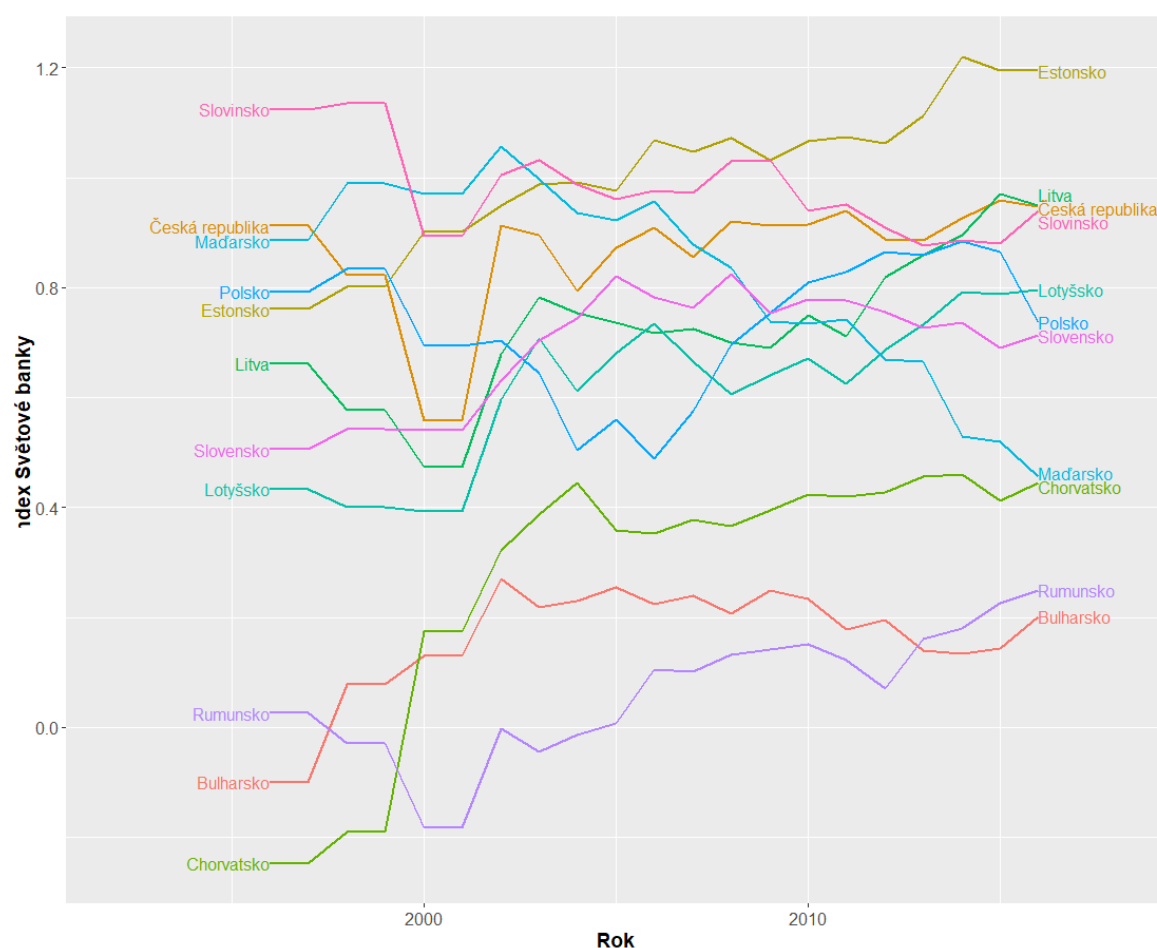
Tato část se zabývá pouze kvalitou vládnutí u první skupiny analyzovaných zemí. Důvodem je to, že pro tuto skupinu existuje nejvíce dostupných dat. Týká se to zejména různých indexů polarizace, indexů trvání a stability vlád, ideového složení, výpočtů volatility, ale i sociálního kapitálu, protože ne všechny země se vždy účastnily všech vln

⁵³ V programu STATA po spuštění nulového modelu příkaz „icevar“ nebo „estat ic“, který spočítá hodnoty ICC.

⁵⁴ Pokud se definuje náhodná konstanta nikoliv dle země, ale dle roku, ICC má nulovou hodnotu. To znamená, že nulový podíl variace v závisle proměnné je přičitatelný rozdílům mezi jednotlivými roky. Skupina případů v žádném roce nemá vliv na celkový rozptyl závisle proměnné.

European Value Survey a European Social Survey. Ve většině studií je výzkum zaměřen právě na tuhle skupinu zemí. Jak si na tom tyto země v kvalitě vládnutí stojí, ukazuje následující graf č. 15.

Graf č. 15: WGI index v zemích EU střední a východní Evropy 1996-2016

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R.

Cílem je vysvětlit variaci v indexu jak mezi zeměmi, respektive jejich pořadí, tak variaci v čase u dané země. Proč některé země vykazovaly v čase pokles, nebo růst? A proč se tato dynamika změnila? Na tyto otázky se zaměřují následující statistické modely, v nichž hlavní vysvětlující proměnné jsou rozřazeny do tří kategorií: politické proměnné, proměnné sociálního kapitálu a socioekonomické proměnné. Klíčovými proměnnými z hlediska teorie jsou politické proměnné, jako je fragmentace vlády, její ideová koherence a zejména stabilita. Další skupinou klíčových proměnných jsou dimenze sociálního kapitálu. Z teoretického hlediska jsou právě tyto dvě skupiny proměnných

nejzajímavější. Ekonomické proměnné slouží spíše pro kontrolu. Bylo již prokázáno, že vztah mezi kvalitou vládnutí a HDP na obyvatele je relativně těsný (Rotshtein 2011: 46) a proto není důvod očekávat v případě zemí SVE opak.

Než přejdeme k analýze vlivu jednotlivých proměnných, je vhodné zmínit, že samotný popis statistických modelů je velmi technicistní a není pro čtenáře příliš přívětivý. Obecně se jedná o nevýhodu textů vycházejících z kvantitativních analýz. Výsledný text je kompromisem mezi přesným popisem metodologického postupu a interpretací samotných výsledků statistických modelů. Důležité informace k jednotlivým specifikacím lze nalézt v poznámce pod jednotlivými tabulkami. Vliv daných proměnných je možno vyčíst přímo z tabulky statistických modelů a přeskočit tak jejich popis až na konec této podkapitoly, kde jsou vždy shrnuty důležité výsledky analýz. K vlastní interpretaci modelů stačí znát hodnoty minima a maxima zkoumaných kardinálních proměnných a kódování indikátorových či ordinálních proměnných. Přehledná tabulka deskriptivní statistiky a kódování je součástí přílohy číslo 1 na konci celého textu. Analýza začíná modely s fixními efekty pro dynamicky se měnící proměnné, následují hierarchické regresní modely, které umožňují analyzovat proměnné, jejichž hodnoty se mění pouze málo. Týká se to především sociálního kapitálu, který byl měřen pomocí dat sociologických šetření EVS a ESS.

První statistické modely jsou vytvořeny pouze pro proměnné, které vykazují variaci v čase. Regresní modely pro panelová data s fixními efekty (FE) neumožňují zahrnutí těch nezávisle proměnných, které se v čase u zemí nemění. Důvodem je to, že se vlastně jedná o indikátorové proměnné pro případy dané země. Každá země až na jednu (jedná se o referenční kategorii) tak do modelu vstupuje jako samostatná indikátorová proměnná. Tato proměnná (tzv. fixní efekt) je totiž silně korelovaná s málo variujícími proměnnými. V případě v čase invariantní proměnné statistický software dokonce tuto proměnnou automaticky vyloučí z důvodu perfektní korelace (± 1) mezi takovouto proměnnou a fixním efektem (indikátorová dummy proměnná pro danou zemi). Avšak velkou výhodou fixních efektů je, že jsou vymazány variace mezi státy a je kontrolován problém zvaný *unit heterogeneity* (Wilson a Butler 2007), který byl představen v metodologické sekci. Modely s fixními efekty pro panelová data tak vysvětlují variaci proměnných v čase, nicméně nevysvětlí variaci mezi zeměmi, které pohltí fixní efekt (Wooldridge 2013: 485). Do modelů mezi vysvětlující proměnné byla doplněna

i zpožděná závisle proměnná (*lagged dependent variable*, dále *LDV*) v čase $t-1$ (blíže Achen 2000). Ta kontroluje dynamiku v čase, tedy to, že hodnota závisle proměnné je ovlivněna hodnotou v předchozím roce. Vložením LDV proměnné se stane to, že zbylé nezávisle proměnné vysvětlí pouze variaci v čase, která není dána hodnotou závisle proměnné v minulém roce. Proto se jedná o velmi robustní test efektu našich indikátorů.⁵⁵ Specifikace jednotlivých modelů je uvedena v tabulce 8, koeficienty u FE a LDV se zpravidla neuvádějí. Hodnoty nejsou věcně relevantní a dojde ke zjednodušení tabulky.⁵⁶

V modelech je zařazeno 11 zemí SVE, které jsou členy EU. Data jsou od roku 1996 do roku 2016 s výjimkou Chorvatska, Litvy, Rumunska a Slovenska, pro které nejsou dostupná data celé řady indexů z roku 2016, kdy se v těchto zemích konaly volby.⁵⁷ V modelech dále chybí institucionální proměnné a ty, které se v čase nemění. Výsledky analýzy ukazují, o kolik se zvýší, či sníží v průměru kvalita vládnutí v daném roce u dané země, pokud se hodnota nezávisle proměnné v čase změní o jednu jednotku při kontrole všech rozdílů mezi zeměmi (*unit heterogeneity*) a současně při kontrole všech zbylých nezávisle proměnných v modelu.⁵⁸ V tabulce č. 8 jsou uvedeny nestandardizované koeficienty. Pro interpretaci koeficientů slouží deskriptivní tabulka všech proměnných, v níž jsou uvedeny průměrné hodnoty, minima, maxima a směrodatné odchylky.

⁵⁵ Oproti jiné modelové specifikaci (například jednoduchá lineární regrese), tato je velmi konzervativní a robustní, protože částečně řeší problém „omitting variable bias“, tedy situaci, kdy výzkumník opomene důležité nezávisle proměnné, což ve výsledku zkreslí výsledné koeficienty takového modelu. Nevýhodou ale je, že použití FE a LDV mohou snížit hodnoty koeficientů nezávisle proměnných a zvyšují hodnoty jejich směrodatných chyb (Achen 2000). V programu STATA15 je použit příkaz *xtreg* a jsou specifikovány robustní chyby, jež jsou klastrovány dle zemí (syntax vce robust). Viz STATA manuál, dostupné na <<https://www.stata.com/manuals13/xtxtreg.pdf>>.

⁵⁶ Pokud se použije specifický příkaz např. „*xtreg*, fe“, statistický software STATA15 hodnoty koeficientů ani neukáže.

⁵⁷ Modely pro roky 1995-2015 mají stejné výsledky. Modely jsou tak robustní vůči případům za rok 2016.

⁵⁸ Torres-Reyna, Oscar 2010. Getting Started in Fixed/Random Effects Models using R, dostupné online na <<https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101R.pdf>>.

Tabulka č. 8: Politické a dynamicky se měnícími proměnné v čase

DV: WGI Proměnná	Model 1 (Politický model)	Model 2 (Plný model)	Model 3 (XTPCSE)
Počet vládnoucích stran	0,013* (0,006)	0,010* (0,006)	0,010* (0,005)
Minimálně vítězná vláda	0,024** (0,010)	0,021** (0,010)	0,021** (0,009)
Ideově koherentní vláda	-0,026** (0,011)	-0,024** (0,011)	-0,024** (0,010)
Trvání vlád (ln)	0,023** (0,009)	0,026*** (0,008)	0,026*** (0,008)
Předčasné volby	-0,047** (0,022)	-0,048** (0,021)	-0,048** (0,024)
Alternace	0,017* (0,010)	0,019* (0,009)	0,019** (0,009)
Efektivní počet stran	-0,002 (0,012)	-0,002 (0,011)	-0,002 (0,011)
Zisk první strany	-0,000 (0,001)	-0,001 (0,001)	-0,001 (0,001)
Polarizace	-0,002 (0,001)	-0,001 (0,001)	-0,001 (0,001)
Volatilita	-0,000 (0,001)	0,000 (0,001)	0,000 (0,001)
HDP na obyvatele (ln)		0,399*** (0,098)	0,399*** (0,138)
Volební účast		0,000 (0,001)	0,000 (0,001)
Podíl vysokoškoláků		-0,002** (0,001)	-0,002 (0,001)
Urbanizace		-0,023*** (0,005)	-0,023*** (0,004)
Růst HDP v % (t-1)		-0,001 (0,001)	-0,001 (0,002)
Konstanta	-0,026 (0,103)	-0,106 (0,494)	0,022 (0,471)
Fixed effects	ANO	ANO	ANO
Lagged DV	ANO	ANO	ANO
N	223	213	213
R ²	0,737 ⁺	0,777 ⁺	0,970

*Poznámka: Robustní a panelové směrodatné chyby v závorkách, * $p < 0,1$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$, dvojstranný test. ⁺ jedná se o podíl vysvětlené variace v rámci zemí v čase („within R²“ po příkazu „xtreg“). Model 1 představuje pouze politické proměnné na úrovni vlády a parlamentu. Model 2 je kompletním modelem zahrnujícím i socioekonomické proměnné. Důvodem je kontrola robustnosti efektu politických proměnných i po doplnění dalších kontrolních socioekonomických proměnných, které mají nižší teoretickou váhu. Sada modelů tak umožňuje porovnat efekty proměnných při rozdílných specifikacích. Třetí model je specifikací dle Becka a Katze (1995) s panelovými korigovanými chybami, jenž poskytuje téměř identické výsledky s modelem 2 (mění se jen způsob výpočtu směrodatných chyb, (příkaz STATA15 xtpcse). Závisle proměnnou je průměrná hodnota indikátorů kvality vládnutí Světové banky, WGI. R² je v případě modelů s fixními efekty tzv. „within R²“, tedy podíl variance závisle proměnné v rámci panelů, který je vysvětlitelný modelem. Některé faktory sytí jak vysvětlenou variaci v rámci panelů, tak mezi panely tzv. „between R²“, které není uvedeno. V případě xtpcse se jedná o klasické celkové R², které však nemá smysl více interpretovat, protože je především syceno fixním efektem a LDV. Modely jsou vytvořeny pomocí balíčku „estout“ pro STATA15.*

Ve všech modelech má na kvalitu vládnutí statisticky významný efekt počet stran ve vládě. S každou novou stranou tvořící koalici vzroste kvalita vládnutí zhruba o hodnotu 0,02 WGI indexu. Výsledek jde proti uvažované hypotéze o tom, že vysoká fragmentace vlády, respektive příliš velký počet stran, vede k horší kvalitě vládnutí. Pozitivní efekt není nijak významný, dokonce i při použití panelových dat nelze hovořit o kauzálním vztahu, ale o pouhé korelaci. Vícestranické kabinety jsou ve smyslu korelace asociovány s vyšší kvalitou vládnutí. Proměnná byla testována i jako dichotomická, protože se nemusí jednat o lineární vztah. Vlády skládající se z velkého počtu stran mohou mít teoreticky negativní efekt na kvalitu vládnutí. Hrubou hranicí bylo rozdělení na více než tři vládní koaliční strany. Pokud do modelu místo počtu stran vstoupí tato indikátorová proměnná, její efekt není statisticky významný a není tak odlišitelný od vlád složených z méně než tří stran. Samotný počet stran není zcela robustním prediktorem lepší kvality vládnutí v zemích SVE, které jsou dnes členy EU.

Daleko důležitějším než počet vládnoucích stran se jeví typ koalice. Indikátorová proměnná značí vládnoucí koalici, jež byla minimálně vítězná (Woldendorp, Keman a Budge 2000). Do této kategorie byly sloučeny i jedno-stranické majoritní kabinety, kterých bylo relativně málo. Referenčními kategoriemi jsou všechny zbylé typy vlád od nadměrných, po minoritní až úřednické. Koeficient je kladný a ve všech případech statisticky významný. V zemích, v nichž vládly minimálně vítězné koalice, byla vyšší kvalita vládnutí než v zemích, kde vládly koalice nadměrné či menšinové kabinety. Analyzovány byly všechny kategorie zvláště i pomocí základních kvantitativních metod jako ANOVA. Při pouhé deskripci průměrů a jejich konfidenčních intervalů se minimálně vítězná koalice statisticky významně liší od všech ostatních typů vlád. Zbylé typy vlád se od sebe neliší. Úřednické a přechodné kabinety nejsou nijak výrazně početně zastoupeny, a tudíž jejich efekt nelze interpretovat. Výsledek tedy ukazuje, že nezáleží ani tak na počtu vládnoucích stran, jako na charakteru vládnoucí koalice. Minimálně vítězné koalice jsou v zemích SVE pozitivně asociovány s kvalitou vládnutí.

Jakou roli pak dále hraje ideové složení těchto vlád? Tato otázka je zajímavá nejen pro politology, ale především pro samotné voliče a politické představitele. Dosavadní výzkumy na rozdílných úrovních, ať už na komunální (Lysek 2016; Medir et al 2017: 638), či regionální (Putnam 2003), nepotvrdily výrazný efekt ideologického složení vlád na kvalitu vládnutí. Politologové se spíše kloní k názoru, že by teoreticky měly být

úspěšnější ideově koherentní vlády nežli ideologické slepence (O'Dwyer 2006, Grzymała-Busse 2007). Ideově koherentní vlády pro voliče představují jasnou a čitelnou vládu. Taková vláda pak čelí rovněž ideově koherentní opozici. A právě taková indikátorová proměnná, kdy hodnota 1 znamená plně levicovou či pravicovou vládu oproti situacím, kde již koaliční partner není ze stejného ideového spektra, vstoupila do původního testovacího modelu. Proměnná vycházela z krajních kategorií tzv. Schmidtova Indexu (Schmidt 1992). Referenční kategorií byla situace, kdy vláda nebyla ideově koherentní. Když se podíváme na výsledky této proměnné, ukazuje se, že ideově koherentní vlády jsou negativně asociované s kvalitou vládnutí oproti situacím, v nichž je alespoň jedna strana koalice z jiného ideového spektra.⁵⁹ Při kontrole všech dalších proměnných lze dojít k závěru, že v zemích SVE jsou ideově heterogenní vlády asociovány s vyšší kvalitou vládnutí, nežli vlády složené buď z levicových, nebo jen pravicových stran. Tato asociace může znamenat, že pro kvalitu vládnutí je důležitější konsenzus a kompromis, čehož jsou ideově heterogenní vlády v daných zemích schopny.

Patrně nejlepším prediktorem kvality vládnutí je stabilita vlády. Velmi krátké vlády trvaly 87 dní, ty nejdelší pak 1839 dní. Rozdíl mezi nejkratšími a nejdelšími vládami v průměrné kvalitě vládnutí je 0,078 WGI indexu.⁶⁰ Pakliže v zemi začne vládnout stabilní vláda celé volební období, zvýší se kvalita vládnutí po zaokrouhlení v průměru o 0,08 bodů (měřeno indexem WGI). Vzhledem k tomu, že se index v čase příliš nemění, jedná se o poměrně výraznou změnu, která může hypoteticky zapříčinit i změnu v pořadí zemí. Vládní nestabilita je negativně asociována s kvalitou vládnutí. To potvrzuje i další indikátor, a sice předčasné volby. Jejich efekt je rovněž statisticky významný a relativně i věcně významný. Interpretace je jednoduchá, protože se jedná o indikátorovou proměnnou. V roce konání předčasných voleb v průměru klesá kvalita vládnutí o hodnotu koeficientu, což je například u prvního modelu hodnota -0,047. Předčasné volby jsou již silným měřítkem nestability a udály se celkem ve 13 případech (zhruba 5 % všech případů v zemích SVE, které jsou členy EU), přesto je jejich efekt statisticky významný.

⁵⁹ Pokud do modelu vstoupí indikátorové proměnné pro levicovou a pravicovou vládu, kdy je referenční kategorií vláda složená napříč ideovým spektrem, levicové vlády se od těch smíšených odlišují na hladině spolehlivosti * $p < 0,1$. Pravicové vlády se pak od levicových ani od smíšených statisticky významně neodlišují.

⁶⁰ Nutné spočítat dle hodnot zlogaritmované proměnné, která vstupuje do modelu.

Zajímavý je pozitivní efekt u proměnné charakterizující výraznou ideovou změnu vládní kompozice v daném roce z datasetu *Comparative Political Data Set 1960-2016* od Armington et al. (2018) s názvem „gov_new“ v modelu pojmenované pro zjednodušení jako „Alternace“. V roce, kdy se výrazně změnila vláda, je i kvalita vládnutí vyšší než v jiných letech. Přestože změnu vlády mohou způsobit předčasné volby, které jsou negativně asociovány s kvalitou vládnutí, nemění se nic na efektu tohoto indikátoru. Teoretickým vysvětlením může být, že vlády ke konci volebního období již neprovádí žádné reformy, nesnaží se o zkvalitnění fungování státní správy. Naopak nová vláda v roce nástupu a její noví ministři se snaží aktivně prosazovat svoji politiku. K ověření tohoto předpokladu již nepomohou takto hrubé nástroje kvantitativních metod na úrovni zemí. S kvalitou vládnutí pozitivně koreluje proměnná měřící ekonomický rozvoj HDP na obyvatele. Výše zmíněné vztahy jsou robustní vůči jiným modelovým specifikacím. Stejně výsledky poskytují i modely, v nichž jsou proměnné transformovány do hodnot rozdílů mezi dvěma po sobě jdoucími periodami.

Přechází modely ukázaly vliv politických proměnných, které se měnily v čase. Dalo by se říci, že tyto konzervativní modely byly velmi přísným testem měření efektu jednotlivých politických proměnných a to i při kontrole socioekonomických proměnných jako je HDP na obyvatele. Následující regresní modely již obsahují ty proměnné, které se v čase nemění, nebo pouze málo. Klíčovou proměnnou v těchto modelech je sociální kapitál, ale i kontrolní socioekonomické proměnné, které se v čase v případě zemí SVE příliš neměnily. Klasická jednoduchá lineární regrese pro panelový typ dat není ideální, proto jsou využity tzv. lineární hierarchické regresní modely, které umožní modelovat i v čase invariantní proměnné. Interpretace koeficientů je nyní složitější, protože modely zahrnují jak efekty uvnitř zemí (*within-entity*), tak efekty proměnných vysvětlující variaci mezi skupinami (*between-entity effects*). Jedná se o průměrný efekt proměnné X na Y, pokud se jeho hodnota změní v čase a mezi zeměmi o jednu jednotku (Torres-Reyna 2010: 14). Výsledné modely jsou hierarchické lineární regrese s náhodnou konstantou (země).⁶¹ Výsledky modelů v tabulce č. 9 jsou robustní vůči jiným modelovým

⁶¹ Tento typ modelů má v literatuře a v nabídce statistických softwarů mnoho názvů: hierarchické modely, mixed effects models, random effects models (viz Gelman a Hill 2007).

specifikacím, které lze spustit pomocí skriptu v programu STATA nebo R, který je součástí online přílohy.

Tabulka č. 9: Hierarchické modely s náhodnou konstantou – data EVS

	Politický	Soc,cap	Pol&Soc,cap	Ekonomický	Plný
Počet vládnoucích stran	0,008 (0,011)		0,001 (0,011)		0,006 (0,010)
MWC a majoritní vláda	0,050** (0,018)		0,022 (0,018)		0,037* (0,015)
Ideově smíšená vláda	0,039* (0,019)		0,042* (0,018)		0,046** (0,016)
Trvání vlád (ln)	0,028 (0,016)		0,034* (0,015)		0,030* (0,012)
Předčasné volby	-0,089* (0,039)		-0,087* (0,036)		-0,060 (0,032)
Alternace	0,012 (0,017)		0,011 (0,016)		0,008 (0,014)
Efektivní počet stran	-0,013 (0,020)		-0,010 (0,018)		-0,009 (0,015)
Zisk první strany	-0,004 (0,002)		-0,005* (0,002)		-0,005* (0,002)
Polarizace	0,000 (0,002)		-0,002 (0,002)		-0,002 (0,002)
Volatilita	-0,003** (0,001)		-0,003** (0,001)		-0,000 (0,001)
EVS: Důvěra		0,513** (0,167)	0,062 (0,147)		-0,501** (0,159)
EVS: Inst. důvěra		-0,060 (0,089)	0,207** (0,079)		0,233** (0,083)
EVS: Sociální normy		-0,122 (0,088)	-0,197** (0,072)		-0,249*** (0,072)
EVS: Síť		-0,017 (0,082)	-0,075 (0,076)		-0,025 (0,068)
EVS: Politická participace		-0,214* (0,092)	-0,179* (0,082)		0,103 (0,083)
Podíl VŠ				-0,004* (0,002)	-0,005** (0,002)
Urbanizace				-0,014 (0,008)	-0,018* (0,009)
HDP				0,953*** (0,134)	0,974*** (0,131)
růst HDP v minulém roce				-0,002 (0,002)	-0,003 (0,002)
Inflace				-0,000 (0,000)	-0,000* (0,000)
Gini index				0,002 (0,005)	-0,007 (0,004)
(Konstanta)	0,629** (0,192)	0,610*** (0,095)	0,636*** (0,180)	-2,340*** (0,710)	-1,866* (0,744)
AIC (nulový model -186)	-261,738	-213,040	-294,725	-257,872	-356,474
BIC (nulový model -176)	-217,445	-185,500	-232,396	-226,047	-271,702
Ll (nulový model 96.4)	143,869	114,520	165,362	137,436	203,737
Počet pozorování	223	223	223	223	223

Počet skupin druhé úrovně	11	11	11	11	11
Intercept variance (0.105)	0,089***	0,099***	0,085***	0,097***	0,151***
Residual variance (0.020)	0,013***	0,018***	0,011***	0,014***	0,008***
Snijders/Bosker R2 Level 1	0,115	0,096	0,183	0,208	-0,271
Snijders/Bosker R2 Level 2	0,108	0,088	0,164	0,189	-0,396
Bryk/Raudenbush R2 Level 1	0,156	0,138	0,306	0,308	0,529
Bryk/Raudenbush R2 Level 2	0,108	0,087	0,163	0,187	-0,404

*Poznámka: Robustní směrodatné chyby v závorkách, *** $p < 0,001$, ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$
Modely jsou vytvořeny pomocí balíčku „mle4“ a „texreg“ v programovacím jazyku R.*

První model tabulky č. 9 (*Politický*) obsahuje opět pouze politické faktory. Model je uveden, protože se jedná o jinou specifikaci než v případě modelů s fixními efekty. Při použití modelu s náhodnou konstantou se výsledky nezmění. Oproti modelům s fixními efekty z tabulky č. 8 ztrácí statistickou významnost proměnná trvání vlád. V dalších modelech již tato proměnná vychází se statistickou významností. Hierarchické modely s náhodnou konstantou oproti modelům s fixní konstantou nepřinášejí nijak rozdílné výsledky. Druhý model představuje pouze efekt dimenzí sociálního kapitálu z dat mezinárodního šetření EVS bez kontroly dalších proměnných. Jak bylo vysvětleno v metodologické sekci u operacionalizace tohoto konceptu, jednotlivé dimenze spolu příliš nekorelují a je proto vhodné je zkoumat zvlášť. Navíc jsou jednotlivé dimenze sociálního kapitálu zajímavější a uchopitelnější než jeden agregovaný index. Samozřejmě byly vždy vytvořeny i modely, kde tento index vstupuje zcela samostatně bez ostatních dimenzí, přičemž byl vždy pozitivně a statisticky významně korelován s kvalitou vládnutí. Toto zjištění je sice důležité, avšak věcně zajímavější jsou jednotlivé dimenze sociálního kapitálu, zejména při kontrole dalších nezávisle proměnných. Těmito dimenzemi sociálního kapitálu jsou obecná důvěra, institucionální důvěra, sdílené sociální normy, členství v sítích a politická participace. Druhý model (*Soc.cap*) ukazuje, že s kvalitou vládnutí je pozitivně asociovaná obecná generalizovaná důvěra měřená pomocí otázky, jak moc důvěřuje respondent ostatním lidem. Zbylé dimenze sociálního kapitálu již korelované nejsou. Poslední dimenze politické participace má dokonce zápornou hodnotu koeficientu. Čím více obyvatelé politicky participují, tím daný stát vykazuje nižší kvalitu vládnutí. Při zodpovězení otázky, jaký vliv má politická participace na kvalitu vládnutí, musíme být ještě opatrní. V zemích, kde je nižší kvalita vládnutí, může převládat mobilizační efekt a tyto země v dotazníkovém šetření mohou vykazovat vyšší hodnoty participace.

Třetí model (*Pol&Soc.cap*) dává dohromady jak politické proměnné, tak latentní indikátory dimenzí sociálního kapitálu. Doplněním politických proměnných – u nichž nedochází ke změně hodnot koeficientů, což dále potvrzuje robustnost nalezených vztahů v případě politických proměnných – se zcela mění hodnota koeficientu u dimenze institucionální důvěry. Obecná důvěra pak ztratila svoji statistickou významnost. Naopak sdílené sociální normy, tedy dimenze tvořená otázkami, zda dle respondentů není v pořádku přijmout úplatek či podvádět na daních atd., je korelována negativně. Čím více toto chování lidé v dané zemi odsuzují, tím nižší skóre nalezneme u kvality vlády. Podobně jako v případě politické participace daný koeficient nelze interpretovat tak, že tam, kde lidé schvalují nemorální chování, kvalita vládnutí může vzrůst. I přes panelovou strukturu dat nelze vyvozovat kauzální závěry. V takovém případě je možné, že respondenti ze zemí s nižší kvalitou vládnutí na tuto baterii otázek odpovídali častěji tak, že toto chování je nevhodné. Kvalita vládnutí totiž koreluje s korupcí a sama korupce je součástí indexu Světové banky jako jedna z jeho složek. Abychom mohli tuto myšlenku ověřit, potřebovali bychom pravidelnější konání šetření EVS.⁶²

Pro kontrolu efektu klíčových proměnných po započtení zbylých nezávisle proměnných je vytvořen samostatný model pro socioekonomické proměnné. Jedinou proměnnou korelující s kvalitou vládnutí je zde opět HDP na obyvatele (logaritmované). Tento vztah není příliš překvapující. Negativní koeficient nalézáme u podílu vzdělaného obyvatelstva, avšak jeho věcná významnost je nízká, byť statisticky významná. Jak si stojí všechny nezávisle proměnné v posledním modelu? Z dimenzí sociálního kapitálu si udržuje pozitivní koeficient institucionální důvěra. U dimenze obecné důvěry nicméně nečekaně došlo k otočení hodnoty koeficientu na zápornou. To může být způsobeno multikolinearitou se socioekonomickými proměnnými, které jsou se sociálním kapitálem silně korelované. Tímto lze vysvětlit patrně i negativní hodnotu koeficientu u míry urbanizace v posledním modelu. Nabízí se tak odpověď, že u méně výkonných států docházelo v čase k vyšší urbanizaci, kdežto již výkonné státy vykazovaly vysokou míru

⁶² Ve skriptu jsou i modely s fixním efektem, který tento metodologický problém částečně řeší. V něm skutečně dimenze sociálních norem ztrácí hodnotu i statistickou významnost. Výsledný model s fixními efekty se příliš neliší od modelu s náhodnými efekty. Hausmannův test (viz Green 2014) pak vyhodnotil vhodnost použití modelu s fixními efekty nad specifikací s náhodným efektem. Protože se jedná o disertační práci, je zde prostor pro interpretaci více modelových specifikací a není nutné uvádět jen jeden konkrétní model, jako je tomu v případě odborného článku.

urbanizace, která se v čase neměnila. Poslední model není zcela ideálním. Především je v něm příliš mnoho proměnných na relativně malý počet případů. Přestože se jedná o panelová data za rok a počet 223 případů se zdá dostatečný, variace závisle proměnné je relativně nízká a je způsobena především rozdíly mezi zeměmi nežli variací v čase.

Jakým způsobem hodnotit jednotlivé modely? Oproti obyčejné lineární regresi se používá vícero kritérií. Tabulka ukazuje Akaikeho informační kritérium (AIC) a bayesovské Schwarzovo informační kritérium (BIC), které slouží pro posouzení vhodného modelu pro naše data, přičemž platí, že čím je jejich hodnota nižší, tím je model vhodnější. Hodnoty těchto kritérií jsou samy o sobě obtížně interpretovatelné.⁶³ Porovnáváme totiž jen relativní změnu za podmínky, že jsou vytvořené na stejném počtu shodných případů. Vhodné je srovnání s tzv. nulovým modelem, který obsahuje pouze náhodnou konstantu bez dalších nezávisle proměnných (v případě HLM se hovoří o fixních efektech⁶⁴). AIC i BIC má u těchto modelů negativní hodnotu, co nebývá běžné. Stále však platí nižší hodnota, tedy vyšší záporná hodnota obou kritérií. U výsledných modelů je těžké dle tohoto kritéria určit, jaký z nich je nejvhodnější, protože se hodnoty příliš neliší. Poslední plný model sice vykazuje lepší hodnoty než předchozí modely, je to však dáno tím, že je zde zahrnuto více proměnných. Model s politickými proměnnými má lepší hodnoty statistických kritérií vhodnosti oproti modelu, kde je pouze sociální kapitál a jeho dimenze. Stejně je tomu v případě ekonomického modelu, kdy HDP na obyvatele je úspěšnější prediktor než sociální kapitál. Nicméně pokud se podíváme na zbytkový rozptyl (*residual variance*), tak v případě posledního modelu dochází k jeho největšímu poklesu. Tento model nejlépe vysvětlí variaci uvnitř států v čase, ale protože vzrostla hodnota rozptylu konstanty (*intercept variance*), je tento model horší ve vysvětlení rozdílů mezi zeměmi. Ideálně by mělo dojít ke snížení obou složek rozptylu, protože to znamená, že tento rozptyl dokáže vysvětlit naše proměnné.

⁶³ Například klasické kritérium úspěšnosti modelu R^2 u klasické regrese a jeho hodnoty můžeme porovnávat mezi zcela odlišnými modely na rozdílných datech napříč výzkumy, ale v případě AIC ani BIC takového porovnání není možné.

⁶⁴ Nejedná se o fixní efekty ve smyslu dummy proměnných za jednotlivé skupiny, nýbrž o fixní efekty jako nezávisle proměnné. Hierarchické modely jsou ve statistických programech označovány jako „*mixed models*“, tedy smíšené modely, které obsahují náhodnou konstantu nebo směrnici spolu s ostatními nezávisle proměnnými, které se pro odlišení nazývají jako „*fixed effects*“. Například balíček lme4, pomocí něhož byly modely vytvořeny, dostupné na <<https://cran.r-project.org/web/packages/lme4/lme4.pdf>>.

Pro hierarchické modely existuje výpočet vysvětlené variance pro obě úrovně (Bryk and Raudenbush 1992: 68; Snijders a Bosker 1994: 350; Gelman a Hill 2007: 473). Nejpožívanější výpočty jsou Snijders/Bosker a Bryk/Raudenbush R-square pro první i druhou úroveň, které jsou k dispozici například v balíčku „mlt“ pro program STATA15. Obecně platí, že Snijders/Bosker R-square nadhodnocuje vysvětlenou varianci pro první úroveň, zatímco Bryk/Raudenbush R-square nadhodnocuje úroveň druhou, proto je vhodné interpretovat zhruba prostřední hodnotu. V případě našich modelů jsou pro druhou úroveň koeficienty téměř shodné, ale liší se při hodnocení první úrovně. Asi neúspěšnějšími modely jsou modely se sociálním kapitálem a politickými proměnnými dohromady (třetí model) a model pouze s ekonomickými proměnnými, kde klíčovou proměnnou nejlépe vysvětlující kvalitu vládnutí je HDP na obyvatele. Modely jsou rovnocenné, tudíž můžeme říci, že samotné bohatství státu je při vysvětlení rozdílné kvality vládnutí stejně důležité, jako celá série politických a „sociálněkapitálových“ indikátorů. Zajímavé je, že sloučíme-li všechny sledované proměnné do jednoho modelu, vysvětlující schopnost tohoto plného modelu se zhorší. Nejen že vzroste rozptyl konstanty, jenž je vyšší než u nulového modelu, ale zhorší se i koeficienty R^2 , které jsou dokonce záporné. Koeficienty skutečně mohou nabýt záporných hodnot, pokud je model pro danou úroveň méně vhodný než nulový model (Gelman a Hill 2007: 480). Reziduální rozptyl z první úrovně je u plného modelu nejvyšší a dle koeficientu Bryk/Raudenbush R-square je podíl vysvětlené variance v rámci zemí vůbec nejvyšší.

Zatímco politické proměnné si i v modelech s náhodnou konstantou udržely hodnotu svých koeficientů, což potvrzuje závěry vyvozené z prvních modelů s fixními efekty, z teoretického hlediska proměnné sociálního kapitálu z dat European Value Survey příliš úspěšné nebyly. Byl potvrzen pouze vztah mezi obecnou generalizovanou důvěrou v ostatní lidi a kvalitou vládnutí, avšak zbylé dimenze korelovaly buď málo (institucionální důvěra), nebo jim model přisoudil záporný koeficient, což odporuje teoretickým předpokladům literatury sociálního kapitálu. V metodologické části věnující se měření konceptu sociálního kapitálu byly zjištěny rozdíly mezi výsledky výzkumu European Value Survey a European Social Survey. Z tohoto důvodu je nutné vytvořit další baterii modelů, v níž je sociální kapitál měřen pomocí dat z šetření European Social Survey. Pro periodu před první vlnou šetření z roku 2002 jsou pro dané země dostupné

jen hodnoty z poslední vlny šetření ESS. Jak bylo ukázáno, hodnoty sociálního kapitálu se v čase příliš nemění.

Z důvodu problémů týkajících se šetření EVS je záhodno dále testovat proměnné sociálního kapitálu z dat šetření ESS. Tabulka č. 10 ukazuje výsledné modely pro sociální kapitál, který je měřen dle dat ESS. V tabulce jsou opět pro porovnání prezentovány i některé stejné modely z předchozí tabulky.

Tabulka č. 10: Hierarchické modely s náhodnou konstantou – data ESS

	Politický	Soc,cap	Pol&Soc,cap	Ekonomický	Plný
ESS: Důvěra		0,105** (0,039)	0,081* (0,035)		0,116*** (0,030)
ESS: Inst. důvěra		-0,008 (0,039)	0,024 (0,033)		-0,006 (0,029)
ESS: Sítě		0,229*** (0,046)	0,225*** (0,040)		0,162*** (0,036)
ESS: Politická participace		0,047 (0,041)	0,154*** (0,035)		0,081* (0,034)
Počet vládnoucích stran	0,008 (0,011)		0,008 (0,010)		0,002 (0,008)
MWC a majoritní vláda	0,050** (0,018)		0,058*** (0,016)		0,042** (0,014)
Ideově smíšená vláda	0,039* (0,019)		0,017 (0,018)		0,017 (0,014)
Trvání vlád (ln)	0,028 (0,016)		0,034* (0,014)		0,030** (0,012)
Předčasné volby	-0,089* (0,039)		-0,086* (0,035)		-0,059* (0,030)
Alternace	0,012 (0,017)		0,006 (0,015)		0,012 (0,013)
Efektivní počet stran	-0,013 (0,020)		-0,030 (0,018)		-0,024 (0,015)
Zisk první strany	-0,004 (0,002)		-0,006** (0,002)		-0,006*** (0,002)
Polarizace	0,000 (0,002)		0,005* (0,002)		0,003 (0,002)
Volatilita	-0,003** (0,001)		-0,001 (0,001)		0,001 (0,001)
Podíl VŠ				-0,004* (0,002)	-0,003* (0,001)
Urbanizace				-0,014 (0,008)	-0,026*** (0,007)
HDP				0,953*** (0,134)	0,780*** (0,110)
růst HDP v minulém roce				-0,002 (0,002)	-0,002 (0,002)
Inflace				-0,000 (0,000)	-0,000 (0,000)
Gini index				0,002 (0,005)	-0,000 (0,004)

(Konstanta)	0,629** (0,192)	0,645*** (0,082)	0,636*** (0,175)	-2,340*** (0,710)	-0,760 (0,652)
AIC (nulový model -186)	-261,738	-218,792	-312,460	-257,706	-388,960
BIC (nulový model -176)	-217,445	-194,695	-254,538	-226,881	-307,188
Ll (nulový model 96.4)	143,869	116,396	173,230	137,853	218,480
Počet pozorování	223	223	223	223	223
Počet skupin druhé úrovně	11	11	11	11	11
Intercept variance (0.105)	0,089***	0,072***	0,083***	0,097***	0,162***
Residual variance (0.020)	0,013***	0,018***	0,010***	0,014***	0,007***
Snijders/Bosker R2 Level 1	0,115	0,332	0,235	0,208	-0,268
Snijders/Bosker R2 Level 2	0,108	0,371	0,216	0,189	-0,403
Bryk/Raudenbush R2 Level 1	0,156	0,136	0,356	0,308	0,592
Bryk/Raudenbush R2 Level 2	0,108	0,373	0,215	0,187	-0,411

*Poznámka: Robustní směrodatné chyby v závorkách, ***p < 0,001, **p < 0,01, *p < 0,05
Hausmanův test potvrdil v případě modelu sociálního kapitálu vhodnost použití modelů s náhodným efektem oproti modelům s fixními efekty (Prob>chi2 = 0.556). Přestože již test indikoval vhodnost fixních efektů pro další modely, pro srovnatelnost efektu sociálního kapitálu byla zachována tato specifikace
Modely jsou vytvořeny pomocí balíčku „mle4“ a „texreg“ v programovacím jazyku R.*

Jaké výsledky přináší analýza dat ESS? U politických proměnných se změnou indikátorů sociálního kapitálu nic nezměnilo. Klíčové dimenze sociálního kapitálu jsou tentokrát umístěny v prvních řádcích tabulky. Oproti dimenzím z dat EVS jsou hned tři dimenze sociálního kapitálu z dat ESS pozitivně asociovány s kvalitou vládnutí. Jedná se nejen o obecnou důvěru, ale i členství v sítích a organizacích (odborné, strany a ostatní asociace) spolu s politickou participací, jejíž koeficient je statisticky významný ve třetím a následně i v plném modelu. Sociální kapitál je zde úspěšnějším prediktorem, nežli je tomu v případě HDP na obyvatele v ekonomickém modelu, protože statistiky hodnotící model jako celek vykazují méně příznivé hodnoty. Rozptyl na druhé úrovni je menší a zároveň jsou vyšší hodnoty koeficientů R^2 pro tuto úroveň. Patrně nejvhodnějším modelem je kombinace politických proměnných se sociálním kapitálem. Právě tato třetí modelová specifikace asi nejlépe vystihuje analyzovaná data zemí střední a východní Evropy.

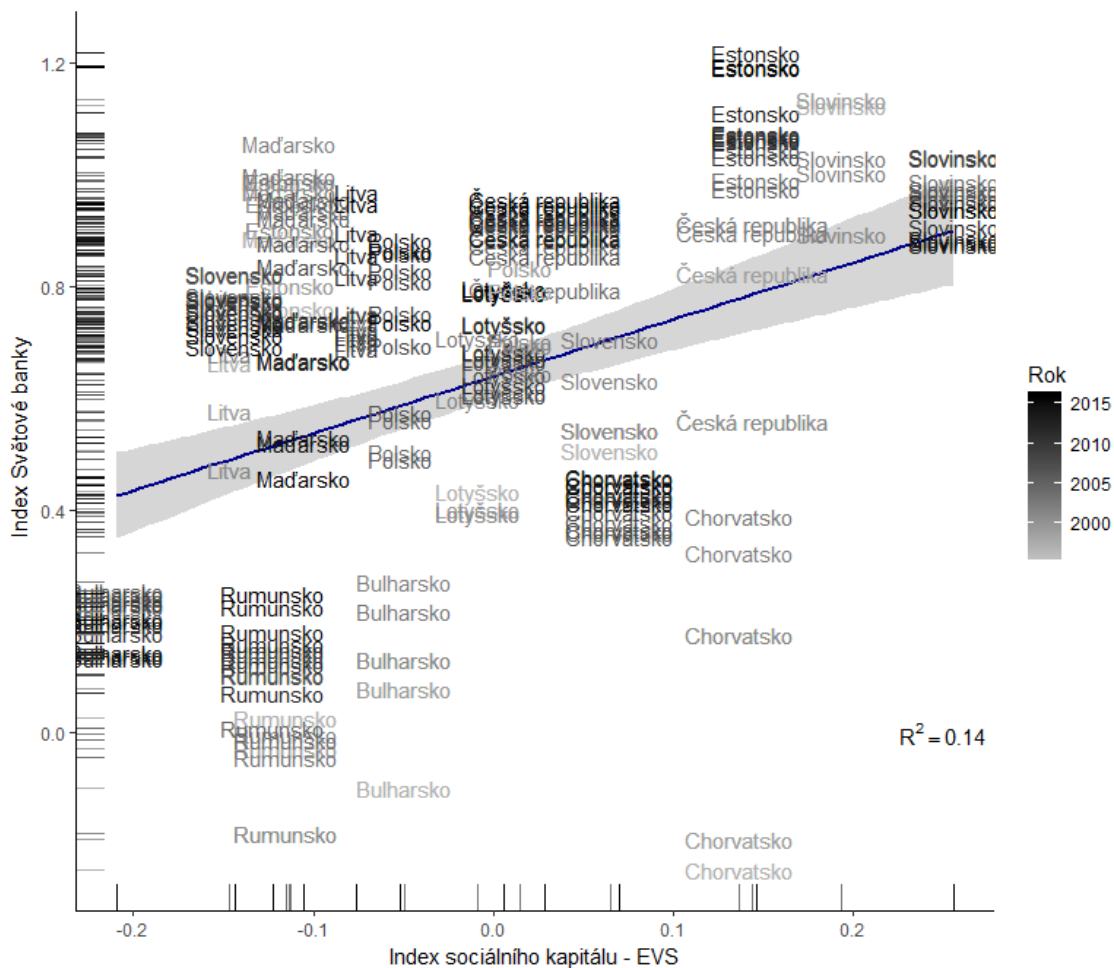
Můžeme říci, které dimenze sociálního kapitálu jsou s kvalitou vládnutí spjaté nejvíce? Indexy sociálního kapitálu byly standardizovány, tudíž jsou jejich efekty na kvalitu vládnutí snadno porovnatelné mezi sebou. Největší vliv má ve všech modelech dimenze sítí, tedy členství a aktivita v různých organizacích. Pokud se například angažovanost obyvatel zvýší o hodnotu jedné směrodatné odchylky, zvýší se kvalita vládnutí v čase a mezi zeměmi dle třetího modelu o hodnotu koeficientu 0,225. Na tomto místě je potřeba upozornit, že i přes panelovou strukturu dat nelze mluvit o kauzálním vztahu, tedy že zvýšení participace zapříčiní i zvýšení kvality vládnutí. Jedná se jen o interpretaci modelu. Statistické modely ukazují pouhé asociace mezi nezávisle

proměnnými (při jejich vzájemné kontrole) a kvalitou vládnutí. Na druhou stranu jsou interpretace z panelových dat postaveny na silnějších metodologických základech, než kdybychom analyzovali data pouze v jednom časovém okamžiku. Z panelových dat můžeme totiž usuzovat, že v zemích s vyšším sociálním kapitálem rostla v čase kvalita vládnutí více.

Dimenze času je vůbec zajímavá. Při vizuální inspekci vztahu mezi sociálním kapitálem a kvalitou vládnutí se ukázalo, že tento vztah je s časem těsnější. Samozřejmě je těžké určit směr vztahu, protože je přítomna endogenita vztahu mezi sociálním kapitálem a kvalitou vládnutí. Kvalitnější vlády totiž mohou zvyšovat míru participace ve spolcích, stejně jako zvyšovat míru důvěry mezi obyvateli. Kvalitnější vlády by měly zvyšovat i institucionální důvěru. Teoreticky je tedy možná i reverzní kauzalita. Sociální kapitál i kvalita vládnutí se mohou zvyšovat současně, aniž bychom byly schopni oddělit jednotlivé příčinné mechanismy a jejich směr. Nedostupnost srovnatelných a kompletních dat o sociálním kapitálu za všechny země SVE v delším časovém horizontu bohužel neumožňuje lepší statistické modelování. Spokojit se tak musíme s jednoduchými grafy zobrazujícími korelaci mezi sociálním kapitálem a indexem kvality vládnutí Světové banky.

První graf č. 16 ukazuje tento vztah na datech EVS. V grafu jsou zobrazeny členské země EU a sociální kapitál z šetření 1999 a 2008. Předělem je rok 2004, který je zhruba uprostřed mezi těmito vlnami, a index sociálního kapitálu z roku 1999 je přiřazen zpětně letům 1996-2003. Index z roku 2008 je přiřazen periodě 2004-2016. Data Světové banky jsou samozřejmě stále roční. V grafu jsou zobrazeny názvy zemí, kdy šedá barva značí, že se jedná o pozorování do roku 2000. Černá barva pak značí pozorování od roku 2010. Jednotlivé země se přibližují regresní přímce, která je modelována za všechny pozorované případy. Interval spolehlivosti je pak ilustrační a neslouží ke statistické inferenci. Pakliže v grafu zobrazíme všechny regresní přímky pro jednotlivé roky, všechny – kromě několika přímek pro počáteční roky pozorování – leží uvnitř tohoto intervalu.

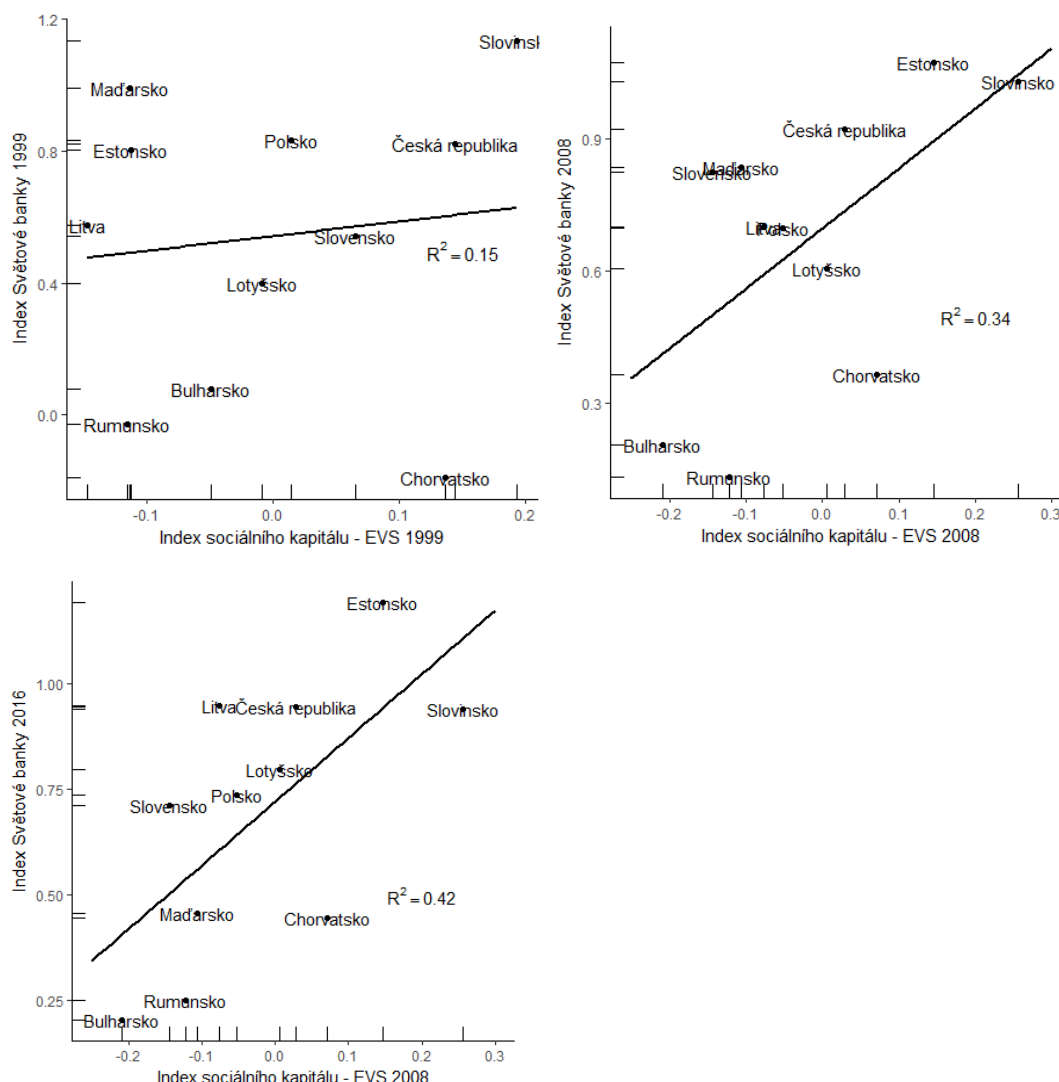
Graf č. 16: Korelace mezi sociálním kapitálem dle EVS a kvalitou vládnutí WGI – země EU

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R.

Celková korelace je střední a podíl vysvětlené variance je 14 %. Korelační koeficient s časem roste. Jak ukazuje série následujících grafů č. 17, nejtěsnější vztah je v posledním sledovaném roce 2016. Nicméně i pro rok sběru dat šetření EVS 2008 je tento vztah silný. Jedná se o vybrané regresní přímky, ze kterých je složen graf č. 16.

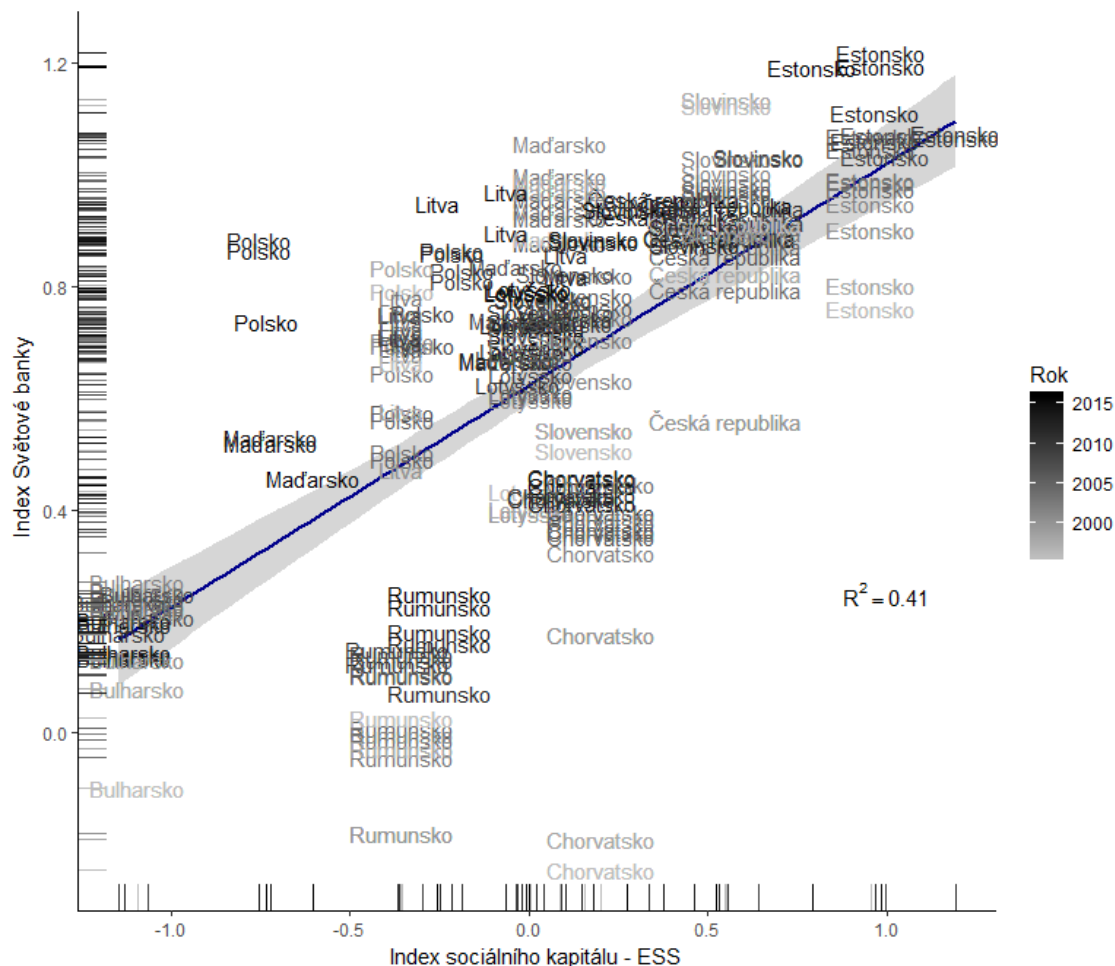
Graf č. 17: Korelace mezi sociálním kapitálem dle EVS a kvalitou vládnutí WGI v roce 1999, 2008 a 2016 – jen země EU

Poznámka: Grafy vytvořeny pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R.

Šetření EVS proběhlo jen ve dvou vlnách a některé státy v něm měly podivně vysoké, nebo naopak nízké hodnoty. Korelace stejných otázek, například na obecnou důvěru v ostatní lidi a daty ze šetření European Social Survey provedeném ve stejném roce, nebyla tak vysoká, jak by se dalo předpokládat. Je tedy vizualizován i vztah mezi sociálním kapitálem a kvalitou vládnutí pro data ze šetření ESS. Graf č. 18 opět ukazuje vztah mezi indexem sociálního kapitálu a kvalitou vládnutí. Oproti indexu vytvořenému z dat EVS, sociální kapitál ESS koreluje s kvalitou vládnutí daleko těsněji, a to již od počátku.

Graf č. 18: Korelace mezi sociálním kapitálem dle ESS a kvalitou vládnutí WGI – EU

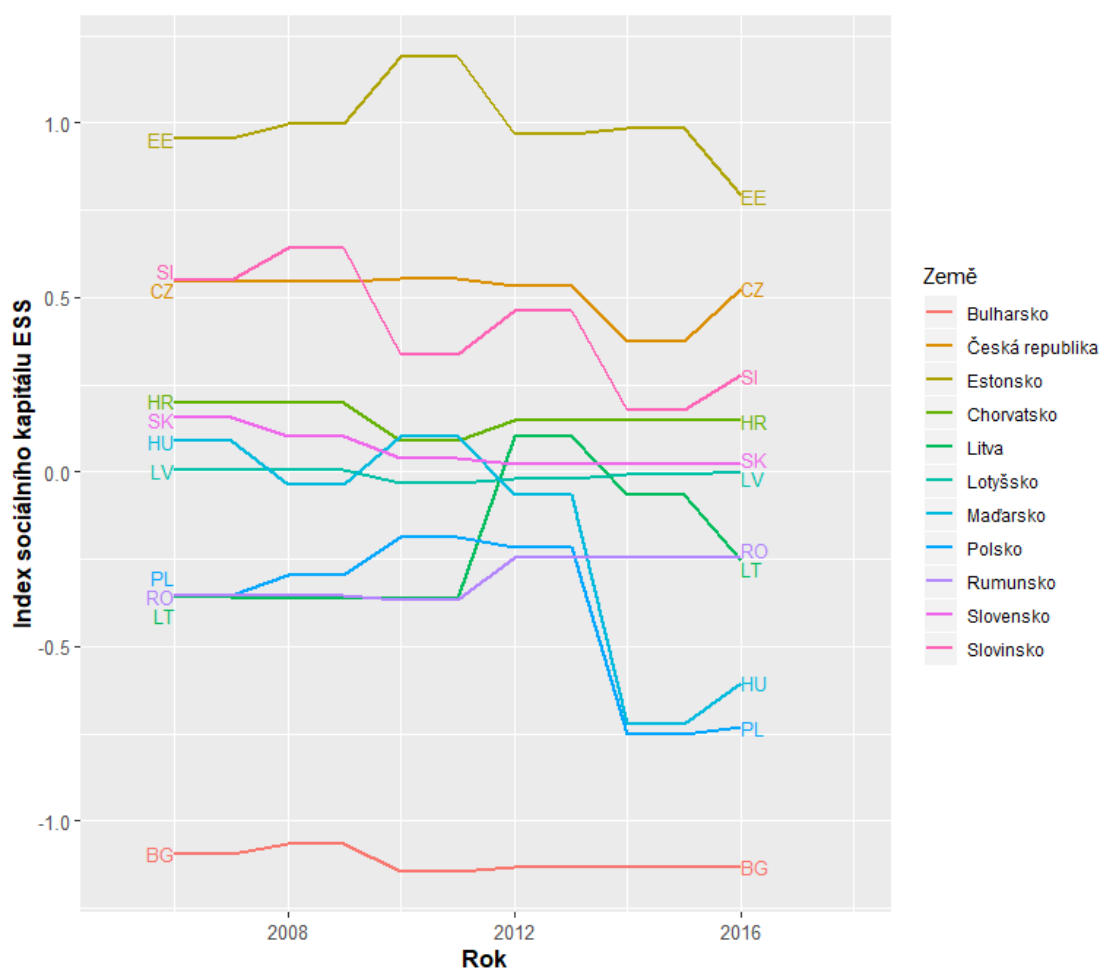

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku ggplot2 v programovacím jazyku R. Zobrazeny jsou všechny roky, které jsou odstupňované dle šedočerné barevné škály. Skript pak obsahuje grafy pro jednotlivé roky zvlášť, anebo graf, kde jsou body proloženy všemi přímkami dle roku v jednom grafu (méně přehledné). Všechny přímký v čase pak zhruba odpovídají konfidenčnímu intervalu, a to i v počátečních letech, kdy vztah nebyl tak těsný.

Z grafu č. 18 si hned všimneme postavení Chorvatska. Data za něj máme jen ze dvou vln šetření ESS 2008 a 2010, proto se v indexu sociálního kapitálu liší v čase tak málo. U jiných zemí máme data za více vln, přesto až na Polsko a Maďarsko, které si pohoršily v sociálním kapitálu, nepozorujeme dramatické posuny v čase.⁶⁵ Stabilita indexu sociálního kapitálu v čase je relativně vysoká. Trendy v čase u proměnné sociální kapitál ukazuje následující graf č. 19.

⁶⁵ V appendixu je pak přehlednější graf, kde je vyznačena jen změna mezi roky 2006 a 2016.

Graf č. 19: Sociální kapitál v čase – data ESS

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyce R. Data před rok 2006 (třetí vlna) nemá smysl z důvodu chybějících zemí vizualizovat.

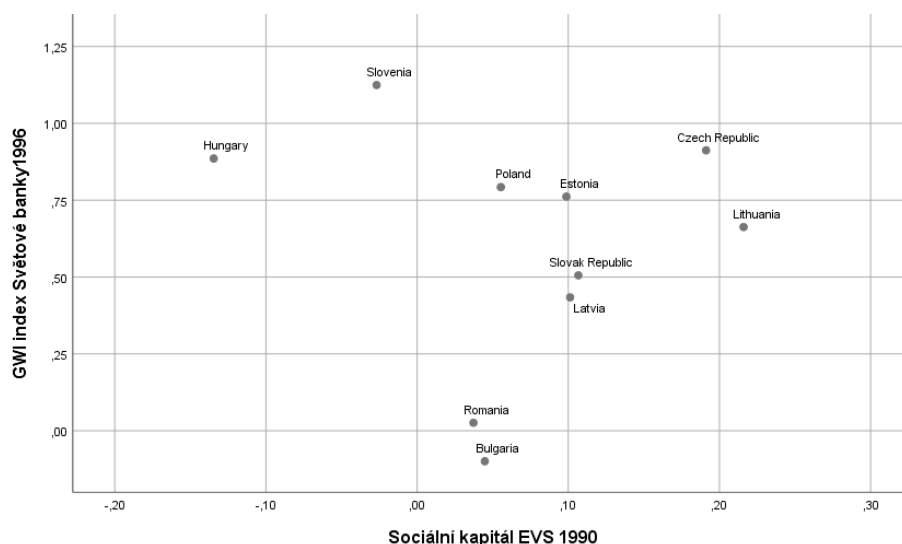
Zajímavé bude sledovat případné změny s uvolněním poslední vlny šetření ESS 9, jíž se účastní velký počet zemí SVE (z členských států EU se této vlny neúčastní jen Rumunsko a Chorvatsko). Posuny u ostatních dimenzí nejsou výrazné, často linie v grafu oscilují nahoru a dolů, avšak zhodnocení soustavného poklesu či růstu v čase u dané země by si vyžádalo další výzkum. Nesmíme zapomínat, že se jedná o dotazníková šetření, tudíž je potřeba brát v úvahu, zdali se změna nachází mimo interval spolehlivosti, jinak řečeno, zda je vůbec statisticky významná.⁶⁶ V této analýze intervaly spolehlivosti nebyly

⁶⁶ Statistická významnost v této práci nebyla využívána, protože nás zajímaly relativní rozdíly mezi zeměmi. Technicky ani interval spolehlivosti nedává smysl, protože pro tvorbu indexů byl důležitý bodový

podrobněji zkoumány, protože index sociálního kapitálu byl tvořen bodovými odhady za danou zemi a vždy v dané vlně převeden v rámci zemí SVE na z-skóre.

Jaká jsou klíčová zjištění předchozích dílčích analýz sociálního kapitálu a kvality vládnutí? Zdá se, že se kvalita vládnutí spíše přizpůsobuje úrovni sociálního kapitálu než naopak. U obou šetření byla v čase korelace nejslabší v prvních vlnách. Když se podíváme na první vlnu EVS, která nebyla v datové analýze využita, protože index WGI je dostupný až od roku 1996, korelace je velmi slabá kvůli dvěma odlehlým případům Maďarska a Slovinska. Jejich pozice byla na začátku podobná, měly slabý sociální kapitál, ale relativně výkonnou vládu. Je otázkou, zdali nízké hodnoty Slovinska v dimenzích sociálního kapitálu nebyly způsobeny dozvukem rozpadu Jugoslávie, či byly odpovědi respondentů ovlivněny tehdejším nám neznámým kontextem. Sběr dat pro Slovinsko probíhal v únoru 1992.⁶⁷ Zatímco se Slovinsko od roku 1990 v úrovni sociálního kapitálu zlepšovalo a v další vlně EVS 1999 se již řadí mezi země s vysokým sociálním kapitálem, v Maďarsku i přes počáteční náskok v kvalitě vládnutí nedošlo k výraznému zlepšení. Naopak, jeho kvalita vládnutí začala zaostávat za sousedními zeměmi. Nyní je ze skupiny Visegrádských zemí vůbec nejhorší.

Graf č. 20: Vztah mezi sociálním kapitálem EVS vlna 1990-93 a kvalitou vládnutí

Poznámka: Dílčí graf. Vlna 1990-3 nebyla v datových analýzách použita. SPSS.

odhad neboli průměr za dané faktorové skóre u jednotlivých respondentů na úrovni země. Za každé šetření byl výsledný index ovlivněn relativní pozicí dané země vůči jiným zemím.

⁶⁷ Dokument dostupný na <https://dbk.gesis.org/dbksearch/file.asp?file=ZA3805_q_si.pdf>.

Ilustrační příklady Maďarska a Slovinska ukazují, jak obtížné je určit směr vztahu. Příčinný vztah může být totiž podmíněn kontextuálními faktory, které neznáme. Za určitých okolností může vysoká kvalita vládnutí zvýšit sociální kapitál dané země, i přes počáteční handicap. Za jiných okolností může naopak nízký sociální kapitál kvalitu vládnutí snížit. Ať už kauzální mechanismy působí jakýmkoliv směrem, postupem dochází v zemích střední a východní Evropy, které jsou zároveň dnes členy Evropské unie, k těsnějšímu vztahu mezi kvalitou vládnutí a sociálním kapitálem.

Shrnutí analytické kapitoly

Kapitola 5. 1. analyzovala pouze první skupinu zemí SVE, které jsou dnes zároveň členy EU. Jedná se o Bulharsko, Českou republiku, Estonsko, Chorvatsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Polsko, Rumunsko, Slovensko a Slovinsko. Z důvodu složité struktury panelových dat, pro které není vhodná jednoduchá lineární regrese (protože jsou porušeny některé základní předpoklady jako nezávislost případů), jsou využity pokročilejší regresní techniky. Úvodní série regresních modelů je s fixními efekty a testuje vliv zejména politických faktorů, které se v čase mění. Základním zjištěním je to, že oproti očekávání jsou s lepší kvalitou vládnutí asociovány vícestranické kabinety, které jsou složené ze stran, které si nejsou ideově blízké. Významný vliv na kvalitu vládnutí má i stabilita vlád. Pokud vláda přežije celé volební období, vykazuje tato perioda vyšší kvalitu vládnutí. Tento fakt je podpořen i tím, že předčasné volby mají negativní vliv na kvalitu vládnutí. Stabilita je sice klíčovým faktorem, ale důležitá je i alternace vlád. Pokud k ní došlo, dojde pak v daném období ke zvýšení kvality vládnutí. To naznačuje, že důležitá je stabilita ale i včasná alternace. Přílišná stabilita a dlouhodobá koncentrace moci může mít spíše negativní vliv.⁶⁸ Poměrně důležité zjištění je, že měřítka stranických systémů jako je fragmentace, volatility a ideová polarizace se v modelech nijak neprojeví a nejsou tak korelovány s kvalitou vládnutí.

Pro socioekonomické proměnné jsou vhodnější hierarchické modely s náhodnou konstantou (neboli random effect models). Ty byly použity pro testování vlivu sociálního kapitálu, jehož hodnoty se v čase příliš nemění. Využity byly indexy sociálního kapitálu a jeho dimenzí z dat EVS a ESS. Zatímco v případě dat EVS s kvalitou vládnutí pozitivně

⁶⁸ Interakční efekt byl sice testován, ale nebyl na datech prokázán. Vhodnější je zkoumat příslušné země kvalitativně. Nabízí se zejména Maďarsko a do budoucna případně Polsko.

koreluje jen dimenze důvěry, politická participace a sociální normy jsou asociovány negativně. V šetření EVS některé země vykazovaly podezřele vysoké hodnoty, které šly pro očekávání a obecným znalostem zemí tohoto regionu. Data z druhého velkého mezinárodního šetření ESS již vykazují konzistentnější výsledky pro dané země. Dimenze obecná důvěra, politická participace a členství ve formálních sítích z dat ESS korelují s kvalitou vládnutí silněji než indikátory EVS s jednou výjimkou. Důvěra v instituce není korelovaná s kvalitou vládnutí vůbec. Silná korelace s kvalitou vládnutí byla očekávatelná a výsledek není zase tak překvapivý. Co je ale zásadní zjištění, korelace se v čase zvyšuje. Země SVE se s časem přibližují do jakéhosi bodu ekvilibria, kdy kvalita vládnutí i sociální kapitál jsou spolu stále těsněji korelovány. Všechny výsledné závěry mají silnou oporu ve výsledných modelech, které představovaly velmi robustní testy vlivu zkoumaných nezávisle proměnných na panelových datech.

5.2. Kvalita vládnutí ve všech zemích SVE

Zásadní otázkou této kapitoly je, jak si stojí jednotlivé proměnné na rozšířené skupině zemí, a zejména pak u těch států, které dosud nejsou členy EU. Mezi tyto země patří Albánie, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Moldavsko, Srbsko a Ukrajina. V první řadě je nutné upozornit na velké problémy dostupnosti dat u této skupiny zemí, které se prakticky účastnily jen šetření EVS. U politických indexů chybí zcela, nicméně základní volební statistiku jako počet stran lze u těchto zemí dopočítat relativně snadno. Z indexů dostupných pro tyto země je polarizace vypočítána z dat Comparative Manifesto Project. Výsledné modely v tabulce č. 11 pak představují nutný kompromis mezi dostupností dat, teoretickou inovací a věcnou zajímavostí modelové specifikace.

Pro všechny země byly analogicky k předchozím modelům zkonstruovány hierarchické modely s náhodnou konstantou. Ty však nejsou pro data všech zemí SVE vhodná, proto zde nejsou uvedena. Mezi zeměmi jsou velké rozdíly, nicméně variace uvnitř jednotlivých zemí se v čase snižuje, což indikuje hodnota vnitroskupinového koeficientu korelace, která dosahuje hodnoty přes 90 %. Jen 10 % variace je přičitatelných rozdílům mezi zeměmi, což je důvodem, proč modely s náhodnou konstantou dávají až téměř identické výsledky srovnatelné s jednoduchou lineární regresí. I přesto je nutné upozornit, že data mají stále hierarchickou strukturu a porušují celou řadu principů pro použití jednoduché lineární regrese, jakými jsou nezávislost případů, nekorelované chyby, panelová heteroskedasticita a stacionarita (Beck a Katz 1995; Wooldridge 2013;

Wilson a Butler 2007; Greene 2014). Výsledná tabulka ukazuje vícero modelů z několika důvodů. Především lze na sérii modelů ukázat problémy panelových dat a za druhé, analýza tohoto typu dat je poměrně složitá a jednotlivé specifikace slouží jako test robustnosti efektu klíčových proměnných. Prvním modelem je klasická jednoduchá lineární regrese, která zde slouží jako jakýsi výchozí „didaktický“ model, dle kterého lze srovnávat složitější modelové specifikace, které nejsou v české politologii běžně používané. Jednoduchá regrese neřeší nepozorovanou heterogenitu zemí, neřeší ani to, že se opakují případy za dané země, tudíž chyby jsou v čase korelované a nejsou na sobě tak závislé. Zmnožení případů může také nadhodnotit statistickou významnost koeficientu.

Tabulka č. 11: Modely kvality vládnutí pro všechny země SVE a dostupná data

	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4	Model 5	Model 6
	OLS	FIXED	XTPCSE	XTPCSE FIXED	XTPCSE AR1	XTPCSE AR1
Předčasné volby	0,027 (0,044)	0,036 (0,030)	0,002 (0,016)	0,002 (0,017)	-0,012 (0,018)	-0,014 (0,019)
Efektivní počet stran	-0,021** (0,009)	-0,000 (0,006)	0,003 (0,004)	0,005 (0,004)	-0,003 (0,007)	-0,003 (0,010)
Zisk první strany	-0,002 (0,002)	-0,003** (0,001)	0,001 (0,001)	0,001 (0,001)	-0,001 (0,001)	-0,000 (0,002)
Polarizace	-0,014*** (0,003)	-0,007*** (0,002)	-0,003*** (0,001)	-0,003*** (0,001)	-0,004** (0,002)	-0,003* (0,002)
EVS: Inst. důvěra	0,412*** (0,056)	0,117 (0,086)	0,016 (0,019)	0,026 (0,028)	0,301*** (0,089)	0,407*** (0,128)
EVS: Sociální normy	-0,161** (0,064)	-0,164** (0,073)	-0,031* (0,017)	-0,036 (0,032)	-0,103* (0,054)	-0,088 (0,089)
EVS: Síť	0,056 (0,070)	-0,079 (0,111)	0,028 (0,019)	0,034 (0,037)	0,099* (0,055)	0,125 (0,098)
EVS: Politická participace	-0,192*** (0,040)	0,035 (0,112)	0,002 (0,014)	0,010 (0,075)	-0,180*** (0,063)	-0,028 (0,082)
HDP na obyvatele (ln)	1,324*** (0,045)	0,773*** (0,096)	0,149*** (0,045)	0,192*** (0,071)	1,257*** (0,070)	
Urbanizace	0,012*** (0,002)	0,023*** (0,006)	0,001** (0,001)	0,000 (0,003)	0,011*** (0,002)	0,030*** (0,003)
růst HDP v minulém roce	-0,000 (0,002)	0,001 (0,001)	0,001 (0,001)	0,000 (0,001)	-0,001 (0,001)	-0,000 (0,001)
laggedWGI index			0,894*** (0,029)	0,827*** (0,051)		
Konstanta	-5.348*** (0.193)	-3.685*** (0.395)	-0.597*** (0.185)	-0.609** (0.280)	-0.065 (0.062)	-5.148*** (0.258)
N	349	349	332	332	349	349
R ²	0,864	0,390	0,983	0,984	0,654	0,172

*Poznámka: *** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$. Podíl vysvětlené variance pro druhý model pomocí funkce xtreg je tzv. podíl vysvětlené vnitroskupinové variance (označen kurzívou), protože fixní efekt pohltí veškerou variaci mezi zeměmi. Ta je ale z části vysvětlitelná vložení dalších proměnných. Výstup z programu dá within variation 0,39, between variation 0,76, overall variation 0,73. Podíl vysvětlené variance fixními efekty je pak 0,34. Funkce xtreg ale nedovoluje v programu STATA použít modelovou specifikaci dle Beck a Katz (1995), proto klasické R² v modelu 5 není srovnatelné s modelem 2.*

První model vysvětlí úctyhodných 86 % variance závisle proměnné. Z velké části je to díky proměnné HDP na obyvatele, která je s kvalitou vládnutí velmi těsně korelovaná. Za tuto proměnnou se řadí proměnná institucionální důvěry, stranické polarizace a urbanizace. Zbylé tři proměnné mají podobnou absolutní hodnotu po standardizaci těchto koeficientů.⁶⁹ Všechny tedy mají srovnatelně silný efekt. Dimenze sociálního kapitálu, sdílené normy, ale i politická participace mají negativní koeficient, což jde proti teoretickému předpokladu. Druhý model je s fixními efekty. Zde statistický program STATA vygeneruje podíl vnitroskupinové vysvětlené variace. Tento koeficient R^2 tak není srovnatelný s jinými modely. Říká nám, kolik variace způsobené rozdíly uvnitř zemí vysvětlí daný model. Fixní efekty pohltí veškerou meziskupinovou variaci. Fixní efekty celkově oslabí některé koeficienty, nebo naopak některé koeficienty posílí, protože je očištěna nepozorovatelná heterogenita (Wilson a Butler 2007). Modely tři až šest jsou pak specifikace dle Becka a Katze (1995). Jedná se o panelové regrese směrodatných korigovaných chyb. Tato specifikace bere v potaz heteroskedasticitu, jež je dána seskupením případů (*pooled data*), které tvoří hierarchickou strukturu. Oproti OLS se liší výpočtem směrodatných chyb. Specifikace v tabulce dále přidává zpožděnou závisle proměnnou o jeden rok (*lagWGI index*). Předpokládáme, že vložení zpožděné závisle proměnné ovlivňuje hodnotu v čase t předchozí hodnota závisle proměnné v čase $t-1$. Veškerá variace, která není tímto vysvětlitelná, musí být vysvětlitelná zbylými proměnnými v modelu. Zde je vidět, že rapidně klesne koeficient u HDP na obyvatele, které se v čase příliš nemění. Přesto je tento koeficient relativně silný a statisticky významný. Ještě konzervativnějším a robustnějším testem je přidání dummy proměnných za jednotlivé země, *de facto* vytvoření modelu s fixním efektem i se zpožděnou proměnnou (LDDV and FE viz Angrist a Pischke 2008: 182; Wilson a Butler 2007). Zde již obtoží jen HDP na obyvatele spolu s polarizací stranického systému.

Poslední modely pak místo fixních efektů a zpožděné závisle proměnné modelují jen autokorelaci chyb s procesem AR1 (Wilson a Butler 2007: 106). Tento autokorelační proces má podobný účinek jako vložení zpožděné závisle proměnné. Nedá se říci, že by jedna modelová specifikace byla vhodnější než druhá, proto je vhodné modelovat obě

⁶⁹ Z důvodu přehlednosti nejsou již standardizované koeficienty prezentovány. Všechny analýzy jsou dostupné ve skriptu, kde si lze modely blíže prozkoumat.

a sledovat rozdíly. Model 5 je velmi podobný jednoduché lineární regresi, ale autokorelační proces snižuje podíl variace vysvětlené zbylými nezávisle proměnnými. Protože HDP na obyvatele má zásadní vliv na kvalitu vládnutí, byl poslední model vytvořen bez této proměnné. Podíl vysvětlené variace rapidně klesá na 17 %. Tento podíl je pak vysvětlen proměnnými institucionální důvěra, polarizace stranického systému a mírou urbanizace. Spolu ještě se sdílenými sociálními normami a HDP na obyvatele se jedná o jediné proměnné, které mají relativně robustní vliv na kvalitu vládnutí napříč většinou modelových specifikací.

Jak bylo zmíněno v části operacionalizace sociálního kapitálu, u některých dimenzí sociálního kapitálu dosahují nadprůměrných výsledků ty země, u kterých bychom to nečekali. Jedná se především o balkánské země, které ve výzkumu EVS v těchto dimenzích dosahují umístění na prvních příčkách, avšak mají podprůměrnou kvalitu vládnutí. Sice s časem korelace mezi kvalitou vládnutí a sociálním kapitálem rostla ve většině jeho dimenzí, i přesto je korelace s kvalitou vládnutí pro rok 2008 výzkumu EVS relativně slabá, byť silnější než pro rok 1999. Také víme, že vztah je silnější s indikátory šetření ESS, které bohužel nejsou pro většinu zemí dostupné, a tudíž je pro všechny země SVE nemůže využít. Nalezené vztahy v případě dat EVS naznačují, že efekt těchto proměnných ve smyslu asociace (ne kauzality) se závisle proměnnou, může být podmíněn třetím faktorem. U jedné skupiny zemí může být korelace pozitivní, u jiných zemí může být korelace skutečně negativní. Proto se nabízí testování interakčního efektu mezi každou z dimenzí sociálního kapitálu a kvalitou demokracie. Kvalita demokracie je měřena pomocí Freedom House indexu, který je do určité míry odlišitelný od indexu WGI. Avšak Freedom House index je proměnnou, jež nám *de facto* odlišuje státy Balkánu, ale také Rumunsko a Bulharsko, které do EU vstoupily později. Navíc hodnota indexu není vždy konstantní u všech zemí SVE, měnila se například u Lotyšska a Maďarska. Obě země v čase neměly vždy hodnotu 1. Maďarsko si nyní i pohoršilo. Samotná korelace mezi oběma indexy je velmi silná ($r=0,87$).⁷⁰ Pro testování rozdílného vztahu mezi participací a kvalitou vládnutí u zemí, jež neměly problémy

⁷⁰ Pokud se vytvoří jednoduchý model s fixními efekty pro posouzení efektu v čase, změna hodnot indexu FH vysvětlí cca. 43 % variace v kvalitě vládnutí u jednotlivých zemí.

s demokracií, a u skupiny zemí, které nebyly plně demokratické, co se týče míry svobod obyvatel, jsou využity regresní modely s příslušným interakčním efektem.

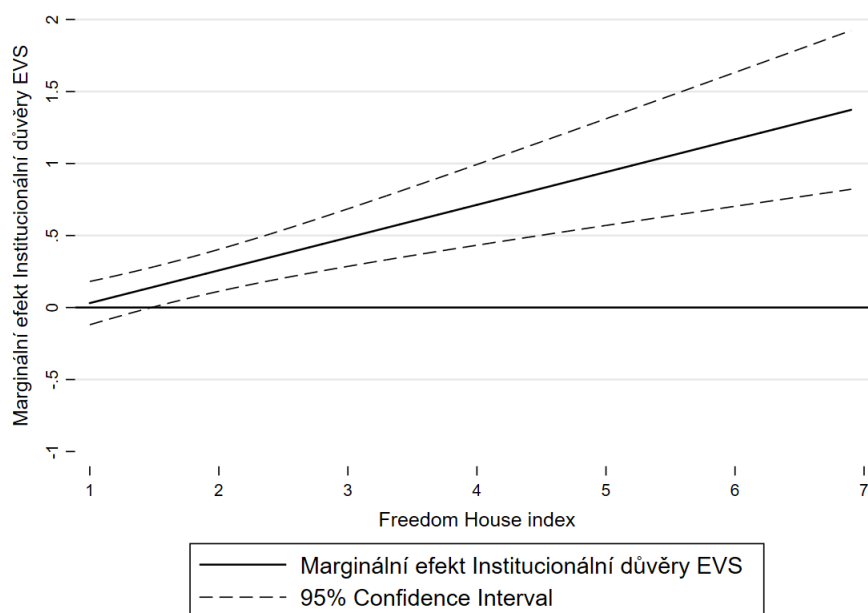
Interakční efekt je konstruovaný pronásobením dvou nezávisle proměnných X a Z .⁷¹ Všechny konstitutivní prvky interakčního efektu pak vstupují do rovnice regresní přímky $Y = B_0 + B_X X + B_Z Z + B_{XZ} XZ + e$ (Clark a Golder 2006; Brambor et al. 2006; Kam a Franzese 2007). Určit vztah mezi proměnnými na základě regresních koeficientů je prakticky nemožné, vždy je nutné buď ukázat tabulku interakčního efektu při odlišných hodnotách nezávisle proměnné X a Z na Y , popřípadě ve statistickém programu zkonstruovat pomocí skriptu tzv. graf marginálního efektu, nebo predikované hodnoty Y při zafixování průměrné hodnoty X pro krajní hodnoty minima a maxima proměnné Z . Jedině tehdy můžeme interpretovat výsledný interakční efekt. Interakční efekt předpokládá asymetrický vztah, kdy proměnná X působí na Y pouze při určité hodnotě Z . Tuto situaci představuje odlišná míra korelace s kvalitou vládnutí u jednotlivých dimenzí sociálního kapitálu v závislosti na hodnotě Freedom House indexu. Tento index je tak třetí proměnnou Z , která modifikuje vztah X s Y . Výsledné modely s interakčními efekty jsou v tabulce č. 12. Modely byly konstruovány pomocí konzervativní specifikace s fixními efekty.

První graf č. 21 marginálního efektu ukazuje, že vztah mezi kvalitou vládnutí a institucionální důvěrou je silnější v méně svobodných zemích (FH index). Svislá osa Y grafu ukazuje hodnotu koeficientu při určité hodnotě proměnné Freedom House index. V zemích s hodnotou FH skóre 1, což znamená nejlepší možné skóre tohoto všeobecně používaného indexu, je efekt slabší, a protože interval spolehlivosti (přerušovaná linie) protne nulovou osu, nemůžeme říci, že v této skupině zemí je institucionální důvěra pozitivně korelována s kvalitou vládnutí. Co nám graf jinými slovy říká? V zemích, které mají vyšší kvalitu vládnutí dle Světové banky, ale zároveň dosahují horšího skóre v míře svobod, je institucionální důvěra vyšší, kdežto v zemích s vyšší hodnotou indexu FH není institucionální důvěra asociována s kvalitou vládnutí. Tudíž i země, které vykazují dobrou kvalitu vládnutí, nemusí vykazovat vyšší důvěru v instituce a analogicky země s nižší kvalitou vládnutí nemají nižší důvěru v instituce. Protože byly použity modely

⁷¹ Lze testovat i vícenásobný interakční efekt tří a více nezávisle proměnných. Nejběžnější je ale testování dvou nezávisle proměnných a jejich spolupůsobení na závisle proměnnou.

s fixními efekty, které vysvětlují korelaci v čase, můžeme výsledek interpretovat tak, že pokud se v čase zvýší institucionální důvěra o jednu jednotku, zvýší se i kvalita vládnutí o hodnotu koeficientu v závislosti na hodnotě FH indexu. Výsledek nelze interpretovat jako příčinný vztah, že institucionální důvěra obyvatel zvýší kvalitu vládnutí. Na základě této korelace můžeme teoreticky zvažovat příčinný vztah směrem od kvality vládnutí k vyšší institucionální důvěře, která se více projevuje v zemích s nižší kvalitou demokracie, v situaci, kdy se zde zvýší kvalita vládnutí. Jedná se však jen o teoretickou spekulaci, kterou na základě těchto dat nejsme schopni potvrdit.

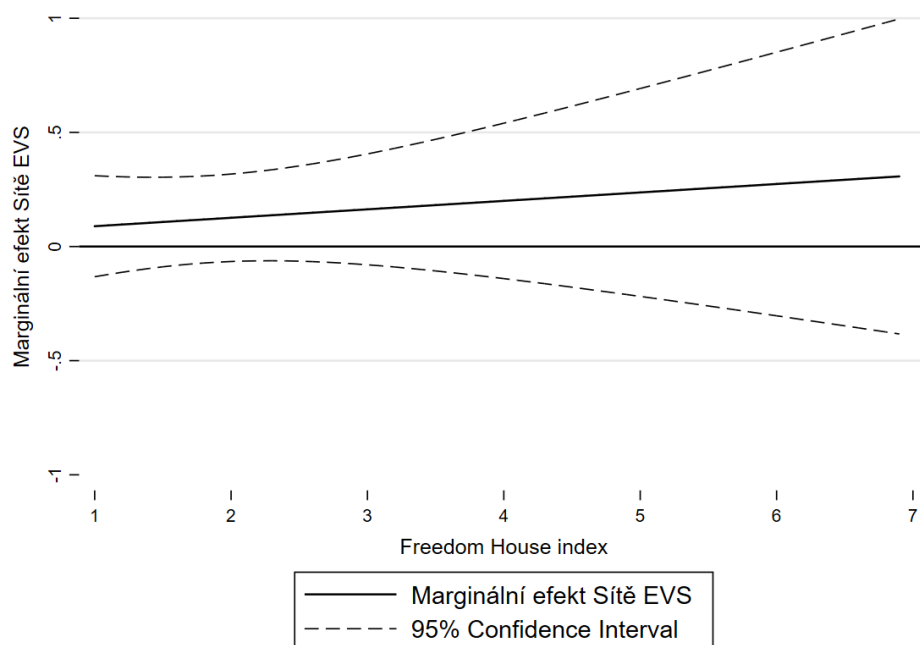
Graf č. 21: Marginální efekt proměnné institucionální důvěry na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Poznámka: Vytvořeno v programu STATA15 z modelu 1.

Již modely bez interakčního efektu ukázaly, že nelze prokázat asociaci mezi kvalitou vládnutí a členstvím ve spolcích, sítích a formálních organizacích. Graf marginálního efektu tento trend potvrzuje a ukazuje, že tato proměnná nemá efekt ani v zemích s horší kvalitou demokracie. Sklon přímky v grafu je téměř vodorovný, a především intervaly spolehlivosti prochází nulovou osou. Není tak potvrzen žádný vztah.

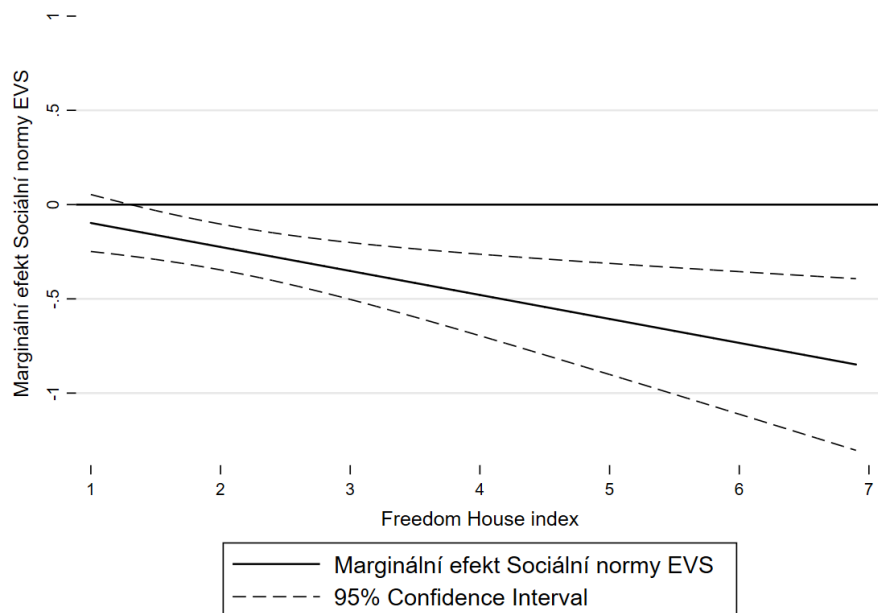
Graf č. 22: Marginální efekt proměnné členství v sítích na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Poznámka: Vytvořeno v programu STATA15 z modelu 2.

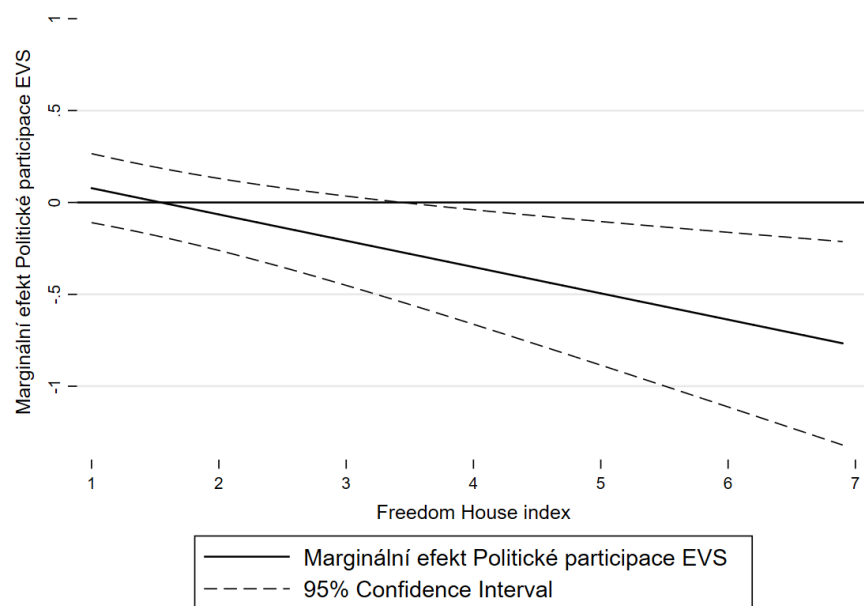
Následující dva grafy pro dimenze politické participace a sdílených sociálních norem ukazují zcela opačný trend. V zemích s nižší kvalitou demokracie je vyšší míra politické participace a vyšší míra sdílených sociálních norem negativně asociována s kvalitou vládnutí. Ačkoliv z korelace nemůžeme zjistit příčinný vztah, můžeme se jej přesto pokusit teoreticky vysvětlit. Sníží-li se kvalita vládnutí v těchto zemích, pak patrně dochází k mobilizačnímu efektu, který vede k vyšší politické participaci a zároveň vede obyvatele těchto zemí k odsuzování korupčního jednání a podvodů. Jedná se o subjektivní data, což vůbec neznamená, že by lidé v těchto zemích reálně deklarované morální zásady dodržovali. Oba grafy nám ukazují, že pokud je vysoká míra participace, klesá kvalita vládnutí indexu Světové banky. Zatímco ale v případě sdílených norem je negativní korelace statisticky významná od hodnoty 1,5 FH indexu, u politické participace je negativní efekt přítomný až od hodnoty 3,5 FH indexu.

Graf č. 23: Marginální efekt proměnné sociální normy na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Poznámka: Vytvořeno v programu STATA15 z modelu 3.

Graf č. 24: Marginální efekt proměnné politická participace na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Poznámka: Vytvořeno v programu STATA15 z modelu 4.

Tabulka č. 12: Modely kvality vládnutí s interakčními efekty – všechny země SVE

Proměnná	Model 1	Model 2	Model 3	Model 4
Freedom House	-0.106*** (0.019)	-0.160*** (0.016)	-0.139*** (0.017)	-0.150*** (0.015)
Předčasné volby	0.035 (0.025)	0.052** (0.026)	0.047* (0.026)	0.047* (0.026)
Efektivní počet stran	-0.005 (0.005)	-0.004 (0.006)	-0.005 (0.006)	-0.002 (0.005)
Zisk první strany	-0.003** (0.001)	-0.002* (0.001)	-0.002** (0.001)	-0.002* (0.001)
Polarizace	-0.002 (0.002)	-0.002 (0.002)	-0.002 (0.002)	-0.002 (0.002)
HDP na obyvatele (ln)	0.492*** (0.096)	0.340*** (0.092)	0.398*** (0.094)	0.356*** (0.091)
EVS: Inst. důvěra	-0.195* (0.108)	0.157** (0.075)	0.142* (0.073)	0.184** (0.074)
EVS: Sociální normy	-0.145** (0.064)	-0.229*** (0.063)	-0.003 (0.111)	-0.207*** (0.063)
EVS: Síť	0.062 (0.096)	0.117 (0.156)	0.070 (0.100)	0.116 (0.097)
EVS: Politická participace	0.068 (0.094)	0.044 (0.096)	0.006 (0.097)	0.201* (0.114)
Urbanizace	0.012** (0.005)	0.016*** (0.005)	0.015*** (0.005)	0.015*** (0.005)
růst HDP v minulém roce	0.000 (0.001)	0.001 (0.001)	0.001 (0.001)	0.002 (0.001)
Eff Důvěra*FH	0.223*** (0.051)			
Eff Síť*FH		0.012 (0.066)		
Eff Normy*FH			-0.113** (0.046)	
Eff PolitickáPar*FH				-0.117** (0.047)
Konstanta	-1.935*** (0.377)	-1.538*** (0.385)	-1.725*** (0.381)	-1.583*** (0.373)
N	349	349	349	349
Within-r2	0.578	0.553	0.561	0.561

Poznámka: Směrodatné chyby v závorkách, * $p < 0,1$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$. Funkce XTREG v programu STATA15.

Nedostupnost dalších dat bohužel neumožňuje modelovat zajímavější vztahy. Přesto bylo testováno vícero interakčních efektů. Například mezi stabilitou vládnutí a sociálním kapitálem. Mezi fragmentací stranického systému a sociálním kapitálem a podobně. Dílčí analýzy vycházely z předpokladu, že v zemích s vyšším sociálním kapitálem politické proměnné stranického systému či vládnutí nehrají takovou roli jako v zemích s nižším sociálním kapitálem. Bjørnskov (2010) například zkoumal, zdali vysoká důvěra ve společnosti sama o sobě zvyšuje kvalitu vládnutí tím, že je zdrojem „čestných“ byrokratů a politiků (*supply effect of trust*), nebo je-li tento pozitivní efekt nepříznivou politickou situací jako vládní krize, polarizace, či málo kvalitní soutěž politických elit, omezen (Bjørnskov 2010: 340). Jeho analýza ukázala, že efekt důvěry obyvatel byl silnější v zemích se silnější stranickou soutěží. Na datech zemí střední a východní Evropy se v této práci asymetrické vztahy neprojevíly.

Shrnutí analytické kapitoly

Co nám analýzy kapitoly 5. 2. na všech zemích SVE a dostupných datech ukazují? A jaká jsou klíčová zjištění? Kvalita vládnutí v celém prostoru střední a východní Evropy souvisí s úrovní bohatství daného státu. Ekonomicky bohatší státy mají kvalitnější vládu, přičemž u nich došlo k vyššímu růstu kvality vládnutí. Po zařazení dalších zemí (Albánie, Bosna a Hercegovina, Makedonie, Moldavsko, Srbsko a Ukrajina) je vztah ještě silnější než v případě analýzy členů EU ze zemí SVE. Zajímavé je, že se proměnná růst HDP v % nijak neprojevila. Úroveň je důležitější než dynamický růst. Ze socioekonomických proměnných má pozitivní efekt na vládnutí urbanizace. Zajímavé je to proto, že se jedná o strukturální proměnnou, kterou mohou vlády ovlivnit relativně málo. Urbanizace se prostě děje přirozeně a většinou ji musí řešit města, nikoliv centrální vlády. Vyšší míra urbanizace státu je tak faktorem, který přispívá ke kvalitě vládnutí. Co se týče politických proměnných, stranická fragmentace byla negativně asociována jen v prvním modelu. Nejedná se tak o robustní prediktor nízké kvality vládnutí. Silnější roli než samotný počet stran hraje ale polarizace. Ta v případě zemí EU neměla žádný významný efekt na kvalitu vládnutí, nyní jí však modely na všech zemích SVE význam přisoudily.⁷² Polarizované

⁷² Empiricky je maximální hodnota polarizace 32,6 indexu MARPOR (a nejnižší 2,18). Když tuto hodnotu vynásobíme koeficienty z modelů (např. 0,007 z modelu 2), dostaneme efekt snížení kvality vládnutí o 0,22 hodnoty indexu WGI oproti situaci, kdy je polarizace hypoteticky nulová, což je relativně substantivně silný efekt.

stranické systémy jsou dle tohoto indexu napříč zeměmi. V průměru je překvapivě nejvyšší v České republice, ale vysoká je i ve Slovinsku, Bosně a Hercegovině, Chorvatsku a Srbsku. Fixní efekty ale tyto rozdíly vymažou, takže efekt polarizace je v těchto modelech v rámci zemí v čase. Pokud se polarizace v dané zemi zvýší, dojde v čase ke zhoršení kvality vládnutí.

V neposlední řadě je důležité si všimnout rozdílných efektů proměnných v jiném kontextu. V případě takto heterogenní skupiny zemí se ukázalo, že některé dimenze sociálního kapitálu jsou asociovány s negativní kvalitou vládnutí jen u méně demokratických zemí. Zajímavá je v tomto ohledu politická participace. Z dat a korelací můžeme jen spekulovat, zdali snížení kvality vládnutí vede k vyšší participaci obyvatel. Může docházet k mobilizaci obyvatel, kteří se účastní více demonstrací a jsou politicky aktivnější než v těch zemích, které vykazují stabilnější a kvalitnější výkon vládnutí. Dramatické rozdíly v prakticky konstrukčně stejných indexech dimenzí sociálního kapitálu z dat EVS oproti datům šetření ESS vylučují silnější konkluzivní závěry o vztahu sociálního kapitálu a kvalitou vládnutí na případech všech zemí SVE. Otázky odpoví v příštím roce další vlna ESS, které se účastní více zemí SVE než v minulosti.

5.3. Dílčí analýzy kvality vládnutí: TCI index a QoG index Univerzity v Göteborgu

Smyslem této třetí analytické kapitoly je představit dílčí doplňující analýzy vycházejících z jiných měřítek kvality vládnutí, která jsou buď specificky zaměřená na jeden jev, nebo jsou dostupná jen v omezený časový okamžik. Testovány budou i některé institucionální proměnné, které nejsou vhodné pro panelové regrese. Výsledný datový soubor obsahuje kromě klíčových proměnných, u kterých byly v teoretické části zvažovány mechanismy působící na kvalitu vládnutí, další proměnné, jež by bylo zajímavé podrobit dalším analýzám, které se nebudou nutně opírat o složité ekonometrické modelování. Důležité je zmínit, že dostupnost dat zde umožňuje smysluplně testovat jen první skupinu zemí SVE, které jsou členy EU.

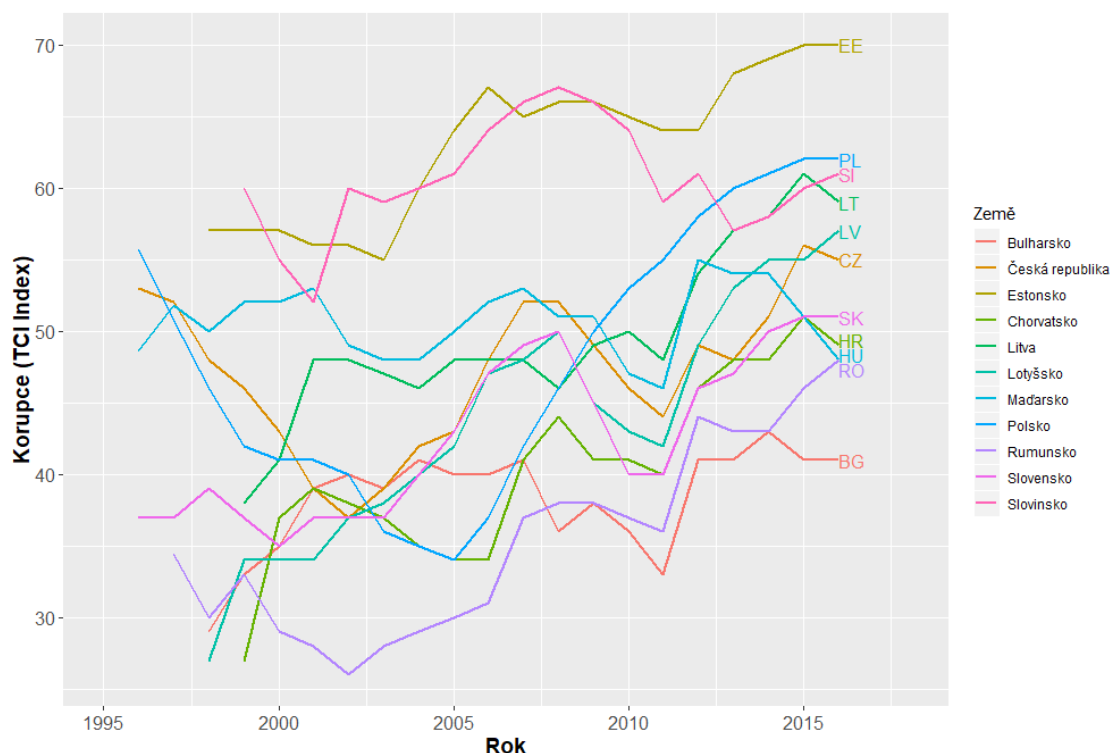
Hlavní závisle proměnná předchozích analýz vycházela z databáze Světové banky a všeobecně přijímaného indikátoru vytvořeného Kaufmanem et al. (2003), protože tvoří ucelený a kompletní panelový dataset pro všechny země od roku 1996 se stejnou metodologií v čase. Další indexy kvality vládnutí jsou spíše indexy kvality demokracie (Vanhanen 2017, Freedom House, Polity atd.) a jsou rozložena na ordinální či kvazi-

intervalové škále. Kromě odlišné konceptualizace, kdy se jedná o kvalitu demokracie a nikoliv o kvalitu vládnutí jako takovou, je dalším problémem jejich využití relativní stabilita jejich hodnot v čase. Index světové banky vykazuje daleko větší variaci, což umožnilo předchozí analýzy.

Vhodnými adepty pro další zkoumání kvality vládnutí jsou dva specifické indexy. Index korupce organizace Transparency International a index kvality vládnutí s názvem „QoG index“ z datasetu Univerzity v Göteborgu.⁷³ Data za delší časové období nabízí TCI index korupce, což umožňuje provést typově stejné analýzy jako v případě kvality vládnutí. Zde se neočekávají výrazně odlišné výsledky, protože TCI index koreluje velmi silně s WGI indexem. Koneckonců TCI index je při konstrukci indexu kvality vládnutí využit (Kaufmanem et al. 2003). To bylo důvodem, proč nebyl přidán jako kontrolní proměnná do předchozích modelů. Zajímavou otázkou je, zdali naše klíčové proměnné mají podobný nebo stejný vztah s mírou pocíťované korupce dle Transparency International a v čem se případně výsledky analýz budou lišit. Graf č. 25 ukazuje proměnnou v čase, kde nejnižší míru pocíťované korupce má Estonsko, nejhůře skóruje Bulharsko. Oproti proměnné kvalita vládnutí Světové banky pozorujeme daleko větší variaci v rámci zemí. Rozptyl proměnné můžeme rozložit na vnitroskupinový, který činí zhruba 36 % a meziskupinový, který tvoří 64 % a je způsoben rozdíly mezi zeměmi. Do analýzy je zahrnuta pouze první skupina postkomunistických zemí, které jsou dnes členy EU. Důvodem je dostupnost dat této proměnné v čase.

⁷³ Institut kvality vládnutí Univerzity v Göteborgu, dostupné na <<https://qog.pol.gu.se/>>.

Graf č. 25: Míra pociťované korupce dle Transparency International

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R. Hodnoty v grafu jsou v původní škále, kdy vyšší bodové skóre znamená nižší míru pociťované korupce! Nejlépe si vede Estonsko, nejhůře Bulharsko.

Modelová specifikace je zvolena konzervativně s fixními efekty. Protože obyčejná regrese a modely s náhodnými efekty⁷⁴ daly téměř totožné výsledky, je dále uveden již jen model jednoduché lineární regrese a model dle specifikace Beck a Katz se zpožděnou závisle proměnnou a panelovými korigovanými chybami (1997). Konzervativní modely s fixními efekty pohltnou efekty v čase pomalu se měnících proměnných, ale kontrolují problém absence relevantní proměnné (*omitting variable bias*) a nepozorovanou heterogenitu. Pokud je koeficient robustní i v rámci modelové specifikace s fixními efekty, můžeme si být jistější jeho skutečným efektem. Modely jsou nestandardizované, avšak směr hodnoty indexu TCI byl otočen tak, aby vyšší hodnota indexu znamenala vyšší míru pociťované korupce v zemi vynásobením „-1“. Maximální hodnota indexu je

⁷⁴ Podíl vysvětlené variance R^2 u obyčejné regrese nepočítá se dvěma úrovněmi rozptylu, kdy víme, že 64 % je dáno rozdíly mezi zeměmi. Modely s náhodnou konstantou dají téměř totožné výsledky. R^2 pro první úroveň je 0,63 a pro druhou 0,86 (Bryk-Raudenbush R-squared). Politické proměnné spíše vysvětlí variaci v čase, socioekonomické spíše variaci mezi zeměmi.

-70 (nejnižší míra korupce) a minimální hodnota -13, což značí vysokou míru korupce. V původních zdrojových datech hodnota 70 znamená nejnižší míru korupce, jedná se tak o pouhé otočení interpretace.

Tabulka č. 13: Modely vysvětlující míru pocít'ované korupce (TCI index)

Proměnná	Model 1 POOLED OLS	Model 2 XTPCSE	Model 3 FIXED	Model 4 FIXED
Počet vládnoucích stran	0.058 (0.427)	0.050 (0.214)	-0.551 (0.392)	-0.064 (0.280)
MWC a majoritní vláda	-1.802** (0.717)	-0.874** (0.386)	-1.016 (0.651)	-0.806* (0.473)
Ideově smíšená vláda	-1.264* (0.756)	-0.624 (0.399)	-0.545 (0.676)	-0.247 (0.476)
Trvání vlád (ln)	-1.355** (0.569)	-0.303 (0.316)	-1.474*** (0.540)	-0.291 (0.395)
Předčasné volby	3.647** (1.539)	0.866 (0.968)	3.279** (1.353)	0.918 (1.007)
Alternace	0.481 (0.695)	0.182 (0.411)	0.339 (0.607)	0.128 (0.428)
Efektivní počet stran	1.265* (0.712)	0.333 (0.391)	0.967 (0.740)	0.416 (0.538)
Zisk první strany	0.070 (0.090)	-0.029 (0.050)	0.087 (0.082)	0.003 (0.059)
Polarizace	0.165* (0.087)	0.085 (0.052)	-0.008 (0.083)	0.031 (0.059)
Volatilita	0.047 (0.035)	-0.002 (0.022)	0.023 (0.035)	-0.005 (0.025)
ESS: Důvěra	-1.359* (0.694)	-0.735* (0.390)	-3.202** (1.409)	-2.513** (0.982)
ESS: Inst. důvěra	-1.716*** (0.601)	-0.358 (0.279)	3.281** (1.337)	1.168 (0.943)
ESS: Síť	-4.002*** (0.642)	-0.937** (0.367)	-6.062*** (1.699)	-2.428** (1.223)
ESS: Politická participace	1.094** (0.533)	-0.121 (0.295)	2.200 (1.686)	0.319 (1.185)
Podíl VŠ	-0.363*** (0.054)	-0.133*** (0.034)	-0.367*** (0.070)	-0.183*** (0.057)
Urbanizace	-0.230*** (0.067)	-0.048 (0.032)	0.726* (0.400)	0.514* (0.286)
HDP	-19.915*** (4.070)	-4.364* (2.649)	-18.664*** (6.209)	-5.833 (4.798)
růst HDP v minulém roce	-0.092 (0.079)	-0.129** (0.057)	-0.070 (0.071)	-0.123** (0.053)
Inflace	-0.033 (0.033)	-0.017 (0.032)	-0.073** (0.031)	-0.048 (0.040)
Gini index	-0.158 (0.143)	-0.054 (0.090)	0.140 (0.176)	-0.047 (0.125)
lagTCI		0.716*** (0.040)		0.643*** (0.049)
Konstanta	61.862*** (20.953)	13.300 (13.025)	-8.156 (32.949)	-19.407 (24.621)
N	210	204	210	204
R ²	0.833	0.938	0.651	0.825

Poznámka: Směrodatné/korigované panelové chyby v závorkách, * $p < 0,1$ ** $p < 0,01$ *** $p < 0,001$. Funkce „XTREG,fe“ v programu STATA15 pro modely 3 a 4, které tak ukazují „within-R²“. Počet případů je nižší, protože pro některé země nejsou data dostupná za roky 1996-1998.

Jaké proměnné vysvětlují rozdílné hodnoty všeobecně známého indexu korupce? Pakliže v zemi vládla minimálně vítězná koalice, dochází ke snížení míry korupce dle hodnoty koeficientu dané modelové specifikace. Stejný efekt má i ideově heterogenní koalice. Stabilita vládnutí přispívá k nižší pocíťované míře korupce, což je velice důležité zjištění. Korelace mohla být teoreticky záporná, protože existuje předpoklad, že déle trvající vlády mohou vykazovat znaky korupčního jednání. U postkomunistických zemí, které jsou dnes členy EU, však dochází k tomu, že stabilita vlády je pozitivním faktorem. To lze vysvětlit tak, že stabilní vlády jsou tvořeny stabilními stranami, které se cítí být více odpovědné voličům a snaží se o zvýšení kvality vládnutí, stejně jako o snížení míry korupce v zemi. Patrně zde funguje zvažovaný mechanismus odpovědnosti. Avšak konstrukce indexu, kdy se jedná o subjektivní hodnocení, neznamena, že objektivně docházelo ke snížení korupce v dané zemi, ale že je míra korupce během těchto vlád takto laickou i odbornou veřejností vnímána. Stabilita vlády byla pozitivně korelovaná s indexem WGI Světové banky. Nalezený vztah s mírou korupce tak spíše potvrzuje studie, které argumentovaly škodlivostí častých alternací vlád na kvalitu byrokratického aparátu (Meyer-Sahling a Veen 2012). Často se stává, že předčasné volby jsou vyvolané korupčním skandálem, například předčasné volby v roce 1998 v České republice po korupčních skandálech Klausovy druhé vlády. Pozitivní koeficient proto asi nepřekvapí. V modelové specifikaci se zpožděnou závisle proměnnou je hodnota koeficientu nižší a ztrácí statistickou významnost, protože část této variace pohltí zpožděná závisle proměnná. Důležité ale je, že si udržuje svoji hodnotu v modelu s fixními efekty.

Fragmentace stranického systému zvyšuje míru pocíťované korupce. Pokud se počet stran zvýší, roste i index TCI. V dalších modelech je sice efekt statisticky nevýznamný, ale směr vztahu zůstal nezměněn. Nelze tedy říci, že počet stran zvyšuje korupci. Je možné, že voliči na vyšší míru korupce reagují hledáním alternativ a způsobují tak další fragmentaci stranického systému. Výzkumy volatility v zemích SVE ale ukazují, že za zvýšenou volatilitou a roztříštěností stranického systému stojí spíše strany samotné a jejich štěpení a rozpadání se, než že by se jednalo o volatilitu způsobenou ze strany voličů (Tavits 2008). Polarizace je obdobně statisticky významná jen v prvním modelu, v dalších modelech je její efekt absorbován specifikací modelu. Kvalitativní výzkumy ukazují asociaci mezi korupcí a polarizací. Polarizace dle nich znamená překážku pro úspěšné budování demokratického státu v době po pádu komunismu (Frye 2010).

Obecná důvěra v ostatní lidi koreluje záporně s korupcí. Taktéž i institucionální důvěra, ale ta v modelu s fixními efekty zcela otáčí směr. Variaci v rámci zemí již vysvětluje tak, že vyšší institucionální důvěra je asociována s vyšší mírou korupce. Efekt je tak nekonzistentní a není robustní odlišné modelové specifikaci. V předpokládaném vztahu je dimenze sociálního kapitálu členství v sítích, spolcích a formálních organizacích. Avšak politická participace je pak ve všech modelech korelována negativně. Jedná se tak o další indicii pro konkluzivní vysvětlení, že v zemích SVE je vyšší míra korupce asociována s vyšší politickou participací.

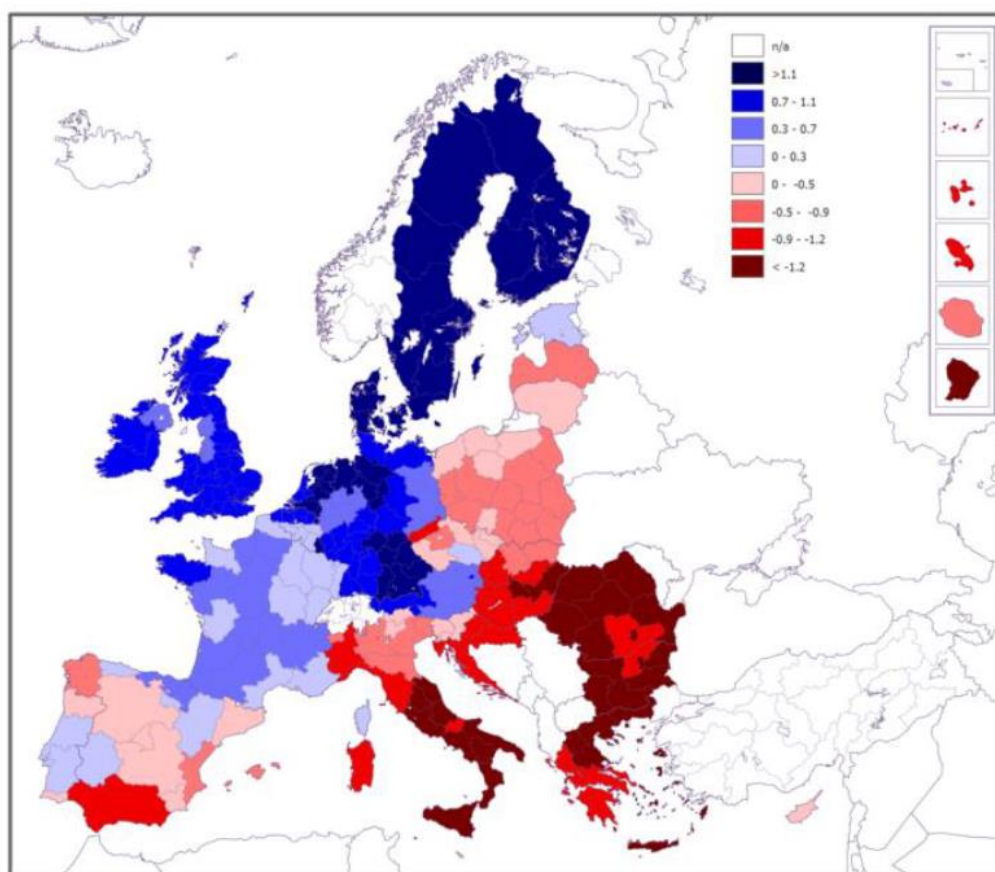
Socioekonomické proměnné jsou všechny v předpokládaném vztahu. Bohatší státy se vzdělanějším a urbanizovaným obyvatelstvem, vykazují nižší míru pocíťované korupce. Toto zjištění ale není překvapivé, a není ani analyticky užitečné. Za zmínku však stojí růst HDP v % mezi dvěma roky, který do modelu vstupuje zpožděný o rok. V případě korupce je vyšší ekonomický růst asociovaný s nižší pocíťovanou korupcí, zatímco v případě předchozích modelů tato proměnná s kvalitou vládnutí asociována nebyla. Překvapivý je koeficient u míry inflace, který je těžko teoreticky vysvětlitelný. Její efekt je významný pouze u modelu 3.

Politické proměnné jsou úspěšné ve vysvětlení variace v čase u sledovaných zemí. Politické proměnné jako stabilita vlády, typ koalice, fragmentace stranického systému vysvětlí dynamiku vnímání korupce v čase zhruba z 30 %. Příkladem, kde stabilita vládnutí měla patrně pozitivní efekt na vnímání korupce, je Polsko. U něj vidíme velký počáteční propad, následnou stabilizaci a pak strmý růst od roku 2005. Celkové rozdíly mezi zeměmi však lépe vysvětlí ekonomické proměnné a některé dimenze sociálního kapitálu. Bohatší země vykazují nižší míru vnímání korupce, stejně tak jako země, kde si lidé navzájem důvěřují a kde jsou aktivní ve formálních sítích. Politická participace je patrně vysvětlitelná mobilizačním efektem korupce a je vyšší v těch zemích, kde je její vnímání rozšířenější. Tolik k vysvětlení rozdílné úrovně míry vnímání korupce dle tradičního a všeobecně známého indexu TCI.

Zcela jinou filozofii konstrukce indexu kvality vládnutí oproti metodologii Světové banky zvolil tým na Univerzitě v Göteborgu, který se zabývá kvalitou vládnutí. Index vychází z prací Rothsteina (2011; 2013) a Rothsteina a Teorella (2008) a měří subjektivní hodnocení obyvatel. Kvalita vládnutí je měřena pomocí baterie otázek, které se táží na míru korupce ve zdravotnictví, policii a ve vzdělávacím systému, na míru

neustranného zacházení v těchto třech oblastech a zejména na jejich kvalitu poskytovaných služeb. Z těchto otázek je pak vytvořen index kvality vládnutí. Index je vytvořen jak na úrovni zemí, tak na úrovni NUTS 2. Díky tomu je součástí zprávy Evropské Komise *Government Matters*, na níž se podílejí výše zmínění autoři. Mapa pro nejnovější data 2017 (která ale nejsou dostupná na individuální úrovni) ukazuje, že některé regiony zemí SVE se již přibližují západním regionům. Jedná se o dva české regiony, Jihovýchod a Střední Morava⁷⁵ (Charron a Lapuente 2017: 18) a o Estonsko, které není rozděleno na NUTS 2 regiony. Po téměř třech dekádech již mapa neukazuje pouze rozdělení na Západ a Východ, ale naznačuje budoucí trend rozdělení na Sever a Jih. Mapa rovněž připomíná mapu HDP NUTS 2 na obyvatele.

Mapa č. 7: QoG index kvality vládnutí 2017 (Univerzita Göteborg)

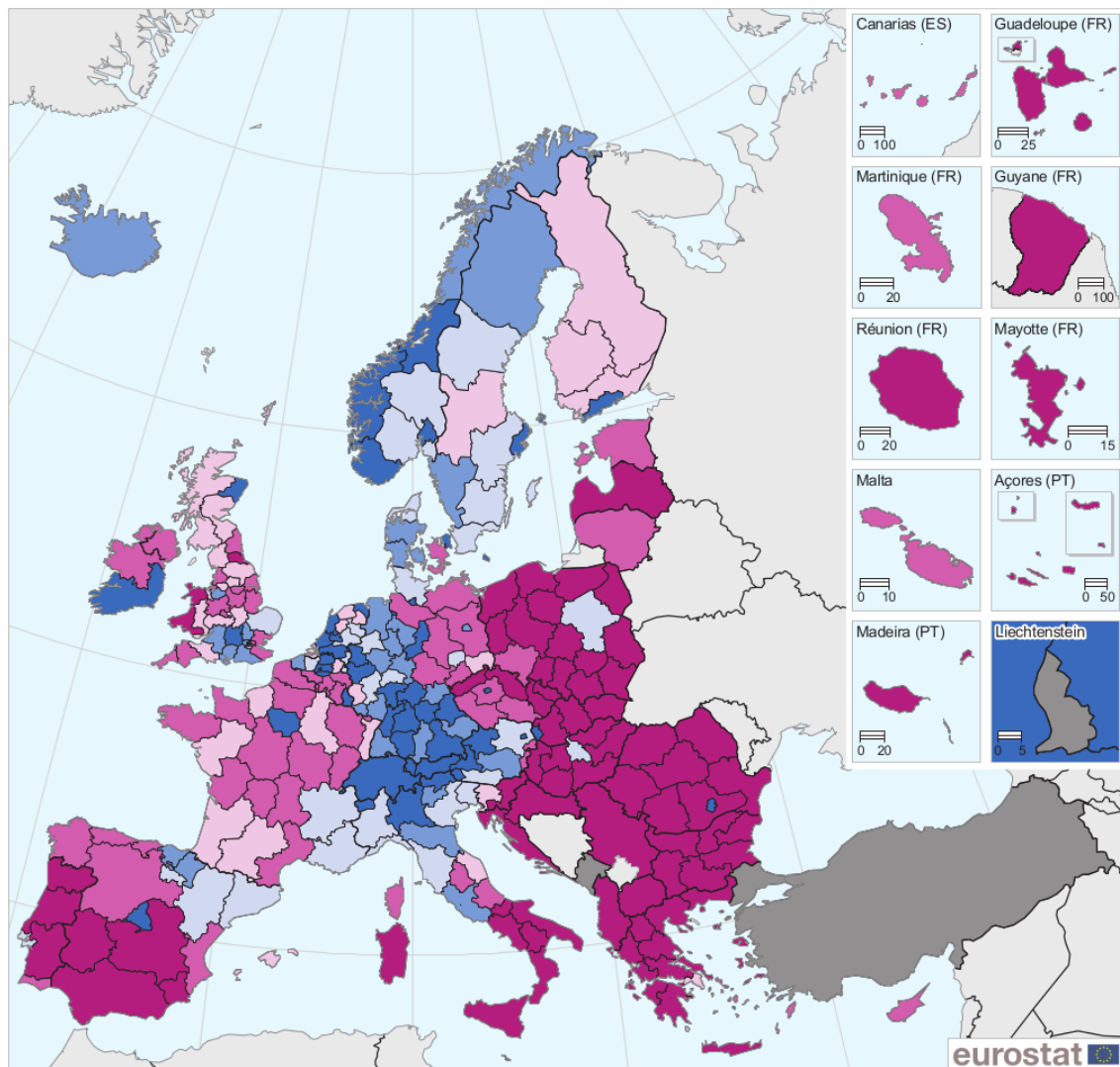
Zdroj: Charron a Lapuente (2017: 13)

⁷⁵ Střední Morava na mapě sice není označena modrou barvou, autoři komentují hodnotu indexu, která je relativně vysoká.

Mapa č. 8: HDP na obyvatele v paritě kupní síly – Eurostat 2014

Gross domestic product (GDP) per inhabitant in purchasing power standard (PPS) in relation to the EU-28 average, by NUTS 2 regions, 2014 ⁽¹⁾

(% of the EU-28 average, EU-28 = 100)

(% of the EU-28 average, EU-28 = 100)

Administrative boundaries: © EuroGeographics © UN-FAO © Turkstat
Cartography: Eurostat - GISCO, 04/2016

EU-28 = 100

< 75

75 – < 90

90 – < 100

100 – < 110

110 – < 125

>= 125

Data not available

0 200 400 600 800 km

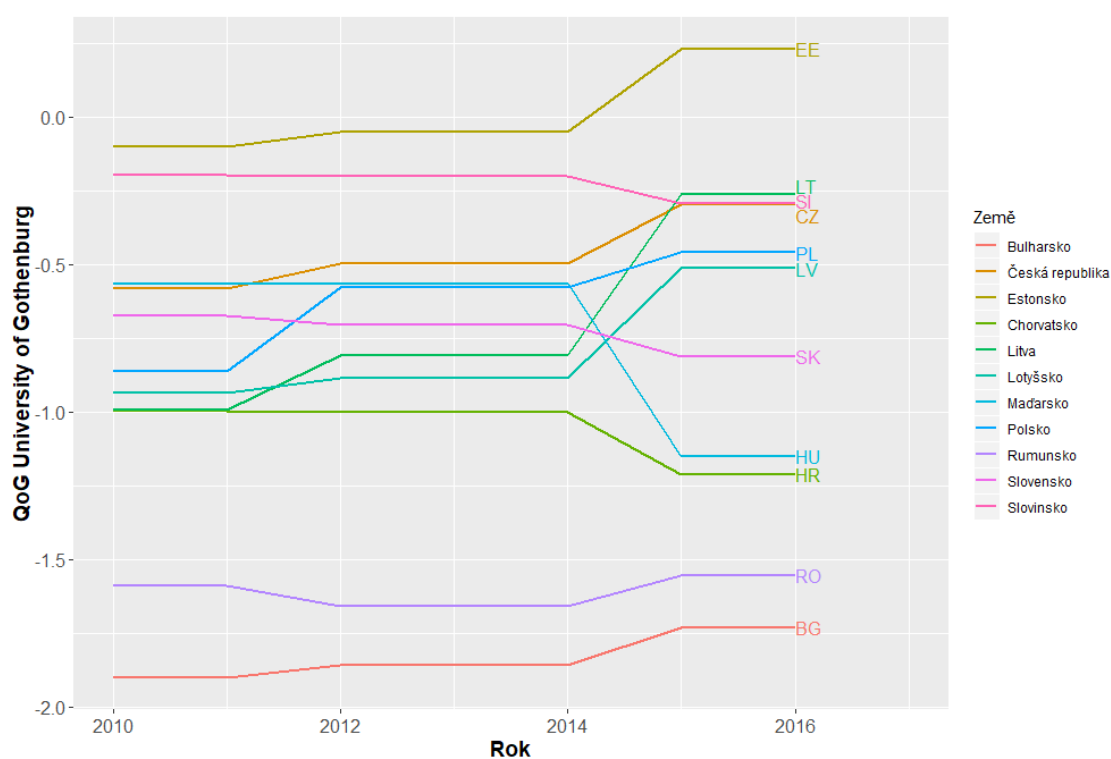
⁽¹⁾ Norway: 2013. Switzerland, Albania and Serbia: national data. Switzerland and Albania: provisional.

Source: Eurostat (online data codes: [nama_10r_2gdp](#) and [nama_10_pc](#))

Poznámka: Mapa za nejnovější data není Eurostatem aktualizována. Pro porovnání postačí rok 2014.

Graf č. 26 ukazuje, jak si vedou jednotlivé země střední a východní Evropy mezi sebou. Zpracována jsou data za všechna dostupná šetření 2010, 2013 a 2017 (Charron a Lapuente 2017). Za takto krátké časové období lze sice technicky zkoumat vliv zvažovaných faktorů pomocí panelových regresí, ale variace v čase je příliš nízká. Výrazná změna je jen u Maďarska. A právě Maďarsko ovlivňuje například proměnnou délka trvání vlády, která je pak ve stejném modelu z předchozích kapitol negativně korelována s kvalitou vládnutí.

Graf č. 26: QoG index kvality vládnutí (University of Göteborg)

Poznámka: Graf vytvořen pomocí balíčku „ggplot2“ v programovacím jazyku R. Data jsou za rok 2010, 2013 a 2017. Data za rok 2013 byly přiřazeny roku 2014 a 2012. Data za rok 2017 pak roku 2015 a 2016.

Užitečnější je podívat se na prosté deskriptivní korelace, k čemuž postačuje využití Spearmanova korelačního koeficientu, který je vhodný pro korelaci malého počtu případů jakožto neparametrického koeficientu. Spearmanův korelační koeficient produkuje o něco málo horší skóre než Pearsonův korelační koeficient, protože je méně náchylný na odlehlé případy. Jedná se tak o konzervativnější testování. Korelace mezi QoG a indexem Světové banky je velmi silná. Můžeme proto spekulovat, že kdyby byla data dostupná za

delší časové období v pravidelně se opakující periodicitě, výsledné modely s QoG jako závisle proměnnou by patrně ukazovaly podobné výsledky jako pro předchozí modely s WGI indexem.

Čím lze vysvětlit rozdílné hodnoty QoG indexu pro státy SVE? Pozitivně korelovaný je index efektivního počtu stran, naopak zisk první strany je korelován záporně. To je v tomto časovém období způsobeno zejména případem Maďarska, ale i dalších států s dominantní vládní stranou, kde došlo ke zhoršení kvality vládnutí. Polarizace je rovněž v tomto období negativně korelována. Socioekonomické proměnné jsou pak všechny pozitivně korelovány s kvalitou vládnutí – až na míru urbanizace. Celkově pak korelační tabulka nepřináší výrazně odlišné výsledky než předchozí statistické modely. I přes rozdílnou operacionalizaci kvality vládnutí je tento index kvality vládnutí založený na subjektivním vnímání kvality vládnutí ze strany obyvatel, jenž je srovnatelný s indexem Světové banky.

Tabulka č. 14: Korelace mezi QoG a nezávisle proměnnými 2010-2016

Proměnná	QoG	Proměnná	QoG
WGI index	0,899	Volatilita	0,155
MWC a majoritní vláda	0,424	HDP na obyvatele	0,791
Ideově smíšená vláda	-0,032	ESS: Důvěra	0,569
Trvání vlád (ln)	-0,036	ESS: Inst. důvěra	0,387
Předčasné volby	-0,083	ESS: Sítě	0,462
Alternace	-0,165	ESS: Politická participace	0,335
Efektivní počet stran	0,261	Podíl VŠ	0,488
Zisk první strany	-0,396	Urbanizace	0,030
Polarizace	-0,387	Gallagherův LSQ idnex	-0,330

Poznámka: Tučně vyznačena stat. významnost $p < 0.05$.

Na rozdíl od objektivnějších kritérií, které využívá Kaufmann, Kraay a Mastruzzi (2004), koreluje index týmu z Univerzity v Göteborgu silněji s měřítky sociálního kapitálu ze šetření ESS a to se všemi dimenzemi. Výsledek není překvapivý, protože se jedná o subjektivní hodnocení, které bývá korelováno s dimenzemi sociálního kapitálu, jako je institucionální a generalizovaná důvěra. Lidé budou odpovídat velmi podobně na otázky ohledně důvěry v instituce a na otázky, zdali tyto instituce fungují nestranně a bez korupce. Proto je třeba ve výzkumech sociálního kapitálu tyto dimenze striktně odlišovat a spíše se zaměřit na dimenze, jež jsou exogenní subjektivním indikátorům percepce kvality vládnutí. Takto silné korelace v průřezových analýzách mezi kvalitou vládnutí,

jakožto subjektivní percepcí, a subjektivní důvěrou v instituce budou vždy přítomné i v případech odlišných dotazníkových šetření na agregované úrovni vyšších geografických jednotek jako jsou města, regiony či státy, což nutně neznamená, že by sociální kapitál ovlivňoval kvalitu vládnutí a naopak. Poukazuje spíše na to, že odlišným způsobem měříme jeden a ten samý latentní koncept. Z jednoduchých průřezových šetření je chybné vyvozovat silné teoretické závěry. Řešením by byl dlouhodobý panelový výzkum kvality vládnutí a proměnných sociálního kapitálu.

Shrnutí analytické kapitoly

Kapitola se věnovala dílčím měřítkům kvality vládnutí. Jednou z dimenzí kvality vládnutí je i míra korupce, kterou měří organizace Transparency International. Index korupce je velmi silně korelován s WGI indexem Světové banky. Analýza proto přináší podobné výsledky jako u analýzy WGI. Korupce je nižší v zemích, kde vládly ideově nepropojené vlády a vícestranické kabinety, které však byly minimálně vítěznými koalicemi. Nadměrné koalice míru vnímání korupce spíše zvyšuje. Velký vliv na míru pocítované korupce má délka trvání vlád, kdy pokud vláda přetrvá celé období, dochází spíše ke snížení vnímání míry korupce v zemi. Vládní nestabilita a předčasné volby zvyšují vnímání korupce. Obecná důvěra v ostatní lidi a angažovanost ve formálních sítích souvisí s nižší mírou vnímané korupce. Naopak vyšší politická participace je asociována spíše pozitivně, tedy že vyšší míra korupce může mobilizovat k vyšší participaci. Nejsilnějším prediktorem vnímání korupce je bohatství státu. V chudých zemích vnímají korupci jako všudypřítomnou.

Druhým zkoumaným indexem byla kvalita vládnutí dle Univerzity v Göteborgu. Kvalita vládnutí je měřena pomocí sociologického šetření subjektivních názorů obyvatel a konala se zatím jen ve třech vlnách 2010, 2013 a 2016. S vyšší kvalitou vládnutí opět koreluje minimálně vítězná koalice a vyšší počet stran. Dominance jedné politické strany, jako je tomu například v Maďarsku, je negativně korelována s kvalitou vládnutí. Vyšší polarizace stranického systému je také asociována s nižším výkonem vládnutí. Protože byl index konstruován dle subjektivního hodnocení obyvatel, nepřekvapí zatím nejsilnější korelace se sociálním kapitálem. Co se týče jediné institucionální proměnné, disproportionálnost volebních výsledků je negativně korelována s kvalitou vládnutí.

ZÁVĚR A DISKUZE

Cílem práce bylo objasnit otázku, jaké faktory ovlivňují objektivní kvalitu vládnutí pomocí ukazatelů Světové banky měřících efektivitu, míru korupce, kvalitu regulací a vládu práva v postkomunistických zemích střední a východní Evropy. Analýza byla provedena na dosud největším množství dat v čase a za co největší počet zemí SVE. Výzkumný design se opíral o kvantitativní analýzu případů zemí v čase. Smyslem kvantitativního *large-N* výzkumu je nalézt obecné trendy a změřit průměrné efekty jednotlivých faktorů, naopak již není úlohou soustředit se na individuální případy, kde je spíše nápomocné kvalitativní výzkumné paradigma (Mahoney a Goertz 2006: 231). A jaké základní poznatky tato analýza přinesla? Po třech dekadách demokratického vývoje jsou úspěšnější ty země, které byly politicky stabilní a jimž vládly minimálně vítězné koalice, které byly složeny z více ideově nepropojených stran a jež měly na začátku příznivější socioekonomické podmínky. Vztah mezi sociálním kapitálem, ekonomickým rozvojem a kvalitou vládnutí je v čase těsnější a dnes se blíží do stavu pomyslného ekvilibria. Tak by se daly shrnout korelační vztahy, které vzešly z ekonometrických modelů kvality vládnutí.

Zatímco proměnné HDP na obyvatele a index sociálního kapitálu vysvětlí z velké části variaci mezi zeměmi, politické proměnné jsou klíčové pro vysvětlení změny kvality vládnutí v čase, přičemž vysvětlí zhruba čtvrtinu této porce variace. Zbylou část by pravděpodobně vysvětlily těžko kvantifikovatelné faktory jako je osobnost ministra nebo některých klíčových úředníků, kteří měli pozitivní či negativní vliv na implementaci zákonů a reforem. Výsledky politických proměnných jdou z velké části proti teoretickým očekáváním. S narůstajícím počtem stran by měla klesat efektivita vládnutí, protože se rozhodnutí účastní větší počet hráčů s právem veta adochází též ke snížení jasné odpovědnosti před voliči. Na datech ze zemí SVE se ale ukázalo, že větší počet stran, ať už v parlamentu, nebo v samotné vládě, není vyloženě škodlivý. Podobně je tomu překvapivě také u stranické polarizace a volební volatility. Agregovaná kvantitativní měřítko stranických systémů nejsou klíčovými faktory ovlivňujícími objektivní dimenzi kvality vládnutí na celostátní úrovni, to ale neznamená, s ohledem na předchozí výzkumy, že by jejich negativní vliv fungoval na nižší lokální nebo regionální úrovni (Borge et al. 2008; Lysek 2016).

Důležitější je tak výsledný charakter vlády, tedy to, zdali se jedná o minimálně vítěznou koalici, o nadměrnou koalici, či menšinovou vládu. Minimálně vítězné koalice byly asociovány s lepšími výsledky než nadměrné koalice. Více-stranické a ideově nekoherentní kabinety byly úspěšnější než ty jedno-stranické nebo ideově koherentní. Nezávisí ani na tom, zdali se jedná o levicové, nebo pravicové kabinety. Žádné z nich neměly statisticky významný pozitivní vliv na kvalitu vládnutí. Tato informace může být pro voliče obou ideových proudů těžko přijatelná, protože ideově nekoherentní vlády jsou v očích občanů považovány za špatné, zejména když se spolu spojí strany, které se proti sobě v kampani vymezovaly. Pokud nedojde k omezení politické soutěže, jako tomu bylo například v období opoziční smlouvy, žádný negativní efekt zde nepozorujeme, právě naopak. Koaliční partner zastávající odlišné ideové pozice může působit jako moderátor radikálnějších levicových či pravicových reforem. Tento typ koalice pak může v postkomunistickém prostoru přinášet konsenzuálnější politiku a naplnění dlouhodobých vizí, na kterých se musely shodnout všechny vládnoucí strany, a někdy i opozice.

Máme tedy jako politologové předepisovat takové institucionální reformy, které by vedly k větší koncentraci stranického spektra? Nebo spíše ponechat proporční princip zastoupení? Pokud přijmeme fakt, že stabilita vlád nemusí být nutně spojena s menším počtem stran ve stranickém systému, ale může být i výsledkem kompromisu politických elit, a že na stabilitu může mít vliv i vnitřní fungování stran jako takových, pozice lídra, korupční skandály a vnitřní štěpení na jednotlivé ideové frakce či platformy, vhodným nástrojem posílení stability se pak spíše zdají být některé ústavní prvky jako konstruktivní vyjádření nedůvěry, ale asi již nemá smysl uvažovat o změnách volebních systémů s většintvornými účinky. Obzvláště pak tehdy, když analýza indikovala, že čím vyšší disproporcionalita, tím nižší kvalita vládnutí. Korelace samozřejmě neznamená kauzalitu, ale proč riskovat. Jestliže jsou ideově nekoherentní vlády s vyšším počtem stran asociovány s lepší kvalitou vládnutí, není nutné zavrhnout koaliční vládnutí v multipartismech jako méně výkonné a neefektivní. To sice snižuje váhu tradičních argumentů pro ideově koherentní vlády s co nejmenším počtem členů, ale pořád platí, že jsou více odpovědné za provádění politiky před voliči než vícestranné kabinety, jež jsou navíc často tvořené ad hoc stranami, které vznikly těsně před volbami a parlament zase po neúspěšném vládním angažmá opouštějí. Institucionálně je tedy vhodné podpořit

stabilitu odpovědných vlád, ale případné změny musí být v rovnováze, neboť pak může hrozit koncentrace moci do jednoho centra. Obecně pak přílišná dominance jedné politické strany a koncentrace moci v jejích rukou působí na kvalitu vládnutí v zemích SVE negativně.

Problémy s kvalitou demokracie mají nebo měly státy, které zavedly jen jednokomorový parlament.⁷⁶ Týká se to Slovenska v éře Vladimíra Mečiara a dnes současného „orbánovského“ Maďarska. Právě příklad Maďarska nám ukazuje, že vláda jedné dominantní strany, která již de facto není zvnějšku kontrolována nikým, až na slabou maďarskou občanskou společnost, nepřináší dobré výsledky, a to ani co se týče ekonomického rozvoje. Maďarsko za svými sousedy zaostává, i když dříve mělo lepší ekonomiku než Slovensko či Lotyšsko. Dnes jsou však dle HDP na obyvatele obě země vyspělejší. Problémy Maďarska s demokracií samozřejmě jdou za rámec spekulace o vhodnosti zavedení druhých komor (blíže Ágh 2016).

Zatímco dominance jedné strany v západoevropských zemích neohrožuje kvalitu demokracie, podívejme se třeba na Německo v éře kancelérky Merklové nebo dominanci sociální demokracie ve Švédsku, v kontextu postkomunistických zemí mají fatálnější důsledky pro kvalitu vládnutí právě ty vlády, které jsou složeny jen z jedné dominantní strany. Čím je to způsobeno? Kontextem postkomunistických zemí, kdy hlavním argumentem je slabá legitimita institucí. Jednoduše řečeno, státům po dlouhou dobu chyběla stabilní, zakořeněná a nezávislá státní správa odolávající negativním politickým tlakům. Ta se však musela budovat od počátků. A právě z tohoto důvodu je pak výkon institucí daleko náchylnější na politickou soutěž. Pokud dojde ke snížení soutěživosti stranického systému, zvýší se obvykle korupce, klientelismus, patronáž a celkově dojde k politizaci státní správy. Důsledek je pak fatální, kdy klesá efektivita úřadů a celkový výkon státu.

Definovat, co je to vlastně kvalita vládnutí, není konceptualizačně jednoduché. Výkon ekonomiky i kvalita občanské společnosti jsou do jisté míry na procedurálním výkonu vládnutí závislé, ale můžeme je považovat i za samostatné dimenze na výstupu kvality vládnutí. V případě socioekonomických proměnných mluvíme o vzájemném

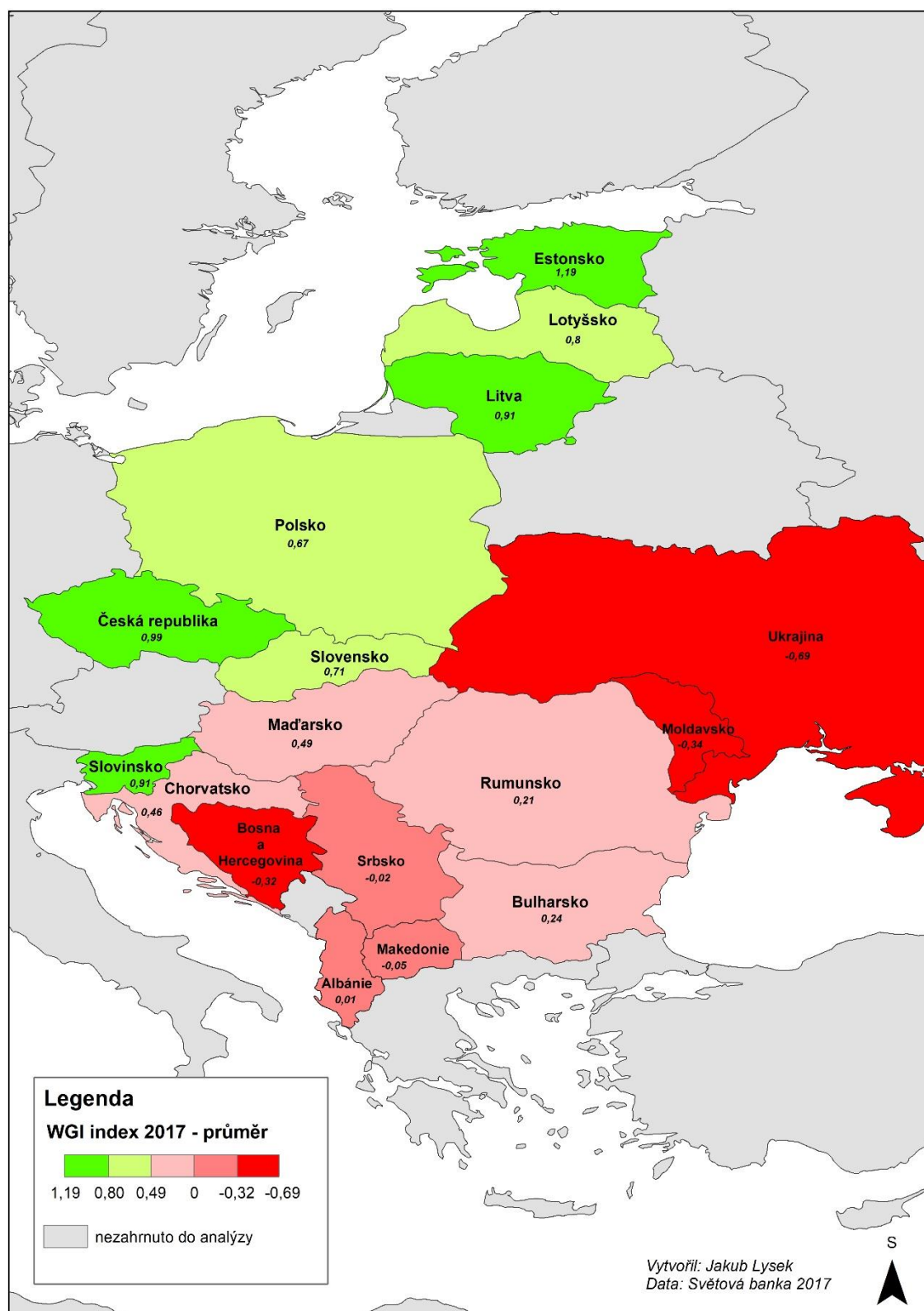
⁷⁶ Výzkumný design neumožňoval měřit vliv celé řady institucionálních proměnných, které jsou v čase konstantní. Technicky lze takové proměnné operacionalizovat ve formě dummy indikátorových proměnných, ale ve statistických modelech by jejich nadměrné užití způsobilo problémy.

endogenním vztahu. Kauzalita jde teoreticky oběma směry, protože procesní kvalita vládnutí ovlivní míru sociálního kapitálu i úroveň bohatství. Rothstein (2011: 46) k tomu poznamenává, že se může jednat o kauzalitu ve smyslu „*virtuous circle*” a zpětného mechanismu („*feedback mechanism*“) působení na výši HPD. Jinými slovy, bohatství a kvalita vládnutí se navzájem posilují. Podobný vztah funguje u sociálního kapitálu, u kterého korelace s kvalitou vládnutí v čase roste. Směr kauzality je možné zjistit kvazi-experimentálním výzkumným designem, nicméně v případě těchto endogenních proměnných jako sociální kapitál takovéto situace nastávají jen výjimečně.⁷⁷ Oddělit kvalitu objektivní dimenze vládnutí od kvality vlády na výstupu zcela nelze ani po teoretické stránce (symbol ozubených kol ve Schématu č. 1).

Podívejme se nyní v závěru na aktuální hodnoty kvality vládnutí dle Světové banky (Mapa č. 9). Jedná se o rok 2017, který nemohl být z důvodu nedostupných dat u nezávislých proměnných analyzován. Mapa ukazuje zelenou barvou země s vysokou kvalitou vládnutí, nižší výkonnost pak znázorňují stupně červené. Rozdělení zemí do jednotlivých barevných skupin bylo záměrně necháno na defaultním nastavení softwaru, který tak identifikoval země, o nichž bychom mohli říci, že jsou dnes premianti. Týká se to České republiky, Slovinska, Estonska a Litvy. Hned v závěsu je Polsko, Slovensko a Lotyšsko. Naopak Maďarsko se dnes přiblížilo Chorvatsku, Rumunsku a Bulharsku. Země Balkánu, Srbsko, Makedonie a Albánie dnes možná tvoří nadějnou skupinu do budoucna, protože jejich kvalita v čase rostla. Naopak Moldavsko, Bosna a Hercegovina a Ukrajina mají z analyzovaných zemí SVE nejhorší kvalitu vládnutí. Moldavsko je nejchudší zemí, Ukrajina má dnes problémy s konfliktem na svém území.

⁷⁷ V ekonometrii se využívají instrumentální regrese, kdy pomocí tzv. instrumentálních proměnných můžeme odhalit směr kauzálního vztahu. V případě kvality vládnutí, ekonomického rozvoje a sociálního kapitálu takové instrumentální proměnné těžko najdeme. Instrumentální proměnné Z jsou takové, které jsou korelované s nezávisle proměnnou X, ale nejsou korelované s chybami regresního modelu X na Y. Na závisle proměnnou Y instrumentální proměnná Z působí jen skrze X (Wooldridge 2013: 514). Kauzální inferenci na panelových datech (TSCS) se nejnověji zabývají ve svém článku Blackwell a Glynn (2018). Budoucí výzkum by se tak mohl soustředit i na lepší modelovou specifikaci.

Mapa č. 9: Aktuální hodnoty kvality vládnutí dle Světové banky pro rok 2017

Poznámka: Vytvořeno v programu Esri ArcGis Desktop 10.5.1.

Někdo by při letmém pohledu na mapu mohl říci, že vysvětlení kvality vládnutí je přeci jednoduché a žádné složité statistické modelování nebylo potřeba. Země, které na tom lidově řečeno nikdy nebyly nejlíp, vykazují i horší kvalitu vládnutí. Avšak takto příliš zjednodušeně, i přes skutečně vysokou korelaci s ekonomickou výkonností, mapu interpretovat nelze. U celé řady zemí totiž došlo k výraznému nárůstu kvality vládnutí, ačkoliv měly velmi špatné startovací pozice. Slovinsko se muselo potýkat s rozpadem Jugoslávie, stejně tak Estonsko, Lotyšsko a Litva byly téměř ještě dva roky po pádu komunismu součástí Sovětského svazu. Naopak Maďarsko mělo velmi dobrou startovací pozici, kterou, zdá se, dnes promarnuje. Celkově však u zemí SVE za rok 2017 pozorujeme pokles, což přidává trochu skepse ohledně budoucího vývoje v tomto regionu. Jak bylo řečeno již v úvodu, země SVE se dnes potýkají s problémy nárůstu populismu, poklesem důvěry v tradiční strany, z čehož těží politici, kteří využili uprchlické krize, kulturních a národních sporů (viz Matthes 2016). Otázka procedurálního výkonu, efektivity státní správy, její elektronizace a modernizace je upozaděna otázkou samotného demokratického vývoje v těchto zemích.

Tímto se dostáváme k otázce vlivu subjektivního hodnocení výkonu vlád, který je pro fungování demokracie důležitý, a jímž se práce z důvodu rozsahu tématu nevěnovala. Očekávané vlny šetření ESS a EVS⁷⁸ přinesou příští rok nová data ohledně hodnocení demokracie či kvality vládnutí. Jedná se o směr budoucího výzkumu, který by navázal na analýzu agregovaných dat na úrovni zemí, a který by mohl odpovědět na další otázky vztahu mezi kvalitou vládnutí a společností. Jak hodnotí své vlády samotní občané? Liší se jejich postoj od expertního posouzení mezinárodních organizací nebo výzkumníků? Kulturní a národnostní spory nebo polarizace společnosti mohou zakrýt fakt, že se zemi vlastně ekonomicky dobře daří. Například v Polsku občané nepociťují, že by rostoucí ekonomika přinesla individuální blahobyt. České republice se zatím výrazné krize demokracie, zdá se, vyhnuly, ale je otázkou, zdali je pokles důvěry v tradiční strany racionální. Netrestají voliči politické strany až se zpožděním? Občané si ve východní Evropě možná stěžují na korupci, ale imponují jim silná prohlášení politiků na adresu „Bruselu“ nebo vůči „tradičním stranám“. Dokonce někteří voliči tolerují korupci politiků, pokud náležejí do jejich „kulturního“ tábora. Mnohdy příliš automaticky

⁷⁸ EVS, dostupné z: <<http://www.europeanvaluesstudy.eu/page/timeline-and-data-release.html>>.

předpokládáme racionalitu voličů a také to, že oni sami budou vyžadovat dodržování společenských norem.

Nezávisle na akademické debatě jak konceptualizovat kvalitu vládnutí nebo kvalitu demokracie, výsledek analýzy je jasný. Pokud se v postkomunistickém prostoru omezí kvalita na vstupu, což znamená nízkou soutěž politických stran a dominanci jednoho politického proudu, tento pokles se pak následně projeví v kvalitě vládnutí z hlediska objektivních indikátorů. Maďarsko je právě tímto příkladem, kdy se horší hodnoty u indexů demokracie projevily na nižší efektivitě státní správy i na zvýšení vnímání korupce. Nejsou to zrovna dobré výchozí podmínky pro budoucí vývoj země. Tento závěr by si měli obyvatelé a politické elity těchto zemí uvědomit. Pokud společnost sleví z demokratických hodnot, které obětuje kvůli kulturním sporům o identitu, vědomě či nevědomě se tak bude podílet na dalším poklesu svých zemí v mezinárodních žebříčcích různých aspektů kvality státní správy, efektivity a míry inovací. Jak ukazují současné protesty a sociální hnutí na Slovensku, v Polsku, ale dokonce i v Rumunsku, v případě, že politická elita selhává, mnozí politologové vidí naději právě v občanské společnosti, která je stále v zemích SVE prodemokratickým faktorem.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Deskriptivní tabulka všech proměnných

Proměnná	N	Průměr	Směrodatná odchylka	Minimum	Maximum
GW index	357	0,26	0,59	-1,21	1,22
TCI index	326	-41,44	12,30	-70,00	0,00
QoG index	77	-0,80	0,54	-1,90	0,23
Počet vládnoucích stran	277	2,65	1,10	1	6
MWC a majoritní vláda	277	0,51	0,50	0	1
Ideově smíšená vláda	277	0,66	0,48	0	1
Trvání vlád (ln)	277	6,64	0,65	4,47	7,52
Trvání vlád (počet dní)	277	906,27	465,87	87	1839
Předčasné volby	435	0,08	0,28	0	1
Alternace	276	0,36	0,48	0	1
Efektivní počet stran	420	4,17	2,32	1,31	22,41
Zisk první strany	420	33,51	10,27	12,30	66,31
Polarizace	431	11,33	5,27	2,18	32,60
Volatilita	263	27,49	10,42	8,40	51,45
Volební účast	420	63,40	10,89	39,20	96,69
EVS: Obecná důvěra	380	0,00	0,15	-0,28	0,25
EVS: Inst. důvěra	231	0,01	0,30	-0,77	0,48
EVS: Sociální normy	231	0,00	0,23	-0,34	0,37
EVS: Sítě	231	-0,02	0,21	-0,31	0,57
EVS: Politická participace	231	-0,05	0,33	-0,55	0,60
ESS: Důvěra	231	0,06	0,93	-1,64	2,28
ESS: Inst. důvěra	231	0,08	0,83	-1,32	1,75
ESS: Politická participace	231	0,01	0,95	-1,51	2,27
ESS: Sítě	231	-0,10	0,86	-1,02	2,45
Podíl VŠ	284	22,11	11,48	5,80	58,70
Urbanizace	420	59,63	9,15	39,48	75,22
HDP na obyvatele (ln)	413	3,83	0,34	2,98	4,41
Růst HDP v %	451	2,83	6,90	-29,16	92,12
Inflace	451	32,23	200,07	-17,06	3334,80
Gini index	451	30,57	4,79	3,60	45,78
The Least Square Index	420	7,89	4,96	1,49	29,68

Poznámka: Počet pozorování N odpovídá dostupnosti dat. Do modelů vstupoval rozdílný počet pozorování v závislosti na skupině analyzovaných zemí.

Příloha č. 2: ParlGov indikátory

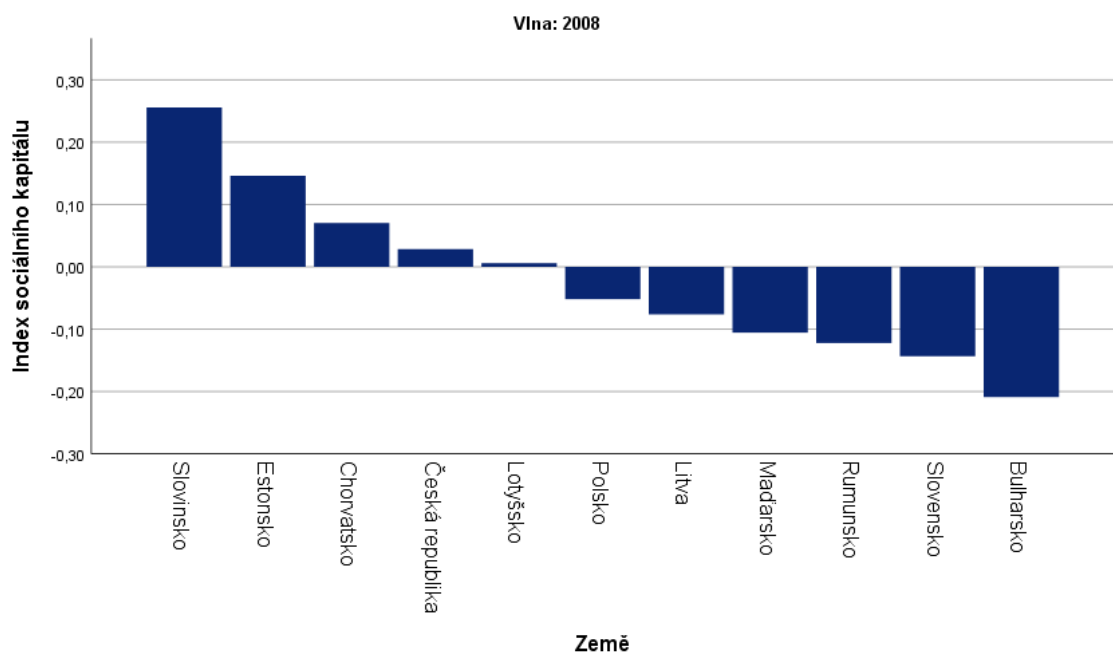
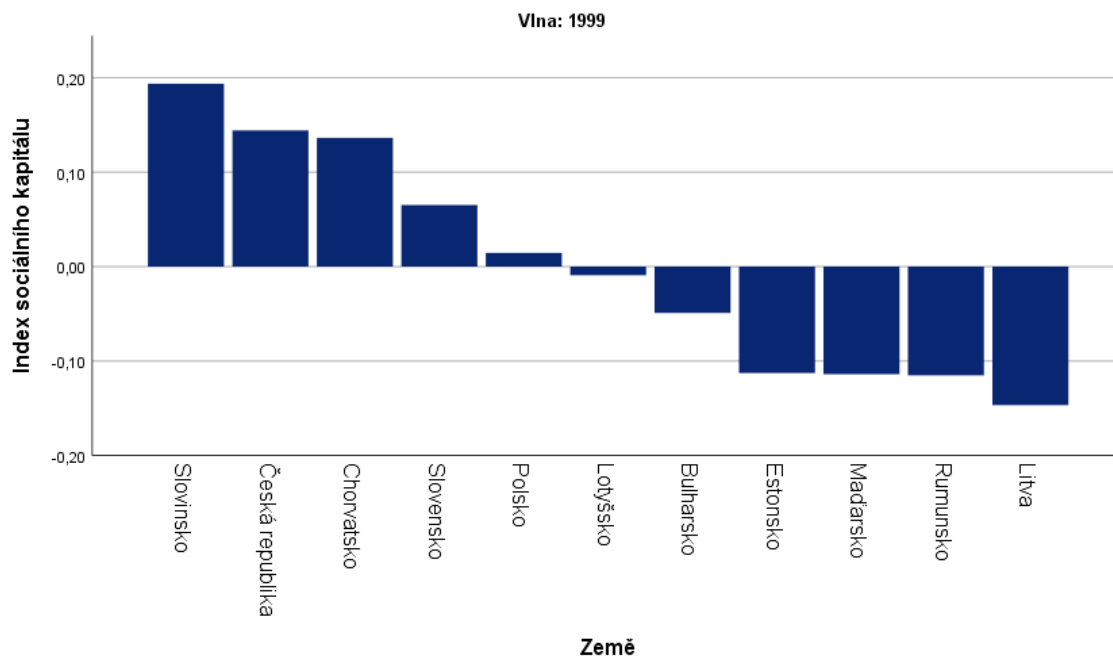
Variables

Name	Description	Type
election id	ParlGov unique identifier for national and EP elections. Other tables refer to this variable as 'election_id'.	integer
turnout	voter turnout -- share of 'votes cast' relative to 'electorate'	real
enp votes	effective number of parties votes -- elected parties (Laakso/Taagepera 1979)	real
enp seats	effective number of parties seats -- legislative parties (Laakso/Taagepera 1979)	real
disproportionality	disproportionality index (Gallagher 1991)	real
advantage ratio	advantage ratio (Taagepera/Shugart 1989)	real
polarization vote	polarization index (Dalton 2008, 906) -- _vote share_ based with 'view_calc_party_position' left/right values	real
polarization seats	polarization index (Dalton 2008, 906) -- _seats share_ based with 'view_calc_party_position' left/right values	real
calculation date	date and time calculation was performed with ParlGov R script	text

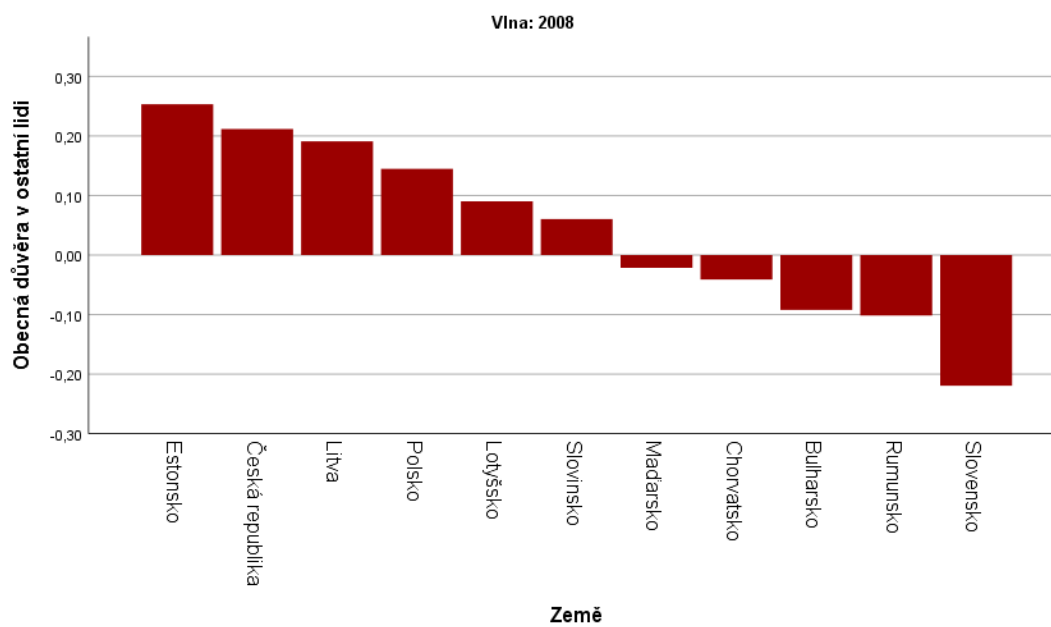
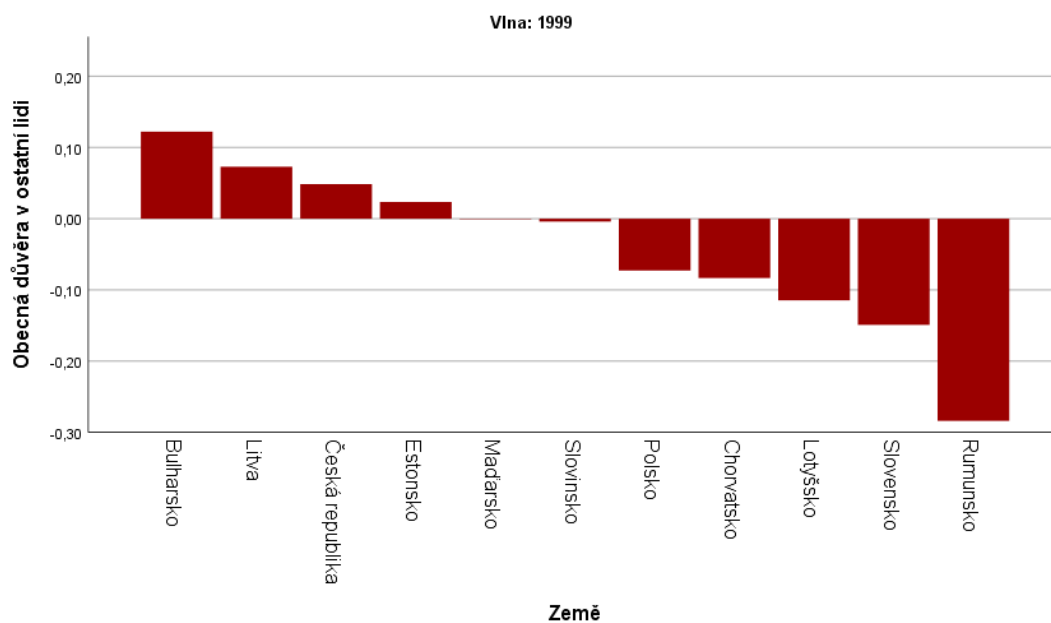
Zdroj: <<http://www.parlgov.org/#data>>

Příloha č. 3: Grafy sociálního kapitálu

Index sociálního kapitálu dle šetření EVS – země EU

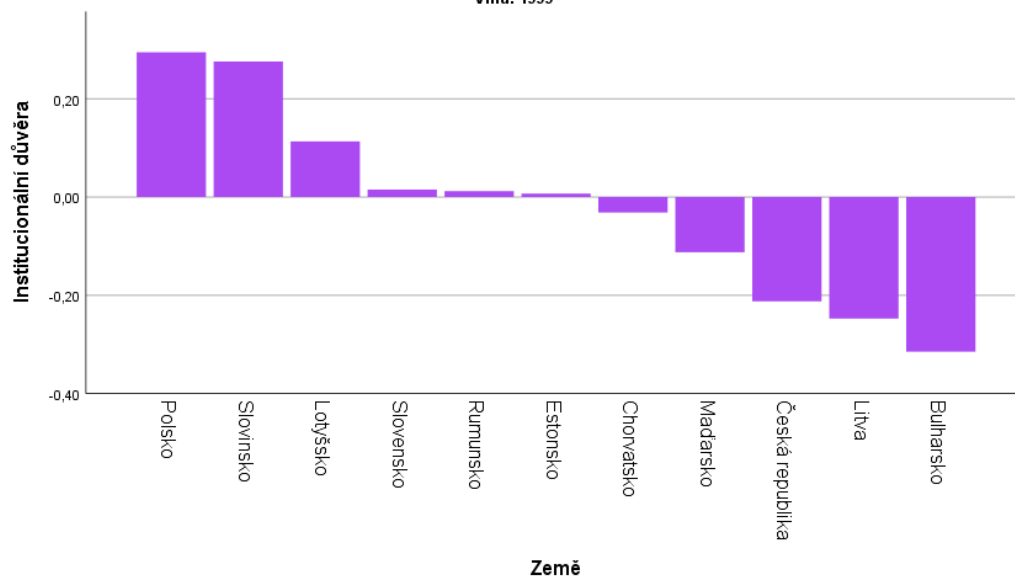

Obecná (generalizovaná) důvěra dle šetření EVS – země EU

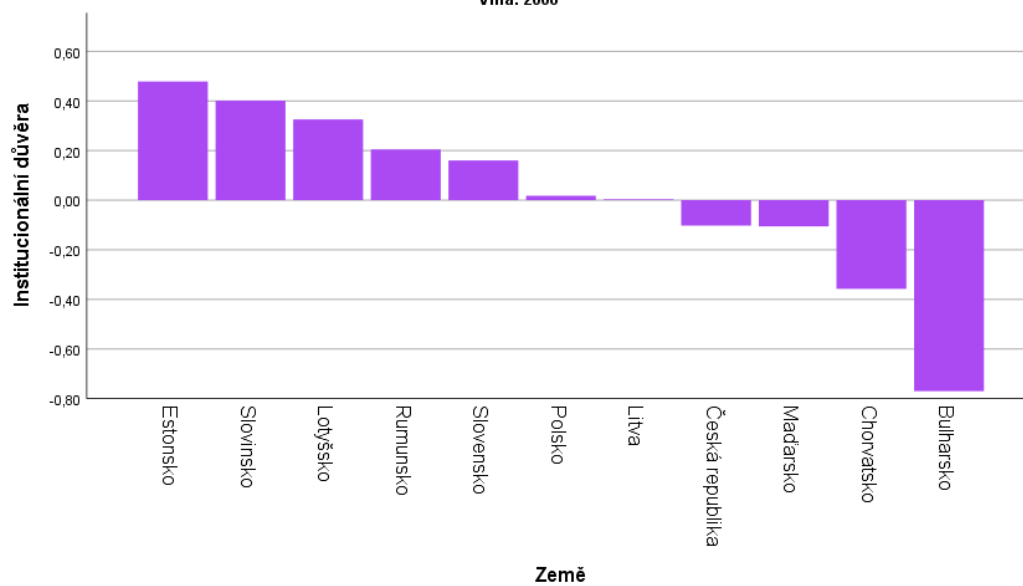

Institucionální důvěra dle šetření EVS – země EU

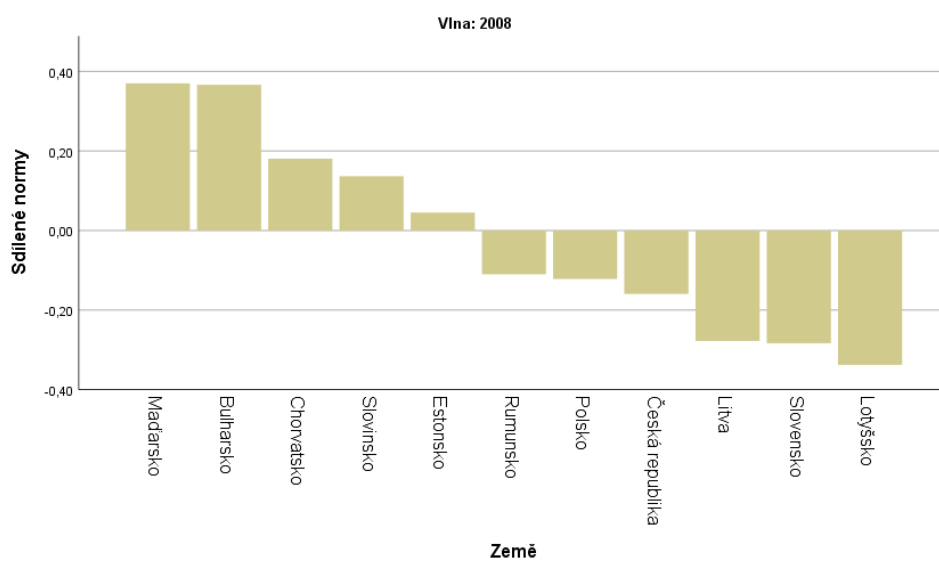
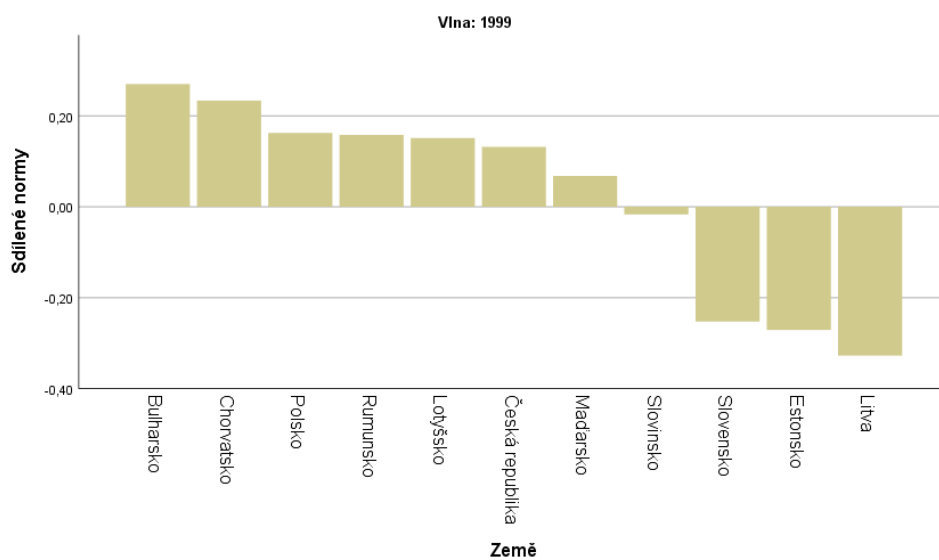
Vlna: 1999

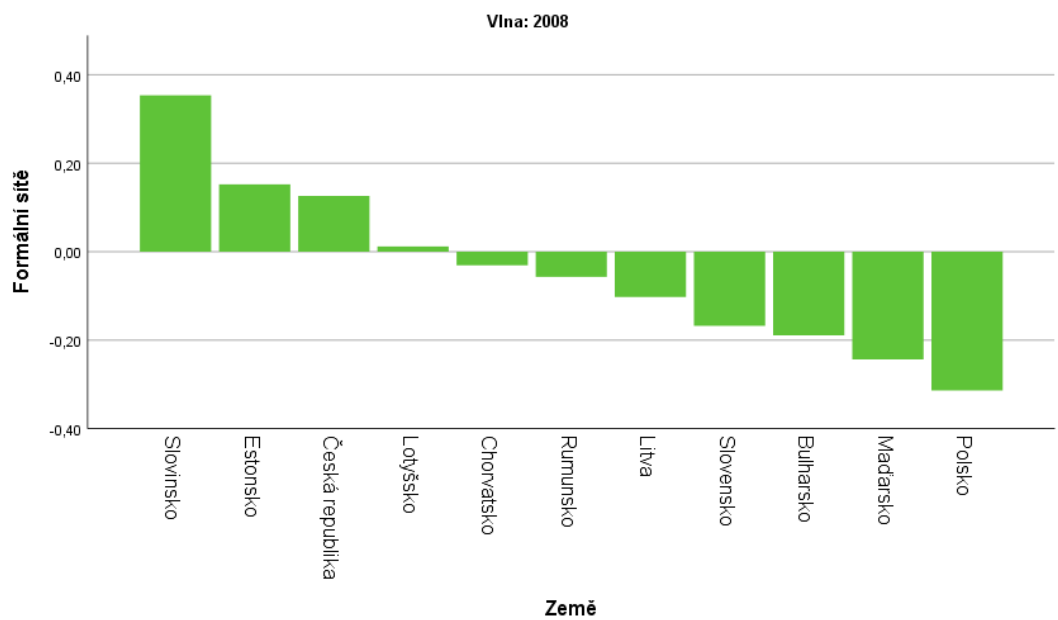
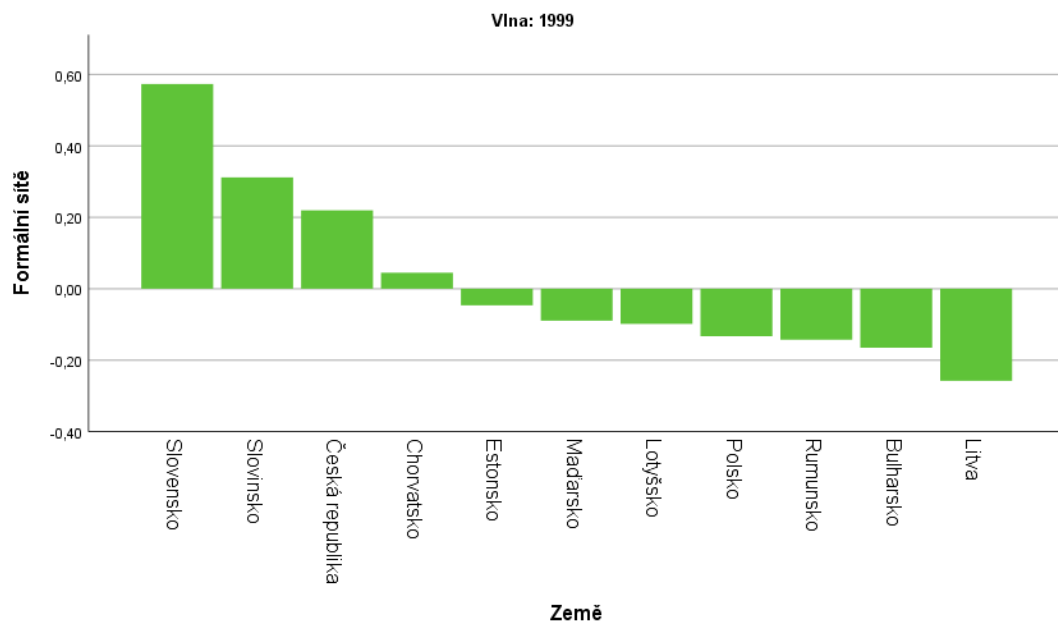
Vlna: 2008

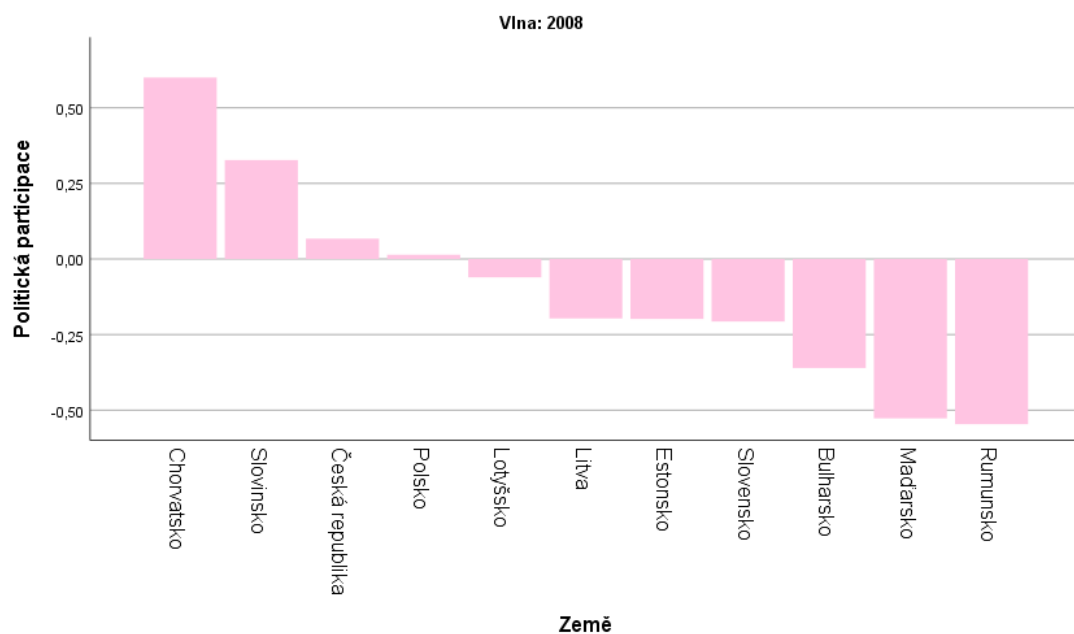
Sdílené normy dle šetření EVS – země EU

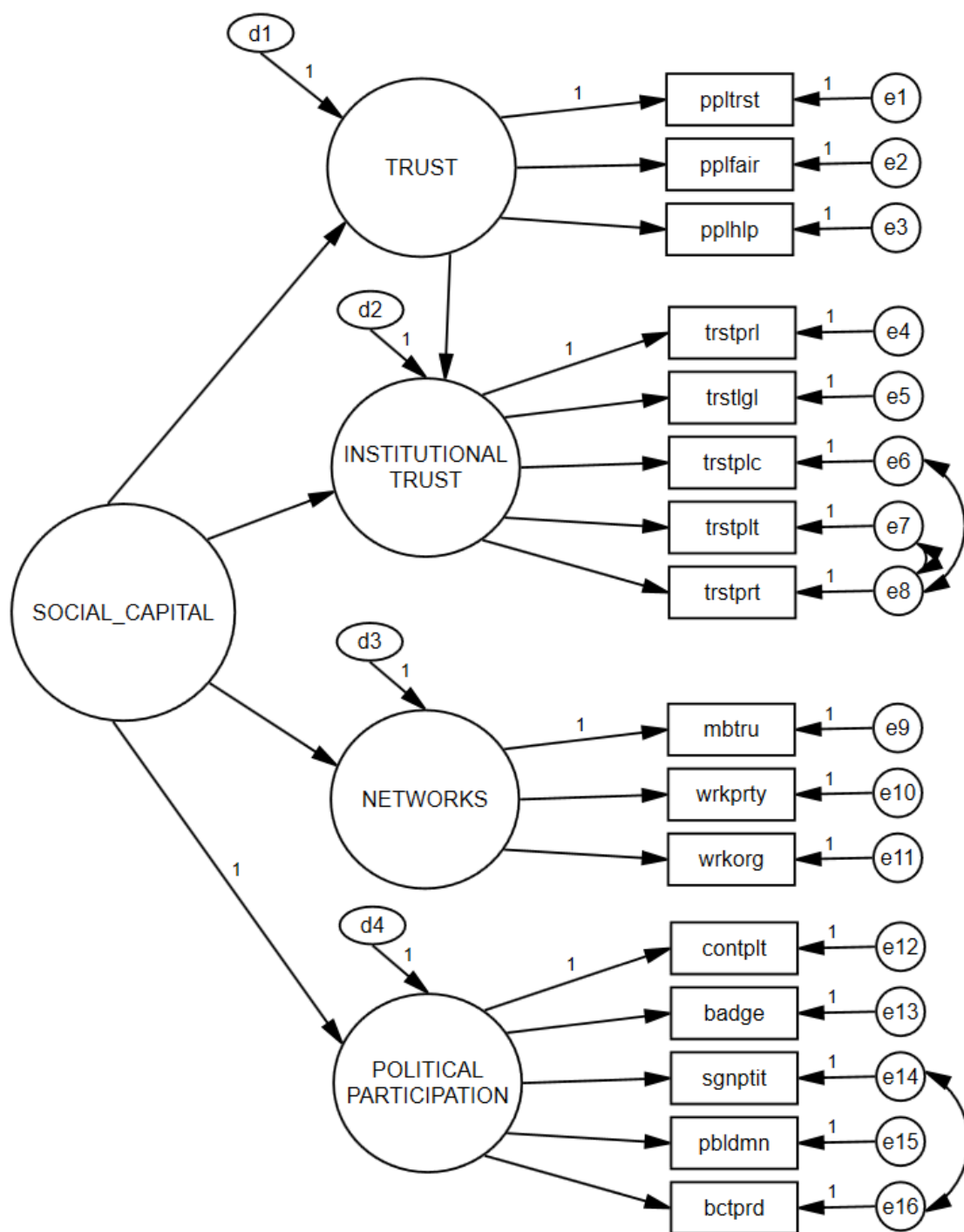
Členství ve formálních sítích EVS – země EU

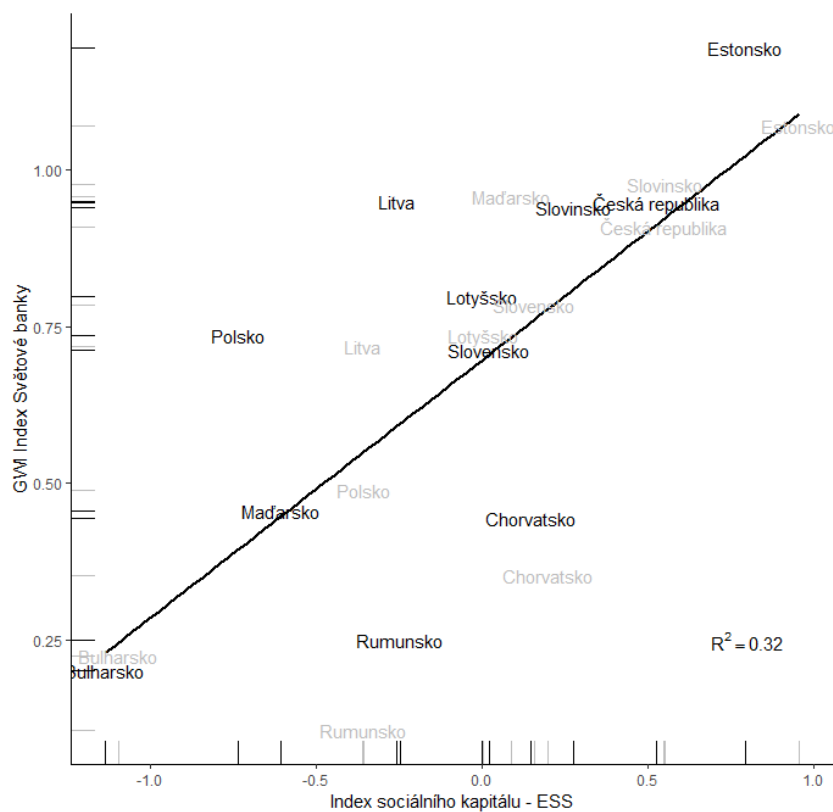
Politická participace EVS – země EU

Příloha č. 4: Diagram SEM sociální kapitál na čtvrté vlně šetření ESS

Příloha č. 5: Změna kvality vládnutí a sociálního kapitálu ESS mezi lety 2006 a 2016

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

Evropská Komise. 2013. Special Eurobarometer 2013. Corruption. TNS Opinion & Social. Dostupné z:

<http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_397_en.pdf>.

“Jsme euronervózní. Ivan Krastev o demokracii a vztahu středovýchodní Evropy k EU.”

Novinky.cz, 20. 9. 2017, (online). Dostupné z:

<<https://www.novinky.cz/kultura/salon/449627-jsme-euronervozni-ivan-krastev-o-demokracii-a-vztahu-stredovychodni-evropy-k-eu.html>> (27. 9. 2018).

Regional Government Matters 2012. Charron, Nicholas, Victor, Lapuente, Lewis, Dijkstra. 2012. „Regional Governance Matters: A Study on Regional Variation in Quality of Government within the EU.“ European Commission. Dostupné z: <

http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2012_02_governance.pdf>.

Smits, J.P., Woltjer P.J., D. Ma. 2009. „A Dataset on Comparative Historical National Accounts, ca. 1870-1950: A Time-Series Perspective.“ Groningen Growth and Development Centre Research Memorandum GD-107, Groningen: University of Groningen.

Transparency International. 2016. Corruption Perceptions Index 2016. Dostupné z: <

<https://www.transparency.org/cpi2016>>.

Vanhanen, Tatu, Krister Lundell 2014. Tampere. Finnish Social Science Data Archive, 2014. Dostupné z:

<<http://www.fsd.uta.fi/english/data/catalogue/FSD1289/meF1289e.html>>.

Volkens, Andrea, Pola Lehmann, Theres Matthieß, Nicolas Merz, Sven Regel, Bernhard Weßels. 2018. The Manifesto Data Collection. Manifesto Project (MRG/CMP/MARPOR). Verze 2018a. Berlin: Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB).

Odkaz na online apendix

Kompletní online apendix a datový soubor, skripty a datové zdroje. Dostupné z:

https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1FC5M_AZ1XwCsUepSa8vBXM6u9WMZdIvF. Nebo po vyžádání email: jakub.lysek@upol.cz.

Soubor obsahuje všechny datové analýzy v programu R a STATA15. Rovněž jsou uvedeny datové zdroje a všechny doprovodné analýzy. Na disku lze najít celou řadu doprovodných barevných map.

Literatura

Acemoglu, Daron, Simon Johnson, James Robinson. 2004. "Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth." *CEPR Discussion Papers* 4458. Dostupné z: <http://www.nber.org/papers/w10481.pdf?new_window=1>

Agerberg, Mattias. 2017. „Failed expectations: Quality of government and support for populist parties in Europe.” *European Journal of Political Research* 17 (3): 578–600.

Ágh, Attila. 2016. The Decline of Democracy in East-Central Europe. Hungary as the Worst Scenario. *Problems of Post-Communism* 63 (5–6): 277–287.

Achen, Christopher H. 2000. „Why lagged dependent variables can suppress the explanatory power of other independent variables” (online). Dostupné z: <<http://www-personal.umich.edu/~franzese/Achen.2000.LDVstealingExplanPower.pdf>> (24. 9. 2018)

Albritton, Robert B., Bureekul Thawilwadee. 2009. „Are Democracy and ‘Good Governance’ Always Compatible? Competing Values in the Thai Political Arena.” *Asian Barometer – Working Paper Series* 47, (online). Dostupné z: <<http://www.asianbarometer.org/publications/0946d0ff1f760afb5dc8ab0aac77a255.pdf>> (26. 9. 2018)

Alesina, Alberto, Sule Ozler, Nouriel Roubini, Phillip Swagel. 1996. „Political instability and economic growth.” *Journal of Economic Growth* 1 (2): 189–211.

Alesina, Alberto. 2003. „The size of countries: Does it matter?” *Journal of the European Economic Association* 1 (2-3): 301–316.

Almond, Gabriel A., Verba, Sidney. 1965. *The Civic Culture*. Boston: Little, Brown and Company.

Andeweg, Rudy B. 2013. „Parties in Parliament: The Blurring of Opposition.” Pp. 99–114 in Wolfgang C. Müller, Hanne Marthe Narud (eds.). *Party Governance and Party Democracy*. New York: Springer Science+Business Media.

Andrews, Rhys, Tom Entwistle. 2013. „Four Faces of Public Service Efficiency: What, How, When and for Whom to Produce.” *Public Management Review* 15 (2): 246–264.

Andrews, Rhys. 2012. „Social Capital and Public Service Performance: A Review of the Evidence.” *Public Policy and Administration* 27 (1): 49–67.

Angrist, Joshua D., Jörn-Steffen Pischke. 2008. *Mostly Harmless Econometrics: An Empiricist's Companion*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Anýžová, Petra. 2013. „Ekvivalence položek v mezinárodních datech: základní vymezení a možnosti analýzy.“ *Data a výzkum – SDA Info* 7 (1): 29–56.

Anýžová, Petra. 2015. *Srovnatelnost postojových škál v komparativním výzkumu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Aristotelés. 1998. *Politika* (2. vyd.). Praha: Petr Rezek.

Armingeon, Klaus, Virginia Wenger, Fiona Wiedemeier, Christian Isler, Laura Knöpfel, David Weisstanner, Sarah Engler. 2018. *Comparative Political Data Set 1960-2016*. Bern: Institute of Political Science, University of Berne.

Bakker, Judith, Bas Denters, Mirjan Oude Vrielink, Pieter-Jan Klok. 2012. „Citizens' Initiatives: How Local Governments Fill their Facilitative Role.” *Local Government Studies* 38 (4): 395–414.

Balík, Stanislav, Michal Pink, Andrew Lawrence Roberts, Marek Rybář, Peter Spáč, Petra Svačinová, Petr Voda. *Kvalita demokracie v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2016.

Baun, Michael, Dan Marek. 2017. „The Limits of Regionalization: The Intergovernmental Struggle over EU Cohesion Policy in the Czech Republic.“ *East European Politics and Societies and Cultures* 22 (10): 1–22.

Beck, Nathaniel. 2001. „Time-series cross-section data: What have we learned in the past few years?” *Annual Review of Political Science* 4 (1): 271–293.

- Beck, Nathaniel, Katz, Jonathan. 1995. „What to do (and not to do) with time-series cross-section data in comparative politics.“ *American Political Science Review* 89: 634–47.
- Berg-Schlosser, Dirk, Jeremy Mitchell. 2002. *Authoritarianism and Democracy in Europe. 1919-39*. Palgrave Macmillan.
- Berg-Schlosser, Dirk. 2017. „Contemporary Problems and Future Perspectives of Empirical Research on Democracy.“ In: Harfst, Philipp, Ina, Kubbe, Thomas Poguntke. *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer: 249–280.
- Berman, Sheri. 1997. „Civil Society and the Collapse of the Weimar Republic.“ *World Politics* 49 (3): 401–429.
- Beugelsdijk, Sjoerd, Ton van Schaik. 2005. „Social capital and growth in European regions: an empirical test.“ *European Journal of Political Economy* 21 (2): 301–324.
- Biezen, Ingrid Van, Peter Mair, Thomas Poguntke. 2011. Going, going,... gone? The decline of party membership in contemporary Europe. *European Journal of Political Research* 51: 24–56.
- Biezen, Ingrid Van. 2003. *Political Parties in New Democracies: Party Organization in Southern and East-Central Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Birch, Sarah, Carolien van Ham. 2017. „Getting away with foul play? The importance of formal and informal oversight for electoral integrity.“ *European Journal of Political Research* 56 (3): 487–511.
- Birch, Sarah. 2003. *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. New York: Palgrave Macmillan.
- Bjørnskov, Christian. 2006. „The multiple facets of social capital.“ *European Journal of Political Economy* 22 (1): 22–40.

Bjørnskov, Christian. 2010. „How Does Social Trust Lead to Better Governance? An Attempt to Separate Electoral and Bureaucratic Mechanisms.“ *Public Choice* 144 (1–2): 323–346.

Blackwell, Matthew, Adam Glynn. 2018. *How to Make Causal Inferences with Time-Series Cross-Sectional Data under Selection on Observables*. Working Paper Series 2018:67. University of Gothenburg.

Bohman, James. 1998. „Survey Article: The Coming Age of Deliberative Democracy.” *The Journal of Political Philosophy* 6 (4): 400–425.

Boix, Carles, Daniel Posner. 1998. „Social Capital: Explaining Its Origins and Effects on Government Performance.” *British Journal of Political Science* 28 (4): 686–695.

Borge, Lars-Erich, Torberg Falch, Per Tovmo. 2008. „Public Sector Efficiency: The Roles of Political and Budgetary Institutions, Fiscal Capacity and Democratic Participation.” *Public Choice* 136 (3–4): 475–495.

Brambor, Thomas, William Roberts Clark, Matt Golder. 2006. „Understanding Interaction Models: Improving Empirical Analyses.” *Political Analysis* 14 (1): 63–82.

Brown, Karin, Philip B. Coulter. 1983. „Subjective and Objective Measures of Police Service Delivery.” *Public Administration Review* 43 (1): 50–58.

Brown, Mitchell, Eric M. Uslaner. 2002. „Inequality, trust, and political engagement.” Paper Presented at APSA, Boston, (online). Dostupné z: <http://siteresources.worldbank.org/EXTECAREGTOPSOCDEV/Resources/Uslaner_Inequality_trust_political_>

Brug, Wouter van der, Cees van der, Eijk, Mark, Franklin. 2007. *The Economy and the Vote. Economic Conditions and Elections in Fifteen Countries*. Cambridge, Cambridge University Press.

Brusis, Martin. 2014. „Paths and Constraints of Subnational Government Mobilization in East-Central Europe.” *Regional and Federal Studies* 24 (3): 301–319.

Bryk, Anthony S., Stephen W. Raudenbush. 1992. *Hierarchical Linear Models in Social and Behavioral Research: Applications and Data Analysis Methods*. Newbury Park, C.A.: Sage Publications.

Byrne, Barbara M. 2016. *Structural Equation Modeling with AMOS. Basic Concepts, Applications and Programming (3rd edition)*. New York/London: Routledge.

Cameron, David R. 2007. „Post-Communist Democracy: The Impact of the European Union.” *Post-Soviet Affairs* 23 (3): 185–217.

Císař, Ondřej. 2013. „Občanská společnost, kvalita demokracie, dobré vládnutí.“ Esej. Dostupné z: <<http://ceskohledabudoucnost.cz/documents/Cisar%202.pdf>>.

Clark, William Roberts, Matt Golder. 2006. „Rehabilitating Duverger's Theory: Testing the Mechanical and Strategic Modifying Effects of Electoral Laws.” *Comparative Political Studies* 39 (6): 679–708.

Coffé, Hilde, Benny Geys. 2005. „Institutional Performance and Social Capital: An Application to the Local Government Level.” *Journal of Urban Affairs* 27 (5): 485–502.

Cohen, Mollie J. 2018. „A dynamic model of the invalid vote: How a changing candidate menu shapes null voting behavior.” *Electoral Studies* 53: 111–121.

Coleman, James, S. 1988. „Social Capital in the Creation of Human Capital.” *The American Journal of Sociology* 94: 95–120.

Collier, David. 2011. „Understanding Process Tracing.” *PS: Political Science & Politics* 44 (4): 823–830.

Collier, Michael W. 2006. *Political Corruption in the Caribbean Basin*. London: Routledge.

Conrad, Ryals C., Sona N. Golder. 2010. „Measuring government duration and stability in Central Eastern European democracies.” *European Journal of Political Research* 49(1): 119–150.

Dahl, Robert, Edward R. Tufte, E. 1973. *Size and Democracy*. Redwood City, CA: Stanford University Press.

Dahl, Robert. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

Dahl, Robert. 1998. *On Democracy*. New Haven: Yale University Press.

Dahlström Carl, Victor Lapuente, Jan Teorell. 2012. „The Merit of Meritocratization: Politics, Bureaucracy, and the Institutional Deterrents of Corruption.“ *Political Research Quarterly* 65(3): 656–668.

Dahlström, Carl, Victor Lapuente 2017. *Organizing Leviathan. Politicians, Bureaucrats, and the Making of Good Government*. Cambridge, Cambridge University Press.

Dalton, Russell J. 2004. *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Dalton, Russell J. 2008. „The Quantity and the Quality of Party Systems Party System Polarization, Its Measurement, and Its Consequences.“ *Comparative Political Studies* 41 (7): 899–920.

Dassonneville, Ruth, Yves Dejaeghere. 2014. „Bridging the ideological space: A cross-national analysis of the distance of party switching.“ *European Journal of Political Research* 53 (3): 580–599.

De Haan, Jakob, Jan-Egbert Sturm, Geert Beekhuis. 1999. „The weak government thesis: Some new evidence.“ *Public Choice* 101 (3–4): 163–176.

Denters, Bas, Lawrence E. Rose. 2005. *Comparing Local Governance. Trends and Developments*. London: Palgrave Macmillan.

Denters, Bas. 2014. „Beyond ‘What do I get?’ Functional and procedural sources of Dutch citizens’ satisfaction with local democracy.“ *Urban Research & Practice* 7 (2): 153–168.

Deschouwer, Kris. 2017. „Parties, Government and Elites. The comparative study of democracy.“ In: Harfst, Philipp, Ina, Kubbe, Thomas Poguntke. *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer: 73–85.

Diamond, Larry 2007. *The Spirit of Democracy: The Struggle to Build Free Societies Throughout the World*. New York: Henry Holt.

Diamond, Larry, Leonardo Morlino 2005. *Assessing the Quality of Democracy*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

DiStefano, Christine, Zhu Min, Diana Mîndrilă. 2009. „Understanding and Using Factor Scores: Considerations for the Applied Researcher.” *Practical Assessment, Research & Evaluation* 14 (20): 1–11.

Dobre, Ana Maria. 2010. „Europeanization and new patterns of multi-level governance in Romania.“ *Southeast European and Black Sea Studies* 10 (1): 59–70.

Downs, Anthony. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper.

Duverger, Maurice. 1954. *Political Parties*. First Edition, London: Methuen.

Elster, Jon, Claus Offe, Ulrich K. Preuss. 1998. *Institutional design in post-communist societies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Emanuele, Vincenzo, Alessandro Chiaramonte, Sorina Soare. 2018. „Does the Iron Curtain Still Exist? The Convergence in Electoral Volatility between Eastern and Western Europe.” *Government and Opposition*. Dostupné z: <<https://doi.org/10.1017/gov.2018.25>> (24. 9. 2018)

Ergun, Jürgen Selim, Fernanda Rivas, Maximo Rossi. 2016. „Satisfaction with Democracy in Latin America: Do the Characteristics of the Political System Matter?” *dECON* 16 (8): 1–27. Dostupné z: <<https://ssrn.com/abstract=2857247>> (26. 9. 2018)

Evans, Peter. 1995. *Embedded Autonomy. States and Industrial Transformation*. Princeton: Princeton University Press.

Evans, Petr, James E., Rauch. 1999. „Bureaucracy and Growth: A Cross-National Analysis of the Effects of "Weberian" State Structures on Economic Growth.“ *American Sociological Review* 64(5): 748–765.

Ferragina, Emanuele. 2012. *Social Capital in Europe: A Comparative Regional Analysis*. Northampton: Edward Elgar Publishing.

Fish, M. Steven. 2006. „Stronger Legislatures, Stronger Democracies.“ *Journal of Democracy* 17(1): 1–16.

Fjelde, Hanne, Håvard Hegre. 2014. „Political Corruption and Institutional Stability.” *Studies in Comparative International Development* 49 (3): 267–299.

Fortin-Rittberger, Jessica 2017. „Strong Presidents for Weak States. How Weak State Capacity Fosters Vertically Concentrated Executives“. Pp. 249–280 in Philipp Harfst, Ina Kubbe, Thomas Poguntke (eds.). *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer.

Franklin, Mark. 2004. *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies since 1945*. Cambridge: Cambridge University Press.

Frye, Timothy. 2010. *Building States and Markets After Communism: The Perils of Polarized Democracy*. New York: Cambridge University Press.

Fuchs, Dieter, and Hans-Dieter. Klingemann. 1989. „The Left-Right Schema.” Pp. 203–234 in Kent M. Jennings, Jan W. van Deth (eds.). *Continuities in Political Action*. Berlin, New York: de Gruyter.

Fukuyama, Francis. 2011. *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution*. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Fukuyama, Francis. 2014. *Political Order and Political Decay*. London: Profile Books.

Gallagher, Michael. 1991. “Proportionality, Disproportionality and Electoral Systems.” *Electoral Studies* 10 (1): 33–51.

Ganev, Venelin. 2005. „Postcommunism as an Episode of State-Building: A Reversed Tillyan Perspective." *Communist and Post-Communist Studies* 38 (4): 425-445.

Ganev, Venelin. 2009. „Understanding Leviathan's Malaise: Stateness and the Crisis of Governability in Post-Communist Polities." Pp 19–37 in Denisa Kostovicova, Vesna Bojicic-Dzelilovic (eds.). *Persistent State Weakness in the Global Age*. Farnham: Ashgate.

Gehlbach, Scott. 2008. „What Is a Big Bureaucracy? Reflections on Rebuilding Leviathan and Runaway State-building." *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (6): 1189–1197.

Geissel, Brigitte, Kenneth Newton (eds.). 2012. *Evaluating Democratic Innovations. Curing the democratic malaise?* London: Routledge.

Gelman, Andrew, Jennifer Hill. 2007. *Data Analysis Using Regression and Multilevel/Hierarchical Models*. New York, N.Y.: Cambridge University Press.

Gerring, John, Strom C. Thacker and Carola Moreno. 2008. „Are Parliamentary Systems Better?" *Comparative Political Studies* 42: 327–359.

Gerring, John, Strom C. Thacker. 2004. „Political Institutions and Corruption: The Role of Unitarism and Parliamentarism." *British Journal of Political Science* 34: 295–330.

Gerring, John. 2012. *Social Science Methodology: A Unified Framework*. Cambridge: Cambridge University Press.

Greene, William H. 2014. *Econometric analysis*. Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.

Grotz, Florian, Ferdinand Müller-Rommel. 2015. „Schwache Regierungschefs? Politische Erfahrung und Amtsdauer von Premierministern in Mittel- und Osteuropa." *Zeitschrift für Parlamentsfragen* 46 (2): 310–327.

Grotz, Florian, Till, Weber. 2017. Prime Ministerial Tenure in Central and Eastern Europe: The Role of Party Leadership and Cabinet Experience. In: Harfst, Philipp, Ina,

Kubbe, Thomas Poguntke. *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer: 229–248.

Grzymala-Busse, Anna, Pauline Jones Luong. 2002. „Reconceptualizing the State: Lessons from Post-Communism.” *Politics & Society* 30 (4): 529–554.

Grzymala-Busse, Anna. 2002. *Redeeming the Communist Past*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grzymala-Busse, Anna. 2007. *Rebuilding Leviathan: Party Competition and State Exploitation in Post-Communist Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press.

Grzymala-Busse, Anna. 2008. „Re-stating Party Development in Central and Eastern Europe: A Response.” *Sociologický časopis* 44(6): 1177–1180.

Gurgul, Henryk, Lukasz Lach. 2013. „Political instability and economic growth: Evidence from two decades of transition in CEE.” *Communist and Post-Communist Studies* 46: 189–202.

Gwiazda, Anna. 2016. *Democracy in Poland. Representation, participation, competition and accountability since 1989*. New York: Routledge

Haan, de, Jakob, Jan-Egbert Sturm, Geert Beekhuis. 1999. „The weak government thesis: Some new evidence.” *Public Choice* 101: 163–176.

Hamm, Patrick, Lawrence P. King, David Stuckler. 2012. „Mass Privatization, State Capacity, and Economic Growth in Post-Communist Countries.” *American Sociological Review* 77 (2): 295–324.

Hanley, Seán. 2008. „Re-stating Party Development in Central and Eastern Europe?” *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 44 (6): 1155–1176.

Hanley, Seán. 2012. „Dynamics of new party formation in the Czech Republic 1996–2010: looking for the origins of a ‘political earthquake’.” *East European Politics* 28 (2): 119–143.

Haughton, Tim. 2008. „Parties, Patronage, and the Postcommunist State.“ *Comparative European Politics* 6 (4): 486–500.

Haughton, Tim. 2012. „A Law Unto Themselves: Money, Regulation and the Development of Party Politics in the Czech Republic.“ *Working Paper Series on the Legal Regulation of Political Parties* 20, (online).

Hayes, Andrew F. 2018. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis*. New York, London: The Guilford Press.

Held, David. 2006. *Models of Democracy*. Stanford: Stanford University Press.

Holmberg, Sören, Bo Rothstein. 2011a. „Correlates of Democracy.“ *The Quality of Government Institute at University of Gothenburg Working Paper Series* 2011: 10, (online). Dostupné z: <https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1357/1357851_2011_10_holmberg_rothstein.pdf> (24. 9. 2018)

Holmberg, Sören, Bo Rothstein. 2011b. „Quality of Government and Access to Safe Water.“ *The Quality of Government Institute at University of Gothenburg Working Paper Series* 2011: 4, (online). Dostupné z: <https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1357/1357837_2011_4_holmberg_rothstein.pdf> (24. 9. 2018)

Holmberg, Sören. 2007. „The Good Society Index.“ *Working paper 2007:6. Quality of Government Institute*, University of Gothenburg.

Horowitz, Donald L. 1993. „Democracy in Divided Societies.” *Journal of Democracy* 4 (4): 18–38.

Horowitz, Donald L. 2003. „The Cracked Foundations of the Right to Secede.” *Journal of Democracy* 14 (2): 5–17.

Howard, Marc Morje. 2003. *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Charron, Nicholas, Victor Lapuente, Lewis Dijkstra. 2012. „Regional Governance Matters: A Study on Regional Variation in Quality of Government within the EU.“ *European Commission*, (online) Dostupné z: <http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/work/2012_02_governance.pdf> (30. 9. 2018)

Charron, Nicholas, Victor Lapuente. 2013. "Why do Some Regions in Europe Have Higher Quality of Government?" *Journal of Politics*. 75 (3): 567-582.

Charron, Nicholas, Victor, Lapuente, 2017. „Quality of Government in EU Regions: Spatial and Temporal Patterns“ Dostupné z: <https://qog.pol.gu.se/digitalAssets/1679/1679869_2018_1_charron_lapuente.pdf>

Christensen, Henrik Serup. 2016. „All the same? Examining the link between three kinds of political dissatisfaction and protest.“ *Comparative European Politics* 14(6): 781–801.

Inglehart, Ronald, Miguel Basañez, Jaime Díez-Medrano, Loek Halman, Ruud Luijkx. 2004. *Human Beliefs and Values*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Inglehart, Ronald, Pippa Norris. 2016. „Trump, Brexit, and the Rise of Populism: Economic Have-Nots and Cultural Backlash.“ *HKS Working Paper* No. RWP16-026, (online). Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2818659>> (27. 9. 2018)

Inglehart, Ronald. 1997. *Modernization and Postmodernization – Cultural, Economic, and Political Change in 43 Societies*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kalenborn, Christine, Christian Lessmann. 2013. „The Impact of Democracy and Press Freedom on Corruption: Conditionality Matters.“ *Journal of Policy Modeling* 35 (6): 857–886.

Kam, Cindy D., Robert J. Franzese Jr. 2007. *Modelling and Interpreting Interactive Hypotheses in Regression Analysis*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.

Karvonen, Lauri 2010. *The Personalisation of Politics. A Study of Parliamentary Democracies*. Colchester: ECPR Press.

- Katz, Richard S., Mair, Peter. 1995. „Changing Models of Party Organization and Party Democracy: The Emergence of the Cartel Party.” *Party Politics* 1 (1): 5–28.
- Kaufmann, Daniel, Aart, Kraay, Massimo, Mastruzzi. 2004. “Governance matters III: Governance indicators for 1996–2002.” *World Bank policy research working paper* 3106.
- Kaufmann, Daniel, Aart, Kraay, Massimo, Mastruzzi. 2007. „Growth and Governance: A Reply.” *The Journal of Politics* 69(2): 555–562.
- Kaufmann, Daniel, Aart, Kraay, Massimo, Mastruzzi. 2009. „Governance Matters VIII: Aggregate and Individual Governance Indicators 1996–2008.” Dokument Světové banky. Dostupné z: < http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1424591>
- Kaufmann, Daniel, Aart, Kraay, Massimo, Mastruzzi. 2010. The Worldwide Governance Indicators Methodology and Analytical Issues. Policy Research Working Paper WPS 5430. The World Bank Development Research Group Macroeconomics and Growth Team June 2010.
- Keefer, P. 2004. „A review of the political economy of governance: from property rights to voice.” *World Bank policy research working paper* 3315.
- Keel, Luke, Nathan Kelly. 2005. „Dynamic Models for Dynamic Theories: The Ins and Outs of Lagged Dependent Variables.” *Political Analysis* 14 (2): 186–205.
- Kellstedt, Paul M., Guy D. Whitten. 2013. *The Fundamentals of Political Research*. New York: Cambridge University Press.
- Keman, Hans, Paul Pennings. 1995. „Managing political and societal conflict in democracies: do consensus and corporatism matter?” *British Journal of Political Science* 25 (2): 271–281.
- Keman, Hans. 2006. „Party Government Formation and Policy Preferences: An Encompassing Approach?” Pp. 33–56 in Albert Weale, Judith Bara (eds.). *Democracy, Parties and Elections*. London: Routledge.

Keman, Hans. 2014. „Democratic Performance of Parties and Legitimacy in Europe.” *West European Politics* 37 (2): 309–330.

Keman, Hans. 2017. „Responsible Responsiveness of Parties in and out of Government.“ Pp. 249–280 in Philipp Harfst, Ina Kubbe, Thomas Poguntke (eds.). *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden: Springer.

King, Gary, James E. Alt, Nancy E. Burns, Michael Laver. 1990. „A Unified Model of Cabinet Dissolution in Parliamentary Democracies.” *American Journal of Political Science* 34 (3): 846–871.

King, Gary, Robert Keohane, Sidney Verba. 1994. *Designing Social Inquiry. Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton: Princeton University Press.

Kitschelt, Herbert, Steven I. Wilkinson (eds.). 2007. *Patrons, clients and policies: patterns of democratic accountability and political competition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kitschelt, Herbert, Zdenka Mansfeldova, Radoslaw Markowski, Gabor Toka (eds.). 1999. *Post-Communist Party Systems: Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kitschelt, Herbert. 2003. „Accounting for Postcommunist Regime Diversity: What Counts as a Good Cause?”. In: Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson (eds.). *Capitalism and Democracy in Central and Eastern Europe: Assessing the Legacy of Communist Rule*. Cambridge: Cambridge University Press: 49–86

Kline, Rex B. 2016. *Principles and Practice of Structural Equation Modeling (4th edition)*. New York/London: Guilford.

Klingemann, Hans-Dieter, Darina, Gancheva, Bernhard, Weißels. 2017. „Ideological Congruence: Choice, Visibility and Clarity“. In: Harfst, Philipp, Ina, Kubbe, Thomas Poguntke. *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer: 249–280.

Klingemann, Hans-Dieter, Ian Budge, Richard I. Hofferbert. 1994. *Parties, Policies, and Democracy*. Boulder: Westview Press.

Klingemann, Hans-Dieter, Ian Budge. 2013. „Using the Manifesto Estimates to Refine Party Family Placements.” Pp. 49–65 in Andrea Volkens, Judith Bara, Ian Budge, Michael D. McDonald, Hans-Dieter Klingemann (eds.). *Mapping Policy Preferences from Texts III. Statistical Solutions for Manifesto Analysts*. Oxford: Oxford University Press.

Knack, Stephen, Philip Keefer. 1997. „Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation” *Quarterly Journal of Economics* 112 (4): 1251–1288.

Knack, Stephen. 2002. „Social Capital and the Quality of Government: Evidence from the States.” *American Journal of Political Science* 46 (4): 772–785.

Kooiman, Jan. 2003. *Governing as Governance*. London: SAGE Publications.

Kopecký, Petr. 2003. „Civil Society, Uncivil Society and Contentious Politics in Post-Communist Europe.” Pp. 1–17 in Petr Kopecký, Cas Mudde (eds.). *Uncivil Society? Contentious Politics in Post-Communist Europe*. London, Routledge.

Kopecký, Petr, 2012. „Give Me Trafika: Party Patronage in the Czech Republic.” Pp. 74–91 in Petr Kopecký, Peter Mair, Maria Spirova (eds.). *Party Patronage and Party Government in European Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Kopecký, Petr, Peter Mair, 2012. „Party Patronage as an Organizational Resource.” Pp. 3–16 in Petr Kopecký, Peter Mair, Maria Spirova (eds.). *Party Patronage and Party Government in European Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Kopecký, Petr. 2006. „Political Parties and the State in Postcommunist Europe: The nature of symbiosis.” *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 22 (3): 251–273.

Kopstein, Jeffrey S., David A. Reilly. 2003. „Postcommunist Spaces: A Political Geography Approach to Explaining Postcommunist Outcomes.” Pp. 120–154 in

Grzegorz Ekiert, Stephen E. Hanson (eds.). *Capitalism and Democracy in Central and Eastern Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.

Kostadinova, Tatiana, Timothy J. Power. 2007. „Does Democratization Depress Participation? Voter Turnout in the Latin American and Eastern European Transitional Democracies.“ *Political Research Quarterly* 60 (3): 363–377.

Kostadinova, Tatiana. 2003. „Voter Turnout Dynamics in Post-Communist Europe.“ *European Journal of Political Research* 42 (6): 741–759.

Kostecký, Tomáš, Patočková, Věra, Vobecká, Jana. 2007. „Kraje v České republice – existují souvislosti mezi ekonomickým rozvojem, sociálním kapitálem a výkonem krajských vlád?“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 43 (5): 911–943.

Kostecký, Tomáš, Věra Patočková. 2006. „Fungování národních, regionálních a lokálních vlád – problém měření výkonu vlád („government performance“).“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 42 (5): 913–936.

Kouba, Karel, Jakub Lysek. 2016. „Institutional Determinants of Invalid Voting in Post-Communist Europe and Latin America.“ *Electoral Studies* 41: 92–104.

Kouba, Karel, Jakub Lysek. 2018. „What Affects Invalid Voting? A Review and Meta-Analysis.“ *Governemtn and Opposition*. Dostupné z: <https://www.cambridge.org/core/journals/government-and-opposition/firstview> (28. 10. 2018)

Kubbe, Ina. 2014. „Corruption and Trust: A Model Design.“ Pp. 117–135 in Tobias Debiel, Andrea Gawrich (eds.). *(Dys-)Functionalities of Corruption*. Wiesbaden: Springer.

Kubbe, Ina. 2017. „Elites and Corruption in European Democracies.“ Pp. 249–280 in Philipp Harfst, Ina Kubbe, Thomas Poguntke (eds.). *Parties, Governments and Elites The Comparative Study of Democracy*. Wiesbaden, Springer.

- Kuhlman, Sabine, Geert Bouckaert (eds.). 2016. *Local Public Sector Reforms in Time of Crisis: National Trajectories and International Comparisons*. Cham, Palgrave Macmillan.
- Laakso, Markku, Taagepera, Rein. 1979. „Effective Number of Parties: A Measure with Application to West Europe.“ *Comparative Political Studies* 12 (1): 3–27.
- Ladner, Andreas, Nicolas Keuffer. 2018. „Creating an index of local autonomy: theoretical, conceptual, and empirical issues.“ *Regional & Federal Studies*.
- Lebeda, Tomáš, Jakub Lysek. 2017. *Protest, omyl, nezájem? Neplatné hlasování v České republice a v nových demokraciích*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.
- Lebeda, Tomáš. 2006. „Proporcionalita volebních formulí poměrných systémů.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 42 (5): 883–912.
- Levi, Margaret, Laura Stoker. 2000. „Political trust and trustworthiness.“ *Annual Review of Political Science* 3 (1): 475–506.
- Li, Yuhui, Matthew S. Shugart. 2016. „The Seat Product Model of the Effective Number of Parties: A Case for Applied Political Science.“ *Electoral Studies* 41: 23–34.
- Lijphart, Arend. 2012. *Patterns of Democracy: Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*. New Haven: Yale University Press.
- Linde, Jonas, Joakim Ekman. 2003. „Satisfaction with democracy: A note on a frequently used indicator in comparative politics.“ *European Journal of Political Research* 42: 391–408.
- Linz, Juan J., Alfred Stepan. 1996. *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*. Baltimore: the John Hopkins University.
- Lipset, Seymour, M. 1959. „Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy.“ *American Political Science Review* 53 (1): 69–105.

Lysek, Jakub, Dan Ryšavý. 2018. Empowering through regional funds? The impact of Europe on subnational governance. *Regional & Federal Studies* (online). Dostupné z <<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13597566.2018.1500906?journalCode=frfs20>>.

Lysek, Jakub. 2013. Sociální kapitál, stranická soutěž a výkon krajských vlád v České republice. Olomouc, 2013. diplomová práce (Mgr.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta.

Lysek, Jakub. 2016. „Tackling Bureaucracy Growth in Time of Crisis: The Case of Czech Statutory Cities.“ *Lex Localis* 14 (4): 783–806.

Mahoney, James, Gary, Goertz. 2006. „A Tale of Two Cultures: Contrasting Quantitative and Qualitative Research.“ *Political Analysis* 14 (3): 227–249.

Mainwaring, Scott, Matthew S. Shugart. 1997. „Juan Linz, Presidentialism, and Democracy: A Critical Appraisal.“ *Comparative Politics* 29 (4): 449–2471.

Mainwaring, Scott. 1993. „Presidentialism, Multipartyism, and Democracy. The Difficult Combination.“ *Comparative Political Studies* 26 (2): 198–228.

Mainwaring, Scott. 1998a. „Rethinking party system theory in the third wave of democratization: The importance of party system institutionalization.“ *Helen Kellogg Institute for International Studies, University of Notre Dame Working Paper* 260, (online). Dostupné z: <<https://kellogg.nd.edu/documents/1555>> (27. 9. 2018)

Mainwaring, Scott. 1998b. „Party systems in the third wave.“ *Journal of Democracy* 9 (3): 67–81.

Mair, Peter, Petr Kopecký, Maria Spirova. 2012. *Party Patronage and Party Government in European Democracies*. Oxford: Oxford University Press.

Mair, Peter. 1997. *Party System Change: approaches and interpretations*. Oxford: Oxford University Press.

Mair, Peter. 2013. *Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy*. New York and London: Verso Books.

Manzetti, Luigi, Carole J. Wilson. 2007. „Why Do Corrupt Governments Maintain Public Support?” *Comparative Political Studies* 40 (8): 949–970.

Marks, Gary, Liesbet, Hooghe. 2003. Unraveling the Central State, but How? Types of Multi-Level Governance. *The American Political Science Review* 97 (2): 233–243.

Matthes, Claudia-Yvette. 2016. “Comparative Assessments of the State of Democracy in East-Central Europe and Its Anchoring in Society.” *Problems of Post-Communism* 63 (5-6): 323–334.

McAllister, Ian. 2007. „The Personalization of Politics.” Pp. 571–588 in Russel J. Dalton, Hans-Dieter Klingemann (eds.). *Oxford Handbook of Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.

Medir, Lluís, Esther, Pano, Alba, Viñas, Jaume, Magre. 2017. „Dealing with Austerity: a case of local resilience in Southern Europe.” *Local Government Studies* 46 (3): 621–644.

Merkel, Wolfgang. 2014. „Is there a crisis of democracy?” *Democratic Theory* 1 (2): 11–25.

Meyer-Sahling, Jan-Hinrik, Veen, Tim. 2012. „Governing the Post-communist State: Government Alternation and Senior Civil Service Politicization in Central and Eastern Europe.” *East European Politics* 28 (1): 4–22.

Meyer-Sahling, Jan-Hinrik. 2008. „The Changing Colours of the Post-Communist State: The Politicisation of the Senior Civil Service in Hungary.” *European Journal of Political Research* 47 (1): 1–33.

Mohtadi, Hamid, Terry L. Roe. 2003. „Democracy, Rent Seeking, Public Spending and Growth.” *Journal of Public Economics* 87 (3–4): 445–466.

Møller, Jørgen. 2014. „Mapping Political Regime Developments in Interwar Europe: A Multidimensional Approach.” ECPR Joint Session Workshop, duben 10-15, Salamanca.

Moral, Mert. 2016. „The Passive-Aggressive Voter: The Calculus of Casting an Invalid Vote in European Democracies.“ *Political Research Quarterly* 69 (4): 1–14.

Morlino, Leonardo. 2004. „‘Good’ and ‘bad’ democracies: how to conduct research into the quality of democracy.“ *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 20 (1): 5–27.

Müller-Rommel, Ferdinand, Katja Fettelschoss, Philipp Harfst. 2004. „Party government in Central Eastern European democracies: A data collection (1990–2003).“ *European Journal of Political Research* 43 (6): 869–894.

Munck, Gerardo L. (ed.). 2007. *Regimes and Democracies in Latin America: Theories and Methods*. Oxford: Oxford University Press.

Munck, Gerardo L. 2015. „Building Democracy: Which Democracy? Ideology and Models of Democracy in Post-Transition Latin America.“ *Government and Opposition* 50 (3): 364–393.

Munck, Gerardo L., Jay Verkuilen. 2002. „Conceptualizing and Measuring Democracy: Evaluating Alternative Indices.“ *Comparative Political Studies* 35 (1): 5–34.

Mungiu-Pippidi, Alina. 2006. „Corruption: Diagnosis and Treatment.“ *Journal of Democracy* 17 (3): 86–99.

Nohlen, Dieter, Philip Stöver (eds.). 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*. Baden-Baden: Nomos.

Norris, Pippa (ed.). 1999. *Critical Citizens – Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.

Novák, Miroslav. 2001. *Jakou demokracii pro nové demokracie?* Brno: Masarykova univerzita.

O’Donnell, Guillermo, 1998. „Horizontal Accountability in New Democracies.“ *Journal of Democracy* 9 (3): 112–126.

O'Dwyer, Conor, Branislav Kovalčík. 2007. „And the Last Shall be First: Party System Institutionalization and Second-Generation Economic Reform in Postcommunist Europe.“ *Studies in Comparative International Development* 41 (4): 3–26.

O'Dwyer, Conor. 2004. „Runaway State Building, How Political Parties Shape States in Postcommunist Eastern Europe.“ *World Politics* 56 (4): 520–53.

O'Dwyer, Conor. 2006. *Runaway State Building: Patronage Politics and Democratic Development*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.

O'Dwyer, Conor. 2008. „Re-stating Party Development in Central and Eastern Europe: A Response.“ *Sociologický časopis* 44 (6): 1181–1188.

Obradović-Wochnik, Jelena, Alexander Wochnik. 2014. „Invalid Ballots and the Crisis of Representative Democracy: Re-inventing Protest at the 2012 Serbian Elections.“ *East European Politics and Societies* 28 (4): 808–35.

Oorschot, Wim van, Wil Arts, John Gelissen. 2006. „Social Capital in Europe. Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon.“ *Acta Sociologica* 49 (2): 149–167.

Pacek, Alexander C. 1994. „Macroeconomic conditions and electoral politics in East Central Europe.“ *American Journal of Political Science* 38 (3): 723–744.

Parkinson, John, Jane Mansbridge (eds.). 2012. *Deliberative Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.

Parts, Eve. 2013. „The dynamics and determinants of social capital in the European Union and Neighbouring Countries” (online). Dostupné z: <<http://www.ub.edu/searchproject/wp-content/uploads/2013/01/WP-5.1.pdf>> (24. 9. 2018)

Pateman, Carol. 1976. *Participation and Democratic Theory*. New York: Cambridge University Press.

- Paxton, Pamela. 1999. „Is Social Capital Declining in the United States? A Multiple Indicator Assessment.” *American Journal of Sociology* 105 (1): 88–127.
- Paxton, Pamela. 2002. „Social Capital and Democracy: An Interdependent Relationship.” *American Sociological Review* 67 (2): 254–277.
- Pedersen, Mogens. 1979. „The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility.” *European Journal of Political Research* 7: 1–26.
- Pennings, Paul, Hans Keman, Jan Kleinnijenhuis. 2006. *Doing Research in Political Science*. London, Thousand Oaks, New Delhi: SAGE Publications.
- Pennings, Paul. 2005. „Analysing the diversity and causality of welfare state reforms with fuzzy sets.” *Quality and Quantity* 39 (3): 317–339.
- Pileček, Jan, Vít Jančák. 2010. „Can Social Capital Be Measured? An analysis of territorial differences among the districts of Czechia.” *Geografie* 115 (1): 78–95.
- Pitschel, Diana, Michael Bauer. 2009. „Subnational Governance Approaches on the Rise—Reviewing a Decade of Eastern European Regionalization Research,” *Regional and Federal Studies* 19 (3): 327–347.
- Plümper, Thomas, Vera E. Troeger, Philip Manow. 2005. „Panel Data Analysis in Comparative Politics: Linking Method to Theory.” *European Journal of Political Research* 44 (2): 327–354.
- Poguntke, Thomas, Paul Webb (eds.). 2007. *The Presidentialization of Politics A Comparative Study of Modern Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Powell, Bingham G. 1982. *Contemporary Democracies: Participation, Stability and Violence*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Powell, Bingham G. 2013. „Electoral Responsiveness, Party Government, and the Imperfect Performance of Democratic Elections.” Pp. 81–97 in Wolfgang C. Müller, Hanne Marthe Narud (eds.). *Party Governance and Party Democracy*. New York: Springer Science+Business Media.

- Powell, Eleanor Neff, Joshua A. Tucker. 2014. „Revisiting Electoral Volatility in Post-Communist Countries: New Data, New Results and New Approaches.” *British Journal of Political Science* 44 (1): 123–147.
- Power, Timothy J., J. Timmons Roberts. 1995. „Compulsory voting, invalid ballots, and abstention in Brazil.” *Political Research Quarterly* 48 (4): 795–826.
- Power, Timothy J., James C. Garand. 2007. „Determinants of Invalid Voting in Latin America.” *Electoral Studies* 26 (2): 432–444.
- Przeworski Adam, Fernando Limogni. 1993. „Political Regimes and Economic Growth.” *The Journal of Economic Perspectives* 7 (3): 51–69
- Putnam, Robert. 1993. *Making democracy works: civic traditions in modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, Robert. 2000. *Bowling alone: the collapse and revival of American community*. New York: Simon and Schuster.
- Reilly, Benjamin. 2001. *Democracy in Divided Societies: Electoral Engineering for Conflict Management*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Reykjavík: Félagsvísindastofnun Háskóla Íslands. Dostupné z: http://skemman.is/stream/get/1946/13347/32020/1/Sj%C3%B6fn_Vilhelmsdottir_Three_dimensions_of_social_capital_and_government_performance.pdf
- Roberts, Andrew. 2010. *The Quality of Democracy in Eastern Europe Public Preferences and Policy Reforms*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rodrik, Dani. 2000. „Institutions for high-quality growth: What they are and how to acquire them.” *Studies in Comparative International Development* 35 (3): 3–31.
- Rose, Richard, William Mishler, Christian Haerpfer. 1998. *Democracy and its Alternatives: Understanding Post-Communist Societies*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Rose-Ackerman, Susan (ed.). 2006. *International Handbook on the Economics of Corruption*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.

Rose-Ackerman, Susan, 2008. „Corruption and Post-Conflict Peace-Building.“ *Faculty Scholarship Series*. 593. Dostupné z: <https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/593/>.

Rothstein, Bo, Jan Teorell. 2008. What is Quality of Government: A Theory of Impartial Institutions. *An International Journal of Policy, Administration and Institutions* 21 (2): 165–190.

Rothstein, Bo. 2011. *The Quality of Government Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective*. Chicago: The University of Chicago Press.

Rothstein, Bo. 2013. „Quality of Government and Epistemic Democracy.“ Workshop Epistemic Democracy in Practice to be held at Yale University, New Haven, USA, Oct 20-22, 2011.

Roubini, Nouriel, Jeffrey, Sachs. 1989. „Political and economic determinants of budget deficits in the industrial democracies.“ *European Economic Review* 33: 903–938.

Rybář, Marek, Peter Spáč. 2017. „The March 2016 parliamentary elections in Slovakia : A political earthquake.“ *Electoral Studies* 45: 153–156.

Rybář, Marek. 2006a. „Conditions and Limits of Programmatic Party Competition in Slovakia.“ *Politics in Central Europe* 2 (1): 84–98.

Rybář, Marek. 2006b. „Powered by the state: The role of public resources in party-building in Slovakia.“ *Journal of Communist Studies and Transition Politics* 22 (3): 320–340.

Sandholtz, Wayne, Rein Taagepera. 2005. „Corruption, Culture, and Communism.“ *International Review of Sociology: Revue Internationale de Sociologie* 15 (1): 109–131.

- Sarracino, Francesco, Małgorzata Mikucka. 2015. „Social capital in Europe from 1990 to 2012: trends, path-dependency and convergence” (online). Dostupné z: <<https://mpira.ub.uni-muenchen.de/63619/>> (24. 9. 2018)
- Sartori, Giovanni. 1976. *Parties and Party Systems: A Framework for Analysis*. New York: Cambridge University Press.
- Sartori, Giovanni. 2005. *Strany a stranické systémy*. Schéma pro analýzu. Brno: CDK.
- Satyanath, Shanker, Nico Voigtländer, Hans-Joachim Voth. 2017. „Bowling for Fascism: Social Capital and the Rise of the Nazi Party.” *Journal of Political Economy* 125 (2): 478–526.
- Sedláčková, Markéta. 2012. *Důvěra a demokracie*. Praha: Sociologické nakladatelství, Sociologický ústav AV ČR.
- Sen, Amartya. 2011. „Quality of Life: India vs. China.” *New York Review of Books* 58 (8): 44–47.
- Serra, Narcis, Joseph E. Stiglitz (eds.). 2008. *The Washington Consensus Reconsidered: Towards a New Global Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Shah, Anwar. 2008. *Worldwide Governance Indicators: Tools for Good Governance or Misinformation*. Mimeo: the World Bank.
- Shefter, Martin. 1994. *Political Parties and the State: The American Historical Experience*. New Princeton: Princeton University Press.
- Scharpf, Fritz W., 1997. „Economic integration, democracy and the welfare state.” *Journal of European Public Policy* 4 (1): 18–36.
- Scharpf, Fritz W., 1999. *Governing in Europe: effective and democratic?* Oxford University Press, Oxford.
- Schedler, Andreas. 2013. *The Politics of Uncertainty Sustaining and Subverting Electoral Authoritarianism*. Oxford: Oxford University Press.

Schmidt, Manfred G. 1992. „Regierungen: Parteipolitische Zusammensetzung.” Pp. 393–400 in Manfred G. Schmidt (ed.). *Lexikon der Politik, Band 3: Die westlichen Länder*. München: C.H. Beck.

Schmidt, Vivien A. 2013. „Democracy and legitimacy in the European Union revisited: Input, output and ‘throughput’.” *Political Studies* 61: 2–22.

Schmitt, Johannes. 2016. „How to Measure Ideological Polarization in Party Systems” *ECPR Graduate Conference Tartu 2016*, (online). Dostupné z: <<https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/180d1ef3-fd2c-4fd4-8532-df969463c71a.pdf>> (24. 9. 2018)

Schumpeter, Joseph Alois. 1943. *Capitalism, Socialism and Democracy*. London: Allen & Unwin.

Simonovits, Gábor. 2012. „Competition and turnout revisited: The importance of measuring expected closeness accurately.” *Electoral studies* 31: 364–371.

Smith, Graham. 2009. *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Snijders, Tom A. B., Roel J. Bosker. 1994. „Modeled Variance in Two-Level Models.” *Sociological Methods & Research* 22 (3): 342–363.

Snyder, Timothy. 2017. *On Tyranny: Twenty Lessons from the Twentieth Century*. New York: Tim Duggan Books.

Sodaro, Michael J. 2001. *Comparative Politics. A Global Introduction*. New York McGraw-Hill.

Stockemer, David. 2016. „What Affects Voter Turnout? A Review Article/Meta-Analysis of Aggregate Research.” *Government and Opposition* 52 (4): 698–722.

Stoker, Gerry. 2006. *Why Politics Matters – Making Democracy Work*. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.

Svačinová Petra. 2016. Slibem nezarmoutíš? Naplňování socioekonomických legislativních slibů českých vládních stran (2006–2015). *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 52 (5): 709–736.

Šedo, Jakub. 2007. *Volební systémy postkomunistických zemí*. Brno: CDK.

Šťastná, Lenka, Martin Gregor. 2011. „Local Government Efficiency: Evidence from the Czech Municipalities.“ *IES Working Paper No. 14/2011*. Dostupné z: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.1978730>>

Tarrow, Sidney. 1996. „Making Social Science Work Across Space and Time: A Critical Reflection on Robert Putnam's Making Democracy Work.“ *The American Political Science Review* 90 (2): 389–397.

Tavits, Margit. 2006. „Making Democracy Work More? Exploring the Linkage between Social Capital and Government Performance.“ *Political Research Quarterly* 59 (2): 211–225.

Tavits, Margit. 2008. „On the linkage between electoral volatility and party system instability in Central and Eastern Europe.“ *European Journal of Political Research* 47: 537–555.

Taylor, Michael, Herman, V. M. 1971. „Party Systems and Government Stability.“ *The American Political Science Review* 65 (1): 28–37.

Teorell, Jan. 2010. *Determinants of Democratization: Explaining Regime Change in the World, 1972–2002*. Cambridge: Cambridge University Press.

Thomassen, Jacques. 1994. „Models of Political Representation: Failing Democracy or Failing Models?“ Pp. 237–265 in Kent M. Jennings, Thomas E. Mann (eds.). *Elections at Home and Abroad. Essays in Honor of Warren E. Miller*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Tilly, Charles (ed.). 1975. *The Formation of National States in Western Europe*. Princeton: Princeton University Press.

Toka, Gábor. 1995. „Parties and electoral choices in East-Central Europe.” Pp. 100–125 in Geoffrey Pridham, Paul G. Lewis (eds). *Stabilising fragile democracies: Comparing new party systems in Southern and Eastern Europe*. London/New York: Routledge.

Tóka, Gábor. 1998. „Party appeals and voter loyalty in new democracies.” *Political Studies* 46 (3): 589–610.

Toole, James. 2000. „Government formation and party system stabilization in East Central Europe.” *Party Politics* 6 (4): 441–461.

Torres-Reyna, Oscar. 2010. „Getting Started in Fixed/Random Effects Models using R” (online). Dostupné z: <<https://www.princeton.edu/~otorres/Panel101R.pdf>> (24. 9. 2018)

Treisman, Daniel. 2000. „The Causes of Corruption: A Cross-National Study.” *Journal of Public Economics* 76 (3): 399–457.

Uggla, Fredrik. 2008. „Incompetence, Alienation, or Calculation? Explaining levels of invalid ballots and extra-parliamentary votes.” *Comparative Political Studies* 41 (8): 1141–1164.

Vachudova, Milada Anna. 2005. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*. Oxford: Oxford University Press.

Van Kersbergen, Kees, Frans Van Waarden. 2004. „‘Governance’ as a bridge between disciplines: Cross-disciplinary inspiration regarding shifts in governance and problems of governability, accountability and legitimacy.” *European Journal of Political Research* 43 (2): 143–171.

Van Roosbroek, Steven, Wouter Van Dooren. 2010. „The quality of local governance – ranking local governments in Belgium.” *International Journal of Public Sector Performance Management* 1 (4): 330–345.

Veselý, Arnošt. 2012. „Institucionalizace neodpovědnosti, efektivita, nebo konformita? Reformy organizací veřejných služeb v teorii akontability.” *Sociologický časopis* 48 (4): 757–784.

- Vilhelmsdóttir, Sjöfn. 2012. „Three dimensions of social capital and government performance.“ *Rannsóknir í félagsvísindum XIII*. Erindi flutt á ráðstefnu í október 2012
- Vlachová, Klára, Tomáš Lebeda. 2006. „Aktivní občanství a spokojenost s demokracií v Evropě.“ *Sociologický časopis* 42 (1): 11–34.
- Volkerink, Bjorn, Jakob de Haan. 2001. „Fragmented government effects on fiscal policy.“ *Public Choice* 109: 221–242.
- Vráblíková, Kateřina. 2009. „Politická participace a její determinanty v postkomunistických zemích.“ *Sociologický časopis/Czech Sociological Review* 45 (5): 867–897.
- Weber, Max. 1978. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. Berkeley, L.A.: University of California Press.
- Weingast, Barry R. 1997. „The Political Foundations of Democracy and the Rule of Law.“ *American Political Science Review* 91 (2): 245–263.
- Welzel, Christian, Ronald Inglehart. 2008. „The Role of Ordinary People in Democratization.“ *Journal of Democracy* 19 (1): 126–140.
- Wilford, Allan M. 2017. „Polarization, Number of Parties, and Voter Turnout: Explaining Turnout in 26 OECD Countries.“ *Social Science Quarterly* 95 (5): 1391–1405.
- Wilson, Sven E., Daniel M. Butler. 2007. „Lot More to Do: The Sensitivity of Time-Series Cross-Section Analyses to Simple Alternative Specifications.“ *Political Analysis* 15: 101–123
- Woldendorp, Jaap, Hans Keman, Ian Budge. 2000. *Party Government in 48 Democracies. Composition – Duration – Personnel*. Dordrecht etc.: Kluwer Academic Publishers.
- Wolfinger, Raymond E., Steven J. Rosenstone. 1980. *Who Votes?* New Haven: Yale University Press.
- Wooldridge, Jeffrey M. 2013. *Introductory Econometrics: A Modern Approach (5th Edition)*. Mason, OH: Cengage Learning.

Young, Iris M. 2000. *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Zakaria, Fareed. 2007. *The Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad*. New York: Norton and Company.

SEZNAM TABULEK

- Tabulka č. 1: Modelový příklad datové matice pro FD regresi
Tabulka č. 2: Odhady parametrů standardizovaných faktorových skóre pro latentní proměnné EVS 1999 a 2008
Tabulka č. 3: Korelační tabulka indexu sociálního kapitálu a jednotlivých dimenzí na úrovni států (1999–2008).
Tabulka č. 4: Země účastnící se šetření ESS
Tabulka č. 5: Operacionalizace sociálního kapitálu z dat ESS.
Tabulka č. 6: Korelace mezi šetřeními EVS 2008 a ESS 2012 (všechny dostupné země)
Tabulka č. 7: Korelace mezi šetřeními EVS 2008 a ESS 2012 (jen země EU)
Tabulka č. 8: Politické a dynamicky se měnící proměnné v čase
Tabulka č. 9: Hierarchické modely s náhodnou konstantou – data EVS
Tabulka č. 10: Hierarchické modely s náhodnou konstantou – data ESS
Tabulka č. 11: Modely kvality vládnutí pro všechny země SVE a dostupná data
Tabulka č. 12: Modely kvality vládnutí s interakčními efekty
Tabulka č. 13: Modely vysvětlující míru pocíťované korupce (TCI index)
Tabulka č. 14: Korelace mezi QoG a nezávisle proměnnými 2010-2016

SEZNAM GRAFŮ

- Graf č. 1: Objektivní dimenze kvality vládnutí dle Světové banky v zemích střední a východní Evropy
Graf č. 2: Politická participace dle European Social Survey vlna 4 (2008)
Graf č. 3: Index sociálního kapitálu dle šetření EVS – všechny země SVE
Graf č. 4: Obecná (generalizovaná) důvěra dle šetření EVS – všechny země SVE
Graf č. 5: Institucionální důvěra dle šetření EVS – všechny země SVE
Graf č. 6: Sdílené normy dle šetření EVS – všechny země SVE
Graf č. 7: Členství ve formálních sítích EVS – všechny země SVE
Graf č. 8: Politická participace EVS – všechny země SVE
Graf č. 9: Index sociálního kapitálu dle šetření ESS – průměr
Graf č. 10: Obecná důvěra dle šetření ESS – průměr
Graf č. 11: Institucionální důvěra dle šetření ESS – průměr
Graf č. 12: Dimenze členství a aktivity v sítích dle šetření ESS – průměr
Graf č. 13: Politická participace dle šetření ESS – průměr
Graf č. 14: WGI index v zemích SVE 1996-2016
Graf č. 15: WGI index v zemích EU střední a východní Evropy 1996-2016
Graf č. 16: Korelace mezi sociálním kapitálem dle EVS a kvalitou vládnutí WGI – země EU
Graf č. 17: Korelace mezi sociálním kapitálem dle EVS a kvalitou vládnutí WGI v roce 1999, 2008 a 2016 – jen země EU
Graf č. 18: Korelace mezi sociálním kapitálem dle ESS a kvalitou vládnutí WGI – EU
Graf č. 19: Sociální kapitál v čase – data ESS
Graf č. 20: Vztah mezi sociálním kapitálem EVS vlna 1990-93 a kvalitou vládnutí
Graf č. 21: Marginální efekt proměnné institucionální důvěry na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Graf č. 22: Marginální efekt proměnné členství v sítích na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Graf č. 23: Marginální efekt proměnné sociální normy na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Graf č. 24: Marginální efekt proměnné politická participace na kvalitu vládnutí v závislosti na hodnotě Freedom House skóre

Graf č. 25: Míra pocíťované korupce dle Transparency International

Graf č. 26: QoG index kvality vládnutí (University of Göteborg)

SEZNAM OBRÁZKŮ A SCHÉMAT

Schéma č. 1: Koncept kvality vládnutí

Obrázek č. 2: Dimenze kvality demokracie Democracy Barometer

Schéma č. 3: Vládnutí ve stranických systémech dle O'Dwyer

Obrázek č. 4: Příklad unit heterogeneity

Schéma č. 5: Empiricky testované dimenze sociálního kapitálu:

Schéma č. 6: Konfirmační faktorová analýza druhého řádu (Second-order CFA model)

Schéma č. 7: Konfirmační faktorová analýza druhého řádu (Second-order CFA model).

Data ESS čtvrtá vlna 2008

SEZNAM MAP

Mapa č. 1: Legatum Prosperity Index

Mapa č. 2: The Catch Up Index

Mapa č. 3: „Východ“ versus „Západ“ na mapách znovu sjednoceného Německa

Mapa č. 4: Robustní soutěž dle Grzymaly-Busse a transformace komunistických stran

Mapa č. 5: Země zahrnuté do kvantitativní analýzy

Mapa č. 6: Sociální kapitál v českých krajích

Mapa č. 7: QoG index kvality vládnutí 2017 (University Göteborg)

Mapa č. 8: HDP na obyvatele v paritě kupní síly – Eurostat 2014

Mapa č. 9: Aktuální hodnoty kvality vládnutí dle Světové banky pro rok 2017

ABSTRAKT

Disertační práce se věnuje kvalitě vládnutí v zemích střední a východní Evropy. Cílem je pomocí pokročilých statistických modelů vysvětlit rozdíly v kvalitě vládnutí mezi zeměmi a v rámci zemí v čase. Analýza využívá rozsáhlý panelový datový soubor zemí střední a východní Evropy od roku 1996 do roku 2016. Hlavní závisle proměnnou je indikátor kvality vládnutí Světové banky. Analýza testuje především politické a socioekonomické nezávisle proměnné. Základním zjištěním je, že po třech dekádách demokratického vývoje jsou úspěšnější ty země, které byly politicky stabilní, vládly jim kabinety, jenž byly složeny z více ideově nepropojených stran a které měly na začátku příznivější socioekonomické podmínky. Vztah mezi sociálním kapitálem, ekonomickým rozvojem a kvalitou vládnutí je v čase těsnější, přičemž dnes se blíží do stavu pomyslného ekvilibria.

Kvalita demokracie souvisí s kvalitou vládnutí. Nezávisle na tom, zdali oba koncepty od sebe teoreticky odlišíme, či nikoliv. Pakliže se v postkomunistickém prostoru omezí kvalita na vstupu, což znamená nízkou soutěž politických stran a dominanci jednoho politického proudu, zpravidla dochází k poklesu kvality demokracie. Tento pokles se pak následně projeví v kvalitě vládnutí.

Klíčová slova: *kvalita vládnutí, politická soutěž, sociální kapitál, ekonomický rozvoj, postkomunistická Evropa*

ABSTRACT

The performance indexes such as the Governance Matters of World Bank are regressed on a set of independent variables that had been hypothesized in the literature should have influence the performance such as the social capital, government fragmentation, government turnover, type of coalition government etc. The regression with panel corrected standard errors is employed controlling for unit heterogeneity and stationarity. The main results are that ideologically non-coherent governments composed of several parties are, contrary to the expectation, positively associated with the quality of governance. Regarding the socioeconomic variables, the quality of governance is strongly associated with GDP per capita as well as overall index of social capital. The correlation has increased since 1996 and it becomes stronger. It seems that the relationship moves

towards a certain point of equilibrium. The quality of governance is related the the state of democracy. To illustrate, if the quality of democracy decreases, like in Hungary, this is also mirrored in procedural measures of the quality of governance.

Keywords: *quality of governance, post-communist Europe, social capital, party competition, socioeconomic development*